

Locuința rurală de tranziție. Banat. Câmpia de Vest. De la tradițional local la global contemporan

Teză destinată obținerii
titlului științific de doctor arhitect
la Universitatea Politehnica Timișoara
în domeniul Arhitectură
de către

arh. Roxana Cârjan

Conducător științific: prof. univ. dr. arh. Teodor O. Gheorghiu

Referenți științifici: prof. univ. dr. arh.
prof. univ. dr. ing.
prof. univ. dr. arh.

Ziua susținerii tezei

Seriile Teze de doctorat ale UPT sunt:

1. Automatică	9. Inginerie Mecanică
2. Chimie	10. Știința Calculatoarelor
3. Energetică	11. Știința și Ingineria Materialelor
4. Ingineria Chimică	12. Ingineria sistemelor
5. Inginerie Civilă	13. Inginerie energetică
6. Inginerie Electrică și Informației	14. Calculatoare și tehnologia
7. Inginerie Electronică și Telecomunicații	15. Ingineria materialelor
8. Inginerie Industrială	16. Inginerie și Management

Universitatea Politehnica Timișoara a inițiat seriile de mai sus în scopul diseminării expertizei, cunoștințelor și rezultatelor cercetărilor întreprinse în cadrul Școlii doctorale a universității. Seriile conțin, potrivit H.B.Ex.S Nr. 14 / 14.07.2006, tezele de doctorat susținute în universitate începând cu 1 octombrie 2006.

Copyright © Editura Politehnica – Timișoara

Această publicație este supusă prevederilor legii dreptului de autor. Multiplicarea acestei publicații, în mod integral sau în parte, traducerea, tipărirea, reutilizarea ilustrațiilor, expunerea, radiodifuzarea, reproducerea pe microfilme sau în orice altă formă este permisă numai cu respectarea prevederilor Legii române a dreptului de autor în vigoare și permisiunea pentru utilizare obținută în scris din partea Universității Politehnica Timișoara. Toate încălcările acestor drepturi vor fi penalizate potrivit Legii române a drepturilor de autor.

România, 300159 Timișoara, Bd. Republicii 9,
Tel./fax 0256 403823
e-mail: editura@edipol.upt.ro

Cuvânt înainte

Tema cercetării mă preocupă încă din anii 2008 din care am început să activez în administrația publică, inițial ca arhitect șef al comunei Cărpiniș și în prezent ca arhitect șef al comunei Dumbrăvița. Deși în general, exercitarea profesiei în structuri administrative este considerată de către breasla arhitecților ca fiind inferioară practicii de proiectare de arhitectură, în ultima vreme s-a produs o schimbare de mentalitate, deoarece se remarcă o creștere a implicării tinerilor arhitecți în administrație. Aceștia au devenit oarecum conștienți de importanța unui demers dirijat al cadrului construit, a prezenței în societate prin deblocarea energiei transformative și asumarea rolului de reprezentare a interesului public general. Creșterea calității vieții locuitorilor se face prin echilibrarea dinamicii urbane și promovarea unei arhitecturi de calitate, adaptată nevoilor utilizatorilor, care să genereze o dezvoltare durabilă coezivă și competitivă a spațiului urban. Spațiul urban trebuie să se adreseze oamenilor, trebuie să fie sigur, deschis, vibrant, rezilient, flexibil și trebuie să permită oamenilor interacțiunea. Prin încurajarea unei arhitecturi de calitate și dezvoltarea unei infrastructuri adaptate se va putea realiza un mediu de viață sănătos.

Comunitățile precedente, născute pe structurile vechi ale satelor de câmpie, modul de organizare, funcționare, respectul față de natură, precum și vitalitatea acestora pot fi un exemplu de practică, dar adaptate la noul stil de viață și la evoluția tehnologică.

Este necesară o raportare la caracterul general în zonele nou dezvoltate și stabilirea unei morfo-sintaxe care să reflecte timpurile prezente, în același mod în care zonele vetrelor vechi au un specific local, azi alterat. Implementarea acestor principii ar fi posibilă prin impunerea unor reguli în documentațiile de urbanism.

În susținerea alegerii temei de doctorat, menționez și participarea drept coautor la elaborarea ghidurilor pentru încadrarea în specificul local din mediul rural pentru județul Timiș, Caraș-Severin, Hunedoara și Vrancea.

Mulțumiri deosebite se cuvin conducătorului meu de doctorat, prof. dr. arh. Teodor O. Gheorghiu, pentru răbdarea, îndrumarea pe întreaga desfășurare a studiilor doctorale și în elaborarea și structurarea tezei. Mulțumesc, de asemenea, celor care mi-au acordat timp pentru discuții și mi-au oferit sugestii importante, prof. dr. Lucian Ionică, dr. Antuza Genescu, lector. Univ. dr. Nicoleta Mușat, dr. arh. Dan Idiceanu-Mathe.

Mulțumesc tuturor participanților la studiul privind locuirea rurală care și-au acordat timp pentru completarea chestionarului și pentru reacțiile de pe mediile sociale.

Timișoara,

arh. Roxana Cârjan

CAPITOL 1 Introducere

1.1. Contextul și problematica studiului

Locuirea din mediul rural se confruntă cu multe provocări determinate de o lume într-o continuă schimbare, care a marcat peisajul rural actual.

Locuința este expresia culturii și a stilului de viață celor care o folosesc. Este adăpostul, element simplu, dar esențial al vieții, care prin așezările umane exprimă identitatea unei culturi, determinând mediul în care omul își desfășoară activitățile zilnice. Locuința nu există de sine stătător, ci ca parte a unui sistem, un element în relație cu mediul înconjurător, fizic, social, economic, cultural, etc.

Capitolul al doilea cuprinde o prezentare exhaustivă a factorilor ce au determinat organizarea așezărilor și tipologiei caselor, cu accent pe factorii generatori de formă, cei socioculturali și cei politici.

Sunt mai mulți factori care au contribuit la definirea unui mod specific de organizare a sistemului așezării. Forma și tipologia locuirii este determinată de factori de mediu, naturali, de climă, de situl și de cadrul geografic. Materialele locale, tehnologia utilizată contribuie la conturarea formei casei, dar nu o determină.

Pentru studiul în cauză, cercetarea se referă la locuirea din zona Câmpiei de Vest a Banatului, care este alcătuită dintr-un relief plat și uniform, care a permis cu ușurință aplicarea unor modele prestabilite tip, de către administrația habsburgică și ulterior intervenția facilă a regimului comunist.

Există, accidental în rețeaua prestabilită a așezării și zone neregulate, acest lucru fiind posibil, fie prin necesitatea menținerii unor structuri inițiale, autentice, fie din cauza unor elemente geografice mai greu de evitat.

Factorii economici, identificați prin ocupația locuitorilor și sistemul de proprietate nu sunt definatorii pentru abordarea unei forme sau a unui stil arhitectural, dar în schimb relevanți sunt factorii socio-culturali care dau forma casei, modelează spațiile și relațiile în sistemului așezării sau a casei. Viziunea oamenilor asupra vieții, idealurile lor, valorile lor, credințele și religiile, structura familială, ocupațională, organizarea socială, identitatea (națională, nevoia de identitate) și relațiile interumane se reflectă în construcția casei. De aceea abordările (concepțiile) sunt foarte variate și depășesc nevoile biologice, tehnicile disponibile și condițiile climatice.

Factorul politic poate determina forma așezărilor și a locuințelor prin impunerea unui mod de organizare și a unui stil de viață .

În prezentul studiu, voi insista asupra factorilor care au generat structura habitatului și forma casei tradiționale, factorii socioculturali și factorii politici.

Factorii socioculturali sunt statutul social al locuitorului – nivelul social care se exprimă prin casă, sistemul de familie din care provine care se reflectă în tipologia gospodăriei, religia, credințele și nevoia de apartenență la o comunitate (identitate) a locuitorilor influențează forma casei, decorațiile și modul de organizare a locuinței.

Factorul politic s-a impus prin legi, norme, sisteme administrative și urmăreau, printr-un control absolut al teritoriilor, profitul imediat, supunerea necondiționată a locuitorilor, intervenții majore în rețeaua de așezări, în infrastructura tehnico-edilitară și de transport. Intervenția politicului a generat noi mentalități și noi tipuri de comunități, care au influențat mediul construit.

De la nivel macro la nivel micro, de la sistemul de așezări la celula de bază – casa țărănească, a cărei tipologie e produs al factorilor determinanți.

În perioada comunistă, politica regimului era de a nu extinde perimetrul construit al așezării, drept urmare s-a intervenit în structura existentă a vetrei vechi. Dacă a evoluat în vreun fel satul, zona rurală a cunoscut o dezvoltare controlată. Libertatea politică de după 1990, greșit înțeleasă a dus la intervenții necontrolate. În capitolul 3 sunt descriși principalii factori modificatori:

- factori politici economici care se manifestă în domeniul legislației, administrației, programelor de dezvoltare rurală și sistemelor de proprietate.

- factorii socioculturali se manifestă prin :

- modul de percepere a poziției arhitectului în societate,

- aparitia noilor elite

- aparitia de noi clase sociale (nici rurală, nici urbană)

- difuzarea în teritoriu prin cucerirea teritoriilor agricole – periurbanizare (geneza)

- deschiderea granițelor, ce a produs migrația populației și importul de modele străine care a adus și în structura familială transformări, generând gospodării transnaționale și familii confuze.

Toate aceste fenomene au loc atât la nivel macro, cât și la nivel micro, pornind de la fenomenul de dezvoltare urbană necontrolată la casa post țărănească (făloasă, rustic, năicum(impersonală), colectivă)

În prezent, ca tendință generală se remarcă maximizarea profitului în detrimentul calității vieții, neglijarea spațiului public – spații verzi, care se reflectă în deficit la nivel de infrastructură socioculturală, de transport și de echipare tehnico-edilitară. Referitor la casă, aspectul primează, aceasta trebuie să iasă în evidență, de obicei ca prezență agresivă în context, ea reflectând satisfacerea nevoii de reprezentare a prestigiului social.

1.2. Definirea problemei

În cadrul cercetării se evidențiază întrebări directive precum direcția spre care se îndreaptă locuirea tradițională sau care este noua tradiție?

Azi, principala cauză a problemei locuirii rurale este schimbarea de mentalitate, determinată de un nou stil de viață, de noi valori sociale, de noi aspirații, dar și de populații străine locului cu nevoi diferite.

Ca efect al noului mod de a gândi este pierderea de identitate și a sentimentului de apartenență la o comunitate, ceea ce impune necesitatea stabilirii elementelor care au dus la negarea tradiției.

1.3. Obiectivul studiului. Ipoteza de conducere a studiului

Se propune studierea modalității în care gospodăria tradițională din Banatul de câmpie, ca tip de organizare impus de administrația habsburgică, a făcut față agresiunilor regimului comunist, dar nu a reușit să oprească procesul de destructurare, început în tranziția postcomunistă.

Schimbarea structurii populației, noul regim politic-economic, noul tip de proprietate și contactul cu alte culturi au modificat nevoi, aspirații și valori ale societății, generând din partea societății o reacție de respingere a tradiției, marcând ireversibil cadrul construit din mediul rural.

Studiul urmărește identificarea unor metode de acceptare și de conștientizare a avantajelor pe care le poate aduce o arhitectură locală adaptată la nevoile contemporane de confort și de reprezentare socială.

În urma studiului rezultă și un diagnostic al zonei analizate și identificarea unor cauze care au influențat peisajul cultural, motoarele schimbării și contextul politic, economic și social.

Scopul studiului urmărește analiza impactului pe care l-a avut schimbarea radicală a regimului politic asupra locuirii într-o societate nepregătită pentru a fi liberă. Se va urmări perpetuarea și difuziunea în timp și spațiu a teoriilor urbane (proiecte) și impactul pe care îl are modul de aplicare a legislației, lacunară în dezvoltarea spațială necontrolată.

Revoluția din 1989 a adus cu ea, nu doar sfârșitul socialismului, ci și demantelarea tuturor sistemelor inventate de regimul Ceaușescu. Unul din acestea a fost sistematizarea rurală. Se remarcă, că deși revoluția a stopat procesul de sistematizare, persistența și difuziunea în timp a planificărilor urbane sunt încă tributare politicilor și chiar strategiilor comuniste.

Satele românești se împart în 2 categorii generale, sate crescute spontan fără a avea la bază un plan, rezultând structuri urbane neregulate dispersate sau compacte în Moldova și Țara Românească și organizate/concentrate sau dispersate, dar realizate după un plan prestabilit în Banat și Transilvania ca efect al sistematizării realizate sub ocupația habsburgică, în care reflectă factorul etnic ca parte a măsurilor administrative.

În perioada postbelică diferențele socio-economice dintre sate au crescut în ciuda eforturilor regimurilor politice de a le ameliora. Anumite aspecte ale planului lui Ceaușescu bazat pe principii de modernizare împrumutate din politicile rurale occidentale (spre exemplu: canalizarea investițiilor doar spre localitățile cu potențial), au fost aplicate realităților unei structuri socialiste, unde investițiile erau fictive și alocate printr-un sistem centralizat și dependent de sistemul fermelor și cooperativelor de stat, au dus la eșec din cauza neadaptării la situația existentă și din cauza neglijării valorificării potențialului prin inițiative private, turism și meșteșug (economie locală).

Se propune studierea modalității în care gospodăria tradițională din Banatul de câmpie, ca tip de organizare impus de administrația habsburgică, a făcut față agresiunilor regimului comunist, dar nu a reușit să oprească procesul de-structurare, început în perioada comunistă.

Schimbarea structurii populației, noul regim politic-economic, noul tip de proprietate și contactul cu alte culturi au modificat nevoi, aspirații și valori ale societății, generând din partea societății o reacție de respingere a tradiției și marcând ireversibil cadrul construit din mediul rural.

1.4. Metodologia utilizată

În studiul de față, problematica cercetării privind regenerarea spațiilor rurale se fundamentează pe metode de cercetare atât analitice cât și sintetice. Au fost luate în considerare lucrări specifice din literatura de specialitate pentru fundamentarea teoretică, evaluarea și înțelegerea în plan teritorial a pericolului de dispariție la care este supusă tradiția și conștientizarea necesității de regenerare. Percepția asupra acestui tip de locuire este ambiguă, fiind atât ca moștenire, cât și povară.

Analiza obiectivă a efectelor fenomenului de transformare a zonelor rurale s-a bazat pe surprinderea realității obiective a componentelor implicate în proces prin observație non participativă, ca metodă calitativă de investigație științifică. Conceptul de regenerare urbană s-a structurat pe imaginarea unei strategii de dezvoltare socioeconomică în vederea consolidării comunităților locale, a coeziunii teritoriale și a creșterii atractivității zonei.

Cercetarea s-a realizat prin studii de arhivă, studii de hărți, participare drept coautor la întocmirea unui studiu privind specificul rural local și efectuarea unui studiu sociologic prin care am analizat gradul de mulțumire cu locuirea și cu cadrul de viață al populației respondente, precum și tendințele demografice.

Pentru stabilirea unui diagnostic al locuirii din mediul rural (disfuncționalități, potențial, resurse, riscuri), voi analiza factorii care au contribuit la evoluția habitatului rural bănățean și care au determinat imaginea satului de azi, completat cu un studiu sociologic materializat printr-un sondaj privind poziția membrilor comunităților la evoluția satului după 1990, din care rezultă elemente ce au dus la negarea tradiției, dar și resurse de a restabili o nouă ordine, un nou sens al tradiției.

Evoluția era inevitabilă, fenomenul care a avut loc la noi mai târziu a început în țările dezvoltate cu mult înainte, astfel se spune că tocmai această subdezvoltare a contribuit la menținerea izolată încă a unor structuri tradiționale, considerate depășite în ziua de azi, dar și fără valoare, deoarece timpul care ne desparte de perioada formării este mic pentru a li se recunoaște o valoare documentar istorică, arhitecturală.

Involuția satelor a fost cauzată de fenomene sociale. Satele au început să fie amenințate cu depopularea prin migrația internațională, prin scăderea forței de muncă în rural, prin declinul demografic, prin sărăcie, infrastructură slabă, reducerea locurilor de muncă, neîncrederea locuitorilor în instituțiile și absența unor elite autentice. Studiul s-a fundamentat pe necesitatea relației de interconectare/ intercunoaștere între utilizator, administrație, proiectant și elite sociale.

Metode de studiu:

- pe verticală, prin prisma relației autorități - arhitect - utilizator, explorată prin sondajul sociologic privind relația localnicilor cu autoritățile, gradul de satisfacție privind activitatea urbană a acestora, precum și poziția lor în relație cu arhitectul, precum și nivelul de apreciere a caselor tradiționale.

- pe orizontală, pe mai multe paliere, prin analiza istorică și socioeconomică a habitatului rural precum și a posibilităților de dezvoltare. Au fost consultate arhivele Primăriilor Cărpiniș, Dumbrăvița, Giroc, Consiliului Județean Timiș.

1.5. Structura studiului. Schema logică a cercetării.

Se realizează analiza stării actuale și se prezintă evoluția habitatului, modul în care s-a format și care au fost factorii generatori ai structurilor tradiționale.

Se urmăresc cauzele care au generat noile structuri contemporane și procesul de tranziție de la tradiție la globalizare, cu factorii modificatori și generatori. Se vor propune posibilități de ameliorare a cadrului construit din mediul rural prin măsuri legislative și conștientizarea asupra valorii lor, educație în școli, ghiduri de promovare, etc..

Informațiile prezentate în această teză sunt structurate în 7 părți:

Prima parte, Introducerea (capitolul 1), stabilește premisele tezei, prezintă metoda de cercetare și obiectivele de cercetare stabilite.

Conținutul tezei este organizat astfel:

Capitolul 2. Evoluția istorică a problemei. Abordări științifice, abordări actuale

Casa țărănească prezintă interes începând cu secolul al XIX-lea, odată cu revoluția științifică, o perioadă a inovației, cercetării și a noilor descoperiri, moment în care cercetătorii au devenit interesați de celula de bază a habitatului uman - gospodăria și locuința, ca elemente constitutive de țesut urban ce exprimă relația

dintre tradiție și etnie, cercetată și promovată doctrinar de istoriografia germană și cele din centrul și estul Europei.

Capitolul 3. Raportarea la oraș. Evoluție istorică

Aici se descrie o evoluție a raportului satului și orașului.

Capitolul 4. Fenomene și procese

Cuprinde descrierea formării habitatului rural și factorii determinanți: Factori naturali, sociali, economici, culturali și intervenția politicului.

Capitolul 5. Cauzalitatea (Relațiile cauze - efect)

Analizează fenomenul de expansiune urbană - apariția de noi tipologii de locuire, de gospodărie, de comunități confuze în spații difuze. Impactul asupra locuinței, efectele fenomenului de tranziție și ale contactului cu noi culturi.

Mentalitatea (valori, aspirații) au generat spații (urbane și interioare) fără identitate, dar care în accepțiunea generală satisfac doar nevoia de reprezentare, precară și trecătoare, care nu este o nevoie reală.

Capitolul 6. Cazuistica.

Abordarea analitică - studii teritorial urbanistice ale satelor din zona de studiu.

Abordarea experimentală - Prezentarea unor studii de caz. Locuirea din diferite sate, care au tipologii diferite, dar reprezentative pentru obiectivul urmărit. Se studiază satele în funcție de poziția și relația cu nucleul urban.

Interpretarea rezultatelor sondajului și concluzii privind răspunsurile.

Capitolul 7. Sintează/ Concluzii și considerații finale. Contribuția autorului. Lucrări publicate. Activități conexe cercetării.

1.6. Definirea conceptelor cu care lucrează studiul

„Destăranizarea ruralului” este fenomenul cunoscut în sociologie prin care are loc transformarea agriculturii prin dispariția proprietăților comunale și reducerea terenurilor agricole prin schimbarea în spații rezidențiale, de mici industrii sau de servicii. Societatea modernă europeană este caracterizată printr-o puternică individualizare a proprietății.¹

Periferie are ca sens comun o conotație negativă ceva „mărginaș și totodată lipsit de importanță”². În dicționare, periferia este definită topologic, în principal de margine în raport cu centrul, iar în secundar apare și ierarhizarea valorică. *„Termenul periferie este legat de noțiunea de limită, fiind tributară ideii de circularitate, dar evocă și ideea mobilității permanente a limitei în teritoriu, a parcursului, a înaintării spre un capăt, în sensul străbaterii și odată cu acesta, ideea de prag, de depășire a unui obstacol, de încercare.”*³

Tranziția, constituie perioada în care șocul noului a fost depășit și mari structuri ale noii ordini globale sunt integrate în conștiința populației.⁴ Conform DEX tranziție înseamnă *„trecere bruscă de la o stare la alta”*.

Post-comunism constituie perioada în care a avut loc procesul de „tranziție”.

Periurbanizarea este un fenomen avansat de sub-urbanizare sau contra-urbanizare văzută ca un fenomen mai degrabă rural, un proces de dislocare rurală

¹ (Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 240)

² (Stan, Peisajul periferiilor urbane. Revitalizarea peisageră a zonelor periferice. Rezumatul tezei de doctorat., 2006, pp. 7-9)

³ Idem

⁴(Sampson S. , Beyond transition. Rethinking elite configurations in the Balkans, 2002, p. 297)

generat de scoaterea din circuitul agricol a terenurilor, generând o dispersie urbană necontrolată a cartierelor rezidențiale.

Inițial, peri-urban însemna periferia orașului, o marginalitate urbană, adică un fel de săracii orașului, mai apoi acesta a evoluat în zona preferată a unei clase sociale medii care căutau liniștea și natura ca alternativă la aglomerația urbană.

Termenul periurban este utilizat, în general, pentru o vastă varietate de arii, ce cuprind cartiere de locuit, sectoare agricole sau industriale.

Comunitatea este, potrivit DEX, un „grup de oameni cu interese, credințe sau norme de viață comune; totalitatea locuitorilor unei localități, a unei țări etc.” Pentru Ferdinand Tönnies noțiunea de comunitate are mai multe tipuri, care se bazează fie pe înrudire, pe vecinătate sau pe prietenie. „Înrudirea presupune posesia și folosirea comună a bunurilor și venerarea în comun a strămoșilor. Respectul și venerarea comună întreține viața tihnită și activitatea familială. Omul normal se găsește în mod obișnuit cel mai fericit și cel mai senin când el este înconjurat de familia sa. El este atunci la el. Vecinătatea este considerată drept caracteristica generală a vieții comune în sat, unde apropierea locuințelor, hotarele câmpului, văzute ca simple limite ale terenului, determină numeroase contacte ale oamenilor, unde obișnuința de a trăi împreună și obișnuința cunoașterii, bazată pe încredere reciprocă, necesită munca, ordinea și administrarea în comun. Prietenia se distinge de înrudire și de vecinătate prin identitatea de condiții de muncă și, ca efect al acestora, identitatea de mod de gândire.”⁵ În același timp, comunitatea se manifestă printr-un set de interacțiuni, atitudini, opinii și comportamente umane cu un anumit înțeles.

Tradiția este definită prin DEX ca „ansamblu de concepții, de obiceiuri, de datini și de credințe care se statornicesc istoricește în cadrul unor grupuri sociale sau naționale și care se transmit (prin viu grai) din generație în generație, constituind pentru fiecare grup social trăsătura lui specifică.”⁶ Referitor la salvagardarea tradiției „această funcțiune antropologică nu poate fi recucerită prin simpla acumulare conservatoare. Ea nu va fi salvată decât dacă patrimoniul istoric este investit de memoria vie a societăților noastre tehnice.”⁷ Louis Kahn considera că „tradiția este ceea ce îți dă puterile anticipării cu ajutorul cărora vei afla dacă ceea ce faci va rezista.”⁸ Tradiția nu constă „în conservarea unui model”, este „expresie a sufletului poporului” și constă în repetabilitate și continuitate.

Globalizarea este acea stare a lumii în care evenimentele care se petrec într-o parte a globului e foarte probabil să aibă drept sursă, decizii ce au loc într-o altă parte a lumii (Butterfly efect). Globalizarea sistemului financiar în „capitalismul avansat” este unul dintre factorii determinanți ai noilor organizări urbane contemporane. Este un proces de delocalizare a structurilor productive, orașele evoluând dinamic, convertind în poli de atracție mai mult sau mai puțin eficienți în funcție de capacitatea așezărilor de a furniza facilități pentru dezvoltarea activităților culturale și productive.⁹ Este un proces complex, care are caracteristici și efecte pozitive și negative de creștere și uniformizare la scara globului a unor structuri economice, sociale, culturale sau de altă factură. Acest fenomen este, în prezent, în miezul cercetărilor și dezbaterilor politice, un proces prin care se introduc sau se modifică sisteme de valori, prin care se răspândesc modele și prin care cresc interdependențele între domenii și teritorii ale globului.

⁵ (Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 392)

⁶ cf. DEX online

⁷ (Choay F. , 1998, p. 210)

⁸ Louis Kahn, „L'espace et l'inspiration” in „L'Architecture d'Aujourd'hui”, nr. 142, p. 16

⁹ (Gausa, et al., 2003, p. 264)

Locuirea este „faptul de a locui undeva”¹⁰, iar în ultimul timp, „există tendința ca „locuirea” să se înlocuiască prin neologismul „habitat”, care, provenind din franceză este „arie în care trăiește o populație” sau „modul de populare de către om a locului în care trăiește” sau „ ansamblu de condiții, de fapte relative de locuire, la reședință”¹¹

Localismul este, potrivit DEX, o „*atitudine care se manifestă prin supradimensionarea tradițiilor și a valorilor locale, regionale etc. în comparație cu cele ale altor zone dintr-o țară sau din lume*”¹², care prioritizează localul și promovează caracteristicile locale. „*Localismul privește lumea umană ca pe o pluralitate de jocuri, cu o pluralitate de istorii. (...) în localism, trecutul fiecărei comunități e un patrimoniu care trebuie exploatat pentru a găsi în devenire o dezvoltare a fiecărei origini particulare.*”¹³

CAPITOL 2. Evoluția istorică a problemei. Abordări științifice, abordări actuale

Satul, ca sistem de coordonare a folosințelor, se desfășoară în jurul celor două componente principale ale sale, **vatra**, adică aglomerarea de case care constituie un tot unitar înconjurat de moșii și **țarina** cu câmpul sau hotarul, fiecare cu perimetre bine structurate cu destinație precisă. Satul constituie un complex de manifestări și nu este doar o împărțire a pământului, deoarece cadrul fizic al așezării era dublat de cadrul social, care se influențau reciproc. Astfel, cadrul putea fi însemnat malefic sau benefic, binecuvântat sau părăsit de Dumnezeu. Continuitatea milenară a așezărilor poate să demonstreze că practicile și-au atins scopul și că societatea a știut să își utilizeze resursele naturale, umane, mundane, supra-mundane și de a coordona aceste feluri de utilizări încât societatea să progreseze fără declinuri, fără vulnerabilizarea ei. Utilizarea resurselor se face după anumite legi ce nu decurg din sisteme ideologice, economice sau din principii ale civilizațiilor, ci din fenomene care guvernează natura și chiar mai presus de natură, forța divină.

Principiile ceremonialelor alegerii locului așezării se refereau concret la faptul că locul ales trebuia să conțină calități fundamentale precum apă, aer sănătos, teren stabil și protecție. Țărușul care marca alegerea cadrului fizic al așezării, devenea centrul acesteia și primea calități simbolice marcând poziția edificiilor comunitare ale satului. Era un *axis mundi*, un „stâlp al lumii”, care marchează centrul așezării. Vatra satului era aleasă după principii stricte doar de către inițiați, după care se trasa frontiera, comunitatea trebuia să se simtă în siguranță, astfel hotarul satului constituia „cercul magic” (spațiul sacru) o barieră în fața necunoscutului, a „spațiului impur”.

Vatra satului integrează mai multe zone distincte: biserica, cimitirul, spațiul public și rețeaua de locuințe. Vatra satului are conotații feminine, fiind considerată un loc ocrotit, confortabil și călduros. Creșterea așezării pornea din centru până la limita așezării umane.

Elitele rurale erau preoții, învățătorii, care constituiau intermediarii dintre comunitate și puterile ocrotitoare. În societățile tradiționale recente, printre elite se numărau ofițerii și înalții funcționari publici.

¹⁰ cf. DEX online

¹¹ (Gheorghiu T. O., 2008, p. 11)

¹² cf. DEX online

¹³ (Mihăilescu, 2022)

În spațiul tradițional românesc, funcția de centru comunitar aparține bisericii, care este centrul așezării. Biserica a constituit mereu locul de adunare și de comunicare a celor vii cu divinitatea. Dispunerea spațială era clară, interiorul era zonificat pentru femei, bărbați, preoți, fiind loc al comunicării celor vii cu cei morți. Biserica ordona social și economic gospodăriile, astfel în jurul ei se aflau gospodăriile familiilor de neam, harnice și serioase, mai apoi la mijloc erau țărani înstăriți, iar la periferie erau oamenii săraci, imigranții și veneticii. Ascensiunea spre centru se putea face prin muncă, proprietate, avere sau căsătorie.

În societatea tradițională vecinătatea era influențată de relații de sânge și alianțe matrimoniale, în societatea contemporană solidaritatea se raportează la oameni din cadrul aceleiași așezări, din proximitate nu neapărat rude sau cunoștințe. „Principiul element de coeziune în comunitate este coeziunea vecinilor.”¹⁴

Un alt loc de seamă al satului este locul de veci, un loc al lumii de apoi care face legătura între lumea de aici și lumea de acolo.

2.1. Nașterea națiunilor. Arhitectura rurală ca ideologie (identitate națională)

Până la sfârșitul secolului al XIX-lea, casa țărănească nu a constituit obiect de interes pentru studii etnografice. Abia revoluția științifică, tehnologică din secolul al XIX-lea, prin inovații și descoperiri, a adus recunoașterea și creșterea interesului istoricilor față de habitat, oameni și viața cotidiană. Apare interesul față de țărani, care erau considerați purtători ai unei cunoașteri, ce au devenit izvoare de inspirație pentru lumea civilizată. Țăranii alcătuiau națiunea, iar statul național nu putea fi decât expresia clară a intereselor acestei clase sociale. Este momentul în care casa țărănească încep să fie introdusă pe lista de protecție a patrimoniului construit. Satul este văzut ca depozitar principal al civilizației indigene deoarece a fost supus mai puțin presiunilor externe. Astfel Amos Rapoport – pioner al studiului antropologic al casei, scria încă din 1969: „Interesul arheologilor s-a deplasat doar de puțin timp de la temple, palate, castele, morminte la așezări ca întreg, de fapt ca **expresie a unei culturi și a unui mod de viață**. Casa, care constituie construcția indigenă cea mai tipică, este în continuare ignorată (...) Această neglijență privind mediul construit, se manifestă prin tendința de a vedea bordeiele din pământ sau colibele de paie, nedemne de interes.”¹⁵

Această abordare duce la nașterea a 2 categorii: Categoria construcțiilor importante, în special cele ale trecutului și categoria construcțiilor mai puțin importante, cele care constituie peisajul, adică casele țărănești.

Momentul nașterii națiunilor a produs o nouă pasiune, aceea pentru lumea rurală, pentru un mod de arhitectură țărănească (sau aparent țărănească) care se va răspândi și în construcția de vile individuale sau în edificii publice generând un stil Național (Heimatstil). Cultura populară are scopul de a demonstra vechimea și continuitatea unei nații într-o anumită regiune. Fiecare națiune europeană se va înzestra mai devreme sau mai târziu cu un atlas etnografic care să conțină releveele principalelor tipuri de case țărănești. Tot în cadrul acestui curent au apărut muzeele țărănești în aer liber, deoarece construcțiile vechi „în situ” dispăreau. Scandinavii au fost primii care au construit muzee pentru casele lor țărănești, la care li s-au alăturat și țările Est Europene, într-un curent stimulat în comunism cu scopul afirmării superiorității (numerice??) poporului asupra burgheziei, dar și pentru afirmarea

¹⁴ (Mogey, 1964, p. 517)

¹⁵ (Rapoport, 1969, p. 1)

„geniului național”. Muzeele în aer liber, invenție turistic-națională, ne pot ajuta să observăm constantele arhitecturii rurale europene, care se raportează la un „*fond universal comun de artă a construcției*”¹⁶ sau din contră, variabile istorice, stilistice care au rezistat patriotismului național. Patriotismul a produs în mod artificial un stil prin academism și studii de arhitectură populară comandate de instituții publice. Muzeele etnografice cuprind nu doar case, ci gospodării și chiar sate întregi în complexitatea lor socială arhitecturală, adăugând dimensiunii folclorice și un sens antropologic istoric.¹⁷

În studiul habitatului, casa țărănească primește noi sensuri, la sfârșitul secolului al XIX-lea, casa devenind una din emblemele cele mai semnificative ale culturii naționale, regionale și locale. Nu există tipologii de așezări și case specifice unei regiuni istorice, deci ele nu pot fi elemente care să definească un stil național.

Casa primordială este casa țărănească, care în același timp ne dăruiește o imagine asupra stării societății din anumite perioade. Imaginea casei este creionată de mărturiile călătorilor, funcționarilor, medicilor sau diplomaților care erau motivați de grija lor față de sănătatea țăranilor. Pentru diminuarea efectelor nefaste asupra locuitorilor, prin incendii, insalubritate și intemperii asupra habitatului, politica de igienizare a locuirii rurale a dispus măsuri de salubritate a caselor.

Analiza casei confirmă analiza asupra stării de civilizație a habitatului rural indigen, referitoare la organizarea particulară a spațiilor și a tehnicilor de construcție.

Înainte de dominația habsburgică, se considera că țăranul este înapoiat, aservit, locuitor al unui mizerabil bordei, în care trăiește în promiscuitate. Dar țăranul, din perspectivă socială, devine treptat în lumea germanică, tipul cetățeanului model, civilizat, care nu mai este primitivul, sălbaticul și ignorantul locuitor al unei colibe insalubre, ci modelul autohton instruit și care trăiește în armonie cu legile naturii. El este cel care devine eroul progresului și al culturii naționale, germane (și nu doar), ce l-am văzut amplu ilustrat până la mijlocul secolului 20.

Populația era importantă pentru Stat, deoarece era secolul în care prosperitatea imperiului habsburgic era dată de numărul de locuitori. Acesta va fi momentul introducerii regulilor de protecție sanitară și de educare a populației.

În tradiția germană există cultura identității naționale și a dragostei față de cultura populară. Tot tradiția germanică este cea care a dat naștere curentelor culturaliste în etnologie în Europa, SUA. Rolul culturii populare a fost accentuat în timpul regimurilor socialiste din Europa de Est cu scopul de a consolida coeziunea și identitatea națională, dispărută azi în popoarele germanice. Într-un cuvânt cultura populară, folclorul oral al producțiilor artizanale vor servi în mod egal să demonstreze vechimea și continuitatea așezărilor etniei naționale dominante a statelor Naționale.

Monografiile satului descriu casa țărănească și diversele componente constitutive: pereții, soclul, șarpanta, acoperișul, compoziția planului, construcțiile agricole și curtea gospodărească. Acestea studiază în general mediul natural și peisajul teritorial pentru a defini factorii determinanți ai formei și ai organizării habitatului. Etnologii și istoricii atrag atenția asupra factorilor generativi invizibili: reglementări, obiceiuri, tradiții, statute sociale și moduri de utilizări locale care împreună determină în mod egal forma, amplasarea și procesul de construire a casei țărănești.

¹⁶ (Ruegg, 2011, p. 23)

¹⁷ (Ruegg, 2011, pg. 20-24)

Destinul acestor clădiri este întrerupt în prezent prin intervențiile negative ale societății pentru a face loc modernității și confortului. Casa țărănească constituie obiect mitologic, care prin tehnica constructivă se plasează în timp.

„Arhitectură fără arhitecți” specifică societăților primitive, se poate observa în Europa chiar până în zilele noastre. *„Putem saluta geniul țărănesc capabil să creeze artă fără a recurge la formări academice sau profesionale și fără să apeleze la serviciile unui arhitect, prin pricepere spontană (arhitectură spontană sau care imită arhitectura animalelor) dobândită în cursul vieții sau prin implicarea membrilor familiei sau a unor meșteșugari în procesul de construcție. Putem aprecia spontaneitatea într-un context arhitectural structurat deși controlat și supus reglementarilor legale, normelor tehnice și juridice.”*¹⁸

Din perspectivă environmentalistă, arhitectura spontană pe care o întâlnim la sat este adaptată mediului în mod natural, utilizând resursele acestuia.¹⁹ Societatea primitivă ideală, descoperită de ecologiști, trăiește în armonie cu natura și mediul înconjurător.

Arhitectura vernaculară (ca arhetip - patrimonial) este categorie intermediară între arhitectura naturală și cea populară, unde construcțiile rurale sunt realizate cu simț al funcționalității și al esteticului.

Arhitectura populară ca arhitectură națională imprimă habitatului zonei caracteristici specifice, care din punct de vedere cultural, se constituie într-un întreg organic, în afara timpului istoric, asumând un stil național. În mod eronat se ignoră influențele populațiilor vecine și amprenta regimului politic al statului. Colecțiile de arhitectură populară (națională) și muzeele din aer liber, demonstrează interesul națiunii în salvarea arhitecturii populare ce urmăresc realizarea unei identități naționale și caracteristicile comune cu vecinii prin asemănări între casele țărănești slovene, austriece, maghiare sau nord-iugoslave.

Națiunile tinere din Europa de Est se construiesc pe valorile culturale ale etniei titulare (majoritare de obicei), utilizând casa țărănească ca emblemă națională, pentru a demonstra legitimitatea teritoriului național, exploatarea potențialului imaginar și sentimental al arhitecturii rurale în favoarea națiunii, când de fapt arhitectura rurală nu ține de niciun curent cultural. Casa țărănească este percepută ca „primitivă” înapoiată, dar originală și „autentică”, fiind produsul tipic național ce contribuie la definirea națiunii.

În România, sub regimul comunist, se recurgea la folclor pentru propagandă, se urmărea realizarea unei noi clase sociale, cea muncitorească, care era egalitară dar în același timp reală și care se trăgea dintr-o clasă rurală înapoiată, industrializată rapid. Astfel, comuniștii voiau să demonstreze superioritatea spirituală și numerică a acestei clase în detrimentul clasei burgheze și aristocratice, care trebuia eliminată, dar și pentru a demonstra posesiunea teritorială.

Arhitectura populară era utilizată în serviciul Națiunii. În toate țările socialiste poporul este divizat între majoritate și minorități, național sau etnic. Se susținea unitatea arhitecturală și urbanistic-rurală a tuturor zonelor socioculturale ale teritoriului național, care depășeau atât limitele unităților administrative cât și frontierele etnice. În acest sens scopul urbanismului rural este nu de conservare, ci de egalizare a diferențelor dintre nivelurile de viață între sat și oraș.

2.2. Lotizări în vatra satului

---

¹⁸ (Ruegg, 2011, pg. 33-34)

¹⁹ (Ruegg, 2011, pg. 35-36)

Lotizarea definește caracterul satului, în studiul de față al satului bănățean. Pentru rezidențial, lotizările sunt unitățile de bază ale morfologiei parcelare și reflectă modul de locuire și de organizare a spațiului pentru locuit, constituind elementul principal în jurul căruia gravitează toate aspectele vieții și care dau specific așezării. Acestea sunt de două feluri: discontinue și continue. Cele discontinue sunt dezvoltate organic sau n-au fost supuse regulilor sistematizării austriece, există o libertate de conformare și creștere. Sistemul de lotizare de tip „francon”, des întâlnit în zonele de deal și munte, relativ compact, favorizează gruparea de-a-lungul uliței. Loturile sunt înguste la stradă (20-25 de metri) și în profunzime de la 40 m până la 150 de metri. În aceste cazuri sistemul de lotizare se aseamănă cu cel al satelor coloniste medievale din Transilvania de sași secolul XII-XIV.

Lotizarea reflectă structura satului și este fie regulată, ortogonală, deformată, circulară sau neregulată, unde loturile sunt constrânse de relief.

Forma loturilor a suferit transformări, în ultimii zeci de ani, prin comasări, dezmembrări și mai apoi unificări în forme nespecifice structurii satului. Extinderea zonelor de locuit nu mai urmează aceleași principii tradiționale ale satului. Parcelarul noilor zone de locuit nu mai ține cont de tipul de mediu rural, urban și nici de localizare.

Lotul este zonificat astfel: înspre stradă - gospodăria - curtea și casa, care are de obicei contur regulat compact și grădina în continuarea curții. Dispoziția loturilor este perpendiculară pe stradă. **Relația lotului cu strada** este strânsă. În așezările cu lotizări continue, înșiruite, fronturile sunt relativ dens ocupate. Corpurile de locuit sunt fie volume simple dispuse perpendicular sau paralel cu strada, fie duble amplasate paralel delimitând curtea, fie compuse din corpuri care tind să constituie o incintă, având la stradă frontul complet ocupat. Există și situații în care frontul la stradă e ocupat de anexe, șure, iar casa de locuit este situată în spate, paralelă sau perpendiculară pe stradă, situații întâlnite în special în satele de deal sau de munte. Specific satelor bănățene sunt fronturile continue obținute prin poziționarea clădirilor pe limita parcelei dinspre stradă, rareori existând o mică retragere de un metru a corpurilor de locuit. (de inserat imagini cu loturi vechi (vatra satului) și noi (cartierele rezidențiale))

2.3. Gospodăria tradițională

Este celula de bază a unei așezări și constituie rezidența permanentă care răspunde cerințelor economice și sociale.

Gospodăria este unitatea domestică de referință din lumea satului în care se manifestă spiritul țăranului prin: decorarea casei, moralitatea, credințe, rituri domestice, viața religioasă, obiceiuri practice gospodărești și manifestările spirituale legate de ritmurile vieții cum sunt riturile agrare integrate în ansamblul muncii agricole și riturile ceremoniale (nunta, înmormântarea). Acestea determină caracteristicile spirituale ale diverselor grupuri sociale și reprezintă relațiile între membrii familiei și mijloacele economice pentru exploatarea patrimoniului, constituind totodată o marcă de identitate etnică zonală socială. *„Relația tradițională a omului cu gospodăria sa îi conferea stabilitate, îi dădea vieții un sens anume, îl fixa într-un loc. O casă se construia pentru câteva generații, fiecare generație contribuind cu ceva la conturarea gospodăriei. Viața familiei nu putea fi concepută în lipsa casei, centru al universului familial. O familie nu se întemeia decât în perspectiva rezolvării reședinței sale.”*²⁰

²⁰ (Gheorghiu T. O., 2008, p. 12)

Gospodăria tipică românească era multifuncțională și constituia în același timp: rezidență pentru mai multe generații, adăpost pentru animalele – aduceau venituri, depozite de hrană pentru animale, spații tehnice, utilaje pentru muncile agricole-productive și grădinărit. La nivel economic gospodăria țărănească era concomitent unitate de producție și de consum, bazându-se pe munca membrilor ei, aceasta urmărea să satisfacă nevoile de consum manifestate doar de grupul familial.

Zadruga, tip de gospodărie specifică popoarelor slave din Sud, este o structură socială comunitară care nu a scăpat atenției sociologilor și în particular ideologilor comuniști care au considerat ca au descoperit originea naturală națională a regimului colectivist sau comunismul primitiv al pământului indiviz.

În țările care au scăpat de iobăgie sau acolo unde erau puțin câte puțin impozitați, economia comunitară era o trăsătură întâlnită în Iugoslavia, România țăranilor liberi sau în comunitățile numite „burgheze” ale Elveției ce erau caracterizate de proprietăți comune indivize, cum sunt pășunile, pădurile, apele, având taxe și sarcini comune de curățare și întreținere a apelor și pădurilor sau construirea de clădiri comunitare. Aceste proprietăți comune întreținute de comunitate aduceau beneficii precum producția lemnului sau a brânzei. Tot un bun comun era și sistemul breslelor medievale, care în lumea germanică, aveau denumirea *Gemeinde*. Pe lângă proprietăți comune, fiecare familie are terenuri și bunuri în proprietate. Spre deosebire de comunitățile elvețiene, Zadruga este o comunitate unită prin legături de sânge și ea prezintă o particularitate ca locuire, unde membrii aceleiași comunități locuiesc în aceeași gospodărie denumită „dvoriste”. Particularitatea constă în sistemul pavilionar format din corpuri de clădire separate și destinate cuplurilor tinere, organizate în jurul unei curți, cu încăperi de locuit înconjurate de galerii exterioare. Dispoziția mai multor generații în aceeași curte a gospodăriei nu este doar aici, în mod tradițional după ce predau fiului mare conducerea gospodăriei, părinții se vor muta în casa mică, o anexă din ansamblul gospodăriei (Apuseni România). La sfârșitul secolului al XVIII-lea, slavii din sudul Europei, trăiau în regim comunitar patriarhal de tip zadruga, în care existența unui șef, nu însemna că deține toate bunurile comunității sau că zadruga moare odată cu el, ci că el coordona și reprezenta comunitatea.

Zadruga funcționa după 3 niveluri de proprietăți, pășunile și pădurile comune mai multor zadruga (exploatate de fiecare în parte separate), terenurile agricole comune și grădinile private. Zadruga s-a dezvoltat din secolul al XVII-lea până în secolul al XIX-lea, când forme de comunități țărănești au început să dispară. În așezările de graniță militară austriece ale Croației, administrația a impus zadruga. Autoritățile austriece au respectat această formă de organizare deoarece era mai eficientă, autoritățile negociau doar cu șeful comunității, aceasta fiind o metodă indirectă de a interacționa cu comunitatea care era o trăsătură specifică sistemului millet al Imperiului Otoman, utilizat în colonizările britanice. Zadruga este gospodărie întâlnită în general satele dispersate.²¹

Creșterea demografică și a infrastructurii de comunicație explică evoluția și aglomerarea satelor, precum și distribuirea bunurilor comunitare devenite foarte importante.

Habitatul uman este influențat de mediul socioeconomic și politic-cultural (apartenența la un Imperiu), de evoluția cadrului fizic, de statutul social al țăranului (liber sau iobag) și de modul de organizare familială și de tipologia satului. Forma locuirii este o consecință a statutului economic.

Valoarea simbolică a aspectului casei este ierarhic superioară constrângerilor materiale sau ecologice. Prestigiul social primează beneficiilor raționale, tencuirea

---

²¹ (Ruegg, 2011, pg. 160-167)

peretelui de lemn se face pentru imagine nu pentru calități de izolare, luând forma unor reglementări locale, ignorând considerentele ecologice. Se evidențiază astfel importanța statului social și a organizării familiale, diferența între un spațiu public și unul privat și aspectele simbolice ale locuirii, așa cum viața socială dictează forma habitatului mai mult decât condițiile climatice, fie ele aspre.

Statutul social și politic al etniilor era reprezentat pe fațadă, ornamentată mai mult sau mai puțin cu inscripții, date, decorații și simboluri.

Famiiliile libere vara locuiau individual, urmând ca iarna să se grupeze, astfel vara se practică familialismul, iar iarna colectivismul.

Tipuri de gospodării.

Așa cum satele sunt influențate de zona ocupațională a comunității, tot așa gospodăriile și modul de viață al familiilor ocupante își au rolul în definirea caracterului satului. Astfel se disting gospodării agricole, gospodării agricole -pastorale, gospodării mixte, gospodării specializate pe activitățile meșteșugărești țărănești care au influențat tipologia satelor.

Gospodăriile diferă după forma lotului din vatră și după modul de folosință. Uneori tipologia satului a influențat forma gospodăriilor: gospodării cu curți deschise și gospodării cu curți închise.

Gospodăriile cu curți deschise sunt caracteristice satului risipit.

Gospodăriile cu curți închise sunt plasate pe terenuri mai puțin accidentate. În cadrul acestui tip distingem mai multe feluri: gospodării cu curți aglomerate pe loturi neregulate, întâlnite în satele răsfirate de pe zonele înalte și gospodării cu curți organizate regulat pe loturi geometrice în zonele deluroase și joase, în satele colonizate sau sistematizate. Acestea din urmă pot fi dispuse liniar - cu casa perpendiculară pe stradă și anexe în lungul lotului liniar, cu două case paralele între ele și perpendiculare pe stradă, gospodării în L sau în U.

Loturile erau dispuse perpendicular pe stradă, menținând o distanță constantă între case. Lățimea impusă a lotului și consecvența administrației de a asigura „condiții de echitate tuturor coloniștilor” în vederea obținerii „stabilității și prosperității” a generat caracterul uniform al zonelor de locuire prin ritmul fațadelor, tipologia arhitecturii și configurația lotului. Pe timpul Mariei Tereza – 1763, terenul era atribuit gratuit în momentul colonizării, iar statul subvenționa realizarea locuinței minimale. Astfel, s-a adoptat planul locuinței tip care era amplasată uniform în satele nou create sau în perimetrele modificate.²² Regulamentul „Impopulations Haupt Instruction” mai prevedea: amplasarea caselor să se facă cu frontul la stradă, curțile să aibă lungimi între 145-190 m și lățimi între 23-29 m, iar casele să mențină o distanță de 17 m între ele, pentru evitarea propagării incendiilor. Străzile erau largi, cu deschideri de 30-80 m. Realizarea clădirilor anexe a rămas pe seama coloniștilor care erau obligați să le construiască în continuarea casei în lungul lotului și cărora li se interzicea prin regulament să le construiască de-a curmezișul curții. Odată cu adoptarea țiglei și a cărămizii, tipul „alungit” de curte a fost înlocuit cu tipul „învăluit”, unde construcțiile principale pot fi paralele cu strada, iar anexele se succed unele după altele, această tendință a fost reprimată în sec al XIX-lea, de către administrația austriacă, dar a devenit generală mai târziu spre secolul al XX-lea, ca influență urbană. Casa transversală răspunde dezideratului de reprezentare prin poziție, fațada neavând spațiu pentru realizarea unor compoziții ornamentale tradiționale.

²² (Gyemant, 2018, pp. 133-138)

Regulamentul cuprinde pe lângă măsuri de prevenire a incendiilor, și măsuri de igienă publică, sănătatea populației, asigurarea apei potabile, a salubrității, a eliminării deșeurilor și a apelor uzate.

Gospodăriile cu curți pe două linii sunt întâlnite des în zonele joase, astfel casa cu cotețele pentru animale mici și anexe secundare formează prima linie, iar opus se află șura cu grajdul și alte anexe, se asigura astfel o mai bună supraveghere a animalelor, uneori a doua linie era ocupată de familia mai tânără.

Gospodăriile cu curți organizate în unghi se regăsește în depresiunile cu sate compacte și în satele înșirate în lungul văilor și drumurilor. Casa și anexele sunt dispuse în lungul curții pe două rânduri, șura era plasată în latul curții cu ușile mari în dreptul porții pentru a se intra în ea cu carul, cu sau fără clădiri care închideau complet o curte. S-a obținut o reducere a spațiului curții, dar creându-se un spațiu mai generos destinat grădini. Astfel de curți au fost frecvente în zonele colonizate și sistematizate, în timpuri mai îndepărtate sau mai apropiate, cum e zona Bistriței, Banat, etc.²³

Gospodăriile cu curți organizate pe trei linii, este specifică zonelor cu ocupații specializate sau mixte. Este o evoluție a gospodăriei cu curți organizate în unghi, dar completată cu o a treia linie de construcții în fața casei. Variante ale acestui plan sunt: gospodăria cu șura în latul curții, gospodăria cu casa în latul curții și gospodăria cu casa în lungul străzii. Gospodăria cu casa în lungul drumului se răspândește după ce au început să utilizeze cărămida și țigla în construcții. Șura este paralelă cu casa, între ele amplasându-se anexele pe o a treia linie, care închide curtea vecină, față de care stă cu spatele. „Astfel de curți au fost frecvente în zonele colonizate și sistematizate, în timpuri mai îndepărtate sau mai apropiate, cum e zona Bistriței, Banat, etc.”²⁴

Gospodăriile cu curți organizate pe patru linii este tipul evoluat al celor pe 3 linii, curțile au fost închise spre drum cu magazii, șoproane pe o a patra linie interioară. Acestea au aparținut, în general, țăranilor mai înstăriți, se regăsesc mai mult în satele adunate din Transilvania.

Gospodăriile cu ocol închis se întâlnesc în satele răsfirate și risipite din bazinul Petroșanilor, Banatul muntos și nordul Moldovei. Curțile erau închise pe toate laturile prin gruparea tuturor construcțiilor gospodărești în jurul unei curți pătrate sau poligonale pentru o mai bună protecție a bunurilor.

Gospodăria cu curți duble este compusă dintr-o curte mică înspre stradă denumită ocolul mic (unde stau animalele, fără clădiri sau cu cel mult un coteț) și o curte mare denumită ocolul larg aflat în jurul casei, cuprinzând toate clădirile gospodăriei, având întreg corpul șurei așezat pe linia de despărțire a curților. Casa se află de obicei în fundul curții cu fața îndreptată spre stradă. Acest tip este des întâlnit în Țara Hațegului.²⁵

2.4. Organizarea gospodăriilor. Componentele gospodăriei și construcțiile economice

Delimitarea gospodăriei se făcea prin împrejurimi, care făceau separația între public-privat și vecinătăți.

Configurația gospodăriei este repetabilă, uniformă, tipizată, tinzând să capete o formă regulată/ aproape pătrat, fenomen, posibil legat de impunerile legislației habsburgice. Apariția formelor neregulate este dată de nevoia de adaptare la cadrul

²³ (Butura, Etnografia poporului român, 1978, p. 72)

²⁴ (idem, p. 72)

²⁵ (Butura, Etnografia poporului român, 1978, p. 72-74)

natural. Modul de organizare al gospodăriei este mai variat și e generat de factori precum structura familiei, sistemul de proprietate sau puterea economică. Tipologia variază de la gospodăria cu o singură construcție care cuprinde atât locuința cât și anexele gospodărești, până la forme complexe de ansambluri cu mai multe locuințe (duble paralele) și anexele gospodărești. Există o tendință de organizare a clădirilor în jurul curții care devine interioară parțial/total.

Gospodăriile tradiționale bănățene se încadrează în tipologia gospodăriilor cu curte dublă, gruparea construcțiilor generând două spații individuale distincte. *Ograda* conține casa, bucătăria de vară, crama, coșerul, grădinița de flori și de legume, iar *ocolul* – cuprinde șura, grajdul, cotețele, având în prelungire via sau livada. În cadrul gospodăriilor, spațiile de locuit se armonizează, cu cele ale adăpostirii animalelor și cu cele destinate practicării activităților zilnice.

Casa domină gospodăria prin arhitectura specifică, prin decorații și simboluri, aceasta împreună cu curtea și grădina formează un teritoriu închis privat, delimitat prin gard, generând interdicții spațiale și economice. **Casa-locuința** este amplasată perpendicular pe stradă, dar uneori paralel cu aceasta, în aliniament sau retrasă. Planimetria casei este simplă și cuprinde 3 încăperi (o tindă și 2 camere, la care se mai poate adăuga o cameră de locuit, sau mai multe anexele, formând un plan în L sau este adăugată spre grădină, prelungind locuința). De cele mai multe ori accesul în casă și distribuția în încăperi sunt protejate, fie printr-o prelungire a acoperișului, fie printr-o prispă, care constituie elementul dominant, distinct, constituind zona de manifestare a creativității meșterilor.

Anexele gospodărești sunt organizare în vatra satului (în incinta gospodăriilor) și în cuprinsul hotarelor, în extravilan. Acestea diferă și în funcție de ocupațiile dominante tradiționale practicate, de bunurile de care dispuneau localnicii și de materialele de construcție. Constatăm că în regiunile montane predomină anexele necesare adăpostirii animalelor și hranei acestora, în zonele subcarpatice predomină amenajări pentru animale, uscătorii și cuptoare pentru fructe, crame și pivnițe pentru vin, iar la câmp unde agricultura este ocupația principală sunt preponderente anexele gospodărești pentru păstrarea și depozitarea cerealelor. Din punct de vedere al funcțiunii, anexele se împart în două categorii: pentru păstrarea produselor alimentare și vestimentare și pentru adăpostirea animalelor, uneltelor, mijloacelor de transport, furajelor și produselor.

Anexele gospodărești desăvârșesc patrimoniul constructiv al gospodăriei și sunt construite fie independent, fie în continuarea casei, cuprinzând adăposturi pentru animale, depozite sau chiar spații de locuit sezonier, cuptoare de pâine, ateliere meșteșugărești. Toate **clădirile componente ale gospodăriei** au un singur nivel, în zonele de deal și munte, dar chiar și la câmpie, există o pivniță. Împreună cu casa, anexele se organizează în jurul unei curți interioare. Împrejmuirea și accesul în gospodărie sunt integrate în fațada principală a casei de locuit.

*„În tot acest context relativ tipizat se disting două excepții: gospodăria din cadrul sistemelor dispersat și aglutinat, care, câteodată nu respectă niciuna din tipologiile amintite mai sus. Ea poate fi la fel de neregulată ca și sistemul de lotizare în care este inclusă.”*²⁶

Construcțiile economice din cuprinsul hotarelor au completat anexele din cadrul gospodăriilor, dilatând spațiul gospodăriei prin adăpostire temporară în hotar, dar care s-au dezvoltat odată cu intensificarea și specializarea ocupațiilor. Cele mai des întâlnite tipuri de gospodărie din „moșie” (extravilan) sunt: amenajări cu caracter sezonier, anexele cu funcții precise și construcții semipermanente, locuire sezonieră.

²⁶(Gheorghiu T. O., 2008, p. 352)

Dintre **clădirile publice**, cea mai importantă este biserica, prin care se menține dialogul între cotidian și eternitate. Inițial lăcașele de cult nu se deosebeau de casele țărănești decât prin funcția sa.

În fiecare sat exista o construcție cu funcția de școală, amplasată într-o poziție centrală nu departe de primărie, cămin cultural sau biserică. Acestea se realizau din lemn, cărămidă, paiantă sau piatră.

Evoluția locuințelor este evidentă în organizarea planului, care cunoaște o evoluție liniară (ideală) pornind de la locuirea monocelulară la casa pluricelulară sau de la casa semi-îngropată la casa cu etaj, care există din timpuri neolitice, de la case îngropate sau semi-îngropate cu plan complex care au existat simultan cu casele de suprafață din pământ.

Curentul *Hausforschung* (studiul casei țărănești) este tentat să asocieze tipuri de tehnici formelor și planimetriilor, apelând la argumente istorice și culturale pentru a explica prezența și difuzia în teritoriu.²⁷

Transformarea (maturizarea) habitatului începe cu variații „externe” aliatoare și se termină când se concretizează tipologia permanentă a locuirii. Modul de locuire al unei populații este legat de concepția acestora privind universul. Structura fundamentală a casei este dominată de fațade (atunci când casele țărănești sunt locuite de orășeni), dar amenajarea interioară este complet transformată pentru a corespunde exigentelor confortului citadin, precum și transformarea în spații locuibile a anexelor agricole. Locuirea ocupă un loc central în cultura și identitatea socială, din perspectiva evoluționistă sau a schimbării.²⁸

Prima etapă a caselor tradiționale, așa cum le știm azi, este cea a perioadei colonizării austriece din secolul al XVIII-lea, când acestea erau construite „sub controlul administrației imperiale”, având la bază următorul tipar: casa avea o bucătărie și una-două încăperi, realizată pe fundație și elevație de cărămidă arsă cu pereți din pământ bătut sau văiugă, iar în zonele estice unde era disponibil lemnul, era utilizat sistemul Fachwerk. Fațada dinspre stradă avea un singur geam dispus central, iar acoperișurile aveau înclinație de 45 de grade. După colonizarea zonei, construcțiile se puteau construi în linie pe o latură lungă a terenului cu fața scurtă la stradă, astfel încât să rămână distanță între 2 vecini de minimum 17 m. Anexele mari trebuiau să fie construite în spatele caselor dispuse în linie dreaptă spre grădină, dar nu transversal spre a nu se răspândească focul în caz de incendiu. Gospodăriile erau inițial identice, diferențierea apare mai târziu în urma dezvoltării materiale, sociale și culturale a familiilor. În această etapă creșterea gospodăriilor, prin anexe, s-a făcut în lungime.

A doua etapă evolutivă se manifestă prin modificări graduale astfel: în centrele sau pe axele principale ale localităților apar gospodării mult mai complexe și mai mari, frontoanele caselor au două goluri de ferestre și mici goluri de aerisire a podului la nivelul timpanului. Casele erau compuse din tindă cu bucătărie și două încăperi, camera de alimente, iar grajdul și șura sunt amplasate în prelungire. Locuința bătrânilor și existența bucătăriei de vară se presupune a fi preluată de la populațiile sârbe. Arhitectura coloniștilor a influențat populația autohtonă, dar procesul a avut loc și în sens invers, adică coloniștii au preluat din arhitectura locală prispa, inițial ei aveau doar o cornișă prelungită pentru protecție. Târnașul apare menționat în acte abia după mijlocul secolului al XIX-lea, un spațiu protejat de tranziție de la exterior la interior, ce media relațiile dintre om și mediu erau modeste, câștigând în timp decorații de parapet, arce între stâlpi. Aceste prispe erau

---

²⁷(Ruegg, 2011, pg. 117-118)

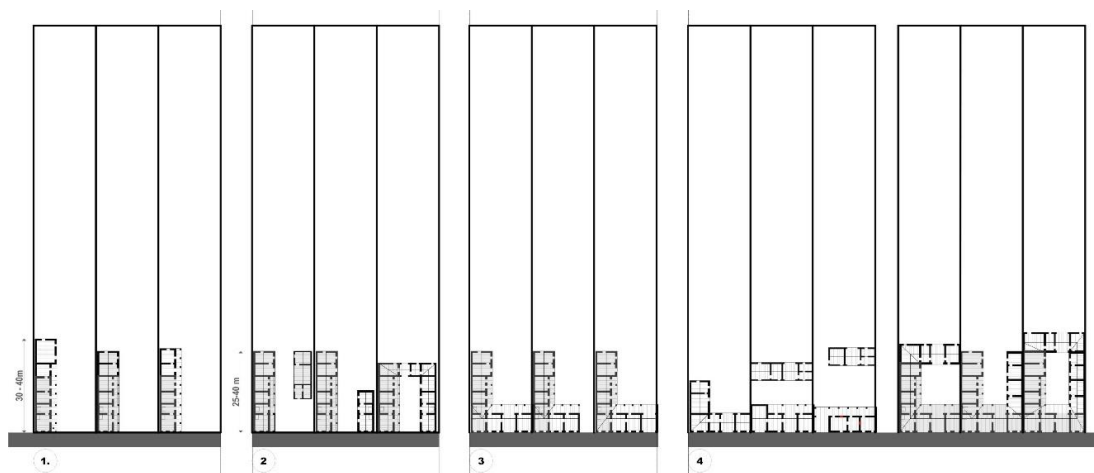
²⁸(Ruegg, 2011, p. 147)

perimetrare, sau pe două, trei laturi, fie deschise cu stâlpi sculptați sau închisă cu parapet traforat și cu stâlpi cu trafor. Acestea ritmează, organizează și diferențiază spațiul, este loc de odihnă și meditație, de control și de observație. Evolutiv, fațada a devenit complet închisă cu geamuri, generând un spațiu nou. Pătrunderea în spațiul domestic se face prin ușă, care era îmbogățită cu motivul solar ce lumina ades intrările țărănești peste un prag. Pragul este elementul de mediere și de trecere între cele două lumi.

Etapa a treia apare în urma procesului de extindere a familiei sau în urma prosperității materiale și are următoarele caracteristici: prelungirea în lung a clădirii, transformând în camere de locuit zona ocupată anterior de grajd. Șura și anexele gospodărești au fost construite mai în spate. Apare locuința vârstnicilor, în paralel cu casa, o construcție mai modestă ca dimensiuni. O evoluție mai târzie a acestei tipologii este gospodăria în formă de „L” sau de „U” deschisă înspre stradă ce se regăsește în întreg Banatul. Tot în această perioadă apar casele paralele cu strada care închid lotul la stradă parțial sau total și clădirile care închid lotul transversal în partea din spate sau în „U”.

Tipuri de organizare în plan a gospodăriei:

- cu clădirea de locuit perpendiculară pe stradă și anexe în prelungirea casei; (imag)
- cu două clădiri de locuit paralele între ele și perpendiculare pe stradă cu anexe în prelungirea caselor sau paralele cu strada, creând o incintă (imag)
- în L, U, cu clădirea de locuit care închide frontul stradal și împreună cu anexele formează un careu parțial/ total închis (imag)
- mai rar, clădiri de locuit paralele cu strada (pentru a face economie de spațiu, în general) și anexe perpendiculare pe stradă. (imag)

Figură Planimetrii gospodăriei tradiționale

Amplasarea anexelor mari gospodărești perpendicular pe lot a intervenit târziu, această dispunere ar proveni ca urmare a construirii unei a doua case de locuit pe parcelă, printr-o așezare a noului corp, perpendicular pe casa inițială de locuit. În timp casa veche de locuit a fost desființată. Această tipologie este prezentă în zona centrală a vechilor așezări, unde familiile erau mai înstărite, un semn al prosperității. Există situații în care dispoziția transversală a casei în raport cu frontul stradal, să se fi făcut de la început, având anexe poziționate vizavi transversal sau dispuse

longitudinal lipite sau nu de casă, acestea sunt mai noi ca apariție, datând de la sfârșitul secolului al XIX-lea. O evoluție a acestei tipologii este o închidere a gospodăriei pe 3 sau 4 laturi, închise față de stradă, formă specifică zonelor câmpiilor înalte și de deal.

2.4.1. Originile casei țărănești

Majoritatea studiilor asupra casei țărănești pun accent pe diversitate, dar și pe cunoașterea specificității arhitecturii naționale.

Arhitecții și etnografii preocupați de pericolul dispariției casei țărănești, apără valoarea acestui patrimoniu material și imaterial, așa cum etnografii coloniali erau mișcați de dispariția culturilor primitive. Pe de altă parte, casa țărănească a fost utilizată ca instrument de propagandă națională, naționalistă, ajungând să capete în anii 1930 o dimensiune simbolică, plasând-o pe un loc important în imaginarul colectiv în țări precum Austria sau Germania. Peisajul cultural german nu poate fi conceput fără casa țărănească, în gospodăriile tradiționale, folclorul distinge „*semne antice și sacre care atestă semne ale tradiției ancestrale.*”

Casa țărănească poate fi văzută ca un organism care crește natural, după modelul evoluționist-funcționalist, în care evoluția formelor este atribuită direct geniului național.²⁹ Arheologia și etnografia pot ajuta la demonstrarea caracteristicilor specifice poporului. Interesul asupra formelor primitive ale arhitecturii rurale este scăzut, deoarece ele sunt comune speciei umane și aproape naturale, deci în consecință dificil de asimilat unor forme tipice naționale, culturale.

O contribuție majoră în demonstrarea casei primordiale este studiul privind modelul ideal și original al casei „*casei lui Adam în Paradis*” făcută de Joseph Ryckwert (1972) care este **coliba mitică**. Trasabilitatea casei primitive pe care o face Ryckwert este o explorare a imaginariului teoreticienilor arhitecturii de la Vitruviu la Le Corbusier și nu o analiză poetică-psihanalitică-onirică în stilul lui Bachelard.³⁰

Demersul casei primitive la Ryckwert se bazează pe 2 modele- vezi mai jos - nu e clar: fie casa evoluată care urmează schema templului grec și care devolează un proces clasic, fie casa primitivă ca adăpost natural, de obicei în grotă sau în copac, sau adăpost temporar improvizat..

Conceptul naturalist susține imaginarul în ajutorul conceptului științific. În cadrul acestui raport rațional-irațional, avem fie **casa ca mit**, arhetip aprioric, o arhitectură revelată, absolută sau **casa ca** urmând un proces natural de **evoluție** a locuirii, ca fruct al rațiunii și al reprezentării. Acest model al construcției primitive realizat în urma unui demers natural, este modelul sălbaticului care l-a fascinat pe Le Corbusier. Planul casei naturale este universal, doar mijloacele tehnice diferă, ceea ce trădează o gândire universalistă, etnocentrică și evoluționistă. Le Corbusier va concepe propria creație arhitecturală ca un demers tipic (sau doar pretinde) de reîntoarcere la origini unde totul este natural și simplu. Ca parte a cercetării acestui plan primitiv original, natural și rațional este nevoia de a justifica eliminarea istoriei și a tradiției arhitecturale, care, în accepțiunea lui, sufocă arhitectura pură geometrică a originilor, puritate care reproduce măsurile corpului uman. Sindromul Tabula rasa este un sindrom întâlnit la toți reformatorii și în toate teoriile revoluționare, e vorba de negarea trecutului, a tradiției, din dorința de a reveni la origini, la atingerea unei stări paradisiace, naturale, pentru o întoarcere la matricea originală, la haosul primordial, pentru a recrea o nouă ordine și mai pură.

---

²⁹(Ruegg, 2011, p. 65)

³⁰(Ruegg, 2011, p. 102)

Alți reformatori văd regresia naturalistă prin imitarea habitatului animal, precum stupul. Este o reîntoarcere romantică, pentru a reproduce modele idealizate într-un context național dacă nu chiar naționalist și care are denumirea printre altele ceea ce numim Heimatstil sau stil național-patriotic.³¹

Conceptul iluminist are o viziune umanitară asupra indigenilor care trebuie salvați și prefigurează „ajutorul în vederea dezvoltării habitatului lor”, educarea și salubritatea conformă cu normele occidentale.

În procesul de trecere de la natură la cultură, de la animalitate la umanitate, unde progresul arhitecturii sfârșește cu palate și temple, toți autorii fac referire la casa imaginată a lui Bachelard, la simbolismul locuirii, unde mitul sau revelația ne furnizează modelul ideal al construcției umane, casă sau templu.

Cercetările privind diversitatea și originalitatea arhitecturii rurale, tind să demonstreze superioritatea unui tip de construcție „etică” sau națională, prin rata de imitare și de import a popoarelor autohtone aflate sub dominația lor, spre exemplu Imperiul Habsburgic. Teoria difuzionistă nu e corectă, nefiind capabilă să ia în calcul elementele românești sau ungurești locale, deoarece acestea evadează din cadrul lingvistic slavo-german considerat, cu toate că acestea apar în arii culturale, geografice și istorice.

În ce privește Europa de Sud-Est, împrumuturile sunt rezultatul ocupării sau colonizării mai mult sau mai puțin lungi a acestor regiuni de către cele două imperii, Habsburgic/austro-ungar și otoman. Grecii și bulgarii au tendința de a nega aporturile otomane și de a și le însuși sau de a le considera naționale, în timp ce în Transilvania atribuim evoluției naturale elemente ce țin de colonizarea austriacă. După război, curentul Hausforschung integrează puțin câte puțin din studiul socio-istoric al casei rurale, explicând transformările survenite într-o manieră spontană influențate de factorii climatici, de geniul național, de circumstanțe istorice, economice și politice, de relațiile între nobili și țărani, de sistemul economic de taxe și impozite. Unele invenții se transmit popoarelor din subordine, asanarea râurilor și mlaștinilor, construcția de drumuri, importul de coloni, eliberarea iobagilor, militarizarea frontierelor, circulația meșterilor, și alți factori care influențează mediul construit.

În Iugoslavia observăm cele mai diverse tipuri de habitat, deoarece au zone istorice și naturale radical diferite, întâlnim de asemenea casa de piatră – pe litoralul adriatic- care evident nu are nimic iugoslav, fiind cultural atașate de arhitectura latină de piatră ce se regăsește în Nordul Italiei sau în Sudul Albaniei. Orașele de pe coasta adriatică sunt foste colonii bizantin-venețiene devenite independente sau care s-au aflat sub Imperiul Austro-Ungar. Pe lângă această arhitectură de piatră de pe litoral, regăsim și o arhitectură de lemn, numită în Europa Occidentală nordică sau alpină – tehnica blockbau și fahrwerk (la munte)– care se regăsește în versiunea sud-est europeană în Moldova românească și în toată Rusia, dar predomină în Slovenia și Austria.³² Casa de pământ bătut sau de cărămidă nearsă este prezentă în special în zonele de câmpie, zonele de păduri defrișate sau unde pământul se potrivește acestui tratament. În fostele provincii otomane din Iugoslavia, precum Bosnia Herțegovina sau Macedonia, abundă de case joase sau cu etaj zidite. În zonele de interferență, materialele se combină, piatra cu lemnul (în Slovenia și Bosnia) sau lemnul cu pământul (în Macedonia și Serbia). La munte se construiește predominant în lemn. În mod tradițional admitem că acoperișul era în vechime în 4 ape, care a evoluat în acoperiș în 2 ape. *„O abordare naționalistă populară nu e valabilă, deoarece vedem că ele nu există izolat ci din contră, acestea participă la curentele transnaționale, fără*

³¹ (Ruegg, 2011, p. 106)

³²(Ruegg, 2011, p. 68)

a se modifica odată cu trecerea granițelor, rămânând legate de resursele naturale și de tradițiile culturale, fără a uita evenimentele istorice. (...) Odată cu instituționalizarea patrimoniului la nivel regional și național, casa țărănească devine obiect de studiu etnografic folclorist, obiect de inventar și de celebrare. În aceste contexte și regimuri politice, arhitectura rurală este utilizată pentru consolidarea sentimentului național și pentru hegemonia națiunii titulare mai ales atunci când aceasta e fragilă ca în cazul Europei Centrale Orientale și de Sud Est, pentru a justifica superioritatea culturală indigenă și prezența coloniștilor germanici.”³³

Symbolismul primordial, casa ca origine a lumii este originea omenirii. Planul primitiv al casei cuprinde o singură celulă „kuca” – casa sau vatra – cu vatra în mijloc, fumul iese prin interspațiile acoperișului, fără plafon, sau pe ușă.

De la începutul secolului al XIX-lea, planul cuprinde două celule, având influențe culturale – la musulmani era compusă din camera femeii și din camera bărbatului. Uneori sub casă se află grajdul și dependențele la sol, iar camera și bucătăria la etaj. Acest sistem este des întâlnit în sudul Alpilor. Atunci când casa se desfășoară pe orizontală este alcătuită dintr-o cameră și kuca. În munții Sloveniei, apare o copertină închisă, un fel de vestibul, precedat de cuptorul, copertina (spațiul intermediar) ce adăpostește în capăt o bucătărie. Abia mai târziu, anexele se alipească în spatele casei primitive, iar camera lângă intrarea în casă. Planul din 2 încăperi se formează prin adăugarea unei remize care în timp va lua funcția de cameră.

Casa „semi-prefabricată” din Sud-Estul Iugoslaviei, prezintă 2 piese „casa” și camera, aceasta din urmă nu era încălzită. Prolungirea acoperișului creează un spațiu intermediar parțial sau pe toată fațada, fiind bordat cu stâlpi de lemn.

Casa din zona de Nord este din pământ sau din lemn, aici regăsim bucătăria și camera încălzită și cuptorul. Casa prezintă aceeași distribuție spațială ca în Slovenia, abia mai târziu alipindu-i-se grajdul și anexele. Casele din Slavonia, Voivodina și Banatul sârbesc au fost impuse de colonizarea austriacă. O altă curiozitate din Nord este casa construită pe pilotis pentru evitarea inundațiilor, care mai apoi a evoluat în case cu etaj din lemn.

În România, la fel ca în Iugoslavia, colonizarea a contribuit la formarea peisajului rural și a habitatului. Tehnicile de utilizarea a pământului sunt variate: chirpici, paiantă, pământ bătut, pământ crud sau ars amestecat sau nu cu paie (vegetale). Casele au foișor sau prispă parțială sau totală. Planul are aceeași combinație din 2 tipuri principale, distribuite între câmpie și munte, până la mijlocul secolului al XIX-lea, la câmpie planul are tindă (vestibul) și cameră. Vatra se află în tindă, cuptorul/plita în cameră (fosta cameră rece). La munte, casa este compusă din vestibul și cameră încălzită (vatră). Alipirea unei cămări face tranziția de la casa cu 2 componente la casa cu 3 componente, care în timp devine camera principală, în timp ce fosta cameră principală devine „camera frumoasă”, lângă intrare, în partea de jos, se află bucătăria și vatra care încălzește camerele de zi. Separarea habitatului uman de habitatul animalelor, a casei de grajd e semn de civilizație.

2.4.2. Gospodăria ca sistem de simboluri. Forțele socioculturale și forma. Semnificația elementelor constitutive ale gospodăriei

Accesul în gospodărie se face pe **poartă**, prin care se asigură comunicarea cu strada – spațiul public, prin ea viața familiei depășește limitele, spre a se integra în viața economică și spirituală a comunității. Uneori poarta cu ornamentații ajunge să subordoneze prin monumentalitate, casa țărănească.

---

³³ (Ruegg, 2011, pp. 70-71)

Curtea este spațiul privat, dar și public (semi-public), deținând funcțiuni multiple și care dă identitatea și exprimă puterea economică a familiei. Spațiul curții prin construcțiile economice constituie **spațiu masculin**, iar casa, **spațiul feminin** rezervată odihnei, preparării hranei și creșterii copiilor.

Centrul gospodăriei este **casa** și constituie nucleul ordonator al proprietății, constituind reper esențial în cadrul gospodăriei prin care se permite înrădăcinarea unei familii în cadrul fizic, geografic și simbolic, precum și relaționarea locuitorului, grupului domestic la comunitate cu care se leagă prin istorie, practici și peisaje.

Momentele majore din viața omului au loc în acest microcosmos. *„Casa este adăpostul în care se întâlnesc generațiile, se nasc, trăiesc și mor generații, din a căror succesiune continuă se încheagă viața milenară a unui neam. Este locul de contact cu divinitatea, prin podea cu zeița bună – Pământul și prin pod cu zeul Tată- Soarele. Ea a fost adăpostul și mărturia continuă a păturii rurale, ea constituie, prin urmare, capitalul cel mai însemnat din studiul civilizației noastre populare. Orice casă țărănească este un mic muzeu popular, în care fiecare obiect, ca și fiecare numire a lui prezintă o mărturie din evoluția vieții civilizației neamului nostru.”³⁴*

Sub aspectul magic religios, casa adăpostește atât sacrul cât și profanul, viața privată protejată de viața colectivă, odihna în siguranță. Se respectau numeroase reguli și practici destinate pragurilor porții de intrare în gospodărie și de intrare în casă.

Arhitectura interiorului reprezintă marca de identitate a familiei. Omul nu poate fi conceput în afara unei case, adică fără acasă. A face o casă înseamnă a întemeia un cămin, un loc sacru unde se vor naște urmașii, casa este totodată și familia, este *„un microcosmos, o imagine a Universului. Cei ce o locuiesc nu se izolează de Cosmos, ci se adăpostesc chiar în „centrul lui, reconstituindu-l. Astfel casa devine o imago mundi, o icoană redusă a lumii.”³⁵*

Casa se supune ierarhiei verticale prin cele 3 niveluri posibile, pivnița, locuința, podul și unei ierarhii orizontale prin organizarea în plan și încadrarea în complexul economic și arhitectural al gospodăriei.

Casa mai înseamnă și încăpere, care ia diverse denumiri: casa din jos, casa din sus, casa nouă, casa veche, casa mare, casa mică.

„Talpa casei era prima bârnă așezată pe pământ conserva multiple valențe legate de stabilitatea familiei, pământul de sub talpa casei păstrează «duhul strămoșilor» și tot aici se îngropau «urmele nașterii» pruncului”³⁶, placenta, așternutul pe care a născut femeia, cuțitul cu care s-a tăiat cordonul.

Imaginea calului este reprezentată datorită atributelor apotropaice cu funcție de veghere a spațiului, de a proteja locurile vulnerabile cum ar fi împrejmirile gospodăriilor, ușile, ferestrele și hornul, deoarece comunică cu exteriorul. Tot cu funcții apotropaice întâlnim și boldurile, sulile, săgețile, pomii puși la coama casei în construcție, la acoperișurile vechi se întâlnesc săgeți de lemn sau pomi cu păsări în vârf. Ușile de la intrare sunt împodobite cu ornamente solare, iar încuietorile prezintă forme de rozete, coarne, săgeți, deasupra ușilor întâlnim cununi sau cruci de busuic, grâu sau alte flori uscate, sfințite în Săptămâna Mare. Gratiile de la ferestre au scopul de a proteja nu doar împotriva oamenilor răi ci și a spiritelor rele.

Există credința că fiecare casă are un șarpe al ei, ascuns și care apare în momente cruciale ale vieții, uciderea acestuia (genius locci), aduce nenorociri familiei și casei ducând până la abandonarea acesteia.

³⁴(Vuia, 1922, p. 54)

³⁵ (Gorgoi, 2011, p. 87)

³⁶(Gorgoi, 2011, p. 87)

„La prima vedere, casa este un obiect cu o geometrie puternică. Suntem tentați să o analizăm rațional. Realitatea ei primă este vizibilă și tangibilă. Ea este realizată din elemente solide tăiate și îmbinate. În ea, linia dreaptă este dominantă. (...) Un astfel de obiect geometric ar trebui să reziste metaforelor care întâmpină corpul omenesc, sufletul uman. Dar transpunerea în uman se face imediat ce vedem casa ca spațiu de reconfortare și de intimitate, ca pe spațiu ce trebuie să condenseze și să așeze intimitatea. Atunci ea se deschide, în afara oricărei raționalități, câmpul onirismului.”³⁷

Evoluția casei cunoaște două căi majore: în caz de criză (prin colonizare, imigrare, aculturație) - evoluție rapidă și radicală și evoluție lentă prin contaminare de unde rezultă că locuirea este modificabilă.

Interpretarea simbolică a casei nu se poate face fără a-l evoca pe G. Bachelard care consideră *„tipologia primordială a casei ca fiind cea a casei onirice, cripta casei natale (...) Casa imaginată este un adăpost (...) într-un sens mult mai larg decât sensul tehnic de adăpost primitiv, utilizat de „maisonologi” pentru a ordona tipurile elementare de construcție. Sensul casei este cochilia, matricea, mare simbol al spațiului și al originii.”³⁸*

Symbolismul spațiului domestic, casa ca imagine a lumii este loc de contact între lumea oamenilor și a spiritelor. *Prezența unui arhetip în inconștient, manifestat în vis (Bachelard), permite afirmația că simbolul furnizează mesajul și își îndeplinește funcțiunea, chiar dacă semnificația evadează din conștient.”³⁹*

Symbolismul habitatului se desfășoară pe 2 dimensiuni: symbolismul legat de **mit** (fondator, creator și deci unic) și symbolismul legat de **rit** (punctual, repetat, ciclic).

Bachelard a pus în evidență principiul centralității casei: *„spațiul sacru al casei înfățișează în mod egal un centru prin raport cu zonele nedefinite și ordonează haosul original (dinamica habitatului: centralitate și mișcare verticală) (...) Paradisul terestru al mitului biblic se regăsește în centrul lumii și se compoartă ca un arbore al vieții (...) multe alte tradiții preiau arborele ca simbol al acelei lumii prin care terestruul uman comunică cu celestul divin și cu lumea inferioară subterană. (...) Vatra, focul central comunică prin coș cu lumea superioară.”⁴⁰* „Verticalitatea” casei este axa care unește beciul, ca loc al inconștientului, cu podul, ca loc al intelectului, lumina cu întunericul. Referitor la „centralitate”, aceasta este fundamental legată de ideea de refugiu, protecție, ca sens primordial al colibei.

Casa ca organism viu, este *„un obiect social care creează semnificații (...) Ipoteza generală este că o structurare socială puternică implică un sistem de reprezentare și de reglementare socială dificil. În mod invers o structură socială prea simplă e prea ușor transformabilă (...) cu cât contrastele sunt mai vizibile cu atât comunicarea și împrumuturile sunt mai facile. Teoriile de supraviețuire, de rezistență la aculturație sau inovație, cât și cele de contact cultural sunt de actualitate, ele generează încrucișări și sincretisme, altfel spus conexiuni sau rețele.”⁴¹*

Casa în sine reproduce la scară lumea, macro și microscopică, într-o unitate creată după principii ce permit stabilirea diverselor ordini ale cosmosului, principii răspândite în diverse culturi.

Procesul de construcție a casei reproduce creația lumii.

³⁷ (Bachelard, 1957, pp. 73-74)

³⁸ (Bachelard, 1957, p. 43)(Ruegg, 2011, p. 227)

³⁹ (Bachelard, 1957, p. 8)(Ruegg, 2011, p. 233)

⁴⁰ (Eliade M. , Arhitectura sacră și simbolismul, 1983, pp. 59-60)

⁴¹ (Ruegg, 2011, pp. 146-147)

Imaginea cosmică o regăsim în mediul în care trăim la toate scările, de la teren, la așezarea umană, la casă ca întreg până la interiorul casei. Lumea rurală interacționează cu forțe supranaturale, necesare pentru a atrage norocul, astfel ele determină orientarea așezărilor și a caselor, realizate în armonie cu mediul înconjurător cu plantațiile verzi, deoarece lucrările de construcție trebuie amânate până vegetația este suficient de înaltă ca să funcționeze ca filtru. Forma elementelor construcției sunt determinate de relația casei cu forțele supranaturale, poziția și modul de amplasare a încăperilor și a mobilei în casă sunt asemenea influențate. În multe culturi găsim preocuparea pentru spațiile de tranziție, unde intrarea nu trebuie să fie în linie dreaptă, pentru a nu atrage spiritele rele care se mișcă în linie, ea nu trebuie să fie vizibilă și să producă separația zonei publice de zona privată. Dorința de a evita întâmplările nefaste a dus la realizarea de drumuri, punți, intrări în casă care nu sunt drepte și urmăresc direcții care atrag norocul.⁴² „*Casa în sine este un microcosmos în culturile primitive și preindustriale așa cum orașul este imago mundi.*”⁴³

Relațiile între elemente se înscriu în jurul unei axe a lumii ce traversează diversele straturi. Axa lumii introduce conceptul centralității orizontale, introducând noțiuni de proximitate și periferie după principiul sacralității, pe mai multe niveluri de sacralitate. Verticalitatea introduce principiul relației armonice între niveluri/ registre, natură/om/ univers.

Cosmogonia este prima construcție, pe acest model omul va concepe propriile creații pentru a organiza spațiul în funcție de un centru care e imaginat ca centru al lumii, buricul pământului, un loc de comunicare între ordinul divin și ordinul uman, etnocentrismul. Putem interpreta arhitectura rurală ca reîncarnare îndepărtată a conceptului lumii și a centrului său.

Procesul de amplasare a casei, în anumite contexte, ilustrează **reproducerea cosmogoniei**, prin recurgerea la astrologie pentru a cunoaște corect amplasamentul, desemnarea locului în care se pună prima piatră, deasupra șarpelui care susține lumea. Aici se înfige parul pentru a fixa capul șarpelui, pe acest loc punem prima piatră⁴⁴, este locul unde se naște primul cuplu, plecând de la acest centru, spațiul se divizează în 4. Simbolismul arhitecturii nu se referă doar la organizarea spațiului ci și la timp, figurat prin ciclul divizat de a lungul anului. Acoperișul simbolizează **cupola celestă**, podeaua reprezintă **pământul**, cei 4 pereți simbolizează cele patru **direcții ale spațiului cosmic**. Construcția rituală a spațiului este subliniată printr-un triplu simbolism: cele 4 uși, cele 4 ferestre și cele 4 culori semnificând cele 4 puncte cardinale. Construcția colibei sacre repetă cosmogonia, deoarece această casuță reprezintă lumea.⁴⁵

a. Alegerea amplasamentului, a formei casei și a nivelului de modificare a cadrului natural sunt influențate de mentalitatea individului și de atitudinea acestuia față de context.

Există câteva tipuri de atitudini privind relația om-natură:

- **religioasă și cosmologică** - în care mediul este dominant, iar omul e subordonat naturii;

⁴² (Gaivoronschi, 2002, p. 26x)

⁴³ (Rapoport, 1969, p. 52)

⁴⁴ (Eliade M. , Arhitectura sacră și simbolismul, 1983, p. 65)

⁴⁵ (Eliade M. , Arhitectura sacră și simbolismul, 1983, p. 66)

- **simbiotică** și sinergetică, în care omul și natura sunt în echilibru, omul se vede dator față de divinitate pentru natura și pământul dat în administrare și utilizare;
- **exploatare** – omul este complementar și modificador al naturii, creator și distrugător al mediului natural.⁴⁶

Alegerea este impusă de nevoile emoționale și de tipologia comportamentală, se pune însă accentul pe caracterul variabil al omului, care este mai puternic decât cel de constanță. Forma casei și a habitatelor sunt influențate de nevoi: nevoia de satisfacție, nevoia psihologică de ocrotire exprimată prin adăpost, nevoia de comunicare, nevoia de identitate e constantă, dar se manifestă variabil, fiind dependentă de valorile culturale. Simbolurile sunt fixe, forma și imaginea sunt variabile.⁴⁷, identificarea acestora poate fi de ajutor în înțelegerea alegerii formei caselor și forma așezărilor.

Tradițional, obiceiul construirii în colectiv nu ajută doar la împlinirea obiectivelor de construire ci avea și implicații sociale, astfel că tehnici dificile și forme complexe erau posibile, dar optimizate economic. Construcția unei case implica ca faze distincte: pregătirea, alegerea terenului, adunarea și transportarea materialelor pe teren și procesul de construire până la finalizarea casei. Cele două grupuri sociale implicate erau: cel domestic – familia (rude) și grupul satului – comunitatea satului.⁴⁸

Alegerea locului de casă se făcea cu grijă și constituia un act ritualic de delimitare a spațiului sacru, care influența norocul și prosperitatea noii gospodării. Alegerea locului avea semnificație cosmică, acesta trebuia să fie bun, aducător de bine, loc ferit, dar se credea că aceste locuri își pot schimba caracteristicile când pe ele au loc fapte rele care îl transformă în loc rău, jocul Ielelor, farmece, crime, etc. Locul de casă caută apa, soarele și locul înalt, locul trebuind a fi curat, nicidecum mlăștinos. Apa era simbolul regenerării și purificării, aceasta influențează viața casei, familiei și gospodăriei.⁴⁹

Casele și locurile părăsite sunt considerate locuri rele, cauzele fiind blestemele din trecut ale înaintașilor. Poziția casei, spațiul pur, se impune din afara lui, locul bun nu este „ales” de om, ci descoperit, indicat de un altceva, de un semn.⁵⁰

b. Rituri de construire și practici magic-religioase legate de edificarea și inaugurarea casei. Riturile de fundare

La vechii indieni, pământul era examinat de către brahman cu toate simțurile. „Alegerea locului pentru locuință era laborioasă, se făcea cu participarea brahmanilor, a astrologilor, dulgherilor și celorlalți lucrători.”⁵¹ Precauțiile care se urmăreau în acest proces erau ca lucrarea să fie începută doar pe lună plină și să se îngroape bani în fundație pentru a se „lua locul în posesie”, ceea ce sugerează că riturile de întemeiere a caselor aparțin fondului miturilor cosmogonice.⁵²

Locul trebuia sfințit, în concepția tradițională, prin baterea parului casei se aducea o jertfă pentru a fi durabilă în timp casa, astfel ea trebuia animată, adică să primească viață și suflet, fie că este vorba de o efigie umană sau de umbra furată a unui om, fie că se apelează la sacrificiu prin substituire, jertfa unui animal în fundații, jertfa trebuie

⁴⁶ (Rapoport, 1969, p. 75)

⁴⁷ (Jung, 1964, pg. 26,54,68)

⁴⁸ (Rapoport, 1969, pg. 83-84)

⁴⁹ (Chevallier J, 2009, p. 107)

⁵⁰ (Eliade M. , 1995, pg. 338-342)

⁵¹ (Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 139)

⁵² (Coulanges, 1984, pg. 194-195)

adusă. Transferul sufletului nu este posibil decât printr-o moarte (violentă), victima continuându-și existența în noul corp.⁵³ Scopul sacrificiului este asigurarea protecției edificiului prin asimilarea unui spirit. Ideea de bază este că lumea este în echilibru și că toate acțiunile din lumea umană invocă o reacțiune în lumea divină. Astfel sacrificiul poate fi conceput ca o comunicare între cele două lumi, iar mai precis ca o acțiune de ameliorare, de restabilire a unui echilibru rupt de intervenția umană, în specialuciderea altor ființe vii prin vânatoare sau război. (libație prin imolații)⁵⁴

În momentul finalizării locuinței se mai face un sacrificiu pentru ca familia să intre în casă, ca să fie primită de casă. Casa nu trebuie terminată complet, desăvârșirea ei constituie un punct în care acel loc trebuie plătit cu jertfă „*Omul nu poate crea nimic desăvârșit decât cu prețul vieții sale. Numai Dumnezeu poate crea fără să își diminueze ființa. Omul fiind făptură, fiind el însuși creat, este steril atâta timp cât nu își însuflețește creația mâinilor sale cu jertfirea sa sau a aproapelui. De aceea un lucru nou făcut este primejdios, este o formă a morții, este ceva care încă nu trăiește și nu va putea trăi, decât absorbindu-și un suflet – al primei ființe care intră în contact cu el. Numai după ce a fost „cunoscut”, adică însuflețit de ceva, el devine inofensiv, trece în rândul lucrurilor vii sau, în orice caz, încetează de a mai fi o formă a morții.*”⁵⁵ Mutarea în casă nouă înseamnă primejdie, de aceea în prima noapte dormeau animalele și avea loc doar după ce se dăruia sau se făcea o masă mare, la care erau invitați vecinii și neamurile. Se practicau magii apotropaice prin care se puneau la fiecare colț al fundației, bani de argint, boabe de grâu, porumb, sare. Ritmul construcției nu trebuia întrerupt, tărgănat, fragmentat în timp, deoarece ar fi acționat în defavoarea familiei și ar fi determinat pierderea eficienței casei.

Extragerea pietrei se realiza în funcție de fazele lunii, era importantă prezența vinului (sângelui) în mortar, oase, ouă, sare sau alte alimente cu proprietăți vivifiante. În ce privește finalizare procesului de construire, se cunosc obiceiurile privind sărbătorirea terminării casei și încorporarea de vase (pahar) în vârful acoperișului, cu apă sfințită.⁵⁶

Scopul riturilor este a demonstra că construcțiile umane reproduc construcția divină sau preiau modelul din cosmogonie și că organizarea habitatului unei societăți este în relație directă cu mitologia ei.⁵⁷

Din perspectivă antropologică, casa ca obiect și simbol, putem citi în organizarea spațială a habitatului, istoria ideilor și societăților. Casa țărănească este mărturia unei ideologii, a unei reprezentări generale a habitatului rural, ce dezvăluie originea umanității și este casa ideală.

Însușirea etnic-națională a arhitecturii rurale intervine în Europa în momentul construirii națiunilor și cu o jumătate de secol mai târziu în țările Est orientale ale Europei. „*Istoria casei țărănești începe cu cea a națiunii, a țaranului care a devenit emblema națională, în special în țările care se conectează la ideea de autohtonie (sânge și pământ) și care văd în țaran o sursă de avuție națională.*”⁵⁸ Decalajul între țaranul burghez occidental și țaranul proletar al estului se exprimă prin faptul că casa celui din urmă nu va atinge niciodată dimensiunea și rafinamentul primului.”

c. Repartizarea spațiului în timp.

⁵³ (Gorgoi, 2011, p. 87) (Eliade, 1995, pg. 192-193)

⁵⁴ (Lot-Falck, 1953, pg. 12-17)

⁵⁵ (Mircea Eliade Sacrul și Profanul, p.34)

⁵⁶ (Eliade M. , 1995, p. 198)

⁵⁷ (Ruegg, 2011, p. 265) (Cauvin, 1994, p. ???)

⁵⁸ (Ruegg, 2011, p. 290)

Casa este simbolul feminin prin rolul de refugiu, de ocrotire și de mamă. Lumea feminină este cea a interiorului casei cu funcția de acasă. Spațiul feminin era considerat zona vetrei și interiorul încăperilor în care femeia își desfășura activitățile zilnice. Structura casei are ca centru **vatra**, bucătăria în jurul căreia se adună familia, prin care se reface nucleul familiei în momentele cruciale ale existenței, se primesc oaspeți. Vatra era percepută ca o axă a spațiului de locuit, obiceiurile calendaristice și familiale au la bază practici în centrul cărora se află vatra focului. Ea conferă interiorului masivitate și echilibru, iar casei unitatea familiei. Zidirea vetrei se făcea după practici rituale, în zid se punea un cap de găină sau se simula o jertfă. Vatra „polarizează toate îndeletnicirile casnice și ordonează spațiul. Vatra reprezintă un altar, un simbol al vieții sedentare, care dă căldură, lumină, hrană și de care familia e legată, asigurându-și legătura trainică cu pământul.”⁵⁹

Lumea masculină este cea a exteriorului, însumând funcția vieții publice cu cea a lucrărilor agricole- construcțiile economice ale gospodăriilor - șure, grajduri, păturele cu cereale, anexe gospodărești, podul casei și beciul.

Partea subterană a casei, beciul este masculin, obscur și nocturn, obiecte umede, verzi și crude și dedicat activităților naturale precum somnul, actul sexual, reproducerea, loc al morții, al învierii strămoșilor în opoziție precum natura e cu cultura, partea supraterană este luminoasă, nobilă, locul familiei și invitațiilor, al focului.

Pragul casei este utilizat în multe practici rituale, pentru noroc și ocrotirea familiei, a nou născutului și a lăuzei, pentru integrarea noilor membri ai familiei, pentru scoaterea celor decedați. Pragul este „loc al deschiderii limitei, zonă a penetrației sale, dar și spațiu al selecției și barierei sociale (...) fiecare prag generează o selecție suplimentară în cadrul succesiunii spațiilor.”⁶⁰

Poziția pragului creează gradient spațiale și el se află între domeniul public și domeniul privat, în domeniul privat – separând partea semi-privată de partea privată (în curtea din față) și între domeniul semipublic și domeniul privat (fix la intrarea în casă).

Spații de tranziție, prin intermediul pragului, definesc relațiile înăuntru-înafara. Relația interior-exterior se desfășoară la niveluri diferite de mărime, scară și complexitate sau în timp, în cadrul mișcării și generează ierarhizarea spațiilor deschise.⁶¹ Spațiul intermediar este materializat prin prispa, veranda, târnațul, loggia, balconul, toate sunt spații deschise, intermediare ce se desfășoară pe una sau mai multe laturi ale casei și le regăsim în diverse culturi.

Riturile de construcție sau de trecere investesc pragul cu semnificații magice fiind frontiera și locul de inversare a logicii, trecerea dinăuntru-înafara, unde totul se inversează pentru punctele cardinale.

Timpul (orele, zilele) sunt asimilate mișcărilor (intrări/ieșiri), orientarea casei e importantă, poarta principală este la est.

Organizarea interioară a casei este astfel: spațiul opus fațadei principale, zona vestică și nordică este loc al somnului – partea obscură a casei, în timp ce partea luminoasă a casei corespunde punctelor cardinale est, sud.

d. Antropomorfismul casei

Dacă casa este un model redus al universului, corpul uman este la rândul lui un model redus al casei după principiul de corespondență între macro și micro cosmos. Eschimoșii stabilesc un asemănare între casă și uter.

⁵⁹(Cosma, 2001, p. 83)

⁶⁰ (Gaivoronschi, 2002, p. 173)

⁶¹ (Gaivoronschi, 2002, p. 176)

Coloana vertebrală este asimilată axei lumii, acoperișul este asimilat craniului - locul de contact cu divinitatea, simbolizat printr-o aureolă, coroană. Sufletul celui decedat evadează printr-o gaură în acoperiș.⁶² Ușa, intrarea (comunicarea) se deschide la Nord precum gura la om, pe când podul, hambarul simbolizează burta (matricea), interiorul lumii.

Se remarcă corespondența în mitul cosmogonic, între cosmos, arhitectură și corpul uman. Acoperișul podului reprezintă cerul, iar podeaua pământul. Unirea celor două lumi celeste și terestre este reprezentată de mâini și picioare semnificând stâlpii lumii. Elementele nu sunt fixate într-o simbolistică unică și universală, ci fiecare are o funcție potrivit contextului cultural. Casa familială constituie ea în sine un microcosmos.

Atât casa cât și satul sunt reprezentări ale lumii, cu corespondențe simbolice în antropomorfism și reproduc dihotomia lumii prin complementaritatea sexelor, evocată prin planul casei, care relevă relațiile complementare între univers, om și natură. Extrapolând, casa simbolizează femeia, satul bărbatul, dar în fiecare caz complementaritatea este exprimată, iar uniunea contrarelor este o garanție a viitorului.

Planul satului este egal cu casa caselor, este antropomorf și „generațional”.⁶³ În fiecare sat avem ca repere 2 centre, un centru familial ce reprezintă și unește simbolic toate proprietățile dispersate (gospodării, ferme) și un centru comunitar, reprezentând ansamblul familiilor și proprietățile lor. Primul centru este reprezentat de locuința familială, organizată în jurul vetrei, plitei, pe care se prepară hrana și anexele gospodăriei dispersate ce adăpostesc animalele și recoltele. Cele 3 elemente ale casei – bucătăria, camera de zi a familiei, beciul (fundația – depozit de vin și brânză) este locul omului. Vatra este feminină fecundată de focul (masculin).

e. Semnificația decorațiilor

Elementele decorative prezente la toate etniile sunt simbolul solar, pomul vieții, mai rar crucea și coroana florală. *„Patrimoniul ornamental al arhitecturii populare din Banat relevă apartenența formelor sale specifice la fondul decorativ central-european și universal, migrarea motivelor, prin modalități de vehiculare diferite, în timpuri istorice diferite, stând la baza procesului de împrumut.”*⁶⁴ Dar fiecare etnie avea câte o preferință pentru anumite motive. Germanii preferau compoziții simple, mai austere, discrete, echilibrate curat executate în compoziții închise. Casele românilor erau mai bogat ornamentate realizate după compoziții proprii, deschise. Se remarcă o predilecție a românilor a elementelor baroce și eclecticice. La nivel cromatic, casele germane sunt monocolor și pastelate, casele românești uzează de contrast și policromie.

Semnele utilizate pe fațade și-au pierdut în timp sensul, altădată cultic, religios, magic și funcția socială. *„Simbolul este decodat, este asimilat ca motiv realist.”*⁶⁵

În prima perioadă fațadele erau doar văruițe în alb, compoziția plastică era obținută din umbre și lumini. La sfârșitul secolului al XIX-lea apare culoarea pe fațadă. Decorul e în relief plat în tencuială din mortar de nisip amestecat cu var și apă, tencuiala în relief este foarte rar utilizată și apare mai târziu. La casele foarte vechi s-au găsit *„în loc de tencuială tehnica de lipitură, realizată din lut amestecată cu*

⁶² (Eliade M. , A sparge acoperișul casei, 1995) (Gaivoronschi, 2002, p. 73)

⁶³(Ruegg, 2011, p. 247)

⁶⁴ (Konschitzky, 2006, p. 101)

⁶⁵ (Konschitzky, 2006, p. 102)

*pleavă și apă.*⁶⁶ Decorul a evoluat în timp, inițial era dispus izolat, doar în partea frontonului de sus, iar mai apoi au fost realizate compoziții utilizând și elemente de structurare cum ar fi ancadrame, cornișe, semicoloane, pilaștri, frize, nișe. Preluările și asimilarea principiilor artei baroce s-a făcut cu decalaj în timp ceea ce a generat un decor de inspirație barocă, dar care se contopește cu clasicismul prezent prin echilibru, simetrie și austeritatea ornamentelor. S-au mai folosit și ornamente din stuc, realizate din ipsos și material liant turnat în forme în ateliere, aplicate pe fațadă. Această tehnică a fost foarte rar utilizată. Desenele se făceau cu șablonul sau liber prin incizie, scrijelire, excizie și imprimare. Decorarea fațadei este considerată ca „*rezultat al unui complex de schimbări esențiale, care s-au petrecut în regiune*” între secolele al XVIII-lea și al XIX-lea.⁶⁷

Proporția frontonului (la sfârșit de secol 18, început de secol 19) era pătrată, înălțimea lui era egală cu baza, dar în unele zone acesta a atins două treimi din înălțimea totală a fațadei. Ulterior proporția fațadei s-a schimbat prin realizarea pivnițelor sau ridicarea casei cu 3-5 trepte deasupra străzii și a curții. Apare frontonul curbat în locul celui triunghiular, care se ridică cu 50-80 cm deasupra unghiului pantelor acoperișului. În partea a doua a secolului al XIX-lea fațadele devin tot mai încărcate, atât în registrul superior cât și în cel inferior, compozițiile devin tot mai variate. Se utilizează materiale și tehnici noi la modă precum feroneria, sticla colorată a ușilor de la intrare, sau sisteme de umbrire moderne. Casele mai noi s-au bucurat de o atenție și în zona pridvorului sau pe stâlpii din zidărie ai gardului sau ai porții. Decorarea casei dispuse transversal, apărută în preajma lui 1900, a constituit o provocare, prin lipsa frontonului. Această casă considerată de tip urban n-a fost decorată inițial, mai târziu găsim elemente de decor cum ar fi semicoloane, pilaștri, benzi plate sau lesene.

Elementele de decor existente în cursul secolului al XIX-lea au aparținut mai multor stiluri la modă, dar preluate fără discernământ au fost utilizate amalgamizat.

Frontonul a cunoscut de-a lungul timpului mai multe forme. Se presupune că cel mai vechi tip de fronton ar fi frontonul trapezoidal/frânt/teșit ca evoluând din casele autohtone ce aveau acoperiș în 4 ape. Frontonul triunghiular avea în partea inferioară o cornișă și constituia un câmp de manifestare a expresiei artistice a țaranului. Frontonul arcuit a apărut în zona centrală a Câmpiei Banatului la sfârșitul de secol XIX început de secol XX, constituie semn al prosperității. Acest tip de frontoane necesitau o structură mai durabilă. În general casele cu fronton curbiliniu aveau fațada la stradă din cărămidă de văiugă sau mai încoace din cărămidă arsă. Frontonul triunghiular, din dorința de a fi în pas cu moda timpului, când a fost refăcut, s-a înscris într-un triunghi arcuit, creând un fel de cartuș, un câmp pentru decorare. O altă formă, dar care nu a avut succes a fost cea a frontonului în trepte. Frontonul dublu a apărut prin adosarea de noi spații, dublarea frontonului este martor al evoluției în timp. În general diferă stilistic între ele din cauza faptului că aparțineau unor timpuri diferite.

Din punct de vedere al utilizării, motivele ornamentale pot fi religioase, cultive, apotropaice, ornamente heraldice sau însemne ale unor meserii.

Ornamentele se clasifică după mai multe criterii. După criteriul semantic există ornamente cosmice, antropomorfe, zoomorfe, skeomorfe, heraldice și emblematice.

Din punct de vedere morfologic există ornamente geometrice, liber desenate și ornamente mixte. Sub aspect structural există ornamente centrale, secundare,

---

⁶⁶ (Konschitzky, 2006, p. 86)

⁶⁷ (Konschitzky, 2006, p. 90)

simetrice sau asimetrice. Din punct de vedere istoric avem ornamente tradiționale sau împrumutate și după criteriul geografic acestea sunt internaționale, regionale, locale.

Din categoria ornamentelor de bază sunt reprezentările solare, unde soarele este simbolul cel mai des întâlnit la toate etniile, ca element dător de viață. Soarele mai apare și sub forme stilizate: cerc, disc solar, cercuri concentrice, cercul cu punct, cercul cu cruce, cercul cu raze în interior, cercul cu raze în exterior. Cercul împărțit în 3, în 8 cercul cu vortex, vortexul ilustrează „funcția pragmatică a soarelui esențială comunităților agricole.”⁶⁸ Alte ornamente care simbolizează soarele, viața sau divinitatea sunt semicercul, semicercul cu raze, romb, triunghiul, triunghiul cu raze.

Ornamentul mixt este cel mai frecvent „pomul-soare”, „pomul vieții”, „ pomul an” care simbolizează nașterea și renașterea. Cununa îmbină elemente geometrice și vegetale care simbolizează anul, fertilitatea, bogăția și este asociat cu motivul arborelui vieții. Arborele vieții este cel mai complex semn, se regăsește la toate etniile și „ilustrează dualitatea, făcând legătura între htonic și apolinic.”⁶⁹ Simbolizează creșterea, renașterea continuă, tinerețea fără bătrânețe și viața fără moarte. Pomul vieții are variante în care răsare dintr-un cerc, romb, din semicerc, triunghi, din rădăcini, din inimă. Mai apare în varianta trilobit sau în formă prescurtată, doar o parte a lui sau nu are elementul din care răsare. Pomul vieții mai apare asociat cu animale la baza pomului sau pe pom, cu sens de protecție.

Ornamentele cosmice sunt soarele cu diversele variante, care este cel mai răspândit; luna ornament frecvent altădată, azi nu mai este prezent pe nicio fațadă și steaua.

Ornamentele religioase sunt motive sacre cu simbol tămăduitor și sunt: triunghiul, semnul Sfintei Treimi, Ochiul lui Dumnezeu, Trigama lui Christos IHS, crucea, unele dintre ele au rădăcini din perioada precreștină. Aceste motive se combină cu alte simboluri generând o suplimentare semantică și o expresie plastică formală variată. Din această categorie fac parte și formulele de binecuvântare a casei. Alte decorații religioase sunt: statueta Maicii Domnului (nișă a unui fronton cu influențe baroce în Șandra) posibil în nișele acum goale ale fațadelor unor case, capul de înger, apărut târziu, potirul și sfeșnicul cu lumânări.

Ornamentele antropomorfe s-au utilizat mai rar, apar sub motivele cap de om, hora schematizată, chipul, ochiul și inima. De multe ori aceste motive sunt asociate cu alte decorații.

Ornamentele zoomorfe au sens pozitiv de ocrotire și pază și sunt șarpele, calul, animale fantastice prin dragoni, grifoni, cerbul, pasărea, vultur, porumbelul păcii, iar leul apare și ca simbol al puterii.

Ornamentele fitomorfe sunt pomul, creanga, frunza, ghirlanda, vrejul, cununa, vița de vie cu struguri, floarea în cea mai frecventă stilizare rozeta, laleaua.

Ornamentele skeomorfe sunt unele unelte de muncă grefate pe fațade ca embleme ale meșteșugurilor practicate, ancora, ceasul, panglica și funda.

Ornamentele heraldice și emblematice utilizate sunt coroana regală, stema, lira. Numele proprietarilor sau al meșterului și anul construcției se găsește pe casele construite abia după 1853 când țăranul a devenit stăpân asupra caselor și simbolizează comunicarea peste timp cu generațiile viitoare.

⁶⁸ (Konschitzky, 2006, p. 114)

⁶⁹ (Konschitzky, 2006, p. 129)

2.4.3. Factorii care concură la determinarea formei clădirii

Clima și nevoia de adăpost. Diferențele mari dintre tipurile de case din zone apropiate, ne indică faptul că casa se relaționează mai mult cu cultura decât cu climatul, fapt demonstrat de multitudinea de tipuri de locuințe în cadrul unui număr limitat de zone climatice. Există locuințe elaborate și complexe în zone unde din punct de vedere climatic nevoia de adăpost e minimală. De multe ori forma locuinței este legată de activitatea economică și nu de climat, deși se regăsesc în zone în care este evidentă nevoia de adăpost.

Materialele, Construcțiile, Tehnologia sunt mai degrabă factori modifikatori decât factori determinanți. Realitatea sugerează faptul că forma este doar parțial dependentă de materialele și de mijloacele de structură abordate și că progresul în utilizarea tehnicilor avansate este inevitabil. Symbolismul primează utilității. Acești factori influențează anumite decizii, dar niciodată nu decid forma. Materialele nu determină forma, dar pot fi utilizate ca simbol de statut social. Dimensiunea caselor este influențată de organizări sociale diferite și de prestigiul familiilor care locuiesc. Schimbarea materialului nu duce neapărat la schimbarea formei.

Situl nu determină forma, observăm cum în condiții similare, cu caracteristici identice ale terenurilor, casele au forme diferite sau din contră, putem observa cum pentru terenuri cu caracteristici foarte diferite, structurile sunt similare. Așezările cu complexitate crescută au aparent un pattern independent de sit. În aceleași regiuni întâlnim așezări adunate, dispersate, fapt ce demonstrează varietatea de habitate dezvoltate pe baze culturale..

Nevoia de a fi protejat joacă un rol important în alegerea formei casei, în special în forma împrejmuirilor.

Viața economică nu are efect determinant asupra formei casei, deși oameni cu posibilități economice similare, au sisteme morale și viziuni diferite asupra lumii. Casa este exprimarea viziunii asupra lumii. Colaborarea în procesul de edificare se poate datora nu nevoilor economice ci celor sociale, cum e în cazul clădirilor vernaculare, locuințelor rurale. Oameni cu activități economice similare au ales case diferite ca formă. Acest fapt reflectă modul diferit în care ei vizualizează cadrul vieții. Nevoia de exprimare a prestigiului afectează forma locuinței.

Religia influențează forma, planul, organizarea și orientarea spațială. Formele rotunde nu sunt adoptate de anumite culturi din cauza nevoii orientării cosmice. Abordarea conceptuală și a tipului de structură, precum și nevoia unor prevederi speciale privind anumite practici magic-religioase pot fi atribuite religiei.⁷⁰

Construcția tradițională se caracterizează prin simplitate și claritate, meșterul fiind chemat doar pentru elemente de detaliu. Dimensiunea, amplasarea, relația cu terenul și alte variabile se stabileau la fața locului. „Aspectul estetic nu este creat pentru fiecare casă, tradiția are forța unei legi, prin **aprobare colectivă**. Acest tip de abordare a funcționat deoarece toți aveau aceeași imagine asupra vieții. (...)Tradiția, ca regulator, a dispărut în primul rând din cauza diversității și complexității tipologiei clădirilor, greu de pus în operă cu mijloace tradiționale, care au impus necesitatea specializării, diferențierii și implicării mai multor profesii în edificare. Al doilea motiv este pierderea unui sistem comun de valori și de viziune asupra lumii, fapt ce rezidă în dispariția spiritului cooperării, ceea ce a dus la necesitatea introducerii reglementărilor, normelor, codurilor referitoare la amplasare, etc. Un al treilea motiv pentru care tradiția a dispărut este faptul că societatea noastră (cultura) pune accent

---

⁷⁰ (Raport, 1969, pg. 24-41)

pe originalitate, ceea ce a făcut ca societatea să fie nemulțumită de formele tradiționale și procesul vernacular să nu mai funcționeze.”⁷¹

Componenta social-culturală însumează concepte privind cultura (totalitatea ideilor colectivului), moralitatea, viziunea membrilor societății asupra lumii și caracterul național al acesteia.

Arhitectura populară, vernaculară este un produs anonim, primitiv, de grup și nu de individ. Astfel se explică relația apropiată între formele caselor și cultura din care fac parte. Formele persistă în timp, deoarece modelul obținut este reglat continuu până satisface cerințele culturale, fizice, de întreținere și de exploatare a spațiului, rezultând un model uniform. În procesul de edificare vernaculară este importantă relația dintre elemente și nu natura elementelor. Modelul tradițional este obținut în urma colaborării constructorilor și utilizatorilor caselor de a lungul generațiilor, aplicând un „proiect tip” deja cunoscut și experimentat, regulile sunt deja stabilite, acceptate și cunoscute de comunitate, numărul lor este restrâns, acestea coexistând într-o ierarhie asumată pentru un pattern al așezării.

Casele ilustrează **modul de relaționare** a componentelor sistemului casei cu peisajul natural și construit, cu modul de viață. Casele sunt expresia directă a valorilor în schimbare, a imaginilor și a percepțiilor, a modului de viață, precum și a anumitor constante. Privim clădirea ca rezultat al interacțiunii omului cu aspirațiile, nevoile sociale și psihologice individuale și de grup, exprimă organizarea socială, viziunea asupra lumii, modul de viață, resursele economice și atitudinile față de natură. Personalitatea, modelele, programul funcțional, cadrul legislativ, tehnologia și materialele pe care le are la dispoziție, relația cu natura, toate se regăsesc în aspectul casei.

Nu construcția în sine sau factorii care determină forma casei sunt importanți, ci complexitatea interacțiunii acestora. Casa este definită ca expresie a unui raport între mediul fizic și cel uman. Astfel că nici climatul, nici nevoia de confort și de adăpost, nici materialele, nici tehnicile disponibile (luate singure) nu explică forma și organizarea casei. În aceeași societate pot exista simultan mai multe forme și organizări planimetrice de case, deoarece forma este independentă de materialele sau tehnicile la dispoziție. Elementele invizibile, în mare parte simbolice, ritualurile (aspectele magic-religioase) și aspectele sociologice și economice, precum și comportamentul uman (dat de educația și de atitudinea culturală) sunt forțele primare, care în raport cu factorii fizici și climatici sunt acele forțe modificatoare care determină forma.⁷²

Colectivizarea și sistematizarea au influențat gospodăria, singura proprietate a țăranului a rămas casa, care a devenit elementul central al gospodăriei spre care se concentrează atenția. Se modifică atât organizarea pe orizontală cât și ordinea pe verticală, spații și funcțiuni cresc sau dispar, dar se înmulțesc încăperile, de multe ori rezervate doar ocaziilor speciale. Podul și pivnița își pierd funcțiile inițiale. Țăranii utilizează materiale moderne neadecvate și culori nespecifice. În curte se modifică ordinea componentelor și apar noi construcții, garajele. Influențele urbane și pătrunderea materialelor industriale de construcție la sat și-au pus amprenta asupra imaginii satului încă din perioada interbelică când s-a produs dispariția unor tipologii zonale de gospodărie.

⁷¹ (Raport, 1969, p. 6)

⁷² (Raport, 1969, pg. 46-56)

CAPITOLUL 3. Raportul sat-oraș. Evoluție istorică

3.1. Context internațional.

Orașul, sistem uman de supra-coordonare, a funcționat până la apariția tehnologiilor industriale, în **relație de complementaritate cu satul**. În urma activării procesului de alterare a tradiției, fenomen manifestat progresiv în spațiul american și european, orașul a de-ruralizat teritoriul prin fenomenul de globalizare.

În **Europa** schimbările fundamentale ale structurii populației au avut loc începutul sec. al XX-lea. Apariția societății post-industriale a condus la un nou sistem de valori ce a dat naștere la diferite idei despre natura și rolul public al ariilor rurale, acestea devenind puncte de atracție, o destinație dorită.

Fenomenul de sub-urbanizare își are începutul, încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea ca formă de extindere a limitelor tradiționale ale orașului înspre satele din jur, creând noi relații spațiale în sistemul de așezări umane.

Tipul nou de relație dintre sate și orașe a fost luat în calcul încă din anii 1920-1930, în perioada de reconsiderare a satului, ca discurs propagandistic. Mult timp raportul a fost de **opoziție** sau de **subordonare**, fapt ce a influențat intervențiile privind revalorificarea spațiului rural.

Teoriile urbane dominante ale epocii erau cele care, fie considerau viața rurală ca cea firească și naturală, fie satul exista doar pentru a aduce beneficii locuitorilor urbani și ca să satisfacă nevoile orașelor, iar funcțiunile esențiale să fie menținute la oraș (administrație, cultură). În Franța anilor 1950, raportul rural-urban este unul de opoziție, entități autonome și distincte. Satul era văzut ca mediu natural cu activitate agricolă, o lume a omului necontaminat, în timp ce orașul este mediul tehnic al activităților industriale al acumulărilor de capital prin activități economice neagricole. Lumea rurală este văzută idilizată ca purtătoarea valorilor morale opuse dezordinii urbane. Este perioada în care satul francez este la începutul destructurării, declinul proprietății rurale și începutul exodului rural, dar totuși Franța își menține vitalitatea economică și demografică în prima jumătate a secolului al XX-lea prin existența unor politici guvernamentale ce susțin menținerea și stimularea micilor proprietăți rurale.

Explozia urbanizării de la începutul anilor 1960 aduce schimbări profunde de mentalitate, acestea au fost determinate de creșterea nivelului de trai, de emergența fenomenelor supra-consumatoriste și de noile tehnici de loisir în spațiul lumii țărănești. În acest moment, cele două forme de așezări, rural și urban nu mai sunt în opoziție, ci în raport de subordonare satul față de oraș, fapt ce proclamă sfârșitul țărănimii. Statisticile arată că gospodăriile se restrâng dramatic, dispar micile exploatații agricole familiale de tip tradițional bazate pe mica proprietate. Prin comasarea proprietăților funciare, se trecea la sistemul bazat pe marea fermă agricolă industrializată ce va accentua exodul spre urban. Este o perioadă în care se desființează 1266 comune între 1968-1974. Populația a suferit un proces de îmbătrânire. Procesul de transformare a ruralului, ca modernizare, surprinde fenomenul de continuum între urban-rural.

În Europa, perioada postbelică a fost marcată de apariția unei noi realități sociale - industrializarea, alături de fenomenele bine cunoscute precum exodul rural, proletarizarea, arhitectura nouă urbană și cartierele muncitorești, toate au generat o urbanizare eșuată prin eludarea nevoilor locuitorilor de către planificatori.

Teoriile de urbanism ale lui Choay⁷³ vizau expansiunea societății industriale ca fenomen urban reflexiv, critic și științific. Urbanismul bine făcut pornea de la o bună cunoaștere și valorificare a terenului, acest proces fiind consolidat încă din sec. al XIX-lea, la nivelul național, prin recensăminte sistematice date de dezvoltarea științei.

Pentru progresiști, haosul actual este surmontat prin punerea la punct a unei soluții universale pentru om. Utopiile înfloresc conform modelului Fourier cu case tipizate și standardizate, în tradiția Joseph II. Sănătatea era ameliorată prin igienă, gimnastică și prin înmulțirea spațiilor plantate. Locuirea ocupa un loc privilegiat.

Viziunea progresiștilor asupra urbanismului este orașul de dimensiuni mari, de tipul orașului grădină, structurat pe baza principiilor lor igieniste. Viziunea lui Le Corbusier este cea a unui urbanism autoritar supus principiilor de economie și de randament și care, prin doctrină, nu lasă loc imaginației.

În modelul culturalist, comunitatea, ca un tot organic, primează înaintea individului, orașul acestui model este de tipul orașului medieval. În antinomia model culturalist-progresist avem raporturi de opoziție precum organic-mecanic, calitate-cantitate, participare-indiferență, oraș-natură. Orașul are dimensiuni mai modeste. Nu există modele, prototipuri ci creații orientate către comunitate și nu către individ, artizanat industrial versus universal regional.⁷⁴

Profeții comunismului, Marx și Engels, au o viziune critică asupra orașului tradițional. Ei nu văd reformarea orașului doar printr-o nouă ordine, ci mai degrabă prin atribuirea unui nou sens orașului, acela de loc al luptei de clasă, prin instigarea la înlocuirea locuirii burgheze cu cea proletară prin „*combinarea agriculturii cu industria manufacturieră, eliminarea graduală a diferențelor dintre sate și orașe și distribuirea egală populației în teritoriu.*”⁷⁵ „*U.R.S.S. urma principiile marxiste de expansiune și evoluție tehnologică, dezvoltare națională echilibrată și de planificare centralizată!*”⁷⁶

Marxismul acordă prioritate maximă rolului producției de materiale, în timp ce modul de producție determină aranjamente spațiale și sociale corespunzătoare care exploatează resursele materiale. Se consideră că producția industrială stă la baza creșterii economice mai mult decât dezvoltarea agriculturii. Principiile ideologiei lui Marx și Engels dezaproba condițiile de trai în marile orașe, fapt ce a generat **orașele intermediare** ca elemente ce pot fi mai ușor controlabile. Prioritatea urbanului față de rural va fi menținută și din moment ce raționalizarea producției agricole stimulează concentrarea așezărilor, astfel nu este loc pentru sat în schema lui Marx. Pe de o parte ei doreau să obțină o societate fără clase sociale, pe de altă parte, perioada de tranziție de la capitalism la socialism necesita un mecanism de planificare redistributivă în care surplusurile erau transferate de la o clasă de proprietari la societate ca întreg. Etica redistributivă generată de nevoia egalității sociale stă la baza strategiilor de dezvoltare regională din toate țările socialiste.⁷⁷

Principiile Marxist Leniniste stipulau ca investițiile străine să fie limitate doar la sectoarele absolut necesare dezvoltării. Resursele materiale și umane domestice le

⁷³ (Ruegg, 2011, p. 216)

⁷⁴ (Ruegg, 2011, p. 216)

⁷⁵ (Sampson S. L., National integration through socialist planning. An anthropological study of romanian new town., 1984, p. 49) Marx and Engels 1955:32, citat în Losdale 1977:591

⁷⁶ (Kudinov, 1975, p. 12)

⁷⁷ (Sampson S. L., National integration through socialist planning. An anthropological study of romanian new town., 1984, p. 50)

substituie pe cele importate și fac ca mobilizarea și participarea cetățenilor să fie imperativă în atingerea scopurilor planurilor.⁷⁸

Urbanismul se tehnicizează și se profesionalizează înainte de a avea o privire de ansamblu asupra orașului și asupra societății, atacând proleme precise de amenajare a teritoriului urban prin practicarea unor scopuri al căror efect nefast îl vedem și azi.

Reforma arhitecturală care rupe legătura cu tradiția și cu decorul Art-Nouveau, este făcută prin cele 2 școli faimoase Bauhaus și Le Corbusier. Astfel putem vorbi de crearea unui stil internațional al cărui scop era de a realiza o sinteză între artă și industrie. Aceasta mișcare dă un nou sens cuvântului modern, (adică cel ce descria perioada istorică modernă – revoluția industrială) de data aceasta modern semnifică îmbinarea industriei cu avant-garda, simbolurile fiind automobilul, betonul, oțelul și producția în serie. Orașul trebuia să încarneze avant-garda, spațiul trebuie să devină universal, moment în care se anunță globalizarea. Raționalizarea și abstractizarea sunt principiile de bază ale urbanismului progresist. La fel cum Joseph al II și călătorii vremurilor, oripilați fiind de mizeria țăranilor înapoiți, erau obsedați să le impună acestora norme de igienă și sănătate, așa și Gropius și Le Corbusier au vrut să aducă lumină în locuințele insalubre. Casa a devenit „mașină de locuit” în teoria lui Le Corbusier, iar cultura este pentru el o stare de spirit ortogonală, arhitectura devine un gigant joc de parcele pe care urbanistul le aliniază după propriul gust.⁷⁹ Aceste aspecte duc la descentralizarea locuirii și anunță viitoarele orașe grădini. Pentru Gropius, scopul noului urbanism era realizarea unei apropieri fizice între sat și oraș, pentru limitarea suprafețelor construite, tot în acest sens se vor realiza construcții în înălțime, iar pentru a raționaliza utilizarea spațiului au zonificat orașul în zone de locuire, de muncă. Strada, ca loc social, a dispărut în favoarea căilor de comunicație, care nu mai aveau legătură cu locuirea.

Modelul culturalist are originea în Germania și Austria anilor 1880. Camilo Sitte și Ebenezer Howard au numele legate de această școală. Contrar urbanismului progresist, ei se inspiră și revendică trecutul. Luând în calcul ansamblul comunității, consideră orașul ca tot organic (un organism) și nu ca sumă de unități. Orașele sunt limitate și înconjurate de grădini. Ei văd orașul ca un țesut complex care servește locuirii și nu ca un țesut zonificat. Ei analizează relații, și nu tipuri, între spații, locuri, pasaje, plinuindu-se pe configurațiile naturale ale locului. Acest tip de urbanizare era criticat de utopiști ca ignorând transformările orașului/societății. Modelul anti-urban american este modelul denumit naturalist, născut pe baza constatării că orașul urban american alienează omul, deoarece pierde contactul cu natura, ca individ. Pentru F.L. Wright, al cărui nume este legat de acest curent, orașul ideal este alcătuit din mai multe unități compuse din case individuale înconjurate de o grădină mare destinate grădinăritului și loisir-ului. Aceste unități (de locuit) conțin atelierele sau birourile, între ele fiind dispuse rețelele de comunicație care leagă celulele între ele. Pentru el arhitectura este subordonată naturii, care constituie fundalul. Nu sunt constrângeri impuse asupra habitatului (precum randament sau productivitate) și corespunde spiritului anilor 1960 de libertate și neînfrânare a dorințelor.

F. Choay numea tehnolatria „terorism urban” din cauza faptului că nega raportarea locuitorului la locuință. Cartierele orașelor tradiționale, aparent insalubre, sunt mai sănătoase mental decât cartierele noi și aseptice, plictisitoare și fără viață,

---

⁷⁸ (idem, pg. 52-53)

⁷⁹ (Ruegg, 2011, pp. 217-218)

întruchipând moartea zonelor comerciale, noaptea. Orașul trebuie să fie viu în spațiu și în timp.⁸⁰

În cea de a doua jumătate a secolului al XX-lea, satul a intrat în atenția sociologilor din cauza presiunilor sociale la care erau supuse comunitățile rurale, ele transformându-se în societăți moderne omogene semi-industriale, determinând degradarea vieții la sat.

Unificarea rețelelor, eliminarea separării spațiale, conectarea satelor cu orașele – urban sprawl – rămâne un deziderat pentru toți urbanistii, fie ei capitaliști, fie socialiști, din țări dezvoltate sau nedezvoltate.

Abia în anii 1980, în urma crizei demografice a anumitor zone, a deșertificării spațiului rural și a expansiunii urbane se readuce în discuție problema distincției dintre urban și rural. Printre noile strategii de dezvoltare locală se urmărește reinventarea ruralului, un rural „des-țărănit”. Satul este văzut ca răspuns la marile probleme urbane, se redescoperă funcționalitatea spațiului rural din jurul marilor orașe sau de pe marile artere de telecomunicații, ca spațiu de locuit, dar și spațiu de dezvoltarea a micilor industrii și a serviciilor, se descoperă în ultima vreme tradiții și comunități, *„Revărsarea orașului la țară este marcată de reinventarea strategiilor socializante ale satului tradițional.”*⁸¹

3.2. Statele din fostul bloc sovietic

Ierarhizarea așezărilor rurale a devenit o prioritate imediat după discursul lui Hrușciov (sfârșitul anilor 1950), în care „agro-orașele” trebuiau să redreseze inegalitatea dintre orașe și sate prin convertirea unor sate selectate în mini-orașe. Aceste orașe trebuiau să atragă tinerii apti de lucru din zonele rurale, care trebuiau să participe la modernizarea agriculturii. Urbanistii sovietici au stabilit o populație de minim 1000 de locuitori (pentru a asigura eficient serviciile, acest minim a crescut în 1970 la 2000) pentru sate. Orientați spre urban, proiectanții sovietici au stabilit ca localitățile să aibă blocuri de minim 5 etaje de apartamente și facilități urbane așa cum se găsesc în micro-districtele din Moscova. Pentru eficientizarea agriculturii trebuiau ca cele 142000 de sate existente la vremea aceea să fie regrupate în 29000 de agro-orașe. În 1968 numărul de sate considerate viabile s-a dublat prin introducerea conceptului de grade de viabilitate. Au generat un sistem care încorporează o diversitate de tipuri de așezări într-o ierarhie spațială integrată, urbanistii sovietici fiind totuși conștienți că planul nu poate fi aplicat acolo unde există probleme rurale esențiale.

Orașele erau văzute ca un apendice al planurilor de producție industrială. Industrializarea s-a produs rapid fără o urbanizare coerentă, ceea ce a generat probleme privind infrastructura urbană. Eșuarea economiei s-a produs din cauza retrogradării celorlalte sectoare economice în favoarea investițiilor industriale. Criza de locuințe a dus la măsuri administrative de blocare a imigrației urbane, urbanistii au atacat problema locuirii urbane prin măsuri de înlocuire a caselor individuale izolate damnate economic și ideologic cu apartamentele tip din blocuri de 4 etaje minim din elemente prefabricate și standardizate. Cartierele vor fi concepute pentru 5000-15000 de oameni dotate cu complex de servicii, școli, clinici, centrul inițial rezidențial, care începe acum să ia funcții simbolice administrative-politice. Construcția rapidă și masivă de locuințe nu a rezolvat problemele cu care se confruntă orașul socialist în dezvoltare. Deficiențele planului constau în faptul că nu s-a apreciat adevărata valoare

⁸⁰ (Choay, 2002, p. 39)

⁸¹ (Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 390)

a terenurilor, că s-au concentrat pe dezvoltarea industrială și deși s-au desființat periferiile, au fost înlocuite ulterior cu cartiere construite ieftin și prost, transformând peisajul urban într-o masă omogenă gri uniformă pentru o societate omogenă. La începutul anilor 1960 principalul obiectiv era să reducă fluxul migrației înspre marile orașe ceea ce a însemnat industrializarea ruralului și construcția de orașe noi. Diferența între modelul capitalist și cel socialist al noului oraș constă în faptul că, spre exemplu, noile orașe engleze sunt așezări suburbane care atrag pe cei care vor să părăsească orașele în timp ce orașele noi socialiste atrag emigranții rurali care vor altfel să se stabilească în orașele mari. Orașele engleze noi sunt în raport de competiție cu cele vechi, pe când orașele noi socialiste sunt complementare orașelor mari, fiind subordonate acestora, integrate în rețeaua unificată de așezări ierarhizate. Cele mai multe orașe noi s-au construit în această perioadă (1917-1960) în Uniunea Sovietică spre 1000 de orașe, în timp ce în Anglia s-au construit 32 de orașe, iar Bulgaria s-a limitat la 66. Problema noilor orașe este că, cu timpul, ele încep să experimenteze aceleași disfuncțiuni ca orașele mari, acelea pe care ele trebuiau să le amelioreze. Problemele au apărut din cauza costurilor mari de amplasare a marilor industrii și a facilităților de transport, mai ales în zonele izolate. Construcția noilor orașe a fost afectată de conflictele dintre interesele industriale, de locuire și de servicii, de lipsa cunoașterii condițiilor locale și a contextului de către urbanisti, de distanța administrativă față de cetățeni și de distanța socială față de nevoile localnicilor.⁸²

Problemele implementării proiectului socialist în Uniunea Sovietică s-au replicat, la scară redusă, și în celelalte țări Est Europene în care a fost aplicat planul. În Ungaria, unde caracteristicile geografice sunt favorabile satelor mari, s-a programat o reducere a acestora de la 627 la 300, cu o populație de la 3000-6000 de locuitori în funcție de caracteristicile topografice și agricole. În Bulgaria rețeaua de așezări rurale proiectate constă în sate mari de 5-6000 de locuitori înconjurată de sate de 2-3000 de locuitori și sate de 800-1000 de locuitori lângă plantații. Și ei au proiectat un oraș-sat intermediar care să ocupe nișa dintre sate și orașele noi. Și în Cehoslovacia reducerea numărului de sate era o prioritate politică pentru dezvoltarea rurală. Între 1949-1964 numărul de sate s-a redus de la 14.000 la 10.000 din cauza expulziei nemților din Boemia și a migrației rurale. În anii 1970, rolul comunelor a fost amplificat, unitățile administrative de 2000 de locuitori trebuiau să servească ca punct de atracție pentru cei care migrează din localități mai puțin viabile. Dar nu toate țările Est Europene au vrut să desființeze așezările nedorite, Polonia a vrut să dezvolte 10.000 din cele 69.000 de așezări rurale, fără a avea proiecte de dezafectare a vreunui sat. În Germania de Est, țară puternic industrializată cu o matrice de așezări iraționale caracterizată prin sate minuscule, existau planuri de restaurare a structurii așezărilor sau de consolidare a rețelei existente de așezări. Iugoslavia nu a dezvoltat nici o strategie de restructurare a rețelei de așezări.

Aplicând principiile marxiste condițiilor naționale specifice, strategiile socialiste au generat dificultăți. Viteza, urgența, scopul, centralizarea planurilor, lipsa de experiență, ambiția urbanistilor, orientarea exclusiv urbană a planificatorilor, distanța administrativă și socială față de populația rurală au generat multe greșeli de calcul și consecințe neintenționate.⁸³ Planul, deși implementat cu succes în anumite cazuri, a avut consecințe negative, ignorate de aparatul de planificare. În Ungaria, spre exemplu, succesul industrializării și colectivizarea agriculturii au generat sub-

---

⁸² (Sampson S. L., National integration through socialist planning. An anthropological study of romanian new town., 1984, pp. 58-62)

⁸³ (idem, p. 64)

urbanizarea. În Iugoslavia cauzele migrației rurale urbane s-au transformat de la presiune rurală la atracție urbană. În România industrială graduală a regiunilor care exportă forță de muncă a produs criza de forță de muncă pentru regiunile care inițial au recrutat muncitori din aceste zone.

3.3. Nașterea unor noi structuri urbane – peri-urbanizare

Fenomenul de periurbanizare a început mai târziu în țările estice și centrale decât în cele occidentale, dar procesul a avut loc într-un mod similar.

Caracteristicile acestui fenomen sunt lipsa continuității spațiului construit, case izolate dispersate într-o formă mixtă de teren agricol și case împrăștiate, este expansiunea urbanizării prin descentralizare.

Componenta sociopsihologică a locuitorilor reflectă valorile, atitudinile, tendințele și tipologiile comportamentale ale oamenilor care locuiesc în zonele rurale ce sunt influențate de urbanizare.

Dezvoltarea rurală interacționează cu influențe urbane generând schimbarea rolului și destinației spațiilor rurale. Fapt ce include schimbări socio-demografice și socioculturale, prin aducerea unui număr mare de populație, urbane și rurale, odată cu creșterea densității și schimbarea structurii populației.

Acest proces a început în Belgia, Franța, Elveția după cel de al 2-lea Război Mondial prin extinderea orașelor la periferie, unde au avut loc schimbări semnificative privind zonele construite, dezvoltările socioeconomice și ale populației cu extinderea zonelor rezidențiale care mențineau structura caracteristică zonelor rurale. Astfel aici s-a produs expansiunea orașelor către vecinătățile, inițial rurale, deoarece oamenii au început să-și schimbe orientarea și valorile sociale, astfel cetățenii mai înstăriți au început să caute spații de locuit în afara orașelor prin realizarea de zone de case private pe terenuri foste agricole, în zone suburbane sau rurale mai apropiate sau mai îndepărtate. Mișcarea populației dinspre urban spre rural s-a observat în anii 1960, a fost descrisă inițial de J.L.Berry 1977-1978, care a numit fenomenul contra-urbanism identificat ca ex-urbanizare, dislocare urbană sau anti-urbanizare. Inițial aflulul de populație spre rural avea ca interes obținerea de condiții de trai benefice și cheltuieli mai reduse de trai, dar motivul cel mai important era respingerea stilului de viață urban, fapt ce a generat o de-concentrare și o descentralizare. Contra-urbanizarea a produs un revival rural, o regenerare rurală rezultată din de-concentrarea urbană.⁸⁴ Concentrarea și de-concentrarea sunt fenomene care au avut loc simultan.

Peri-urbanizarea poate fi văzută ca o formă specifică de sub-urbanizare, un proces independent de expansiune a sub-urbanizării dincolo de limitele suburbiei, comparabilă cu procesul de ex-urbanizare. „*Peri-urbanizarea este definită de zone mixte de arii sub influență urbană, dar cu morfologie rurală.*”⁸⁵

Prin dezvoltarea construcțiilor în ariile peri-urbane sunt afectate ariile rurale, deoarece noile așezări peri-urbane nu mențin continuitatea cadrului construit cu al orașului, caracteristică fazei timpurii a sub-urbanizării, dar creează distanță față de centre, locurile de muncă sunt la distanță mai mare de locuințe față de cazul suburbiilor, spații lipsite de servicii și facilități, nevoile fiind satisfăcute de centrele comerciale din suburbii sau din oraș, având o structură demografică mult mai diversă decât cea din suburbie. Se menține dependența de zonele centrale ale orașului sau suburbane.

⁸⁴ (Berry, 1980, pp. 14-18)

⁸⁵ (Caruso, 2001, p. 9)

Ariile peri-urbane au o structura tip mozaic, în care alternează atât elemente urbane cât și rurale cu funcțiuni mixte sau integrate (consumatorii rezidențiali și producătorii agricoli coexistă) sunt strâns legate de oraș printr-o creștere a mobilității locuitorilor, zone de în care consumul și producția concurează pentru teren. Aceste zone sunt strâns legate din punct de vedere tehnologic – telecomunicații, transport, și cât și ca dezvoltare infrastructurală și procesele socioeconomice. Aceste lucruri fac dificilă separarea spațiului peri-urban de vecinătățile sale, limitele nefiind clar delimitate.

Spre exemplu satele din jurul Munchen-ului sunt moderne cu elemente rurale și angrenate în spațiul urban, ele s-au integrat ușor în modernitate datorită structurii lor morfologice, dar toate seamănă între ele și și-au pierdut originalitatea. Totuși, în Austria planimetriile încă reflectă delimitarea dintre partea veche a satului și noile dezvoltări, dar care se opresc, nu trec dincolo de o limită normală, cele două zone dezvoltându-se în armonie.

Zona care face tranziția de la urban la rural a cunoscut forme specifice de manifestare de la o țară la alta.

În Europa post-socialistă, dezvoltarea a urmat parcursuri diferite influențate de situația politică a fiecăreia.

După 1990, transformarea sistemelor politice au implicat trecerea de economie central planificată la economia de piață. Aceste schimbări au generat efecte similare în dezvoltarea socioeconomică a tuturor statelor care au aparținut aceluiași sistem politic, state considerate în curs de dezvoltare.

Creșterea interesului locuitorilor urbani pentru zonele rurale adiacente marilor orașe precum în Europa de Vest s-a manifestat cu întârziere în țările post socialiste, dar similar din punct de vedere al intensității și caracterului. Spre exemplu în Letonia, una din republicile constitutive ale URSS cu o economie centrală planificată ce și-a declarat independența deplină în 1991, a suferit până în 2016 o scădere a populației prin emigrare, influențată de factori ca aderarea la Uniunea Europeană în 2004 și criza economică din 2009-2010. Letonia este o țară cu tradiție îndelungată de dezvoltare monocentrică, populația este concentrată în jurul marilor orașe, fapt ce accentuează tendința procesului de peri-urbanizare. Populația Letoniei este în proporție de 68% urbană și 32% rurală.⁸⁶

Continuarea dezvoltării s-a manifestat similar în statele care au aderat la Uniunea Europeană după 2004.

Spațiul rural actual este clasificat în Raportul comisiei Europene „Viitorul societății Rurale” după cum urmează:

- spațiu rural sub presiune, cel situat în apropierea centrelor urbane, spațiu dens populat ce beneficiază de condiții favorabile dezvoltării economice, economie diversificată, agricultură modernă, dar care amenință cadrul natural;
- spațiu rural în declin este cel în care agricultura predomină, dar nemodernizată și cu acute probleme sociale de depopulare ca urmare a migrației spre orașele din vecinătate cu servicii publice și private slabe;
- spațiu rural marginal care pe lângă problemele spațiului rural în declin se confruntă și cu lipsa infrastructurii de bază.⁸⁷

Statele Europei de Est, din 1945-1990 au fost sub sfera de influență a URSS cu comanda administrativă și o economie irațională și auto-eficientă subordonată doctrinei socialiste. Aici dezvoltarea populației a avut loc în legătură cu transformările

---

⁸⁶ (Jadwiga Biegańska1, 2018, p. 127)

⁸⁷ (Alexandru, 2009, p. 36)

sistemului economic. La sfârșitul anilor 1990 distribuția spațială a populației a fost produsă de migrațiune, în special de la oraș la rural, astfel:

- Migrația înainte de 1990 s-a produs dinspre rural spre urban din cauza industrializării și din cauze socioeconomice, din 1990 urbanizarea s-a stopat – ca efect al schimbării percepției zonelor rurale, care au început a fi vizibile ca destinații atractive pentru imigranții urbani, în special dacă zonele rurale erau situate în apropierea orașelor și în legătura cu orașul, continuând să lucreze sau să utilizeze o gamă largă de servicii a orașului.
- Dezvoltarea peri-urbană are parcursuri diferite pentru zonele rurale localizate în suburbii și pentru cele de la periferia orașelor.
- Zonele peri-urbane ale marilor orașe sunt caracterizate de dinamismul numeroaselor procese, aici are loc cea mai rapidă creștere a populației, în special familiile de tineri în expansiune, comparativ cu zona rurală
- Zonele peri-urbane au populație mai educată și un procent ridicat de liber profesioniști și cu venituri non-agricole, cu cea mai mare concentrație de firme, o creștere dinamică, care determină creșterea socioeconomică și condițiile de trai (suprafața utilă per persoană, băi, dotări, utilități) exprimă o calitate ridicată a locuinței și a infrastructurii în zonele peri-urbane –
- Mutarea clasei sociale mijlocii în peri-urban.⁸⁸

Germania de Est a cunoscut transformări socioeconomice similare celorlalte state post-socialist, dar într-un ritm mai alert, în timp ce în Germania de Vest a fost în continuare o dezvoltare bazată pe o economie de piață socială. După 1990, Germania de Vest a înregistrat o creștere a populației în urma migrării celor din Germania de Est, unde populația era în scădere. Preferința pentru zonele suburbane din marile orașe precum Berlin, München, Stuttgart, era dată de dezvoltarea economică ce caracteriza aceste zone, dată de prezența companiilor de noi tehnologii, care au atras atât forță de muncă calificată, cât și imigranți care și căutau loc de muncă.

În Germania, Belgia, Marea Britanie, zona peri-urbană acoperă o treime din aria națională, iar în Olanda până la 80%.

Între 2011-2014, populația a rămas stabilă atât în Germania de Vest cât și de Est. Se observă o diferențiere între zonele urbane și peri-urbane, astfel că în 2012 zonele peri-urbane din jurul orașelor mari prezintă caracteristici similare. Până în 2003 a crescut un număr mare de construcții la mia de locuitori și era o trăsătură caracteristică a zonelor peri-urbane din jurul marilor orașe a Germaniei de Vest, totuși până în 2012 și zonele din jurul marilor orașe din Germania de Est au fost marcate de evoluție comparativ cu zonele rurale.⁸⁹

În România, după al doilea Război Mondial, ideologia noului regim politic de industrializare/ urbanizare, produce subordonarea satului față de oraș, determinând „*dislocarea și exodul țărănimii*”⁹⁰. Spre deosebire de Uniunea Sovietică care a anulat funcția socială a gospodăriei prin impunerea cantinelor comunale, statul român a păstrat ideea de gospodărie individuală. Casele rămân în proprietatea țăranilor pe tot parcursul comunismului.

După 1989, se manifestă un raport de dependentă a satelor din jur față de nucleul urban, acestea depinzând de oraș din cauza slabei echipări socio-educative. Nașterea peri-urbanului are o dublă origine: criza ruralului și urbanului

⁸⁸ (Jadwiga Biegańska1, 2018, pp. 131-134)

⁸⁹ (idem, p. 135)

⁹⁰ (Mihăilescu, From Cow to Cradle. Mutations and Meanings of Rural Household in Post-socialism/ De la Vacă la Balansoar. Mutații și sensuri ale gospodăriei rurale în post-socialism., 2011, p. 37)

dinainte de 1990 dată de exodul dinspre rural spre urban ca efect al industrializării masive și urbanizarea masivă dată de industrializare. Vinovat se face și modelul occidental (american, mai ales), care conferea „calitate” acestui tip de locuire, dar și dezvoltatorii care influențează piața prin modelele promovate.

Peri-urbanizarea pentru rezidență este un fenomen în plină desfășurare în România acum, terenurile agricole din jurul marilor orașe au cunoscut în ultimii ani o dinamică produsă în special de dorința de a achiziționa un teren într-o zonă în care prețurile sunt accesibile financiar pentru clasele sociale cu venituri medii, dar acest fenomen accentuat deșertificarea demografică și exodul rural, în satele mai slab dezvoltate.

Capitolul 4. Fenomene și procese – formarea Habitatului rural din Banat

4.1. Introducere

Formarea habitatului uman a început odată cu sedentarizarea și domesticirea peisajului natural.

Acest spațiu fizic natural, ocupat de oameni, devine prin locuință, zona de manifestare a culturii umanității. Totodată, spațiul de locuit este și expresia transformărilor materiale într-o varietate de tehnici utilizate, care dau specificitate peisajului etnografic.

Habitatele umane dobândesc caracteristici ale modului de viață a locuitorilor care îl populează și stabilesc de-a lungul timpului valori și norme specifice comunității formate, concretizate printr-un „sistem de conviețuire socială, o organizare totală, teritorială și spirituală”⁹¹ care se imprimă atât în interiorul cât și în exteriorul casei, al gospodăriei, al vetrei sau al moșiei, al zonei publice sau al zonelor economice ale satului.

Habitatul autohton descrie în manieră satisfăcătoare cultura care corespunde unei etnii, a unui grup sociocultural omogen, ca model de societate primitivă, din afara lumii industrializate, deci teoretic apropiate de natură. Arhitectura vernaculară este considerată ca fiind tipul de arhitectură specifică etniei respective, un fel de stil protonațional. Aceste societăți simple se bazează pe tradiția orală - legi nescrise, așezăminte tradiționale cu reguli care nu sunt supuse unor instituții politice economice și administrative. Satul oferea un mediu sigur prin care mediul natural era protejat dar în care în același timp trăiește omul. În societatea modernă, instituțiile de stat reglementează activitățile, viața și relațiile dintre oameni și cucerește natura.

Tradiția asigură continuitate în timp, prin stabilitatea factorilor care influențează realitățile și se manifestă prin difuziunea modului de a conviețui și de a acționa, prin fenomene psihice sociale, valori spirituale, deprinderi de viață și modele care sunt transmise de la o generație la alta.

Omul tradițional, ființă socială, trăiește doar în comunitate „clătinarea unei conștiințe individuale nu este de ajuns pentru a sparge conștiința colectivă a obștii, ea nu e controlată de rațiunea individuală, ci (...) de sensibilitatea satului întreg față de viața și împrejurările ei, care nu dispăre ușor.” „La sat, obștea este depozitara culturii sătești. (...)”⁹², astfel, tradiția este credința în valoarea modelelor moștenite și a normelor de conduită, fără a le pune la îndoială. „Arhitectura tradițională poate fi

---

⁹¹(Poghirc, 1972, p. 58)

⁹²(Stahl, 1938)

văzută în formele care reîncep, nu numai în cele care durează. (...) Tradiția este corectivul care tinde să menție spiritul în armonie. Tradiția este conștiință.⁹³ În același timp „înseamnă cunoaștere și spirit de discernământ. Ea stă la baza oricărei civilizații care vrea să dureze și durând, să creeze.”⁹⁴ Poporul român s-a format și s-a păstrat la sate, în așezări umane crescute natural: „Satul are o structură atât de organică, satul s-a împlinit într-o lume a sa, o lume închisă și nu a erupt vulcanic. Această stare a fost un leac al conservării civilizației și neamului românesc însăși.”⁹⁵

Civilizația sătească are un sistem de organizare socială propriu cu mod specific de viață, de gândire, de organizare ordonată, naturală și echilibrată a spațiului și de structurare „a energiilor biologice și sufletești.”⁹⁶

Comunitatea tradițională era influențată de condițiile vieții materiale, spirituale și de tipurile de legături sociale e coerentă ca structură și creatoare de tradiții sau obiceiuri specifice, dar guvernată de norme, de forme de organizare și de instituții proprii, ca elemente ce dau specificitate habitatului.

Tipul de habitat contribuie la definirea unui model etnic cultural, structural, care este o interpretare a spațiilor domestice, corespunzătoare organizărilor, reprezentațiilor cosmologice și sociale ale societăților.

Peisajul natural a fost schimbat de morfologia și de structura satelor, de construcțiile și de modul de ocupare a terenului prin diversele modalități de exploatare a pământului.

Un rol important în definirea peisajului etnografic din Banat, l-a avut și schimbul de experiență între naționalitățile conlocuitoare reprezentate de maghiari, germani, sârbi, ucraineni și modul de valorificare a resurselor economice, mod ce a evoluat odată cu societatea.

În perioada capitalistă, schimburile interzonale s-au intensificat, încep să se manifeste influențe urbane, în care anumite meșteșuguri sunt abandonate din cauza dezvoltării industriilor care produc materiale de construcție mai rezistente.⁹⁷

Urmează perioada transformărilor socialiste prin industrializare, urbanizare și colectivizare forțată, sub deviza ridicării nivelului de trai și de cultură care prin măsuri de sistematizare rurală urmăreau atingerea unor condiții de trai și de muncă similare cu cele de la oraș.

Funcția satului este polivalentă și multiplă, având forma de organizare generată de ocupația agricolă, de raporturile socioculturale, politice, interfamiliale și de vecinătate.⁹⁸

Formarea și evoluția așezărilor umane au fost influențate de mai mulți **factori generatori** cum ar fi: fizic-geografici, politic-administrativi prin apartenența la un sistem politic care guvernează amenajarea teritorială, economici prin statutul social al țăranului și al satului, sociali prin structura familială/ sistemul parental, comportamentali și simbolici.

Din acest punct de vedere distingem în organizarea spațiului rural diferite **criterii** ce au contribuit la dezvoltarea așezărilor rurale:

- criteriile geografice – altitudine, teren, vegetație, calitatea solului, apelor (potabile, irigații și energie – mori), satul este de câmpie, de deal, de munte, de-a lungul văilor și șoselelor;

⁹³(G.M. Cantacuzino, 1977, Izvoare și popasuri, Ed. Eminescu, p.218)

⁹⁴(Cantacuzino, 2001, p. 96).

⁹⁵(Bernea, 1944, p. 23)

⁹⁶ (Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 532)

⁹⁷ (Butura, Etnografia poporului român, 1978, p. 9)

⁹⁸ (Miftode, 1984, p. 38)

- criteriile economice, de funcționalitate – activități predominant agricole, pastorale, activități industriale extractive și prelucrătoare, comerț sau în funcție de dezvoltarea rutelor de comunicație;
- criteriile istorice sau demografice privind dezvoltarea populației;

Aceste condiții au influențat morfostructura, forma și dimensiunea. Romulus Vuia împarte și clasifică satele după următoarele dimensiuni:

1. planul satului, dimensiunea, conturul, structura internă, densitatea și modul de grupare al gospodăriilor, relația acestora cu strada;
2. sistemul de proprietate: prin poziția moșiei față de gospodărie, sistemul de împrțire al hotarului
3. ocupația locuitorilor care se imprimă în structura așezării, în contextul geografic. Diversitatea satelor are efecte și în planul ecologic, al modelelor culturale, comportamentale și al tradițiilor.⁹⁹

4.2. Factorii naturali - influența cadrului fizic

La câmpie, satele sunt **grupate** (locuri considerate improprii locuirii înainte de secolul al XVIII-lea din cauza mlaștinilor și inundațiilor) și **dispersate** pe coline. Acestea sunt adunate în jurul căilor de comunicație, permițând comerțul și dezvoltarea acestora în orașele.

Structura și mărimea satelor, precum și dispunerea lor în teritoriu sunt determinate de forma de relief și de tipul de ocupații. Întâlnim următoarele tipologii de așezări rurale: compacte (grupate continue), discontinue sau dispersate, liniare (simple sau duble), tentaculare (urmând forma văii sau a drumului), dar și articulate (rezultate prin articularea unor rețele tipologice diferite). Tipologiile enunțate anterior pot fi, la rândul lor, regulate, neregulate sau mixte.

Satele dispersate (discontinue) dispun de o coeziune minimă între elementele de centru și cele de locuire/ gospodării, locul centrului fiind luat de „locul de întâlnire periodică” – de schimb, cu funcții de târg. Pe teritoriul satului există terenuri libere cu funcțiuni agricole sau determinate de relief sau vegetație. Acestea se împart în sate dispersate (discontinue) liniare și de platou.¹⁰⁰ Densitatea gospodăriilor descrește dinspre centru satului. Satul dispersat este specific zonelor de deal și podiș, fiind cea mai răspândită și specifică formă românească de așezare, o formă de tranziție spre satul grupat. Gospodăriile dispersate sunt așezate de-a lungul drumurilor și au o grădină în sat, iar majoritatea moșiei în afara vetrei.

Satele grupate (continue) au structură compactă. Acestea pot fi regulate sau neregulate.

Satele grupate neregulate au gospodării a căror densitate scade dinspre centru spre periferie, dar adaptate terenului sunt specifice zonelor deluroase sau joase. Satele neregulate pot fi liniare sau concentrate. **Satele neregulate liniare** pot fi de vale cu 1-2 străzi lângă apă/ liniare de drum/ liniare de pantă/ liniare de creastă/ liniare tentaculare. **Satele neregulate concentrate/aglutinate** au rețea neregulată.

⁹⁹ (Vuia, 1922, pp. 161-164)

¹⁰⁰ (Gheorghiu T. O., 2008, p. 344)

Figură Sacoșu Mare - sat grupat neregulat

Satele grupate cu structură regulată au gospodării cu curți deschise și grădini în continuarea curții. Acestea există de două feluri: cu structură regulată (geometrică) liniară simplă/ cu ramificații/ fusiforme în lungul văilor sau a drumurilor și cu structură regulată concentrată cu rețea rectangulară (ortogonală) fără centru definit (cu 1-2 străzi majore), simplu sau multiplu simetrice sau cu centru definit, cu piață mare, cu structură circulară

sau cu rețea deformată.

Satele grupate regulate sunt specifice regiunilor colonizate și zonelor relocalate în procesul de sistematizare. Acestea au forme exterioare pătrate, dreptunghiulare, poligonale sau cu mici neregularități (acestea ocupă cca. 40% din totalul satelor din Banat), având centrele fie simple intersecții flancate de funcții comunitare, fie piețe dreptunghiulare, pătrate sau circulare.¹⁰¹

Această zonă dominată de planimetriile ortogonale, a suferit cele mai mari procese de colonizare de Imperiul Habsburgic, prin sistematizări drastice ale așezărilor existente la început de secol XVIII, dar în zonele montane prevalează planurile neregulate, mai mult sau mai puțin discontinue, unde inserțiile de noi așezări și sistematizarea unora existente sunt mai puțin relevante ca cele de la câmpie. Între cele două zone extreme, întâlnim o gamă variată de tipologii mixte, sinteze între influența componentei etnice, organizările medievale și sistematizările austriece. Satele grupate au structură mult mai densă, gospodăriile fiind înghesuite și înguste la stradă.

Satul liniar de drum/ de vale are o singură stradă principală în axul major, cu gospodării înșirate în lungul străzii pe o parte sau pe ambele părți.

Satul grupat regulat concentrat cu structură geometrică rectangulară (ortogonală) are străzi perpendiculare și este specific locuitorilor a căror ocupație principală este agricultura, în timp a evoluat prin închiderea curților pe trei sau patru laturi. Acestea se întâlnesc foarte des în Banat.

Satul grupat are forma cea mai evoluată, fiind caracterizată prin gruparea gospodăriilor într-o formă definită, caracteristic zonelor de câmpie, de podiș, de depresiune. Satul circular este un caz special, are gospodării dispuse circular concentric sau radial cu străzi care pornesc radial din centru.

Varianta cea mai „urbană” a satului este satul ortogonal cu străzi precise și case foarte apropiate cu centru civic. (Transilvania, Banat)¹⁰²

Tipologia locuirii coloniste a fost utilizată la constituirea așezărilor din ultimele 3 secole, fiind influențată de coexistența mai multor etnii.

Spațiul extravilan cuprinde o serie de elemente care contribuie la conturarea peisajului cultural prin pășuni, livezi, vii, terenuri agricole, căpițe de fân, sălașuri și stâne. Agricultura este o ocupație dominantă a satelor, fiind practică pe

¹⁰¹ (Gheorghiu T. O., 2008, pp. 340-344)

¹⁰² (Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 187)

suprafețe întinse, în strânsă legătură cu creșterea animalelor. De la peisajul modelat de om prin culturile agricole, trecem, pe măsură ce ne îndepărtăm de așezările rurale, la peisajul natural constituit din pășuni și păduri.

Spațiul intravilan al așezărilor rurale din zona studiată se împart în două mari categorii: dispersate/ discontinue și grupate/compacte.

Raportul dintre centru și locuire este divers, centrul e ocupat de funcții comunitare, restul așezării reprezintă locuirea. Satele de deal și de munte au centrul fie definit ca centru geometric al așezării, fie locul intersecțiilor mai multor direcții de dezvoltare ale așezării sau este locul ocupat de biserică sau sfatul satului. Centrul așezărilor românești reprezintă spațiul din jurul bisericii sau zona de intersecție între drumuri principale. În satele coloniste de câmpie centrul poate fi o piață în care se regăsesc arhitecturile importante sau centrul geometric al așezării, intersecții de drumuri flancate de parcele care conțin arhitecturi majore. Configurația centrului depinde de factori naturali, sociali și politici locali. Materializarea acestuia poate fi într-o piață compactă sau spații cu funcții comunitare, fie printr-un segment de drum supralărgit, un centru liniar sau o intersecție. Uneori biserica nu marchează centrul, fiind amplasată într-un spațiu limitrof vetrei.¹⁰³

Satele cu demografie crescută tind să aibă valori mai ridicate din punct de vedere al educației și al pregătirii profesionale. La câmpie se înregistrează cele mai mari valori demografice, datorate unei mai mari accesibilități și unei mai bune conectivități cu orașele. Gospodăriile și locuințele sunt calitative, fiind realizate din materiale durabile, motivat de faptul că o populație mai concentrată tinde să dezvolte mai bine infrastructura comunității. Consolidarea comunității se face prin „*trecerea de la economia de auto-subzistență la economia de schimb*”, prin schimb „*se constituie o societate, se formează spațiul regional/fizic, care va dezvolta structural colectivitatea, ce stă la baza viitoarelor domenii (țări), se trece de la individul comunitar la individul societal.*”¹⁰⁴

Evoluția internă demografică, socială și economică a dus la definirea unor zone fixe pe teritoriul satului cu destinația: locuire, culturi, pășuni, păduri. Tendința așezărilor umane este, din cele mai vechi timpuri, de a se grupa în jurul apelor și drumurilor.

În ce privește orașelele, acestea au cunoscut mai multe influențe, în zonele sud-orientale ale Europei, acestea au adoptat elemente de urbanizare turco mediteraneeană, iar în zonele central occidentale, au fost influențate de urbanizarea de tip germanic colonial.

4.3. Factori juridici – (sisteme de proprietate)

Tipul de proprietate este important pentru a înțelege modul de locuire. Din punct de vedere al proprietății, cele două tipuri de sate din România erau astfel: **sate libere** la munte, **sate aservite** la câmpie. Comunitățile de țărani de la munte se aseamănă cu cele din Alpi,¹⁰⁵ din punct de vedere al utilizării terenurilor, ele dețin terenuri indivize, adică cele exploatate în comun (pășuni, păduri, ape, cărări).

Hotarele se trasau luând în considerare formele de relief, cursurile de apă, asau alte semne antropice. Modul de repartizare a culturilor în arii distincte ne pot da indicii asupra structurii teritoriale a satului și a tehnicilor agricole utilizate. Identitatea satului este definită de **relația** între 2 arii spațiale – **vatra** și **moșia**. Stabilirea zonelor

¹⁰³ (Gheorghiu T. O., 2008, p. 338)

¹⁰⁴ (Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 173)

¹⁰⁵ (Ruegg, 2011, p. 159)

economice (vatra, țarina, izlazul, pădurea, etc.) s-a făcut teritorial conform structurilor sociale ale satului, fiind repartizate ca mărime și amplasament în funcție de poziția socială a familiei și de ponderea economică în cadrul comunității. Comunitățile sătești utilizau inițial pământul în devălmășie (coproprietate), sistem ce a „constituit veriga de legătură între feudalism și orânduiri anterioare.”¹⁰⁶

Comunitățile se extind pe terenurile defrișate, unde orice membru poate cultiva pe terenuri care nu îi aparțineau inițial. Împărțirea terenurilor intervine mai târziu, când defrișarea a încetat și când teritoriul satului s-a ocupat. Atunci s-a combinat cu forme individuale de proprietate, în care țăranii posedau sub formă privată casele, dar terenurile arabile rămâneau în proprietatea colectivității.

Autoritatea suverană este adunarea oamenilor satului care face împărțirea terenurilor bune de muncit, tot aceasta ridică bariere și impune limite. Împărțirea pe loturi este dovada destrămării proprietății devălmășe a pământului în proprietăți private țărănești, care s-au divizat în continuare prin moștenire sau vânzare, generând destructurarea formelor de organizare egalitară originară. „*Separate prin haturi, loturile oglindesc prin formă și mărime structura comunitară. Statutul juridic al teritoriului traduce sistemul relațiilor sociale.*”¹⁰⁷ Pe măsură ce reglementările devin tot mai precise și adunările satului împart terenuri, gospodăriile capătă aspect regulat și casele se regroupează.

În timp ce Banatul și Transilvania intrau sub dominație habsburgică, în Țara Românească și Moldova era instaurat regimul fanariot (dominația otomană), dar care a îmbrățișat și el elemente iluministe pătrunse din Europa de Vest. Crește numărul țăranilor aserviți, iar țăranii liberi care trăiau pe lângă moșiile boierilor aveau pământ puțin sau deloc, fapt ce i-a făcut dependenți de boieri.

Formele de proprietate au evoluat în timp, astfel a existat proprietatea mare aparținătoare împăratului sau mari proprietăți deținute de marile familii aristocratice, proprietatea mijlocie și mică deținută de persoane fizice, dar care se află în scădere treptată din cauza sărăciei și a marilor impozite, care a dus la apariția noii forme de proprietate, proprietatea fiscalului.

După cucerirea definitivă și intrarea în posesiunea Coroanei Habsburgice a Banatului, s-a creat o nouă situație pentru populația băștinașă căruia nu i se recunoștea niciun drept de proprietate privată sau publică asupra pământului, împăratul având dreptul de proprietate exclusiv, care îl administra și exploata economic prin funcționarii săi. Introducerea noului sistem administrativ a constituit o schimbare radicală față de sistemul turcesc. Inițial s-a încercat atragerea locuitorilor de partea noii administrații prin instaurarea unui regim fiscal mai blând față de anteriorul regim. Lipsa proprietăților nobiliare feudale a fost premisa care a ajutat la realizarea dezideratelor mercantiliste bazate pe politica economică de stat, dirijată și centralizată. Țăranii bănățeni aveau obligații feudale și statale numai față de împărat, aici situația iobagilor autohtoni era mult mai bună decât în celelalte provincii. Imediat după instaurare, administrația militară elaborează conscripții și hărți detaliate cu toate așezările locuite sau părăsite ale Banatului pentru a organiza și evalua posibilitățile de exploatare a provinciei. Prin planuri meticuloase s-a făcut împărțirea administrativă și teritorială a Banatului, care era organizat în districte, conduse de administratori districtuali și satele rămâneau sub conducerea cnezilor locali.

Începând cu secolul al XV-lea a existat o evidență urbană a pământului, iar din secolul al XVII-lea au fost introduse cărțile funciare, începând cu zonele grănicerești, ca sistem de publicitate și evidență a proprietății imobiliare.

¹⁰⁶ (Panaitescu, 1964, pg. 17-38)

¹⁰⁷ (Cosma, 2001, p. 106)

Sistemul de structurare a teritoriului Banatului este cel impus de administrația habsburgică prin sistematizarea cu loturi identice, contururi regulate, mai ușor de controlat și dominat de către administrația austriacă.

În Banat, locuitorii erau „coloni ereditari” cu loturi atribuite în mod egal de administrația oficială, aceștia, abia în 1853-1854 când prin dispozițiile imperiale se desființează relațiile urbariale (munca pentru marii proprietari care dețineau pământul, pe care le-au răscumpărat țărani când au avut dreptul), **devin proprietari pe casă și lotul de pământ** „deținute până acum în temeiul raporturilor urbariale statornicite în 1780 prin Urbariul Bănățean. Patentele imperiale au permis libera circulație a terenului arabil și au accelerat introducerea unor raporturi agrare de tip capitalist în economia rurală.”¹⁰⁸ Casele se grupau în așezări de-a lungul frontierei sau de-a lungul drumului în funcție de tipul de plan de amenajare al imperiului austriac.

Pentru satele aservite din Moldova și Tara Românească, cele două regiuni care constituiau România de la 1859-1919, eliminarea iobăgiei a avut loc abia la mijlocul sec. al XIX-lea.

Țăranii liberi au fost desproprietăriți de fostele terenuri colective ale satului. Libertățile personale se plăteau prin impozite către comunitate și bunurile trebuiau răscumpărate prin cotă-parte și muncă pe domeniul boierului. Începând cu a doua jumătate a sec. al 19-lea boierii (paznici administratori) își arogau o parte din teritoriul satului și aserveau într-o altă manieră țărani dezrădăcinați din comunitățile originale. Aceștia lucrau pământ ca muncitori agricoli, iar casele acestora se regrupau în jurul casei seniorului sau a mănăstirii. Acest fapt explica modificarea peisajului rural.

În Țara Românească și Moldova, reforma agrară ulterioară revoluției din 1848 cuprindea măsuri prin care întreaga țărănie era împrumărită pe loturile aflate în folosință și care au generat reacții adverse din partea moșierimii. Legea desființează regimul obligației clăcașilor de a munci pământul stăpânului moșiei în schimbul dreptului de folosință a lotului de pământ primit. Se face trecerea de la sistemul medieval de proprietate la sistemul modern de proprietate, deplină absolută, supusă doar principiului exproprierii pentru cauză de utilitate publică, după o prealabilă despăgubire.

Secularizarea averilor mănăstirești (1864), împrumăririle, extinderea suprafețelor agricole, dezvoltarea comerțului vor determina modificări structurale teritoriale, expansiuni rurale, prin creșterea populației. Astfel se nasc așezările duble aflate în prelungirea vetrelor satelor existente printr-un proces activ de roire către noi teritorii cucerite.

În aceeași perioadă, în Transilvania și Banat, sub regimul habsburgic absolutist se respectau regulile Codului Civil austriac din 1811, care cuprindea reglementări privind tipurile de proprietate, dreptul de proprietate, modul de dobândire a proprietății, dar se menține distincția între proprietatea deplină și proprietatea divizată, consecință a reminiscentelor feudale în viața economică a țării. Codul civil austriac cuprinde dispoziții referitoare la bunurile de proprietate privată și a celor de proprietate publică, averea statului și proprietatea suveranului țării. Chiar dacă sunt inserate reguli cu privire la protecția și garantarea proprietății, în realitate se urmărea ocrotirea și garantarea formelor de stat burgheze.

După dezmembrarea Imperiului austro-ungar au apărut noi state naționale în întreaga Europa. Astfel s-a născut statul național unitar român prin realizarea Marii Uniri din 1918. Pe plan extern, în primii ani după unire, o preocupare importantă a fost recunoașterea prin tratate internaționale a statului național român. Deși

---

¹⁰⁸ (Konschitzky, 2006, p. 28)

reîntregită, în România activitatea economică predominantă era agricultura, fapt ce a constituit o frână în calea dezvoltării sociale, deoarece agricultura era aplicată pe o împărțire inechitabilă a pământului. La aceste neajunsuri se adaugă lipsa capitalului financiar necesar dezvoltării rapide economice.¹⁰⁹ S-au luat măsuri economice și politice, pentru că teritoriile românești alipite au urmat, până la unire, legislația statelor de care au aparținut, fapt ce a impus măsuri legislative noi pentru România unită. În domeniul proprietății au loc ample și noi reglementări, în care dreptul de proprietate are caracter absolut.

Legile ulterioare anului 1864 nu au schimbat cu nimic raporturile dintre țărani, muncitori agricoli și marii latifundiari. Acestea sunt motivele pentru care au avut loc mișcări ale țărănimii de la finele secolului al XIX-lea până la începutul secolului al XX-lea care culminează cu răscoala de la 1907.

Proprietatea funciară țărănească a beneficiat de reglementare specială prin reformele agrare din 1920-1921. Aceasta a impus o serie de restructurări și configurații a marilor unități teritoriale din extravilan.

A urmat legea-reforma din 1929 pentru reglementarea circulației pământurilor dobândite prin legile de împrumut, a cărei măsuri aveau ca scop împiedicarea fărâmițării, comasarea micilor proprietăți și concentrarea terenurilor agricole unui grup restrâns de proprietari, distrugând proprietatea mică și mijlocie.¹¹⁰ Efectele legii au dus la diferențierea clasei țărănești, burghezia sătească și proletariatul agricol.

Această reformă a fost cea mai radicală și amplă din Europa, prin care s-a produs un transfer masiv de proprietate de la marii latifundiari la gospodăriile țărănești, dar reforma nu a avut efectul scontat. Țăranii au fost împrumutați cu pământ, dar fără inventar agricol și fără îndrumare în acest domeniu. Acestea și fărâmițarea proprietăților au dus la o rentabilitate scăzută a agriculturii. Pentru a practica agricultura, țăranii au fost puși în situația de a apela la cămătări și bănci care îi exploatau fără milă. Criza economică mondială, care a dus la scăderea intempestivă a prețurilor, fărâmițarea parcelelor a diminuat și mai tare rentabilitatea lor. Pentru a stopa acest fenomen s-au emis o serie de legi pentru încurajarea și organizarea agriculturii în 1937, care se afirmă critic față de legea-reformă din 1921.

Cu toate aceste neajunsuri, țăranii își trimiteau copiii la școli și studii în orașe și astfel se năștea o nouă generație de intelectuali la sate.

Înainte de 1945 evoluția spațiului rural românesc a fost îngăduită de factori comuni celor mai multe națiuni în dezvoltare.

În perioada dictaturilor de dreapta 1938-1944, economia capitalistă a cunoscut ultima etapă a dezvoltării sale, cunoscând evoluția industriei. În agricultură, pe lângă marile ferme de tip capitalist, încă mai persistau resturi ale relațiilor feudale, cota-parte și munca la tarla, impuse țăranilor printr-un decret lege special elaborat în 1940.

Sistemul de proprietate și economia capitalistă au dus la o nouă structurare socială a satului, în care prin tratarea în mod egal a tuturor membrilor etniilor a generat apropierea mentalităților și consolidarea conștiinței de sine.

Sincopele evoluției democrației liberale și ale statului de drept ori ale monarhiei au dus la neaproprierea politicului modern în mediul rural românesc. Anii de dictatură 1939-1989 au blocat procesele politice care au progresat modest în scurta perioadă interbelică, prin legiferarea votului universal, țăranii au început să conteze politic. *„Democrațiile rurale au un caracter spontan cu deficit de rigoare*

¹⁰⁹ (Negru, 2014, p. 142)

¹¹⁰ (Negru, 2014, p. 147)

instituțional-birocratică, generând un tablou idilic al unei libertăți organice, cu ineficiențe date de incapacități de organizare și acționare.”¹¹¹

Actorii politici principali ai democrațiilor sunt partidele ca organizații formalizate și ideologice, formalizarea și ideologizarea sunt mai greu practicabile în mediul rural, competițiile politice au caracter spontan și se desfășoară în funcție de oameni, nu de „idei” și „programe”.

4.4. Factori politici administrativi

Perspectiva sociopolitică a peisajului uman este determinat de evenimentele istorice care au influențat stabilirea limitelor.

Peisajul geografic este dominat de munții Carpați, care au servit ca refugiu pentru țăranii din zonele mai joase în timpul marilor invazii militare, persecuțiilor feudale sau tumultului politic. Prezența micilor cătune sunt dovada că astfel de ocazii au fost destul de frecvente, aceste locuri constituie rezerve de trăsături culturale arhaice. În mod invers, câmpiile sunt locul ideal de noi implantații, de inovații.

Sub ocupația otomană s-au manifestat sisteme spontane de dezvoltare cu ocupări diverse și complexe ale unor terenuri naturale și ale unor structuri variate

Figură Bordei din satul Dudești. Foto: arhiva Ruegg

adaptate condițiilor locale, multe localități ajunseseră într-o stare de înapoiere economică, în care creșterea animalelor sau vânatul erau ocupația principală, având o populație redusă, multe dintre acestea ajungând într-o stare precară sau pustiite. La instalare, în 1699, noua administrație austriacă a avut de a face cu spații cu o pronunțată amprentă otomană, moștenită în urma a mai bine de un secol de ocupare cu cutume și organizări medievale locale, o combinație de elemente autohtone și străine, vechi și noi. Numărul locuitorilor găsiți aici de austrieci nu e cunoscut.

Romulus Vuia consideră că până în secolul al XVIII-lea în aceste ținuturi exista satul natural, satul răsfirat sau îngrămădit, care ulterior va fi înlocuit cu satul geometric.¹¹² Au existat și forme de sate organizate, care au adoptat „modelul francon atât pentru structurarea teritoriului administrat de comunitate cât și pentru vatra satului, focalizată pe spațiul central mobilat cu arhitecturi importante (...) menținându-și organizările medievale”¹¹³

Modelul de proprietate găsit aici de austrieci avea la bază sistemul devălmaș. Casa populației autohtone era reprezentată de tipul bordeiului, ca cea mai răspândită formă de habitat pentru zona de șes sau de tipul de casă de pământ bătut. Casa avea acoperiș în patru ape din stuf sau paie. Alt tip este casa din văiugă lipită cu lut și tipul

¹¹¹ (Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 320)

¹¹² (Vuia, 1922, p. 79)

¹¹³(Gheorghiu T. O., 2008, p. 33)

de case din bârne specifice zonelor montane. Despărțirea spațiilor interioare se făcea prin împletitură lipită cu lut, iar acoperișul era pe sistem de două rânduri de șindrilă suprapuse. Johann Jakob Ehrler precizează că „*Românul își construiește singur casa. Aceasta e zidită cel mai adesea din pământ bătătorit ori din împletitură de nuiiele sau din bușteni așezați unii peste alții și acoperită cu stuf (...) Casa întreagă constă într-o cămăruță și o bucătărioară (...) Hornul este din împletitură de nuiiele lipită cu chirpici.*”¹¹⁴

Frontierele austro-turce stabilite în sec. al XVIII-lea, granițele militare de la Adriatică la Galicia (acum în Ucraina), devenite austriece în 1771, (granițele la îndemâna tradițiilor de proprietate feudale retrograde) serveau drept viviere pentru Iluminiști. Statul, administrația aveau libertate totală pentru a pune în aplicare pe terenurile virgine teoriile lor politice și economice, printre care construcția unui nou peisaj arhitectural din care face parte gospodăria și casa rurală.

Banatul era considerat de imperiul Habsburgic un „*bastion înaintat, atât împotriva turcilor, cât și împotriva tendințelor centrifuge ale stărilor nobiliare opoziționiste ungare, după multe insistențe Banatul va fi încorporat acestui regat (...) ceea ce îi modifică destul de puțin statutul pentru populația ortodoxă și, într-o măsură mai mare, pentru cea catolică.*”¹¹⁵ Chiar dacă ceea ce se întâmpla în această zonă avea un caracter mai periferic și beneficia de măsuri de modernizare mai relaxate, includerea în noul organism statal a cuprins motoarele schimbării de care va beneficia și lumea rurală.

Pe măsură ce granițele militare se întind peste teritoriile cucerite, civilii au colonizat în mod egal terenurile semi-virgine din câmpia panonică. Colonizarea se datorează unei sedentarizări și unei sistematizări teritoriale pentru stabilirea coloniilor, după modele în parte importate din Vest. Aspectul diplomatic militar al frontierelor cedează puțin câte puțin loc dezvoltării agricole.

4.4.1. În perioada caroliană (colonizarea), 1717-1740

Nevoia de a apăra granițele și de a crea o populație catolică care să susțină monarhia Habsburgică a determinat o colonizare masivă cu șvabi și alte populații catolice în 1716. Se consolidează satele existente și se întemeiază noi sate. Politica austriacă, prin metoda intervenționismului statului, a pus țăranul sub protecția statului pentru a valorifica mai intens potențialul natural și pentru a opri emigrația țăranului în scopul creșterii demografice. Astfel primele măsuri de protecție a țăranimii vizează întărirea capacității fiscale, a gospodăriei tradiționale, dispunerea de lichidități și abolirea monopolurilor tradiționale.

Noile așezări nu sunt întemeiate după principii anume, perioadele următoare impun extinderi și remanieri ale acestora. În această perioadă a colonizării habsburgice nu au existat norme obligatorii în legătură cu tipul localităților nou înființate și nu au existat instrucțiuni oficiale referitoare la construirea caselor, pe care coloniștii trebuiau să le ridice singuri. S-au utilizat în mare măsură tipurile de case ale populației autohtone. „*Locuința lor cuprinde două încăperi: cameră și tindă. Casa are fronton, intrarea fiind situată spre stradă. Casele erau neornamentate. Acoperișul e în două pante și e format din paie sau coceni de porumb. Streașina e mult lărgită pentru a putea adăposti sub ea unelte și obiecte casnice. Pereții casei sunt formați din împletitură de nuiiele sau tulpini de cânepă. Coloniștilor le e interzis să își ridice coșuri de fum cu cofraj de scândură sau împletitură de stuf după obiceiul băștinașilor. Animalele sunt adăpostite în grajduri primitive, separate de casă ca și șura. Casele*

¹¹⁴(Ehrler, 2006, p. 49)

¹¹⁵ (Konschitzky, 2006, p. 65)

autohtone sunt monocelulare uneori cu două încăperi. Locuințe cu trei încăperi se întâlnesc mai rar."¹¹⁶

Cei ce locuiesc la munte își mențin independența, așezările acestora nu sunt afectate de modernizarea austriacă, ele având o tipologie adaptată și perfecționată în timp. Așezările sunt dispersate, aglutinate, neregulate, liniare de vale și mixte și s-au format prin dezvoltarea sistemelor de proprietate și a structurilor familiale specifice.

O parte din satele aservite se regroupează fie în jurul casei domeniiale, aici peisajul rural nu se modifică, fie în jurul bisericilor și mănăstirilor lor. Există zone în cadrul Imperiului Habsburgic, în care se menține un caracter turco-oriental (Sarajevo, Bosnia Herțegovina). Pe coasta dalmată în schimb, stilul arhitectural al orașelor rămâne „venețian” și „austriac” în toate orașele din Imperiu ale Europei Centrale.¹¹⁷ Procesul de reformare se concretizează prin remodelări ale cadrului natural - desecări, canalizări, terasări și regularizări ale cursurilor de apă cu scopul lărgirii terenurilor agricole datorită creșterii demografice și de necesitatea participării la muncile agricole sezoniere de la șes a celor din satele de deal și munte. La acesta a contribuit și procesul de centralizare a sistemului funciar, noile sisteme de apărare, noile rețele de circulații, colonizarea, noile rețele de așezări, procesul de compactare a celor existente, noile structuri economice și financiare de schimb. *„Efectul corespundea unei racordări a mediului local tradițional la un tip de civilizație (...) „globală”: modelele utilizate erau străine mediului local, provenind din experiența mondială contemporană.”*¹¹⁸ Acțiunile de reconfigurare au dus la restructurarea rețelilor de drumuri, noile drumuri sunt de vale cu acces ușor din Vest, urmărind marile cursuri de apă. Se produce o schimbare majoră a întregului peisaj rural, satele coboară pe văi, vetrele de sat se mută, vechile sate situate pe vechile drumuri devin izolate și își

---

¹¹⁶ (Gehl & Lammert, 1976, p. 150)

¹¹⁷ Foto din arhiva Ruegg

¹¹⁸ (Gheorghiu T. O., 2002, p. 48)

pierd din importanță întrând într-o hemoragie demografică din care nu-și vor mai

Figură Casă din Banat, sat Vinga și stradă din satul Becicherecu Mic

reveni niciodată, multe azi fiind stinse.

Marile manevre de colonizare au avut loc în Banat (Voivodina sârbească, Banatul maghiar), Galicia poloneză și Ungaria meridională, Croația (cu granițele militare) unde administrația s-a ocupat de valorificarea terenurilor.

4.4.2. Perioada theresiană are loc până în 1782

Se continuă operațiunile urbanistice din prima etapă. Perioadă în care regiunea a dobândit un caracter experimental pentru politica reformistă, sub mai multe aspecte economice „urmărindu-se susținut deziderate mercantiliste, prin creșterea eficienței economice, prin dezvoltarea industriei, a comerțului, a meseriilor, a sistemului bancar. Un rol important i s-a conferit dezvoltării agriculturii (...) Ritmul organizării satelor existente și întemeierea celor noi se accelerează.”¹¹⁹ Se colonizează cu șvabi, sârbi, italieni, francezi, bulgari și români, pentru compensarea depopulării produse de ultimul război.

Se extind sate existente și se înființează noi așezări. Noua mișcare demografică este influențată de transformările din spațiul rural românesc obținute

¹¹⁹ (Konschitzky, 2006, p. 28)

prin modernizarea agriculturii, extinderea terenului agricol ca urmare a defrișărilor, desecărilor, îndiguirilor, canalizărilor, inovațiilor tehnice economice prin organizarea gospodăriei, conjunctura meteorologică mai favorabilă, numărul mai redus de războaie comparativ cu secolul precedent, formarea unei piețe mai coerente și dezvoltarea sistemului sanitar. Aceste îmbunătățiri au contribuit la modernizarea satelor, unde gospodăria autarhică țărănească a fost depășită, deoarece lumea rurală nou formată avea la bază o economie de piață. Sistematizarea urmărea desființarea vechilor tipuri de așezări îngrămădite sau răsfirate cu tipul de sat planificat de specialiști de la Viena, după moda vremii. Este perioada în care acțiunile urbanistice erau controlate de stat, devenind obligatorii utilizarea planimetriilor regulate, a geometriilor clare și respectarea standardelor de prospect și lotizare.¹²⁰

Astfel au fost dezvoltate noi așezări carteziene pentru zonele de câmpie, liniare pentru zonele de deal și mixte pentru zonele montane. Satele trebuiau să fie organizate pentru a fi mai ușor de apărat.

Regiunile implicate în procesele de modernizare vor suferi reorganizări ale teritoriului prin mutări de vetre de sat, interdicții de dispersări în spațiu a gospodăriilor specifice românești, concentrarea gospodăriilor în noile vetre de sat, trasarea fronturilor stradale, elaborarea de planuri-tip de case și gospodării, încurajarea formării locuirilor comunitare gen zadruga, pe baza unor relații de familie extinse, Procedeele sunt standardizate și aduc laolaltă elemente dispersate ale satului pe același sit sau la o oarecare distanță prin reorganizarea lor conform unor planimetrii regulate, fie în cazul reconstrucției, satul este mult deplasat față de vechea vatră fără a mai menține ceva din fostele alcătuirii. Procesul a fost controlat în detaliu de autorități, rezultând configurații bine organizate fie prin impunere, fie prin persuasiune.

Modelul de plan adus de austrieci va deveni în timp forma de manifestare stereotipă a gospodăriei tradiționale românești. De atunci datează casa bănățeană tradițională, care se caracterizează prin acoperișul în 2 ape și prin utilizarea materialelor de construcție noi la vremea aceea, precum: piatră, cărămidă, țiglă. Reconstrucția habitatului rural era impusă de Imperiul Austriac, iar considerarea acestora ca modele naționale este discutabilă, deoarece ele nu sunt construite spontan de țăran și nu reprezintă tipologia arhitecturii rurale ideale, ea este proiectată de inginerii administrației imperiale pentru noii coloniști, străini sau autohtoni, după care era asimilată și de localnici. Caracterul acestora este de locuire permanentă, durabilă, economică, salubră și contra incendiilor, se realiza, astfel, un adăpost civilizat.

Intervențiile erau extrem de dure în cazul satelor de graniță prin comasarea și ordonare administrativă, din motive administrativ-militare.

Modernizările au întâlnit inițial o rezistență puternică a localnicilor, dar care n-a influențat procesul. Există dovezi că anumite structuri vechi au fost menajate sau înglobate în noile organizări, identificându-se ca enclave sau „corpuri străine”.

În Banat colonizarea germanilor, numiți șvabi s-a făcut controlat: *„Noilor veniți nu li s-a dat voie să se așeze cum și unde voiau, ci prin dispozițiile și patentele de colonizare s-a fixat forma și întinderea satului, lărgimea, și direcția străzilor, locul clădirilor publice, felul și modul organizării fiecărei gospodării, acestor dispoziții fiindu-*

---

¹²⁰ (Gheorghiu T. O., 2002, p. 54)

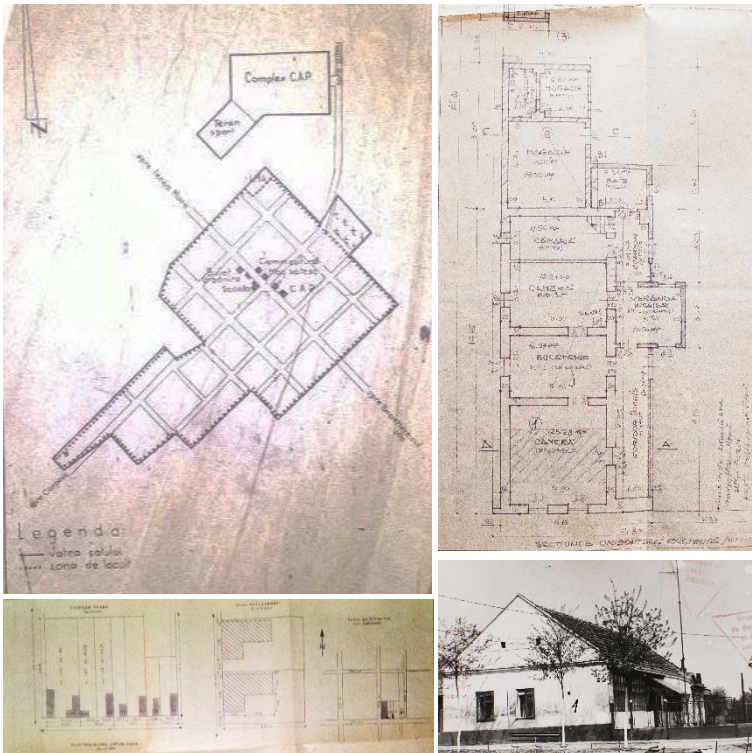
le supuși și români împreună cu sârbii provinciei, care au fost nevoiți să-și modifice satele în sensul poruncilor împărătești.¹²¹

Aspectul actual – adunat și ordonat – al așezărilor din multe zone se datorește măsurilor administrative de sistematizare a satelor, de încadrare într-un anumit plan.¹²² „Și în Banat, în timpul unei vizite a lui Iosif al II-lea, s-a întocmit o listă cu

satele grănicerești care trebuiau să se mute, ca locuitorii lor să fie mai ușor strânși pentru instrucția pe care erau obligați să o facă.”¹²³

Prin colonizări, în Banat a fost adusă populația care a contribuit la nașterea satelor. Modelele uzuale au fost cele geometrice – carteziene compacte, liniare și unul circular.

Planurile satelor și ale caselor sunt realizate sub influența administrației centrale de la Viena, în special cele de la granițele militare care sunt dublate de așezări de coloni civili care ocupau satele

Figură Rețea stradală - lecea Mică - sat regulat geometric fără centru definit. Tipologie lot, amplasare locuință, organizare spațială

deșertificate lăsate de turci. Casele erau ridicate acum de stat. Tehnicienii colonizării au elaborat norme prin care casele trebuiau să fie durabile și să fie eficiente. Populația autohtonă și coloniștii din perioada anterioară au fost plătiți să ajute la ridicarea caselor. Uneori se ridica câte o casă model, după care se relua în procesul de construcție a satului. Tehnica era cea a pământului bătut amestecat în straturi succesive cu paie și a pereților împlețiți și lipiți, acoperișul era realizat din paie sau tullei de porumb, șindrilă, stuf cu fundație din cărămidă arsă.

4.4.3. Perioada 1782 -1867 - Regulamentul „Impopulations Haupt Instruction”

Se întemeiază puține sate noi, iar intervențiile s-au realizat sub semnul ideilor predominante ale epocii: Mercantilismul, Contrareforma, Iluminismul, colonizarea (Impopulationskommission) și prin aplicarea celor mai revoluționare reglementări

¹²¹ (Mangiuca, 1932, p. 156)

¹²² (Butura, Etnografia poporului român, 1978, p. 55)

¹²³ (Opreanu, 1945, an II, f, I-IV, , p. 123)

iozefiniste. 1770-1850 constituie perioada în care s-a aplicat regulamentul de urbanism „Impopulations Haupt Instruction”, care cuprinde reguli organizatorice legate de pregătirea așezărilor destinate colonizării, reguli de construire, instrucțiuni privind modalitățile de control și responsabilitățile autorităților, instrucțiuni pentru coloniști privind modul în care aceștia să-și organizeze gospodăria și activitatea.¹²⁴

Amenajările teritoriale, erau rezervate, în mod esențial, antreprizelor de recensământ, de planificare, de valorificare în conformitate cu noua ideologie antreprenorială a Iluminismului. Sunt cuprinse relevee cartografice, repartitia pământului în funcție de utilizarea acestuia (construcții, agricole, câmpii, păduri) la reglementarea apelor și pădurilor, un proces similar a fost și urbanizarea, restructurarea sau sistematizarea din timpul lui Ceaușescu. S-a născut conceptul de sat ideal, așa cum este descris de călătorii vremurilor, locuințele emigranților sunt considerate palate în comparație cu cele indigene.

„Iozefinismul” (al treilea val de colonizare) a vizat modernizarea prin susținerea centralizării administrative anterioare și prin slăbirea granițelor provinciilor austriece. Realizarea unui drept civil general și realizarea unei „națiuni de stat” cu diversitate etnică s-au făcut fără ingerințe lingvistice sau confesionale. Pe lângă eliminarea servitutiilor, atenția asupra gospodăriei țărănești și a autonomiei acesteia presupunea luarea poverilor fiscale de pe umerii țăranilor și mutarea pe spatele nobilimii parazitare.

Iozefinismul iluminat vedea ca insuficientă ridicarea materială și socială a țăranului, acesta trebuia transformat în cetățean conștient, reformele școlare au permis formarea unei intelectualități și a unei funcționării mai numeroase ce își vor asuma responsabilități de ordin politic național. Prin școlarizarea populației statul vedea și o creștere a puterii economice a regiunii.

Intelectualii români și-au însușit ideile iozefinismului ca pe idealuri de ridicare a propriei nații și de ridicare a statutului țăranilor.

Administrația austriacă va produce reinventarea țăranimii libere cu funcții militare, care era concentrată în zona graniței militare și care beneficiau de pământ comunitar și de loc de casă, individualizate pe gospodării.

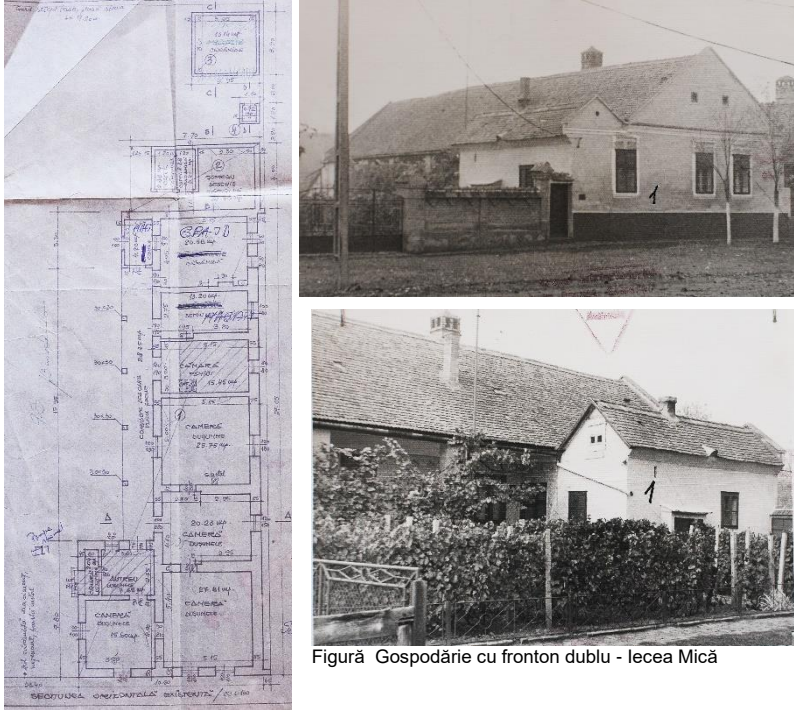
Imaginea de bun împărat dată prin grija lui față de țăranii a devenit clișeu politic cu aspect propagandistic, prin care a atras simpatia celor defavorizați social, printre care și a componentei etnice românești, dar interesul claselor privilegiate era să limiteze intervențiile de protecție a țăranimii.

Măsurile de modernizare au întâlnit rezistență din partea locuitorilor, marea masă era reticentă la nou, considerau că mentalitatea care însoțea modernizarea trăda tradiția îndelungată, cu excepția interesului manifestat de elitele rurale.

---

¹²⁴ (Gyemant, Un „regulament de urbanism” avant la lettre: impopulation haupt instruction, 2018, pp. 134, 137)

Figură Gospodărie cu fronton dublu - lecea Mică

Urbanizarea iluministă se manifestă prin acțiuni precum sistematizarea localităților, realizarea canalizării și asigurarea apei potabile, aceste măsuri se reflectă în peisajul urbanizat. Prioritățile exprimă voința imperiului de a valorifica terenul. Administrația aprecia ca necesară și importantă măsurarea teritoriului de către topografi pentru a distribui corect și rațional populația. În primul rând aceștia măsurau suprafețele de teren inutile existente pentru a ști cum să combine și cum să distribuie coloniștii. Noii veniți germani vor fi

așezați tot acolo unde deja exista populație germană. În satele românești sau sârbești care dispun de teren mai puțin, după ce s-au asigurat că acestora nu le convine să fie dislocați, ele se populau cu conaționali din alte părți.

Parcelele aveau lungimi de 140-190 m și lățimi de 22-28 m, dar construcțiile nu vor fi construite decât pe o anumită suprafață limitată impusă de teren cu frontul la stradă, pentru a păstra un spațiu față de casa vecină de 14-17 m. Parcelele se pot diviza în 2 sau în 4 atunci când familia e numeroasă sau când nu pot cultiva o parcelă întreagă. Pentru terenul din câmp sunt prevăzute practicarea asolamentului trienal, terenurile din hotar sunt atribuite astfel încât fiecare țăran să parcurgă distanță aproximativ egală de la gospodărie la terenul agricol. Pășunile comune nu sunt foarte îndepărtate pentru a avea animalele sub supraveghere și pentru a nu fi necesară de parcurs o distanță prea mare.

Planurile care însoțesc instrucțiunile ne dau o imagine completă asupra arhitecturii coloniale standard.¹²⁵

În toamna care preceda realizarea caselor, se identifica și se marca amplasamentul satului, se trasau străzile principale și secundare, se alegea locul bisericii, al școlii, al hanului și al fântânilor publice. Străzile principale trebuiau să aibă o lățime de 36-39 m și cele transversale de 13-15 m pentru a preveni incendiile.

Înainte procesului de edificare trebuiau urmate etape precum: măsurarea, alinierea, normarea, raționalizarea, planificarea, prefabricarea elementelor de legătură, traverse, căpriori, stâlpi, astfel încât totul să fie pregătit când soseau noii veniți care vor construi satul sub supravegherea funcționarilor. Se vor utiliza materiale locale și planurile standardizate ale coloniștilor, pentru simplificarea procesului de

¹²⁵ (Ruegg, 2011, pp. 190, 188-194)

ridicare a construcției și pentru îmbunătățirea vieții. Primul lucru care se construia era hanul, care servea ca locuință pentru primii constructori, acesta fiind plasat în centrul satului lângă biserică. Școala, va fi următoarea și va servi ca biserică provizorie. Educația avea un rol major în tot acest proiect colonial.

În această perioadă statul furnizează doar materialele, experiența acumulată și îmbunătățirea tehnicii de construcție va duce la realizarea de construcții mai durabile. Se utilizau: paianta, pământul bătut în cofraj sau structuri din elemente prefabricate, diferind doar tehnicile utilizate pentru umplerea pereților, cărămizi nearse și chirpici. Casa va avea un schelet de lemn ridicat pe o fundație și apoi umplut cu împletituri și văiușă. Casa de coloniști este casa cu fronton triunghiular. Un al doilea tip de casă este cea cu fronton triunghiular drept. S-a căutat ca frontonul să fie cât mai ușor astfel s-au utilizat materiale împletituri din nuiele sau stuf. În centrul frontonului se executa o gaură circulară pentru aerisirea podului.

Acoperișul are 2 pante și permite realizarea de spații intermediare (târnaț) de trecere pe sub pantele extinse. Casa cea mai elementară cuprinde 2 piese, bucătăria și camera de zi, alte planuri mai complexe prevăd 3 piese, bucătăria centrală cu coș, un spațiu dependință neîncălzită și camera încălzită care era de zi și de dormit. Se vor impune distanțe între case pentru a preveni răspândirea incendiului.

Casa se integrează în mediul înconjurător. Influențată de factori externi, casa aparține unei ideologii a construcțiilor, deoarece este concepută pe baze științifice și politice, cu scopul de a fi difuzată administrativ, ea corespunde practicilor economice, culturale care pot fi de asemenea impuse de stat.

Ruralizarea este percepută ca o tentativă de reabilitare și de dezvoltare a satelor și caselor conform normelor popoarelor civilizate. În Banat s-au oferit case finalizate. Un proces similar a avut loc în Rusia sub Caterina II într-un context similar de civilizare a satelor și populației.

Iobăgia nu a fost abolită până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea (Hotărârea împăratului de a amenda - Legea IV, la 11 aprilie 1848 și Patenta Imperială de la 1853), întârziindu-se dezvoltarea unei „culturi locale țărănești”. Această perioadă constituie un fel de epocă de aur a țăraniei accentuată de emanciparea țăranilor și de crearea noilor state Naționale. În această perioadă crește preocuparea elitelor politice și de cultură asupra estetizării, valorificării și protejării satului ca „patrimoniu rural”. Țăranul educat și prosper devine demn de interes pentru pictori și scriitori, el încarnând puțin câte puțin națiunea și sufletul poporului. Aceste curente au mai reapărut și în sec. al 20-lea prin redescoperirea, în urma unui lung demers, a virtuților locale cum ar fi simplitatea, eficacitatea și rentabilitatea.¹²⁶

Ridicarea unui număr foarte mare de case a dus la dezvoltarea meseriilor atât în rândul populației autohtone cât și în rândul coloniștilor, dezvoltând abilități în decorarea fațadelor. Apar frontoane de influență barocă care se reflectă în utilizarea elementelor de stil cum sunt pilaștrii, soclul, semicoloanele, cornișele puternic profilate, curbele în numitul stil baroc bănățean. În această perioadă se observă construirea unor prime case din cărămidă arsă.

Difuziunea culturii urbane, răspândirea formelor și ornamentelor artei culte de la oraș s-a făcut prin meșterii orășeni și prin produsele lor care se adaptau în zona rurală în funcție de condițiile locale sau la cererea comanditarului. Țăranul obișnuit până nu demult să își ridice singur casa constată că nu deține priceperea tehnică de a-și exprima poziția socială în comunitate prin casă, (pe fronton) fapt ce îl determină să apeleze la meșteri călători sau consăteni. Lumea satului transcende dincolo de conservatorismul înrădăcinat și de tradiționalismul mentalităților. Pătrunderea

---

¹²⁶ (Ruegg, 2011, p. 193)

barocului s-a produs întâi la populația colonistă, iar mai apoi la populația autohtonă. Preluarea elementelor artei culte se face de multe ori doar formal și fără conținut ideatic, prin inserarea acestora pe o structură tradițională, acest fapt stimulează crearea de noi motive și chiar tehnici de execuție, ce devin părți constitutive ale tradiției, devenind permanente. Astfel, arta populară se transformă în timp, printr-un „fenomen de progresivă provincializare și de rusticizare, (...) care își face apariția ca moment-limită în viața oricărui mare stil artistic.”¹²⁷

Façade de influență barocă apar mai întâi în satele coloniste germane din Câmpia Banatului. În satele românești frontonul baroc apare abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Pe fațada dinspre stradă se înscriau numele proprietarilor gospodăriei și anul de construcție, realizate în tehnica tencuiei basorelief.

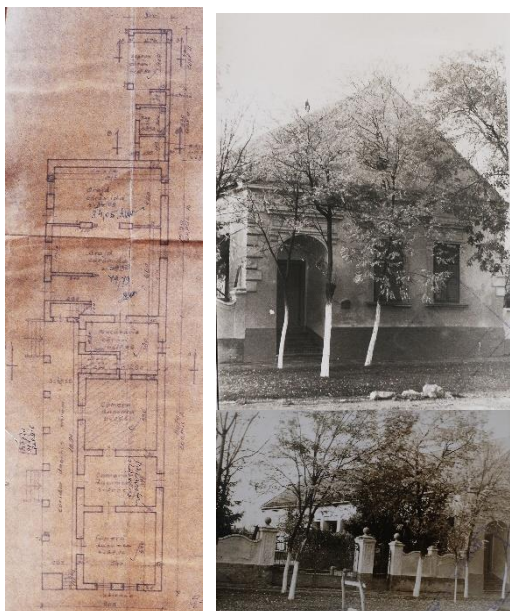
Începând cu sec. al XVIII-lea, dar mai ales cu sec. al XIX-lea, apare nobilimea în Banat, prin vânzările sau donațiile casei de Habsburg (incapabilă să administreze întreg patrimoniul) către familii potente maghiare, aromânești, sârbești, germane etc.. Acestea își ridică reședințe baroce, clasiciste, „neo”. Arhitectura nobiliară din mediul rural era făcută în această perioadă după modele de arhitectură cultă de către arhitecții din mediul urban. Mulți meseriași au învățat cu această ocazie tehnici pe care le-au aplicat ulterior în cadrul arhitecturii populare la nivelul fațadelor prin executarea de elemente decorative.

4.4.4. Perioada sub conducerea lui Franz Joseph I, între 1867 și 1918

Este caracterizată de o „combinație între colonizări inițiate de stat și colonizări particulare”. Se aduc noi grupuri de coloniști nemți, cehi, slovaci. La începutul secolului al XIX-lea se înființează prin colonizări germane localități noi. Spre sfârșitul secolului al XIX-lea sunt aduși coloniști maghiari care se stabilesc în așezări existente.

Desființarea graniței a relaxat controlul și activitatea urbanistică în zonă, „logica organizării spațiale se baza pe grupul domestic extins și gospodăria extinsă devin modele de organizare tradițională a construcțiilor până în prima parte a secolului al XX-lea, dar inovația de atunci a devenit tradiție, care acum e în pragul destrucției.”¹²⁸

Evoluția așezărilor surprinde și un fenomen invers, adică extinderi spontane neregulate într-un context de relaxare administrativă. Există sate care pun în evidență derogări de la regula planimetriilor carteziene. (Cenad, Ciacova, Giroc)

Figură Casă din Cărnin – influențe baroce

Figură Cea mai veche casă din Dumbrăvița (foto 2022)

¹²⁷ (Drăguț, 1979, p. 190)

¹²⁸ (Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 188)

Revoluția din 1848, desființarea iobăgiei, creșterea mobilității, apariția unor materiale de construcție industriale, creșterea nivelului de școlarizare își pun amprenta asupra comunităților rurale și în special asupra casei.

Figură Gospodărie lecea Mică – casa are latura lungă la stradă – influențe urbane

Casa este poziționată longitudinal față de lot cu fronton și acoperiș în două ape și fațadă decorată, ce îl va înlocui complet pe cel autohton. Frontonul se simplifică, devenind triunghiular decorat sobru, auster, dar echilibrat. Motivele realizate sunt ghirlandele, rozetele. Se construiesc case noi din cărămidă și acoperite cu țiglă. Nu toate casele cu fronton baroc sunt noi, în unele cazuri unde construcția era bine făcută în tehnica pământului bătut, era înlocuită doar fațada, în scop de reprezentare socială.

În secolul al XX-lea, înainte de primul război mondial, apar câteva noi sate în continuarea acțiunilor secolului anterior. După primul război și ca urmare a reformei agrare, sunt întemeiate de către statul român câteva așezări cu tipologii geometrice.

4.4.5. În perioada interbelică

Se intensifică tendința de preluare de elemente urbane sau de origine necunoscută care nu se pot integra în tradițiile locale de construcție și decorare. Este o perioadă în care încep să fie părăsite forme, materiale și tehnici tradiționale. Se construiesc case noi din materiale de construcție obținute industrial, dar mult mai durabile, iar casele sunt concepute într-o funcționalitate modernă, fiind bogat ornamentate, ceea ce a dus la o nouă imagine a lumii satului.

Compoziția frontoanelor cunoaște influențe ale eclectismului și al Stilului 1900, atractive pentru săteni datorită laturii lor istoriciste. Decorațiile au la bază motive fitomorfe și fantastice ce reflectă împrumuturi din arhitectura urbană și tot de influență urbană este și amplasarea casei transversal.

În consecință distingem două momente importante în abordarea vernacularului prin patrimonializarea și prin celebrarea culturii țărănești (utilizarea rațională a tehnicilor tradiționale). În ambele situații proiectul este promovat de elite, conservatoare prin definiție față de etnografie și folclor, dar progresiste în raport cu adaptarea tehnicilor tradiționale. Țăranul este în acest context un primitiv, un sărac sălbatic ce trebuie civilizat, dar uneori acest sălbatic este bun de imitat. Proiectul iluminist de a îmbunătăți soarta țăranului a luat noi forme în secolul al XX-lea, când suveranul devenise poporul. Administrarea și reglementarea zonelor rurale se realizau în scopul promovării unei arhitecturi țărănești ideale corespunzătoare normelor ideale de igienă, de economie și raționalitate. În sec. al XVIII-lea, sub Imperiul austriac, preocupările se concentrău pe protecția habitatului și a culturii pretinsă indigenă. Ilumiștii au reușit să convingă băștinașii de avantajele progresului, dar pe de altă parte ei au înțeles, prin dobândirile etnografice, că culturile indigene reprezintă un patrimoniu cultural inestimabil pe care îl doreau a-l salva. Cultura înglobează modul de viață, sistemul de valori, viața comunitară și familială, viața țărănească, echilibrul socioeconomic și adaptarea habitatului la modul de viață.¹²⁹

Încercările de modernizare s-au intensificat odată cu formarea României Mari, când s-au schimbat structurile tradiționale. Legile succesive din această perioadă au stimulat bunăstarea prin modernizarea tipului de relație cu orașul, determinând extinderea satelor și realizarea unor case mai confortabile. Țăranii profitau de beneficiile orașelor, prin introducerea de bunuri materiale și servicii de la oraș.

Între 1920-1930, guvernele PNL și PNȚ au formulat politici de modernizare a satelor. Unele politici prevedeau concentrarea caselor gospodăriilor, în timp ce altele preferau dispersarea pentru a fi mai aproape de parcelele pe care le lucrează.¹³⁰ Se pune accentul pe necesitatea unui proiect optim de așezări care să conducă la o creștere economică. Resursele economice reduse nu permiteau cheltuieli pentru consolidarea satelor la o scară semnificativă. Guvernarea instabilă, recesiunea mondială și subjugarea României Germaniei Naziste au făcut ca măsurile necesare să nu fie prioritare pe agenda națională.

Legea 95/1925 pentru Unificarea administrativă a utilizat prima oară noțiunea de „plan de sistematizare” prin care se prezenta situația existentă și soluții la problemele de ordin edilitar și propuneau proiecte de dezvoltare viitoare a orașului sau satului. Legea 167/1929 pentru organizarea administrației continua și extindea prevederile legii anterioare, prin luarea în seamă „la elaborarea planurilor de sistematizare de cerințele viitorului, rezervându-se și determinându-se locuri pentru piețe, grădini, plantații, parcuri, servicii, edificii și monumente publice, pentru deschiderea de noi artere de comunicații”.¹³¹ Legea 569/1936 privind împărțirea administrativă a oferit un cadru juridic în ceea ce privea atingerea proprietăților private în aplicarea planului. Iar legea administrativă din 1938 se ocupa de aspectele tehnice ale sistematizării, de probleme estetice, având ca scop „să se realizeze o transformare în organizarea existentă a satelor și orașelor pentru a beneficia de o dezvoltare corespunzătoare” creșterii demografice și pretențiilor în creștere în sensul societăților civilizate.¹³²

¹²⁹ (Ruegg, 2011, pg. 197-198)

¹³⁰ (Sfințescu C., 1933, p. 77)

¹³¹ (Copilaș, 2016, p. 157)

¹³² (Copilaș, 2016, p. 157)

4.4.6. Reforma rurală ca instrument ideologic comunist - Colectivizarea agricolă și sistematizarea rurală

Deși era una din cele mai sărace țări ale Europei, România a mobilizat resursele materiale și forța de muncă într-un rapid proces de industrializare ca stat socialist suveran: „*Dorința de a se ridica deasupra dependenței de puterile străine a devenit parte integrală a politicii externe românești, a programelor economice și a conștiinței naționale în general.*”¹³³ Concentrarea resurselor într-o singură unitate administrativă economică a dus la rezultate și greșeli.

Prin colectivizarea agricolă, statul deține proprietatea tuturor terenurilor, a capitalului, a întreprinderilor productive, dar și calitatea de manager al tuturor sistemelor de educație, de sănătate și de comerț. România, mai mult ca oricare țară estică, prin strategia economică și politică de dezvoltare voia să își câștige autonomia și independența economică față de Vest și față de protectorul său sovietic, ceea ce implica coordonare, disciplină și o participare activă imperativă din toate sectoarele populației prin angajamente față de partid. Trebuia redusă risipa de resurse, crescută eficiența și combătute elementele „anti-sociale”.

Strategia pentru dezvoltarea economică are loc pe mai multe planuri: naționalizarea imediată a industriei și transporturilor după 1948, cooperativizarea graduală a agriculturii din 1949, finalizată în 1962, industrializarea rurală sistematizată în multe provincii tradiționale, sistematizarea urbană pentru a reduce presiunea asupra orașelor existente. Planul sistematizării trebuia să reflecte ideologii naționale, nevoi și dorințe locale. Ideologic implica un grad de dezbatere și consens cu sătenii ca planul să fie acceptat, modificat, aprobat și implementat. Guvernarea socialistă a canalizat eforturi majore înspre reabilitarea economiei distruse de război. Noi orașe miniere au fost construite și cartiere mari au fost construite în București.

Prin colectivizare se trecea de la proprietatea privată la proprietatea cooperativistă, ducând la dispariția exploatațiilor (gospodăriile) agricole familiale și la transformarea țăranilor în agricultori muncitori prin proceduri sociale economice de distribuție și folosire a terenurilor.

Astfel normele comunității tradiționale au fost sfărâmate, colectivizarea a anulat sensul existenței țăranului, eliminând coeziunea tradițională. Impunerea colectivizării va desființa o categorie esențială a României, țăranul, ce va deveni țaran colectivist sau muncitor salariat al IAS-urilor sau Gas-urilor, făcându-l dependent total de sistemul economic. Bazându-se pe modernizarea agriculturii mult promisă, ei vor renunța la animale (de tracțiune), adâncind țăranul în criza economică, dar pe care o va depăși prin adaptare la noile norme de viață, devenind un muncitor rural sau navetist cotidian. Această dublare a ocupației s-a menținut până în prima decadă de după revoluție. În concedii sau la sfârșit de săptămână acesta locuiește la sat, reședința urbană constituind un satelit al gospodăriilor de la țară. Practicând agricultura pe micile loturi sau în gospodărie, țăranii reușeau să supraviețuiască. Strategia regimului comunist de dispersare a populației a făcut ca numeroși țărani să migreze spre marile centre industriale, adaptarea acestora la oraș s-a făcut greu sau deloc, mulți dintre tineri nu mai doresc să se reîntoarcă în sat, devenind navetiștii de sâmbătă, zi în care veneau acasă pentru a se aproviziona cu alimente, iar după ce au reușit să își asigure o pensie, mulți dintre ei s-au retras spre locurile de origine. Un alt efect al colectivizării a fost deprecierea profesională a țăranului, care era un „*policalificat determinat de viața, gospodăria, practica și istoria lui. Într-un sat, oricât de mic era, se regăseau cele mai complicate meserii, începând cu cele de rotar, potcovar, dogar, etc. (...) O variată gamă de activități și o întreagă industrie rurală*”

---

¹³³ (Sampson S. L., 1984, p. 69)

*cuprindea satul nostru. Odată cu dispariția gospodăriei, a fermei sale, țăranul și-a pierdut policalificarea de țăran. După colectivizare, cele mai multe din aceste îndeletniciri au dispărut. Au apărut profesiuni ca tractorist, muncitor, legumicultor,(...) zootehnist, depanator radio tv (...) membru cooperador sau muncitor SMT.*¹³⁴

Sub pretextul desființării exploatării omului de către om, statul comunist și-a pus în captivitate o mare parte a elitei economice, incapabile să își practice profesia sau să își finalizeze studiile. Reformele vizau anihilarea totală a moșierimii. Acestora li s-au confiscat în mod intempestiv toate bunurile, locuințele cu întregul inventar, ei fiind dislocați în localități cât mai îndepărtate, pe care nu le-au putut părăsi până la începutul anilor 1960, unde li se stabilea un domiciliu forțat pe o perioadă nelimitată. Cel mai mare val de deportări a avut loc în iunie 1951, când peste 12.000 de familii, 43.000 de persoane, din peste 250 de localități din zona frontierei de Vest a Țării au fost deportate, fixându-li-se domiciliu obligatoriu în Bărăgan. Numărul celor deportați în Bărăgan, Dobrogea sau în alte zone din țară se învâрте în jurul a 200.000 de oameni. Comunismul a învins la sate prin formele de producție impuse, creând oameni fără identitate, care au asigurat forța de muncă necesară industrializării masive a țării. Cu toate acestea, între clasele țărănești s-a menținut un sentiment de întrajutorare și solidaritate pe care comunismul nu a reușit să-l învingă.

Exodul germanilor și naționalizarea au produs mutații demografice, astfel noii locatari, străini de tradițiile locale, au transformat radical peisajul construit prin reconversii și defuncționalizări de clădiri. Anii 1970 prevesteau modificări rapide și fundamentale ale arhitecturii populare.

Prin plenara CC a PMR din 3-5 martie 1949 se anunța „revoluția agrară” prin organizarea agriculturii după modelul sovietic, în gospodăria agricole.

Reforma agrară era un instrument politic de propagandă prin care se demonstra că fărâmițarea proprietății agricole de fapt a dus la o productivitate extrem de scăzută, astfel statul își justifica trecerea la colectivizare pentru remedierea situației create.

Constituția din 1952 are ca obiectiv politica de îngrădire și eliminare a elementelor capitaliste, respectiv a gospodăriilor chiaburești, a întreprinderilor comerciale particulare, a micilor întreprinderi nenaționalizate bazate pe exploatarea muncii salariate. Proprietatea socialistă de stat se afla în continuă expansiune, ea îngloba resursele naturale ale solului, subsolului, căile de comunicație, etc, declarate ca bunuri comune ale poporului și principalele mijloace de producție, de cultură și locuințele erau naționalizate.¹³⁵

Pe tot cuprinsul țării, țăranii din zonele cooperativizate beneficiau prin lege de un drept de proprietate personală, conform art. 36 din Constituția din 1952, asupra veniturilor și economiilor obținute prin muncă, asupra casei de locuit, a gospodăriilor, a anexelor și a obiectelor casnice. Țăranilor din zonele necooperativizate li se recunoștea dreptul de proprietate asupra pământului utilizat de ei și de familiile lor, asupra uneltelor, asupra animalelor de muncă și producție, și dreptul de proprietate al meșteșugarilor asupra atelierelor proprii, dar trebuiau să predea cote anuale de produse zootehnice statului.

Se observă restrângerea până la eliminare a dreptului de proprietate individuală asupra proprietății imobiliare. Insuficiența exploatării pământurilor a determinat, totuși, autoritățile să cedeze drept de utilizare a unor terenuri agricole

¹³⁴(Cosma, 2001, p. 61)

¹³⁵ (Negru, 2014, p. 164)

pentru fiecare familie, pentru care membrii acesteia trebuiau să lucreze în folosul C.A.P.-ului un număr de zile pe an.

Potrivit art. 30 alin. 2 și 3 din Legea 58/ 1974 și art. 45 din Legea 59/1974, terenurile, în caz de vânzare sau a altor operațiuni juridice translativ de proprietate, trec în proprietatea statului, proprietarul având drept doar 250 de mp. Legea 4/1973 preciza că proprietarul avea dreptul să dețină o singură locuință, oferindu-i-se un an spre a înstrăina una dintre ele, în caz că avea în posesie mai multe. Potrivit art. 60 din Legea 5/1973, se normau locuințele personale, astfel fiecărui membru al familiei trebuie să i se asigure o singură cameră de locuit, cele în plus trebuiau închiriate. Locuințele puteau fi deținute, conform decretului 223/1974, doar de persoane cu domiciliul în România. Persoanele care au făcut cerere de plecare din țară erau obligate să înstrăineze până la data plecării construcțiile aflate în proprietatea lor către stat cu plată. Persoanelor care au plecat fraudulos din țară li s-au confiscat, fără plată, locuințele și terenurile aferente.

Procesul de naționalizare a mijloacelor de producție industriale și financiare a fost realizat între 1948-1952, colectivizarea a durat mai bine de un deceniu 1949-1962, fiind executată printr-o „*amplă campanie politică dusă de P.C.R. într-o perioadă în care regimul comunist era în curs de consolidare, procesul colectivizării a jucat un rol special în instituționalizarea și perfecționarea practicilor sale administrative.*”¹³⁶

a. Etapele colectivizării:

Legătura istorică a țăranului cu pământul a fost întreruptă prin deposedarea de pământ a țăranului, prin colectivizarea forțată și prin industrializare, ce au subminat rostul de fi al țăranului.¹³⁷ Odată cu pământul, lui i s-a confiscat întreg universul, devenind o clasă socială derutată, care dintr-o dată s-a trezit dezrădăcinat, fără rost și scos din ritmurile naturale, din propriul habitat, ceea ce l-a făcut anxios. Lumea a trecut printr-o dramă psihosocială în anii marcați de colectivizare, prin traume, prin frustrări identitare, furtul a devenit frecvent, iar rușinea nu a mai existat la sat. Cicatricile lăsate de încălcarea proprietății în numele interesului comun se manifestă în certitudini cognitive cum că nu poți fi „*om întreg dacă nu ai ceva doar al tău*” care se referă la micile proprietăți de pământ, casă.¹³⁸

În prima fază 1949-1953 (anul morții lui Stalin), colectivizarea a fost temperată, se mergea pe consolidarea gospodăriilor agricole existente deja, este o perioadă în care li s-au impus țăranilor structurile colectiviste prin măsuri agresive și de persuasiune.

1953-1956 –a doua etapa se găsește la nivel de discurs politic ca reluare a procesului de colectivizare, constituie o aparentă relaxare care preceda teroarea ce avea să se instaleze prin creșterea cotelor. Țăranii s-au opus oricăror forme de asociere, dar autoritățile au apelat la presiuni prin mărirea taxelor, impozitelor, cotelor care deveneau tot mai greu de suportat, fapt ce i-a determinat să se înscrie în colectivitate, în forme de asociere ireversibile, pe care nu le mai puteau părăsi, ci doar să intre într-o formă promovată drept „superioară ideologic de colectivizare”. Legislația cotelor i-a determinat uneori să fure din propria recoltă pentru a supraviețui și să înscrie în acte o suprafață mai mică decât aveau pentru a avea o cotă mai scăzută, îngreunând procesul de împrumut de după 1989.

Între 1956-1962 este ultima fază, cea mai violentă, prin care s-a înregimentat definitiv țăranimea, discursul lui Dej din aprilie 1962 a proclamat încheierea procesului.

¹³⁶ (Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 500) (Dobrinu, 2005, 21)

¹³⁷ (Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 240)

¹³⁸ (Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 495)

În această fază, în scopul transformării socialiste a agriculturii prin industrializare, gospodăriile de stat și întovărășirile au fost dotate cu stațiuni de mașini și utilaje moderne, ajutându-i pe țărani să obțină recolte bogate. Anii viitori au însemnat investiții în lucrări de îmbunătățiri funciare – îndiguire, desecări, irigații precum și în producerea de semințe de soi, înmulțirea animalelor de rasă, iar industria chimică va pune la dispoziție produse chimice pentru creșterea randamentului producției agricole.

Colectivizarea s-a produs neuniform, formele particulare sunt generate de specificități ale comunităților vizate. Aceasta s-a instalat asemeni unei revoluții, rămânând în memoria colectivă ca o sărăcire materială și morală a țăranimii.

Proprietatea comunitară s-a menținut doar acolo unde nu s-a produs colectivizarea, după 1989, pământurile comunale au fost reconstituite, ceea ce ne arată persistența vechii mentalități a proprietății comune private la nivelul imaginarului comunitar.¹³⁹

Oamenii s-au înstrăinat unii față de alții, nebucurându-se de interacțiunile sociale de altă dată, creând o ruptură între generații. Se schimbă sistemul de tradiții, obiceiuri, credințe, schimbări impuse de lumea de dinafară.

b. Sistemizarea rurală

Constituie ultima fază în construirea socialismului și s-a concretizat prin strategia de remodelare teritorială în procesul de „reconstrucție rurală”, care trebuia să contribuie la modelarea „noului om socialist” și a mediului în care acesta trăia, „noul oraș socialist” ca ideal al doctrinei comuniste. *„Reconstrucția localităților rurale constituie unul din mijloacele importante pentru realizarea politicii Partidului Comunist Român și a statului prin apropierea treptată a condițiilor de viață de la sate de cele din mediul urban, în amplul program de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a României spre comunism.”*¹⁴⁰

Împărțirea administrativă din 1950 produce o ruptură administrativ teritorială, marcând o etapă în evoluția așezărilor. Ultima reformă administrativă din 1968 readuce ca unitate teritorial administrativă judetul, ca încercare de revenire la limitele tradiționale, cu trăsături comune etnografice.

Satul este încorporat într-un sistem mai mare. Structura așezărilor a fost influențată de condițiile topografice și de moștenirea economică, de dominația politică de către puteri externe și de infrastructură. Structura și dimensiunea variată de așezări e dată de relief, de diversitatea etnică și de nivelul economic de dezvoltare. În regiunile mai dezvoltate satele sunt compacte, adunate, aglomerate cu populație mai mare cu rețele de comunicare mai bună și o relație mai bună cu orașele vecine. În urma procesului de colectivizare a reieșit obligativitatea conceperii unei strategii pentru planificare rurală cu principii clare definite în legea din 1974.

Noul tip de localitate, urmărea să se bucure atât de avantajele confortului urban cât și de valorile satului menținute prin tradiție, obiceiuri, arhitectură vernaculară și gospodărie familială, idee ce cu greu se putea pune în practică deoarece strămutarea populației autohtone, industrializarea și colectivizarea nu mai puteau menține un sistem de valori locale.

c. Evoluția planificării urbane este strâns legată de consolidarea controlului economic și politic al Partidul Comunist Român care a evoluat în 3 faze.

În 1960 s-a înființat Comitetul pentru Construcții Arhitectură și Sistemizare și s-au instalat departamente de Sistemizare în fiecare Consiliu Local sau Municipal.

¹³⁹ (Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 242)

¹⁴⁰ (Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 78)

S-au elaborat planuri de restructurare a 25 de sate și au apărut lucrări teoretice pe subiecte legate de planificarea așezărilor rurale.¹⁴¹

d. Procesul de sistematizare rurală a avut loc între 1950-1990 și se împarte în trei etape:

1. Prima, după 1945 când prioritate li s-a dat orașelor distruse de război și reactivarea industriilor existente, constituită în etapa 1950-1965 de „renovare rurală nesistematizată”, când controlul evoluției cadrului construit nu era încă prea riguros, fiind posibile dezvoltări spontane libere din investiții particulare;
2. Etapa 1965-1975 de „renovare rurală sistematizată” este perioada în care se aplică norme tot mai restrictive, ce duc la scăderea accentuată a ritmului de construire a locuințelor particulare. Locuințele se vor executa din investițiile statului, care promova creșterea orașelor prin locuințe ieftine care să reflecte ordinea egalitară a claselor sociale. S-au dispus măsuri care vizau necesitatea întocmirii de modele de locuințe pentru mediul rural supus urbanizării.
3. Etapa 1975-1990 de „modernizare sistematizată”, este perioada în care stagnează total ritmul de construire al locuințelor particulare. Investițiile statului se vor concentra pe satele considerate viabile. Localitățile cheie vor oferi facilități moderne și o dezvoltare a sectorului neagricol. Sunt inițiate programe de reconstruire a centrelor marilor orașe care să fie conforme cu valorile estetice și arhitecturale moderne, dar se dorea a fi în corelație cu stilul, specificul și caracterul local. După ce s-au reconstruit așezări existente, câteva orase noi au fost stabilite – pentru exploatarea resurselor minerale, ca parte a politicii generale pentru industrializare rurală, fiind gândite ca să funcționeze ca centre de servicii și administrative pentru satele înconjurătoare.¹⁴²

În anii 1950, proiectele tip erau concepute pe regiuni, ținând cont de cadrul natural și construit existent. Provocarea proiectanților consta în a atinge obiective precum economia de resurse materiale, dar și satisfacerea caracterului de reprezentare al unor funcțiuni culturale, administrative, comerciale și educaționale. Pentru eficientizarea procesului de construire, toate clădirile se vor realiza din elemente prefabricate și standardizate, doar la început s-au acceptat și resurse locale.

Ulterior, din dorința de a simplifica și de a economisi timp, s-au abandonat proiectele-tip pe regiuni- (vezi mai jos), utilizând același proiect-tip pentru toate regiunile țării. Treptat s-a renunțat la utilizarea materialelor locale. Acele clădiri care marchează centrul localităților nu țin cont de caracterul zonei, de comunități și nu se integrează în specificul local. Disonanța creată atât la nivel urbanistic cât și arhitectural au impact major asupra vieții sociale a satului. Proiectanților li se impuneau utilizarea unor proiecte tip și a prefabricatelor pentru clădirile publice în vederea eficientizării procesului de construire, în același timp se obținea și o limitare a creativității arhitecților. Proiectele tip aveau ca obiectiv integrarea în specificul local.

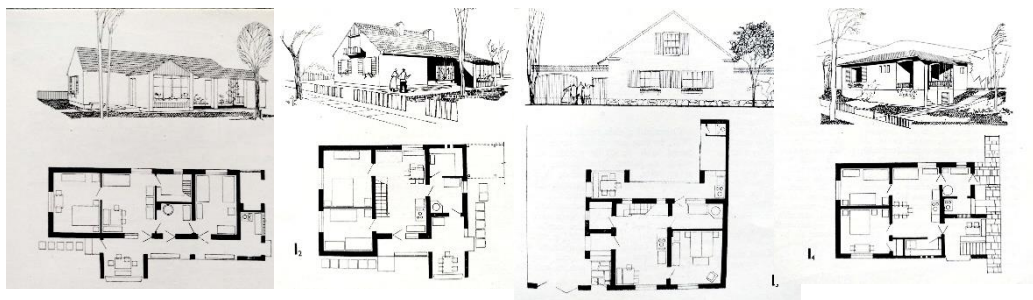
Pentru definirea identității naționale, s-au efectuat o serie de studii, cataloage, ghiduri, anterior anilor 1950 din care se inspirau proiectele tip pentru edificiile publice, ulterior s-a renunțat la diversitatea pe regiuni, reducându-se astfel proiectele tip pentru clădirile publice și pentru locuințele colective. Reușitele unor acțiuni îndreptate spre reabilitarea materială a caselor și acomodarea cu funcțiuni de locuire sau turism alternativ pot servi ca model de cost redus, de timp câștigat. Acest tip de experiment

---

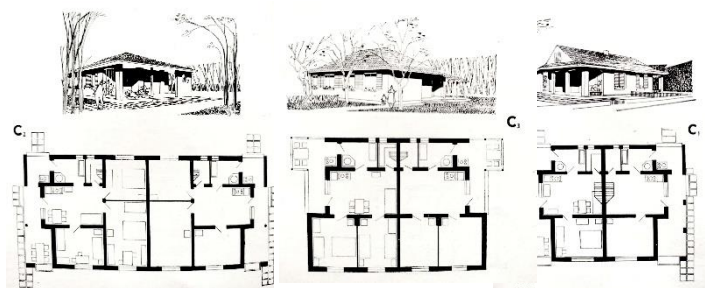
¹⁴¹ (Matei & Matei, 1977, pp. 16-17)

¹⁴² (Stănculescu, 1981/2-3, p. 82)

a mai avut loc în mai multe momente istorice, începând cu colonizarea sistematică șvăbească, apoi cu sistematizarea rurală comunistă prin cataloagele de proiecte tip sătești din anii 1970-1980, având ca rezultat edificarea unei arhitecturi monotone și uniforme. Căutările tipologiilor de locuire în care se mențin structuri tradiționale au fost publicate în revista „Arhitectura”, ca rezolvări alternative locuirii colective, o cale dorită. Astfel s-au propus „modele de locuințe pentru mediul rural supus urbanizării, ale căror soluții să pornească direct din nevoile sociale ale oamenilor.”¹⁴³ Specialiștii care au cercetat astfel de soluții considerau că urmând aceleași principii putem defini noi locuiri moderne cu dotări și funcționalități moderne, dar cu menținerea aerului

Figură SEQ Figură * ARABIC 9 Locuințe unifamiliale în mediul rural, 1958, proiecte tip realizate de colectivul I.C.P.T. pentru regiunile Ardeal și Banat. I1 tip izolat pentru investiții particulare extinse cu o cameră. I2 cu extensiune la mansardă. I3 cu împrejurime înaltă și poartă. C1 locuința cuplată pentru mediul rural pentru investiții particulare, dar și de stat cu mansardă. C2 locuință cuplată cu posibilitatea de extindere la mansardă. CITATION Șerban 85 \p 20-22 \i 1033 (Șerban, Daniel, & Ghelbeer, 1958/5, pp. 20-22)

tradițional, prin scară, materiale și configurare.¹⁴⁴

Studiile realizate de Institutul de proiectări din anii 1970 privind locuirea rurală caracteristică anumitor zone trebuiau să constituie punctul de pornire pentru noile locuințe adaptate locului. Au și existat, pe la mijlocul anilor 1970 propuneri de acest gen, dar curând procesul de sistematizare comunistă s-a instalat, fenomenul continuat de modernizare pentru creșterea confortului, care rapid s-au acutizat, astfel că au fost abandonate abordări de acest tip. (imag rev Arhitectura 6/58, p 20-22,

Al 10-lea congres al PCR din noiembrie 1969 a dus la formularea „Programului General pentru organizarea regională și planificarea localităților”¹⁴⁵, iar „Institutul de Stat pentru Construcții, Arhitectură și Sistematizare”, centraliza datele și elabora

¹⁴³(Stanciulescu T. D., 6/1985, p. 32)

¹⁴⁴(Gheorghiu T. O., 2002, p. 153)

¹⁴⁵(Cardas, 1980, p. 10)

ghiduri tehnice pentru urbanisții din județe. Pe baza Programului General, studiile de zonificare au început cu evaluarea din punctul de vedere al resurselor materiale și umane disponibile, al potențialului turistic și al posibilităților de dezvoltare.

Pentru locuirea colectivă rurală s-au realizat mai multe proiecte tip, diferențiate doar pe zone centrale sau marginale. Cele din zona centrală erau mai înalte, pe mai multe niveluri, mai bine echipate, ocupând loturi mai mari, în timp ce pentru celelalte zone, erau mai restrânse, cu mai puține niveluri, dar care necesitau realizarea unor rețele de comunicație și echipare mai simple și mai ordonate.

În conferința Națională de Partid din 1972, Ceaușescu declara ca până în 1990, România să fie complet urbanizată și industrializată. Alături de noile industrii și de modernizarea agriculturii vine și politica de integrare națională pentru sistematizare rurala urbană regională. „Amplasând la sat industrii și asigurând utilități și servicii moderne, **satele vor deveni agro-orășe.**”¹⁴⁶ Rețeaua de orașe se prognoza a se dubla până în 1990, ca fiecare să devină centru pentru comunele din jur, între 5-30 de sate. Tot el afirma că doar cu „consultarea maselor și participarea intensă a populației muncitoare la activitatea de planificare” se va putea împlini planul. Regulile priveau optimizarea utilizării terenului și valorificarea lui, prin stabilirea perimetrului constructibil în funcție de localitate, încurajându-se ca acesta să fie cât mai mic, iar în cazul așezărilor necorespunzătoare, dezvoltarea să fie îngrădită. Casele de la periferie trebuiau să fie demolate. Pentru planificarea orașelor se stipulează clădiri de 5 niveluri și niciodată mai mici de 2 niveluri. Proiectele de case se vor concepe eficiente energetic cu o utilizare optimă a spațiului și a materialelor. Se impunea construirea de case cu etaj, după modele conform unor planuri standardizate furnizate de institute de proiectare sau de Consilii Județene. Drumurile și transportul public vor crea o bună conectivitate între centrul și periferia orașelor mari și blocurile de apartamente vor fi amplasate cât mai aproape de fabrici pentru a reduce timpul pierdut pe drum. Pentru sistematizarea rurală se stipula ca fiecare din cele 2706 de sate comună menținute să dețină un centru civic care va avea clădiri cu funcțiuni administrative, culturale, educaționale, politice, medicale, comerciale și servicii și birouri pentru întreprinderi industriale agricole. Așezările rurale trebuiau să aibă infrastructuri edilitare, de drumuri și sisteme de irigare modernizate. În cadrul sistematizării, se urmărea densificarea vetrei vechi a satului prin ameliorarea infrastructurii de locuire, prin îmbunătățirea echipării, amplasarea și materializarea construcțiilor trebuie să răspundă cerințelor funcționale, economice și estetice.¹⁴⁷

Unitățile economice, industriale, manufacturiere sunt de preferat a fi amplasate în centrele comunelor și nu în satele aparținătoare. 300-400 de centre comunale trebuie să se transforme în orașe. Toate investițiile legate de infrastructură – utilități, transport, drumuri – să fie concentrate în centrele comunale și orașele noi. Pentru utilizarea optimă a terenului fiecare parcelă va avea 200-250 mp cu case pe minim 2 niveluri, iar în centru civic clădiri de apartamente 2-5 etaje. Legea solicită asistență și implicare locală în bani și în muncă a colectivelor agricole și a industriilor locale pentru implementarea planului.

Sistematizarea urmărea stabilirea unei noi ierarhii rural/urban, unei creșteri controlate a populației în marile centre urbane, evitarea supraaglomerării, orașele intermediare trebuiau să aibă o populație de 50.000-200.000 de persoane. În zonele rurale 300 din cele 13.124 de sate trebuiau a fi transformate în orașe în următoarea decadă, iar 150 de sate trebuiau transformate în „sate model” cu facilități noi sociale, medicale, educaționale și dotate cu utilități și facilități turistice. Pentru celelalte mii

---

¹⁴⁶ (Ceaușescu, 1972, p. 45)

¹⁴⁷ (Cirus, 1967/01, p. 68)

de sate îmbunătățirile se vor face gradual pe baza inițiativelor locale, nu din investițiile statului. La nivelul de jos al ierarhiei erau cele între 3000-6000 de sate ce urmau a fi dezafectate în timp". Aceste sate constituiau aproape jumătate din totalul de sate și erau satele prea aproape de industria poluantă, cele în calea marilor proiecte hidroenergetice sau dispersate în zonele înalte de dealuri și munți, cu accesibilitate scăzută, neechipate edilitar, fără infrastructură socio-educatională și în curs de depopulare. Aceste sate erau etichetate drept „iraționale”, „neviabile” și „fără perspectivă de dezvoltare. Procesul de regrupare a populației era foarte complex, bătrânii nu voiau să își părăsească gospodăriile, deci se propunea a se menține un nivel minimal de servicii sociale, ceilalți trebuiau atrași de localitățile din jur prin condiții de lucru mai bune, școli mai bune pentru copiii lor și locuințe noi. Noile orașe vor absorbi surplusul de populație rurală.

Popularizarea politicii de sistematizare a avut loc între 1974-1977. Enunțul legii a fost publicat în „*Programul P.C.R. pentru construirea unei societăți multilaterale și avansul României către socialism*”.¹⁴⁸

Fiecare județ trebuia să realizeze 2-3 „sate model” care să aibă construcții noi și servicii exemplare, cu o dimensiune optimă de 3000 de locuitori, astfel încât să fie utilizate eficient dotările și serviciile publice de sănătate, de educație și comerciale. Prin restrângerea perimetrului, se produce o creștere a densității populației rurale.

Cele 300 de noi orașe în devenire trebuiau să aibă următoarele caracteristici: posibilități de dezvoltare viitoare, un profil demografic sănătos, localizare centrală sau capacitatea de a deservi 4-5 comune din jur, facilități culturale, sociale, comerciale, de educație, de sănătate preexistente, „influențe pozitive” pentru așezările din jur, piețe comerciale existente sau centre administrative și/sau unități industriale existente. Există situații în care câteva sate au primit statutul de oraș deși nu dețineau caracteristicile de mai sus, ci ca simbol de angajament național.

Orașele nou declarate trebuiau să aibă peste 50% din populație în sectorul non-agricol și trebuiau să dispună de: investiții în activități productive, de creștere demografică prin migrații ale așezărilor din jur, de cadre profesionale care vor locui în centrele nou urbanizate, de noi servicii prin creșterea unităților comerciale, sociale, culturale, educaționale, precum și de infrastructură modernizată.

Criteriile după care s-au catalogat satele în așezări cu perspectivă (sate cheie) și așezări fără perspectivă de dezvoltare sunt influențate de parametrii legați de factorul demografic, de resursele naturale, de infrastructură, de factori socioeconomi, geografici, precum și de posibilitățile de navetă. S-au ignorat total indicatorii privind potențialul turistic și valorile lor tradiționale. Indicatorii social-demografici se refereau la numărul populației actuale, natalitatea, sporul natural și migrator, populația activă, densitatea populației, navetismul, funcționalitatea intersătească, vârsta populației și valoarea etnografică a localității. Indicatorii geografici, geologici se refereau la resursele solului și subsolului, fertilitatea solului, posibilitatea de alimentare cu apă, valoarea balneologică a localității și posibilitatea unei căi de comunicație optime. Indicatorii economici includeau nivelul de dezvoltare a agriculturii sau a industriei locale și capacitatea acestora de a absorbi forță de muncă din localitate, necesarul de investiție în procesul de sistematizare și situația materială a locuitorilor.¹⁴⁹

Cu această ocazie s-au realizat importante studii de teren, analize și propuneri de dezvoltare în scopul clasării satelor. În urma studiilor se identificau:

¹⁴⁸ (Politică, 5-9.11/1974, pg. 614-789)

¹⁴⁹ (Cordoș, 1980/3, pp. 18-19)

1. sate viabile sau polarizatoare/sate cu perspectivă de dezvoltare cu activități în sectorul primar, secundar și terțiar. În acestea se va realiza un cadru construit corespunzător „noilor cerințe” cu echipamente și dotări de nivel ridicat pentru un confort sporit al locuirii. Programele de sistematizare mizau pe regândirea rețelei de așezări rurale, deoarece dispersarea în teritoriu era considerată o piedică în evoluția urbană, a creșterii nivelului de trai și a eficientizării. Rolul localității în cadrul rețelei de localități în teritoriu era definitoriu. Așezările se diferențiau după funcțiuni (pol cu specific), mărime, nivel de dotare social-culturală și echipare tehnica-edilitară. Astfel se împart în:

1. Localități principale cu funcțiuni complexe, cu rol coordonator în teritoriu, deținând unități industriale și agricole importante, funcțiuni balneoclimaterice, ce constituiau în același timp centru de atracție pentru localitățile din jur pentru recreație și turism. Acestea urmau să fie echipate cu echipamente și facilități de tip urban.
2. Localități cu funcțiuni principale ce dețineau centre de producție agricolă, unități de prelucrare a produselor agricole, unități ale industriei locale. Acestea li se vor îmbunătăți echiparea tehnica-edilitară.
3. Localitățile - sate ca centre de producție agricolă locală în care dotările și nivelul de echipare se vor face conform normativelor.
4. Al patrulea tip erau satele care se vor fi promovate în orase agro-industriale ca „noul oras”.

2. sate considerate neviabile –cele care vor fi desființate, „fără perspectivă de dezvoltare”, a cărei funcție va fi preluată de un sat învecinat, în care se va muta o parte din populația activă, atras de posibilitatea găsirii locului de muncă. Așezările considerate „iraționale” în care ocupația principală era în sectorul agricol, erau de fapt așezări alcătuite rațional prin amplasarea gospodăriilor în apropierea terenurilor-resurse.

Studiile efectuate vor scoate la iveală necesitatea corelării sistematizării cu mărimea și perspectivele de dezvoltare economică în teritoriu și necesitatea zonificării funcțiilor cu amplasarea unităților de producție industrială, agricolă, alte ramuri economice și situarea față de vatra satului.

Modernizarea rețelei de localități se realiza prin organizarea a două sisteme de localități:

1. **Sistem de gradul 1** în care comunele grupează mai multe sate și care se caracterizează prin similitudini de tradiții, obiceiuri, interese socioculturale, economice, comunitate de tradiții și de legături directe de comunicație, acestea gravitează în jurul satului reședința, ca element al sistemului de gradul 2. Satul reședință de comună era un centru politic-administrativ ce concentrează dotări social culturale și comerciale.
2. **Sistemul de gradul 2** din cadrul noii structuri era format din localități rurale principale ca centre economice și sociale cu caracter urban care gravitează în jurul centrelor urbane și care vor deveni **orase agroindustriale sau industrial-agrare**. Scopul era de a impulsiona industrializarea mediului rural pentru a reduce decalajele dintre rural și urban, care asigura deservirea populației satelor din zona de influență cu dotări social culturale, bunuri materiale și servicii. Acest model este văzut ca parte a procesului de urbanizare treptată pentru a preîntâmpina fenomenul de supraaglomerare al orașelor.

Una din prevederile sistematizării rurale era reconsiderarea perimetrelor construibile, astfel încât să întrunească condițiile de dezvoltare și menținerea „în

perspectivă". Industrializarea și mecanizarea agriculturii a produs eliberarea forței de muncă, care se putea ocupa cu activități din alt sector economic.

În practică factorul etnic se reflecta în planurile de urbanizare, satele săsești/șvăbești erau considerate mai potrivite dezvoltării deoarece acestea dețineau o predilecție istorică a localnicilor spre muncă și un efort comunitar, trăsături necesare participării cetățenilor la executarea planului, o infrastructură coerentă și o organizare eficientă. Țiganii au fost mereu în atenția proiectanților, în 1976, ei erau scutiți de legea care cerea construcția caselor pe minim 2 niveluri după proiect tip, dispensă inutilă oricum, pentru că ei nu au solicitat niciodată planuri pentru construcție.

Un element esențial al reformei urbane era detaliul de sistematizare, care cuprinde Centrul civic/spații structurale, importante oricărui tip de localitate sistematizată, având o funcție socială care depindea de modul în care acestea angrenau viața economică și socială a localității. Localizarea acestuia constituia prima operație în cadrul procesului de sistematizare rurală. Amplasarea centrului se făcea în locuri simbolice pentru comunitate, cu caracter polarizator, un loc atractiv pentru toți locuitorii cu scopul unei mai bune coeziuni sociale. Acesta trebuia să constituie „partea organică a localității, astfel încât străzile să se scurgă în acest spațiu, fiind integrate nu doar fizic, ci și moral în viața populației.”¹⁵⁰

Produsele de arhitectură se impun ca simboluri ale localității și au trasee proporționale cu importanța obiectivului, accesibile tuturor. Factorii care concureau în alegerea poziției erau caracteristicile geografice, tipologice, condițiile naturale locale, profilul economic, particularitățile istorice, etnografice, interesele locuitorilor și legăturile social-funcționale, având ca scop crearea unor nuclee cultural-educative dominante în structura localității. Caracteristicile geografice, tipologice și abilitatea proiectantului de a sintetiza tradiții, obiceiuri spațiale și locale, influențează compoziția ansamblului, prin poziția și funcțiunile propuse în funcție de rolul pe care îl deține localitatea în rețeaua de localități. Trebuia urmat principiul realizării unor relații echilibrate între spațiile publice închise, cele deschise și cadrul natural. Proiectanții urmăreau formarea unui spațiu arhitectural specific localității la scară umană. Participarea unor specialiști din segmente conexe (psihologie, sociologie, topologie) era obligatorie.

Profilul economic industrial sau industrial-agrar și gradul de dezvoltare a localității dicta alegerea unuia din următoarele tipuri de centre: centre civice obisnuite, cuprinzând dotări cultural administrative, comerciale și servicii; centre civice de bază care cuprindeau activități cultural-recreative, servicii și comerț, administrative, învățământ, instituții de cercetare, cantine, cluburi etc.; centre cu dotări cultural-recreative, administrative, comerț cu servicii și mic comerț amplasate în cartierele de locuințe de pe lângă întreprinderi.

Abordările arhitecturale erau în funcție de valorile istoric-etnografice și care fie valorificau aceste caracteristici, fie doar le mențineau/conservau, fie le ignorau în cazul în care se considera ca nu aveau valoare. Prin urmare ce se construia în țările comuniste nu era extrem de diferit de ceea ce se făcea în alte țări, ci doar că se construia foarte mult și doar în acest mod.

În România, statul susținea superioritatea unor forme arhitecturale „moderniste” cu scopul de a extermina alte forme de a construi. Este discutabil dacă aceste construcții se încadrează în curentul modernist sau nu, dar colocvial ele sunt declarate ca „moderniste”¹⁵¹. Este o perioadă intensă cu dezbateri, critici și polemici,

¹⁵⁰ (Cordoș, 1980/3, p. 18)

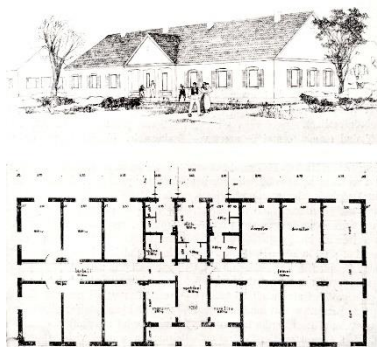
¹⁵¹ (Drazin, Architecture without Architects: Building Home and State in Romania, 2005/7/1, p. 200)

deoarece în același timp exista și un interes față de arhitectura vernaculară. Aceste dezbateri au răspândit anxietate într-o societate a culturii de masă prin care statul dorea subminarea artelor „înalte”. Istoricii consideră această perioadă drept un interval între un modernism care apune și un postmodernism care răsare.¹⁵²

În realitate, centrele civice ale „noului oraș” erau modeste și dominate de blocuri de apartamente și de clădiri publice construite pe terenuri obținute prin confiscare sau prin demolarea clădirilor vechi.

Activitatea de construcție de locuințe private în anii 1960 a fost destul de prezentă în mediul rural, dar și la oraș. Multe din acestea au fost făcute fără aportul vreunui arhitect proiectant. În anii 1960-1970 se accelerează procesul de demolări de clădiri vechi (de locuințe) (cu acordul arhitecților), dar din 1977 vocile arhitecților erau ignorate, ajungând în anii 1980 la o politică generală de demolare a aproape tuturor clădirilor vechi. Au existat mai multe orientări ale arhitecților din acea perioadă, care pe măsură ce se construia, contestau monotonia complexelor de blocuri de apartamente de 10 etaje dispuse în loturi izolate și cereau introducerea unei diversități mai mari de tipuri de locuire. Ei propuneau, în locul marilor complexe separate de marile artere, blocuri de 4-10 apartamente și duplexuri dispersate în deja existentele cartiere rezidențiale pentru a răspunde nevoilor populației eterogene care variază de la familiști, la celibatari sau la imigranți temporari.¹⁵³

O familie în creștere, cu copii mici ar utiliza o casă cu grădină, în timp ce apartamentele se potrivesc mai bine cuplurilor fără copii, persoanelor necăsătorite sau pensionarilor. Casele unifamiliale nu se potrivesc ideologiei socialiste, legea sistematizării prevede utilizarea intensivă a terenului prin construcții verticale în toate orașele. Cei care locuiau în cartiere vechi și nu dispuneau de infrastructură, utilități și spațiu, aveau avantajul traiului modern într-un apartament. Refuzul de a vinde casa veche statului avea consecințe negative, statul va înconjura casa cu blocuri mari de apartamente.

Figură SEQ Figura * ARABIC 10 Locuință colectivă cu dependențe comune în mediul rural anii 1955, locuințe tip elaborate pe regiuni CITATION Ghi51 \p 11 \l 1033 (Ghica-Budești, 1955/1, p. 11)

În realitate blocurile din mediul rural sunt inadecvate urbanistic, austere și prost echipate, ele fiind sărăcăcios construite și cu dependențe comune, ceea ce ducea de fapt la o scădere a nivelului de trai. În cazul locuirii individuale, acestora li se permitea alocarea unei suprafețe de 250 mp pentru curte, iar grădinile private erau extrem de reduse. Ei trebuiau să plătească chirie pentru ele, devenind din proprietari, chiriași, precum și cotă parte pentru recoltă.

În anii 1980 se impunea o creștere a ponderii locuințelor colective în detrimentul celei individuale. Gospodăria individuală urma să își restrângă atribuțiile, până la dispariție. Apartamentele din blocuri dispuneau de un mini-lot în preajmă pentru păstrarea funcțiilor

tradiționale (cultivarea legumelor, creșterea animalelor).

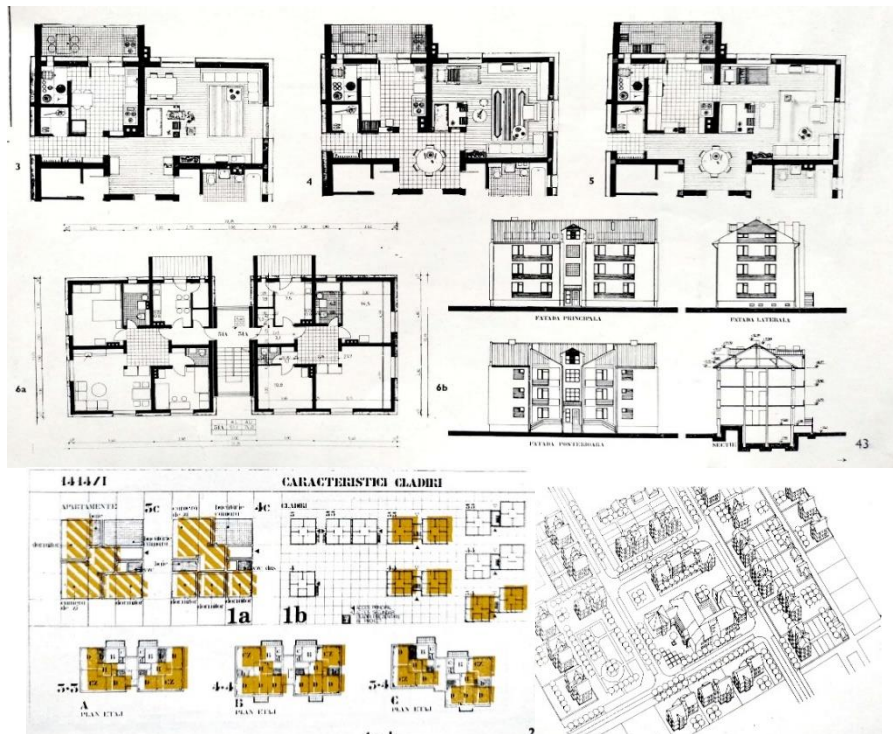
Erau privilegiați activiștii de partid, care încă puteau să își construiască singuri propriile locuințe în 1950-1960, lipsa pieței de terenuri a constrâns realizarea caselor

¹⁵² (idem, p. 198)

¹⁵³ (Lăzărescu C., Probleme actuale ale sistematizării teritoriului național și așezărilor umane în România, 1976, p. 36)

în cadrul parcelei familiale. Casele, deși erau mai spațioase decât cele din locuirea

Figură SEQ Figură * ARABIC 11 Locuințe colective în mediul rural - proiect tip pentru toate regiunile CITATION Cri76 \p colectivă, erau afectate negativ de lipsa infrastructurii și a materialelor inadecvate. Locuințele private erau inaccesibile celor mai puțin privilegiați, dar în perioada de prohibiție, acestea s-au produs în număr ¹⁵⁴ mai mare în mediul rural. Obținerea unei locuințe private, în rândul claselor sociale cu venituri reduse presupunea contribuție în muncă și eventual achiziționarea de materiale prin mijloace informale, în schimb clasele cu venituri medii/mari își puteau asigura posibilitatea alegerii unei locuințe prin contribuție în muncă redusă și cu achiziționarea materialelor prin mijloace formale.

Cei mai prosperi dintre țărani își canalizau resursele spre a-și etala calitățile de „bun gospodar” prin case cu etaj, ornamente și materiale „moderne” și trainice. Avea loc un fel de competiție între ei, cine deține casa cea mai făloasă. Legea sistematizării nu a făcut altceva decât să legitimizeze aspirațiile țăranilor, care apelau la meșteri, singurii care din punctul lor de vedere cunosc meserie, arhitecții făceau doar planul. Astfel, s-a născut o nouă arhitectură rurală, dar care nu mai este țărănească, ci populară. „Satul românesc intră în modernizarea socialistă.(...) gospodăria își dovedește plasticitatea adaptivă, spațiul său privat devine unul de (relativă) siguranță domestică și rezistență, iar locuința ca atare își expune, pe cât poate, toate aceste «reușite»”.¹⁵⁵

În restul țărilor din blocul comunist existau subvenții de la stat și o piață în acest domeniu sau măcar putea fi posibilă. Politica națională socialistă s-a acutizat în

¹⁵⁴ (Cristescu, 1987/6, p. 43)

¹⁵⁵ (Mihăilescu, 2011, p. 41)

anii 1970, când nu doar că se construiau numai blocuri cu locuințe colective, ci se distrugea oricare altă formă alternativă de locuire.

156

Promovarea localităților nu se putea realiza fără modernizarea sistemelor de transport și a echipării tehnico-edilitare.

În practică tendința a fost să investească mai mult în activitățile de producție, în timp ce serviciile, locuirea și infrastructura au fost pe planul secundar. Scopul era acumularea rapidă de capital prin industrializare în detrimentul celorlalte nevoi.

În final, înainte de revoluție doar o treime din localitățile propuse au fost declarate orașe noi până în 1990. Multe din ele au fost stabilite ca centre industriale sau de servicii.

e. Proiectul socialist (versus capitalist)

Planul socialist de tip centralizat are ca obiective raționalitatea, eficiența și prioritatea interesului public, care era un instrument de manipulare a populației. Planul se dorea a se aplica intens, repede și dominând ideologic societatea. În realitate era formulat pe nevoi anticipate (nu reale) sau pe prospecții eronate, ignorând contextul și resursele locale în scopul unei acumulări economice accelerate.

Modelul de plan care coexistă în societățile capitaliste permitea o adaptare mai bună la condițiile locale și o rezolvare a disfuncțiilor la nivel administrației locale, dar nu reușea o distribuție egală a resurselor și un nivel uniform de dezvoltare. Scenariul planului era formulat pe concepte precum integrarea economiei regionale în economia națională existentă și în scopul servirii interesului public. O altă diferență era nivelul politici și ideologic la care se decideau strategiile, în cazul tipului de planificare decizia era la nivel de Stat, se elabora un plan național care se aplica în diverse localități.¹⁵⁷

Cadrul construit influențează comportamentul, calitatea vieții și relațiile sociale. Participarea cetățenilor, ca idee, își are originile în mișcarea „controlul comunității”, care era o tentativă de a democratiza structurile urbane prin implicarea populației în formularea și implementarea planurilor. Participarea populației ar fi trebuit să amelioreze problemele, astfel încât planul să corespundă nevoilor lor. De multe ori atingerea obiectivelor pe termen lung implică neajunsuri ale nevoilor zilnice ale localnicilor, ce pot deveni atât de acute încât să nască opoziții din partea populației. Cele 4 trepte ale participării formulate de Arnstein sunt „informare, consultare, conciliere și asociere”.¹⁵⁸

Dezvoltarea economică capitalistă are ca scop menținerea unei economii în creștere și adaptarea acesteia la resursele existente. Tipul de creștere economică socialistă are la bază o strategie mult mai radicală, deoarece pornește de la 0, utilizând resurse noi. Formularea planurilor la nivel național, dar aplicate la nivel local accentuat disparitățile regionale. Se urmărea realizarea unor model-ghid în cadrul procesului de modernizare a așezărilor rurale și care teoretic pornea de la „cerințele funcționale, structurile existente și un fel de studii de fundamentare cu informații privind elemente pozitive și negative”.¹⁵⁹

Relația rural-urban se află în raport de interdependență în planificarea capitalistă. Orașele occidentale și-au dezvoltat relația cu satele din jur, ca furnizoare de materii prime, prin dezvoltarea infrastructurii. Orașele occidentale sunt „generative city” integrate în rețeaua de așezări rurale. În schimb, țările socialiste consideră că

156

157 (Sampson S. L., 1984, p. 57)

158 (Sampson S. L., 1984, pg. 27-28)

159 (Matei M. M., 1972/3-4, p. 55)

orașele sunt paraziți pentru sate, fapt pentru care problemele din mediul rural sunt ignorate, deoarece centrele urbane au prioritate.¹⁶⁰ Pe măsură ce se dezvoltă orașele, acestea generează beneficii împrejurimilor pe care le deservesc.

Sistematizarea din România avea ca scop reducerea costurilor sociale produse de „urbanizarea necontrolată exagerată”¹⁶¹ și consta în realizarea de **așezări de dimensiune intermediară** sau de centre urbane mici, orașe rurale sau comune și așezări de frontieră. Dispersarea uniformă, concentrarea activităților economice pentru stimularea dezvoltării zonale au generat „**polii de creștere**”, care sunt unități spațiale, de obicei orașe noi, orașe industriale ce difuzează creștere economică dinspre centru înspre hinterland. *„Astfel s-a stabilit dimensiunea optimă a centrului de creștere încât efectele generative asupra hinterlandului să fie maxime în timp ce efectele parazitice și costurile sociale să fie minime.”* Centrele de dimensiune medie au avantajele orașelor mari, dar fără probleme de patologie socială. Ele ar trebui să stimuleze dezvoltarea, în realitate ele diminuau nivelul de dezvoltare prin atragerea imigranților din jur, congestionând centrul de creștere.¹⁶² Efectul urbanizării a fost nașterea unei noi clase sociale, cea a „țăranelor muncitori” care necesita dezvoltarea infrastructurii de transport, astfel se transportau „valorile urbane” de către navetist la sat. Apare fenomenul de industrializare rurală și de dezvoltare rurală prin comerț turistic.¹⁶³

Planificatorii pornesc de la ipoteza că comunitățile sunt omogene social și ideologic, luau contact doar cu cei desemnați - „elitele locale” care nu reprezentau întotdeauna interesele comunității, pe lângă „distanță socială” se genera și o inadecvare a planului la nevoile reale ale cetățenilor.

Pentru corectitudinea aplicării planului, elitele trebuie să fie bine integrate în comunitatea locală pentru o corectă reprezentare a intereselor locale și medierea conflictelor.

În timp ce în Occident proiectanții vor să recreeze comunitățile sătești în marile aglomerări urbane, socialiștii vor să insereze orașul în sat.

f. Implementarea sistematizării.

Fiecare județ va fi dotat cu propriul Institut de Proiectare care va elabora planurile în detaliu, fiecare comunitate va avea un Studiu de Sistematizare pentru determinarea potențialului de dezvoltare. „Schiță de Sistematizare” cuprindea dezvoltarea spațială socioeconomică. „Detaliile de sistematizare” și „Studiul de Amplasament” cuprindeau reglementări privind amplasarea fiecărei clădiri, străzi, facilități, dar și proiecții demografice și economice detaliate. Președintele R.S.R. trebuie să aprobe personal fiecare plan de județ. Consiliul de Miniștri se vor aproba inițial la nivel de județ transformarea satelor (300), responsabilitatea execuției va reveni în sarcina Consiliului Local al Comunei.

Consiliul de miniștri aprobă și supervizează planurile pentru fiecare localitate. Consiliul popular județean acționa mai degrabă ca un fel de „casă de compensare”, înregistra, selecta, garanta și oferea ajutor prin Institutul de Cercetare și Proiectare, colaborând cu cele 40 de institute de proiectare, prin promovarea de ghiduri tehnice, anchete, hărți, specificații de construire.

Planificarea la nivelul județean e controlată de Sectorul pentru Arhitectură și Sistematizare, subsidiar fiecărui județ sau consiliului municipalității București. Aceste Departamente colectează date importante despre natura demografică, economică,

¹⁶⁰ (Sampson S. L., 1984, p. 33)

¹⁶¹ (Ioanid, 1974, p. 5)

¹⁶² (Sampson S. L., 1984, p. 38)

¹⁶³ (Sampson S. L., Urbanization - Planned and Unplanned: A case study of Brașov, Romania, 1979, p. 509)

geografică pentru ca acestea să fie transpuse de către institutele de proiectare județene în planurile de sistematizare. Fiecare dosar conține analize urbane, geografice, economice, demografice care definesc profilul localității. Suplimentar pentru așezările rurale se făcea „studiul agricol”. În urma studiilor se evidențiază probleme ca populație îmbătrânită, feminizată, lipsa ofertei de lucru în sectorul non-agricol, probleme de irigare și de dispersie a așezării, precum și de infrastructură deficitară.

Schițele de sistematizare stau la baza planurilor și conțin hărți cu modul de utilizare a terenului și 2-3 propuneri alternative pentru viitoarea dezvoltare a localității, fiecare propunere are două tipuri de implementare una imediată care să se execute în 5 ani și alta pe termen mai lung în 10-15 ani. Cele două variante nu diferă foarte tare, ci doar în amplasarea unor clădiri publice și anticiparea creșterii populației sau a ritmul de construire. Legea sistematizării, teoretic, implica cetățenii prin procesul de informare și consultare a populației și prin emiterea de rapoarte privind progresul planului la realizarea planului. Institutele județene de proiectare elaborează planul, care e trimis spre aprobare la Secția Sistematizare al Consiliului Județean și trimis înapoi Consiliului Popular Local, care încă poate propune modificări. După ce sunt aprobate local, Consiliul Județean trimite planurile Comitetului Pentru Problemele Consiliilor Județene în București, care le transmit mai departe pentru aprobarea finală.

Resursele care vin de la populație, cele care vin de la bugetele centrale și județene sunt trecute în dosarele de sistematizare. Contribuțiile tipice ale cetățenilor la înfăptuirea planului sunt prin muncă voluntară la: realizarea școlii primare, grădiniței, căminului cultural, asfaltarea drumului, construirea de canale și irigații, parcuri, plantări de copaci și realizarea creșterii producției agricole. Participarea cetățenilor este mai mult decât o „necesitate economică” a statului, este „datoria civică a fiecăruia”.

Disparitățile regionale se accentuează din dorința de acumulare economică rapidă, deoarece din rațiuni de eficiență, investițiile statului merg doar în zonele cu profit economic imediat, în zonele deja dezvoltate. Se vor agrava inegalitățile dintre regiuni, iar manifestarea oricărei insatisfacții regionale era considerată „amenințare politică”. Planul era amenințat de interesele locale/personale și putea fi ușor corupt. Raționalitatea centralizării spațiale are la bază politica de concentrare a Statului și de subordonare administrativă față de București, astfel încât fiecare localitate trebuie să fie plasată în ierarhia spațială și socială a societății românești. Orientarea exclusiv urbană a proiectanților se reflectă în propunerile de centre civice, cartiere de blocuri de apartamente, clădiri mici de birouri, în concepția satelor ca miniaturi ale orașelor, dar complementare și subordonate orașelor.

Eforturile de punere a politicilor în practică, de redistribuire a forțelor de producție, de creare a noilor orașe sunt teme recurente ale mass-mediei și erau difuzate prin ziarul Scânteia. Campanii de publicitate și de educare sunt purtate de conducerea județeană prin ziare, jurnale de partid și publicații științifice. Planul venea ca exemplu de preocupare a partidului pentru dezvoltarea multilaterală a societății, responsabilitatea finală revenea oficialilor locali.

Cutremurul din 1977 a încetinit procesul de sistematizare în anumite zone, dar a servit ca justificare a necesității implementării planului. Resursele care trebuiau direcționate spre sate și cartiere urbane erau canalizate în zonele afectate de cutremur. Pentru a recupera din pierderi Ceaușescu a solicitat în plan creșterea numărului de blocuri de locuințe de la 800.000 la 1 milion de unități până în 1980.

Până în octombrie 1977 toate planurile județene erau aprobate Ceaușescu.

g. Planul, eșec în implementare.

Prin industrializarea zonelor rurale se credea că se putea obține o autonomie națională economică.

Prin procese precum egalizarea așezărilor, gruparea oamenilor în clădiri colective, eliminarea inițiativelor private, desproprietărire și colectivizare, având ca pretext creșterea siguranței și a confortului se urmărea de fapt controlul cetățenilor.

Importul de forță de muncă în sectorul industrial a dus la creșterea timpului de muncă din cauza navetismului, la alienare socială și la decalaj teritorial. Expansiunea industriei a dus la aglomerarea orașelor și la ineficiența dotărilor publice.

Pe măsură ce orașele cresc, urbanității se confruntă cu problema segregării sociale reflectată în diferențele spațiale, care creează tensiuni în sistem. Sistemizarea era concepută pentru o reconstrucție de la 0, dar în realitate aceasta trebuia să se raporteze la o structură urbană preexistentă. Numărul de orașe până în 1986 a crescut cu doar 120 față de 300 cât se propunea. În România, orașe noi construite de la zero sunt orașele Dr. Petru Groza, Victoria, Gheorghe Gheorghiu Dej.

Orașul socialist trebuia să întrețină dezvoltarea rurală, dar în realitate satul era aservit orașului. Relația satului cu orașul nu e doar una economică, dar și socioculturală prin furnizarea de locuri de petrecere a timpului liber la sat pentru cei de la oraș. Pe măsura ce țărani deveneau muncitori noi, decalajele sociale și teritoriale trebuiau să dispară ca efect al acțiunii de planificare. **Urbanizarea socialistă** avea ca deziderat nu doar dezvoltarea și modernizarea marilor industrii, a cartierelor de locuințe colective, a centrelor civice, a infrastructurii socioculturale, ci mai ales obținerea unei „stări de spirit”, un spirit al locului și o perspectivă pentru viitor de urmat. Activitatea urbanistică a fost motivată de mitul planului național chiar dacă coerența acestuia s-a evaporat în implementare.

Ierarhizarea așezărilor în rețeaua națională de localități a dus la inegalități între:

- regiunile dezvoltate și subdezvoltate economic,
- marile orașe industriale și micile orașe de provincie,
- orașele care beneficiază de infrastructură și locuințe și satele fără utilități, fără servicii moderne și fără locuri de muncă,
- sate mari adunate, compacte cu potențial de viabilitate în viitoarea rețea spațială de așezări și satele mici, izolate, răsfirate, împrăștiate din zonele înalte.

Anii 1980 sunt marcați de o politică extremistă în România, aflată în contrast puternic cu tendințele de liberalizare a celorlalte țări din Europa de Răsărit. Societatea românească era în plină criză, care se reflecta în colapsul administrației, economiei, serviciilor sociale, motiv pentru care s-au înmulțit numărul dizidenților, exprimat prin creșterea incidenței protestelor izolate și creșterea numărului de grupări religioase.¹⁶⁴ Criza se acutiza din cauza eforturilor exagerate ale lui Ceaușescu de a împlini planul, de a se achita de datorii pentru a deveni independent.

Este o perioadă în care regimul și-a pierdut legitimitatea în toate grupurile sociale. Dogmatismul cultural, economic, represiunea politică și scăderea nivelului de trai au făcut ca România noastră să semene cu Rusia stalinistă a anilor 1930.

Necesitatea finalizării canalului Dunăre Marea Neagră și a ravagiilor cutremurului din 1977 au dus la relaxarea procesului de sistemizare rurală.

Distanțarea socială între stat și oameni, inexistența societății civile, lipsa resurselor și iarna rece și întunecată a anilor 1984-1985 divizase și mai mult societatea, oamenii deveniseră individualiști și se simțeau trădați de regim. Ceaușescu cerea societății „ordine și disciplină” și mari sacrificii pentru a „duce la împlinire misiunea istorică”, cu timpul tot mai multe sancțiuni luau locul

¹⁶⁴ (Sampson S. , Regime and Society in romania, 1986, p. 41)

recompenselor, iar drepturile erau transformate în privilegii.¹⁶⁵ Ceaușescu și Partidul considerau că industrializarea este destinul istoric al României, independența de URSS și prosperitatea viitoare se puteau obține doar dacă populația făcea economie de resurse și nu manifesta pluralism politic.

În timp ce anii 1960 erau caracterizați de dinamism economic, legitimitate politică, în anii 1970 se resimte o încetinire a progresului economic, o lipsă a legitimității și un cinism printre oameni. Anii 1980 anunță apropierea de colapsul sistemului economic, politic și al instituțiilor sociale. Oamenii nu mai aveau încredere în instituțiile de stat și oficiale.

Progresul era măsurat prin producția industrială, prin numărul de sate dezvoltate sau prin numărul de studenți, etc. Economia oficială era și ea parazitată de o economie paralelă secundară.

Planul era un simbol al unității naționale și al deplinătății sociale, astfel România nu este „o societate planificată” ci „o societate cu un plan”.¹⁶⁶

Acțiunile sunt justificate ca aspirații ale întregii societăți, dar planurile se adresa mai mult muncitorilor imigranți și nu nevoilor populației locale (producția agricolă, infrastructura).¹⁶⁷ Deși se declara necesitatea participării populației în toate fazele planului, de fapt nu se dorea implicarea populației în luarea deciziilor. Planul era considerat întotdeauna corect, doar implementarea nu era corectă. Urbaniștii români au aplicat concepte ce se regăsesc în numeroase scheme occidentale, precum ideologia **raționalismului intervenționist** ce se referă la transformare prin intervenții făcute pe baze tehnice, științifice și raționale, **ignorând dimensiunea umană** și primând „determinismul arhitectural”.

Defecțiunile planului erau generate de lipsa de transparență, de schimbările neanticipate de urbaniști, de flexibilitate, de improvizații, de corupție, de compoziția ocupațional-demografică, de gospodărirea și strategia de mobilitate a individului și mai ales de interese private. După aprobare, planurile puteau fi revocate, nici o decizie nu este finală, fapt ce genera confuzie, apatie și cinism.

Planul trebuia să producă transformări sociale ale satului, dar planul însuși a fost transformat de structuri supra-locale și de elite locale.

Nerecunoașterea liderilor locali în anumite comunități genera dificultăți în mobilizarea populației și ducea la fragmentarea satului în grupuri etnice. Atunci când interesele sunt congruente, planul are succes, în timp ce interesele contradictorii pot duce la rezistență sau eșec.

Caracterul public al planului se manifestă prin necesitatea mobilizării oamenilor pentru muncă voluntară, participarea la întâlniri, contracte și servicii pentru executarea planului. Din moment ce sătenii sunt eterogeni ca etnie, ocupație, clasă socială, ei vor încerca la rândul lor să influențeze planul, fie prin ignorare, rezistență, acceptare și implicare activă până la finalizare. Rezultatele planului variază de la succes până la eșec total.

Întotdeauna când interesul individual intra în conflict cu interesul național, cel din urmă prelua. „Interesul național” devine o unealtă retorică și nu un concept științific cum se credea.

Contrastul regional între zonele vechi industriale din Transilvania și zonele agrare din Oltenia și Moldova au persistat și în perioada de „înflorire” comunistă când s-au construit noile orașe agrare și fabrici în zonele defavorizate.

---

¹⁶⁵ (Sampson S. , Regime and Society in Romania, 1986, pg. 42-43)

¹⁶⁶ (Sampson S. , The culture of the planners: some guidelines for the anthropological study of the planning-process, 1982, p. 14)

¹⁶⁷ (idem, p. 17)

În final, lipsa unui profil industrial și infrastructura deficitară a dus la supraviețuirea unor elemente tradiționale.

Pe lângă realizarea de noi orașe (intermediare) obținute prin transformarea unor comune în centre urbane (în Timiș nu s-au creat orașe complet noi), se urmărea și dispariția unor așezări, prin dezafectarea inutilă a unor sate. Sistemul național de localități era compus din cinci tipuri specifice de sisteme de localități. Sistemul județean (II), sistemul urban principal (III), sistemul urban categoria 1,2 (IV, V) și microsistemul local. Rețeaua de localități propusă a se realiza până în anul 2000 trebuia să cuprindă orașele existente în comunism – Sânnicolau Mare, Lugoj și Jimbolia, urmând a se extinde cu comunele transformate în orașe - Buziaș, Ciacova, Deta, Făget, Gătaia, Recaș. O mare parte din acestea au obținut statutul de oraș abia după 2000. O altă intervenție a fost transformarea unor sate aparținătoare în comune.

4.5. Factori socioculturali în perioada comunistă

4.5.1. Rolul elitelor în implementarea planului comunist

Burghezia din perioada interbelică a fost înlăturată, fiind înlocuită cu o elită aleasă pe criterii îndoielnice.

Liderii locali trebuiau să satisfacă atât de cerințele superiorilor cât și ale localnicilor. Elitele locale sunt deopotrivă reprezentanții statului la nivel local și ai comunității la nivelul statal.

În mediul rural, elitele se confruntau cu lipsa de resurse și cu reticența populației față de autoritățile publice. Aceste cauze îngreunau mobilizarea populației în realizarea planului. România este o țară care a fost dominată de puteri străine în trecut și de o birocrăție parazitară, astfel că mulți români au dezvoltat neîncredere în instituțiile publice oficiale, de aceea era de preferat utilizarea relațiilor personale informale pentru a se descurca cu instituțiile statului. Comunitatea rurală generează o „putere locală” care susține sătenii în fața instituțiilor supra-locale. Structurile rurale de partid au avantajul de a uni toți liderii locali într-o singură organizație.

Elitele locale sunt pivotul în jurul cărora se învârt atât structurile formale cât și cele informale, sunt intermediarii între sat și stat, care aveau ca obiectiv mobilizarea populației, ameliorarea nemulțumirilor acestora, timp în care ei controlau și accesul la resurse. De multe ori elitele locale veneau din alte zone ale țării, fie doar ca rezidenți temporari, în drumul lor spre oraș sau erau elite care făceau naveta, elite navetiste. Elitele născute local erau cele recunoscute de comunitate, erau de obicei mai neinstruite, mai provinciale și mai dificil de lucrat cu ele. Acestea aveau abilitatea de a mobiliza populația și de a accesa mai bine informațiile locale, interacționând mai bine cu aceștia. Puterea informală a comunității poate transforma, corupe planul inițial, dirijându-l înspre interesele particulare.

Elitele formale, sunt cadrele de conducere – primari, lideri de partid, viceprimari, consilierii locali, președinții instituțiilor statului, preoți și intelectualii prin cadre profesionale, tehnice. În contrast cu acestea există elitele informale, tradiționale care sunt foști țărani înstăriți, foști anticomuniști a căror legitimitate derivă din sistemul de valori locale.

O situație aparte o reprezintă comunitățile satelor dispersate de munte ne colectivizate, unde elitele locale sunt doar cele informale formate din primar și învățător, la polul opus sunt marile sate din preajma marilor orașe cu multe instituții sociale economice cu mulți oficiali și cadre profesionale. În satele afectate de mari transformări sociale (imigrări, navetism, restructurări etnice), elitele informale sunt diminuate sau chiar absente.

Elitele informale erau cele adevărat recunoscute de către comunitățile originale de până în 1945. Ei erau proprietarii înstăriți, în general etnici în Banat, dramatic atacați prin confiscarea terenurilor și prin deportări în lagărele sovietice, de unde mulți nu s-au mai întors, emigrând în Germania de Vest, ajutați de politica de reîntregire a familiei.

În Banatul de câmpie, șvabii erau superiori numeric în conducere încă dinainte de primul război mondial și dețineau funcțiile de conducere ale satului. Guvernul conservator și fascist precum și afilierea cu Germania hitleristă între războaie a menținut și consolidat dominația politică a șvabilor. Expulzarea etnicilor proeminenți și trauma schimbărilor politice culminată cu instalarea statului socialist, cu conducători români a generat un flux considerabil de români în ordinea politica locală de după război.

Elitele regionale sunt cele care vin din exteriorul satului cu responsabilități asupra vieții culturale, economice, politice, de obicei instructorul de partid al comunității. Aceștia sunt liderii birocratici mai puțin imersați în rețeaua socială locală, trebuind să colaboreze cu elitele locale informale pentru a atinge obiectivele și cerințele organizației.

Activiștii de partid sunt aleși mai degrabă pentru calificările politice și nu pentru calitățile profesionale tehnice. Planul implementat cu ajutorul activiștilor este mediat și transformat de ei în scopuri politice și personale, criticând localnicii și liderii locali de lipsa de disciplină și control în realizarea planului.

Resursele limitate ale statului în atingerea obiectivelor fac obligatorie participarea populației, pentru acest scop elitele se bazează tot pe structurile sociale informale ale satului, o comunitate fundamentată pe relații de neam, de prietenie, de colegialitate sau de vecinătate.

Mobilizarea populației se făcea prin apel la valori specifice, cum ar fi: munca în scop comunitar, auto-răspunderea, autoconducerea, autofinanțarea, autoaprovizionarea, autosuficiența, disciplina, responsabilitatea cetățenilor față de autorități, datoria față de societate, adică obligații sociale care implică etică socială.

Mobilizarea populației în realizarea planului se putea face în mai multe moduri, de obicei acestea se combinau pentru a da rezultate:

- Modul „soft”, liderul închide ochii în fața acțiunilor ilicite ale sătenilor legate de vânzările produselor din gospodărie pe piața privată.

- Modul „birocratic-administrativ” se bazează pe directive, elitele prin poziția superioară amenință și sancționează sătenii pentru a-i determina să participe.

- Modul egalitar era cel în care elitele și cetățenii sunt în raport de reciprocitate morală. Metoda egalitară este mai eficientă pe termen lung.

Metoda face apel la ajutorul comun pentru un obiectiv comun și se bazează pe disciplină, pe încredere și pe datorie, prevalând în satele de munte, unde utilizează resurse bazate pe legăturile personale sociale și pe puterea administrativă.¹⁶⁸

Pentru a reduce distanța socială și a eficientiza procesul de aplicare, statul și partidul au promovat din rândul localnicilor elite, cadrele politice /profesionale locale erau rotite în funcție, deoarece aveau avantajul cunoașterii comunității și localității.

Nivelul de implicare a populației în realizarea planului (prin participare la discuții, muncă voluntară) e influențat de beneficiile sau de pierderile pe care acesta le aduce gospodăriilor și indivizilor. În satele din Banat, etnicii germani sunt afectați atât pozitiv cât și negativ, dar cel mai vizibil, poziția în vatra satului le aduce beneficii, deoarece planul prevedea dezvoltarea rețelelor de utilități, iar impactul negativ era dat de faptul ca erau afectați exproprieri prin faptul că casele lor erau considerate

---

¹⁶⁸ (Sampson S. , 1984, pg. 40-42)

incompatibile cu legea raționalității. Planul este perceput ca o tentativă a românilor de a ocupa terenurile bune pe care le dețineau, în special, de către etnicii germani. Prin tradiția și cultura lor, ei au participat cel mai activ în muncă la implementarea planului, în timp ce românii și țiganii, de obicei de la periferia satului, preferau să plătească taxe.

Urbaniștii și planul sunt percepute ca „forțe exterioare” concepute în afara comunităților, de control și manipulare a pieței, dar procesul de planificare include corupție, birocrație și o administrare eronată.

4.5.2. Generarea unui nou tip de comunitate

Exploatarea spațiului rural în vederea creșterii economice a produs o involuție comunitară. Tranziția comunistă ce a constat în destructurarea comunității, a fost însoțită de fenomene psihosociale cum ar fi involuția comunității și distrugerea mecanismului ce permitea conservarea tradiției, alienarea demografică și psihologică dată de afluxul brusc de populații. Noile structuri politice, sociale, culturale nu mai țineau cont de tradițiile niciunei etnii și nici de raporturile interetnice. Criza de identitate culturală a fost produsă de deposedarea țăranului de pământ ce l-a proiectat în nesiguranță prin dispariția motivației muncii familiei sale. Această rupere violentă a țăranului de pământ determină dizolvarea triadei sat-țaran-pământ, astfel satul rămâne fără țărani, care se orientează spre oraș, creând o nouă clasă socială. *„Apar emigranții economici și dubla gospodărie, la țară și la oraș la bloc. Acum proliferază emigranții sociali, cei care provin din răsturnarea piramidei sociale a satului. Toate aceste evenimente au afectat în profunzime viața familiei și a comunității rurale. Societatea contemporană se scutură de mituri și semnificații tradiționale, sunt acceptate altele noi, percepute pozitiv sau negativ de către țăran.”*¹⁶⁹ Treptat, pământul nu va mai fi preocuparea vieții lui, atracția va fi orașul, fabrica, desprinzându-se de sat, atribuindu-i-se noul statut de țaran muncitor, oscilând între acasă la țară și la serviciu la oraș.

Înlocuirea populației prin emigrare și imigrare, a adus populație străină de locurile respective, ducând neintegrare și decalaje sociale între elite și locuitori.

În anii 1970, liderii locali își exprimă îngrijorarea în legătură cu noii locuitori care distrug caracterul civic și reputația satelor mai mari, acești noi veniți rezistentă, în general, aproape o treime formată din români aduși din zonele subdezvoltate ale țării, țigani și maghiari care s-au instalat în casele, fermele și gospodăriile chiaburilor sau etnicilor plecați. Printre noii veniți se află și parte din cadrele profesionale, administrative locale, președinți de ferme agricole colective, de cooperative, șefi sau directori de instituții.

Activitatea economică în comunitățile rurale o reprezenta producția agricolă. După colectivizarea din 1950 ocupația majoră era în sectorul cooperativelor fermelor de stat și a agriculturii din propriile gospodării. Relațiile etnice au dimensiune economică semnificativă, astfel diviziunea muncii se face în funcție de apartenența etnică, controlul politic-economic este făcut de către grupul dominant, care i-a ținut pe ceilalți într-o poziție de subordonare și dependență. Coloniștii etnici germani, când s-au instalat, au fost atrași de fertilitatea pământului. În general aceștia dețineau pământul cel mai bun pentru agricultură și controlau accesul la majoritatea resurselor economice, mâna de lucru era furnizată de români și celelalte minorități, specializarea economică este identificatorul grupului etnic, pe lângă limbă, religie, obiceiuri, port. Pentru ca un grup etnic să supraviețuiască timpului este necesară transmiterea identității etnice de-a lungul generațiilor prin reguli normative ale comportamentului

¹⁶⁹ (Cosma, 2001, p. 10)

inter și intra grup. În socialism barierele economice și identicatorii etnici dispar, singurul lucru posibil este manifestarea tradițiilor specifice. Grupul etnic are dublă sarcină: să exercite control asupra membrilor proprii prin accentul pus pe valoarea normativă înaltă a solidarității și să structureze relații armonioase cu cei din exterior. Minoritățile șvabești au relații tradiționale puternice cu vecinii, cu biserica, coagulați în grupuri pe vârste, dar populația este în continuă îmbătrânire și declin.¹⁷⁰

Poziția spațială în sat era corelată cu poziția socială, șvabii erau concentrați în zonele centrale, românii în zone centrale și periferice, țiganii în cartiere de țigani, iar ungurii în zonele nou construite.

La sat comunitățile sunt formate din grupuri divizate, complexe, încrucișate pe bază de relații de înrudire, de vecinătate, de statut ocupațional, de gen, de vârstă, de orientări politice. Noii veniți, imigranții au atrofizat aceste tipuri de relații. Activitatea economică s-a manifestat prin creșterea sectorului non-agricol, comercial, activități de servicii. Aparatul administrativ era mai mult formal, iar comunitatea era alcătuită pe baza unei ierarhii a claselor sociale. Oportunitățile industriale, efectele navetismului, rezidența urbană a afectat în special tinerii bărbați, astfel un membru putea lucra la ferma cooperativă cu acces la parcela privată și alte facilități cooperativă, în timp ce un membru mai în vârstă al familiei putea avea grijă acasă de copii, casă, animale, grădină și posibil beneficiind de o pensie. Nativii locali beneficiau de produsele din gospodăriile, iar salariile le puteau economisi sau utiliza pentru consum. Alți membri ai familiei puteau fi angajați în industriile urbane sau locale, un altul putea urma cursuri la universitate. La polul opus fiind imigranții sunt membrii unor familii tinere cu un singur nucleu, muncitori în industria din zonă. Acest tip se întâlnește și în cadrul familiilor locale atunci când tinerii își construiesc case noi, divizând economic familia extinsă. Imigranții sunt total dependenți de produsele de consum locale, la servicii și bunuri aveau acces dificil, neavând rețele de înrudire pe care să se bazeze, iar interacțiunea socială era limitată la căminele din cartierele cooperativelor sau birtul local.

Pentru țăranii navetiști câștigul obținut suplimentar la oraș era sprijinul material pentru refacerea caselor și pentru a aduce îmbunătățiri gospodăriei, au apărut astfel construcții hibride cu case și acareturi sub același acoperiș, cu „*pereți placați cu oglinzi sau tablouri votive*” etc. Casa devenea „*o marcă diferențiatoare între oamenii care lucrau la oraș și cei rămași în gospodăria colectivă.*”¹⁷¹

Urbanizarea și sistematizarea afectează anumite ceremonii tradiționale, în cazul minorității germane, chiar și în ciuda declinului populației, încă se celebrează anumite ritualuri ale ciclului vieții, ritualuri sezonale, care mai nou aveau loc la căminul cultural. Tot aici rulau filme de 2 ori pe săptămână, iar în barurile locale se țineau petreceri private. Satele au devenit aglomerații de muncitori rurali a căror activități majore se petrec în afara cadrului satului. În funcție de dotările satului, comuna poate fi atractivă pentru locuitorii altor sate mai mici din jur.¹⁷²

Schimbarea structurii ocupaționale, creșterea oportunităților non-agricole, expansiunea centrelor comerciale și de servicii, creșterea centralizării funcțiunilor economice administrative prin sistematizare precum și modificarea structurii populației prin imigrări extensive de muncitori români, unguri, țigani combinată cu emigrarea nemților au crescut eterogenitatea ocupațională și etnică, stimulând fricțiuni sociale între locuitorii nativi și imigranți. Imigranții ocupă cel mai de jos și de sus statut. „*Sistemele satului par a se muta către o nouă homeostază, la un nivel*

¹⁷⁰ (Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 512)

¹⁷¹ (Stoica, 1989, p. 9)

¹⁷² (Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 512)

*înalt, undeva între sat și oraș cu drepturi depline.*¹⁷³ Prin mișcările de populație se pune problema integrării naționalităților conlocuitoare în satul socialist. În această perioadă pentru integrarea imigranților s-au format asociații socialiste ale tineretului (Uniunea Tinerilor Comuniști) care aveau la dispoziție cluburi sportive, organizează discotecii și excursii.

Noile orașe servesc industriei drept cartiere dormitor pentru cei care fac naveta la oraș și sunt un loc de popas în migrarea de la sat la nucleele urbane, pentru că mulți oameni tranzitează comunele în așteptarea unor permisuri legale și locuință. Cu siguranță acest tip de populație nu va fi implicată în schimbările locale. Orașele noi provenite din comune-sate polarizatoare trebuiau să devină un fel de suburbii dormitor.

*„Este secolul în care se combină organizările mentale cu cele materiale, în care pragmatismul tradițional se întâlnește cu modernitatea globalistă, generând un nou tip de tradiție.”*¹⁷⁴

4.6. Concluzii

Sistemul impus de regimurile politice anterioare au generat forma satelor. Factorii politici se impun prin legi, norme, modalități de administrare ale structurilor politice din etapele medievală, otomană, habsburgică, interbelică și comunistă. Etapele habsburgică și comunistă au avut obiective comune, iar pentru implementarea strategiilor ei au utilizat metode identice: controlul absolut al teritoriilor și al populației în scopul obținerii unui profit rapid, supunerea necondiționată a locuitorilor și schimbări radicale în rețeaua de așezări și de infrastructură (geneze, comasări, desființări, sistematizări). Diferența între cele două regimuri este că Habsburgii au avut avantajul timpului, au reușit să finalizeze și lumea rurală a avut timp de adaptare, în timp ce comuniștii nu au beneficiat de timp, nereușind să integreze populația în sistemul de dezvoltare teritorială impus. Un interesant subiect de studiu ar fi dacă evoluția așezărilor dinaintea habsburgilor nu ar fi fost mai profitabilă fără intervenția lor.

Prin urmare, aplicarea planului socialist a lăsat nerezolvate și chiar accentuate disparitățile dintre condițiile de trai de la oraș și de la sat și decalajele de dezvoltare între regiunile avansate și cele înapoiate, moștenite.

Planul de „modernizare și sistematizare a satelor” și procesul de colectivizare, care ideologic urmăreau crearea omului nou, prin care intenționau să distrugă satul românesc, a avut efectul invers, au făcut ca acestea să se păstreze aproape intacte în regimul comunist, însă nu au reușit să supraviețuiască postcomunismului. Omul nou, un concept definit în comunism, se concretizase într-o diformitate socio-antropologică, cel al navetistului, nici orășean, nici sătean, nici acasă, nici la serviciu, nici muncitor, nici țăran, nici instruit, nici neșcolit, dar care tinde să nu mai vrea să fie un bun gospodar, dar nici altceva.

Comunismul a reușit să distrugă cutume, sisteme sociale, sisteme de proprietate, mutații de populație și îndoctrinare așa cum nu s-a petrecut nici sub administrația austriacă, producând cea mai mare acțiune exogenă asupra comunităților satului, care s-a manifestat prin disoluția familiei (subminarea șefului), care are loc acolo unde birocrăția domină, unde guvernul a intervenit continuu și centralizat (ca șef al familiei). Condițiile geografice determină organizările și procesele

¹⁷³ (Sampson S. , 1976, p. 344)

¹⁷⁴ (Gheorghiu T. , 2008, p. IV)

sociale pe când factorii sociologici și ideologici, socio-spirituali determină comunități și tradiții.¹⁷⁵

Capitolul 5. Cauzalitatea. Relația cauze – efect.

5.1. CAUZE. Factori modificatori ai locuirii rurale după 1990.

Imediat după revoluția din 1989 au intrat în atenția cercetătorilor probleme legate de protecția și reabilitarea satului. După 1989 prin liberalizarea proceselor urbanistice, au, în primă fază, loc transformări locale dezordonate fără să țină cont de realitățile existente, generate de scăderea dramatică a nivelului de trai prin desființarea industriilor și a oricărei alte forme de venit pentru mulți dintre săteni. Schimbările aduse de economia de piață au produs dereglări în modul de utilizare a resurselor și în structurile de viață individuală și colectivă, producând traume mediului agrar, accentuat de contactul direct sau indirect cu cultura occidentală, de unde fiecare țaran înțelegea ce voia.

Prin restituirea proprietății, agricultura devine principala ocupație, trecerea bruscă de la gospodăria colectivă la gospodăria individuală, a generat într-o primă perioadă un fenomen de retro-migrație dinspre urban spre rural, cu o activitate redusă în cadrul gospodăriei, aceea de practicare a unei agriculturi de weekend.¹⁷⁶ În această perioadă, se produce o re-tradiționalizare a satului ca urmare a reîntoarcerii populației la munca agricolă. Dispariția fermelor și a lucrărilor mecanizate, lipsa pieței de desfacere și prețurile mici ale produselor agricole sunt efecte greu de suportat de țărani care își canalizează toți banii spre agricultură. Marcați de formele de cooperare impuse în comunism, țărani au respins toate formele de asociere, iar în cele din urmă, slaba productivitate a proprietăților fără mișcare i-au determinat să renunțe treptat la pământ. Apariția antreprenorilor agricoli, așteptările localnicilor și migrația temporară în străinătate erau metode de supraviețuire sau chiar agenți ai prosperității în mediul rural.

Satul românesc, „*tărâm al schimbării*”¹⁷⁷ și al căutării identitare, s-a îndepărtat de satul tradițional, izolat care avea o funcție cvasi-agricolă.¹⁷⁸

Integrarea în Uniunea Europeană a adus cu ea necesitatea asocierii proprietarilor rurali pentru a desfășura o economie viabilă. Apar programe legate de creșterea dinamicii dezvoltării prin îmbunătățirea infrastructurii, de reconectare la spațiul înconjurător și la cel transfrontalier, de activare a diversității economice și a turismului alternativ.¹⁷⁹

5.1.1. Factori politici

Context internațional. În Europa se identifică mai multe tipuri de tranziție de la regimul comunist la cel democratic, pe de o parte sunt țările din partea de nord a țărilor Est-Europene, printre care Polonia, Ungaria, Cehia, Slovenia (care au beneficiat

¹⁷⁵ (Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 360)

¹⁷⁶ (Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 499)

¹⁷⁷ (Voicu, Mălina, Voicu, B. (coord.), 2006, *Satul românesc pe drumul către Europa*, Editura Polirom, București, pg.16)

¹⁷⁸ (Voicu & Voicu, 2006, p. 16)

¹⁷⁹ (Gheorghiu T. O., 2002, p. 40)

de inputuri occidentale, fiind mai democratice și mai dezvoltate) și pe de altă parte țările din Balcani.

În perioada de tranziție, România a fost marcată de un progres lent al privatizării și de o corupție politică. Conducerea țării era în mâinile foștilor comuniști, în timp ce dizidenții politici din perioada comunistă stăteau pe marginea politicii.

Diferența între așteptările tranziției și realitate era foarte mare, astfel că în această perioadă România experimenta inflația, stagnarea, șomajul, corupția și conflictele etnice și sociale, în special în orașele mari care au mai multe resurse. Fenomenele se acutizează în următoarea fază de post-tranziție. Tranziția la economia de piață, liberalizarea și privatizarea au accentuat individualismul.

În Est apar tensiuni produse de frustrările acumulate din cauza eforturilor de integrare europeană, de deziluzia față de promisiunile de ajutor și de asistență din Vest, agravate de teoriile conspiraționiste privind planurile Occidentului de a ține Estul în afara instituțiilor europene.

Tranziția de la un regim politic la altul este și mai acută în societățile rurale, noile realități socioeconomice sunt greu de înțeles și produc schimbări la nivel de interacțiune socială. Populismul oamenilor politici din grupul primului președinte de după revoluție i-au atras pe țărani de partea acestora, un regim politic social-democrat care doar „simula” o privatizare, iar „democrația originală” a lui Ion Iliescu era în realitate o „formă fără fond”.¹⁸⁰ Din păcate, tabăra anticomunistă, elitele intelectuale și organizațiile neguvernamentale n-au înțeles nevoile și caracterul românilor la fel de bine ca aceștia.

La sat, efectul tranziției s-a simțit mai intens și mai rapid decât la oraș, prin perceperea gospodăriilor autonome ca unități economice, „satele experimentează apariția societății civile parțiale.”¹⁸¹

Tranziția după 1990 pare mai dinamică și mai radicală ca toate celelalte faze, locuitorul nu mai are dorința reală de a rezista lumii noi și se refugiază nostalgic în trecutul idilizat al comunismului care îi oferea siguranță, pentru că orice timp trecut nu mai reprezintă o amenințare pentru nimeni.¹⁸²

În această primă perioadă a tranziției, încă hiperinflația nu atinsese cote maxime, fabricile încă funcționau, dar comerțul nu era încă reglementat, o perioadă marcată de jefuirea resurselor statului, a fermelor și a unităților de producție de stat.

Mentalitatea sătenilor aflați într-o eră a confuziei, că orice e posibil, este experimentată ca o societate fără limite, aflată în declin moral, accentuat și de faptul că oamenii, în continuare, nu au încredere în autoritățile publice.

Nu există încă interes pentru „societăți civile” sau pentru „sfera publică”, iar modul în care ei își ating obiectivele, ignorând legea, înfățișează imaginea unei „societăți ne-civile”. În comunism au fost obișnuiți că accesul și conexiunile cu funcționarismul, deci capitalul politic și social, erau mai importante decât posesiunea banilor. Acum, vechile forțe ale administrației statului erau transformate în acele forțe nebuloase de piață - inflație, șomaj, mafie, corupție, privatizare, restructurare, etc.

Zvonurile legate de acțiunile și amenințarea securității erau acum înlocuite cu intrigi, scenarii, acuzații politice, conspirații sau convingerea că comportamentele publice maschează proiecte private. Mentalitatea are încă sechelele comunismului care se reflectă în credința că în țara noastră nimic nu e întâmplător, că trăim în țara

¹⁸⁰(Sampson, All is Possible, Nothing is Certain: The Horizons of Transition In a Romanian Village, 1995, p. 160)

¹⁸¹(idem, p. 161)

¹⁸²(Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 291)

„scenariilor și diversiuilor”¹⁸³. Este perioada în care oamenii încearcă să își găsească locul într-o lume nesigură, în care noi posibilități apar, dar care brusc pot deveni iluzii.

„Tranziția este instituționalizarea noilor incertitudini ce înlocuiesc vechile incertitudini”¹⁸⁴, astfel socialismul este înlocuit cu un capitalism sălbatic caracterizat de manipulare politică și de instabilitatea instituțiilor. Prin reorganizarea structurilor și structurarea comportamentului cultural apar noi orizonturi și noi obiceiuri.¹⁸⁵ Capitalismul, din punctul de vedere al țaranului, reprezintă urbanitatea modernă și este purtător al binefacerilor dar și al amenințărilor. Comunismul, dar și capitalismul sunt „un dat străin pentru locuitorii rurali care consideră ca cele două provin din aceeași „rătăcire” produsă de modernitate.”¹⁸⁶

În prima perioadă, transformarea s-a produs din cauza instaurării noii ordini politice și economice, democratizării politice și a reformei economice care au redefinit identitatea națională. Procesele au avut loc în mișcare prin stimulente și presiuni din Vest, dar și prin politici și reforme adoptate de guverne.

Faza post-integrare este perioada de început a introducerii programelor europene de fonduri structurale și reprezintă în contextul românesc o intervenție puternică a Uniunii Europene, care joacă un rol important în politicile urbane și teritoriale. Cu toate acestea, încă nu se observă o dezvoltare a infrastructurii necesară funcțiilor terțiare care trebuia să se materializeze prin servicii și echipamente publice în structura spațială rurală, așa că și acum există un număr mare de sate fără servicii și utilități esențiale locuirii.

5.1.2. Factorii economici

După revoluție, procesul de colectivizare s-a rețrăit prin procesul de de-colectivizare, prin măsurile legii fondului funciar nr.18/1991 trebuia să se remedieze prejudiciile” aduse foștilor proprietari prin colectivizarea terenurilor sau prin trecerea în mod abuziv în proprietatea statului, dar ea a depozat țaranul de „proprietatea muncii țărănești”, de echipamentele agricole, transformându-l într-un „popor fără unelte”, fapt ce a împins agricultura cu sute de ani în urmă și ca tehnică și ca acces la piețe.

Ca efect al legii fondului funciar, după prima decadă, ponderea gospodăriilor în funcție de modul de exploatare este astfel: gospodării individuale 71,9%, asociații familiale-13%, societăți agricole – 15,1%. Analizând datele constatăm că cei mai mulți locuitori dețin între 0,5-1 ha, iar cei mai puțini dețin în jur de 10 ha.¹⁸⁷

Caracterul autarhic al gospodăriei rurale, distrugerea dotărilor tehnice, dezorganizarea producției agricole, ruperea agriculturii de industrie, subutilizarea forțată a terenurilor, fărâmițarea excesivă a proprietății au depreciat forțat produsul agricol și munca în agricultură. Alte țări din fostul lagăr socialist și-au menținut unitățile agricole din perioada comunistă, dar nu ca tip proprietate, ci doar ca tip de exploatare agricolă.

Retrocedările s-au făcut, de regulă, pe vechile amplasamente. Prin restituirea celor 10 ha din pământul pierdut, legea încerca a fi un act de corectare a unor greșeli majore, dar care conținea „un lung cortegiu de inechități, contradicții și confirmări ale

¹⁸³(Sampson, All is Possible, Nothing is Certain: The Horizons of Transition In a Romanian Village, 1995, p. 164)

¹⁸⁴(idem p. 165)

¹⁸⁵(idem p. 165)

¹⁸⁶(Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 92)

¹⁸⁷(Cosma, 2001, p. 62)

*unor acte comuniste de desproprietări*¹⁸⁸. Principiul limitei de 10 ha a condus la situații paradoxale, blocând dezvoltarea fermelor după modelul occidental, având tendința de egalitarism proletar. Abia după 1996 s-a revenit asupra legii prin restituirea pământurilor așa cum au fost ele.

Reforma rurală a fost oligarhică și a creat un monopol care a ridicat doar o mică parte dintre cetățeni, dar a afectat marea majoritate rurală prin sărăcie și abandon, fapt ce a dus la fenomenul emigrării tinerilor din satele românești spre alte piețe europene.

Țăranul român este silit să practice agricultura de subzistență în mod arhaic, îndurând și retragerea subvenției de stat. În mod surprinzător crește patronatul în mediul rural care este de fapt o intermediere între marfa de mic surplus provenită din economia de subzistență a gospodăriei țărănești și angrosiștii de la orașe.

Alt efect a fost creșterea suprafețelor arabile necultivate prin lipsa resurselor financiare, gospodăria fiind forțată să își reducă exploatațiile agricole la limita la care este auto-sustenabilă.

După 1996, în urma programului de dezvoltare economico-socială a țării, bazat pe privatizare și pe restructurare, sunt lichidate multe întreprinderi industriale și agricole, muncitorii țărani devin șomeri și se reîntorc în satele natale, fapt ce însemna renunțarea la apartamentul de bloc, cu tot confortul oferit de oraș. Ponderea populației care trăia de pe urma propriei gospodăriei țărănești a avut o rată de creștere de peste 700%, fenomenul ilustrează ruperea economiei rurale de economia generală, scăderea valorii și ponderii muncii salariale din agricultură față de cea din industrie.

Sărăcia, lipsa unui sistem de creditare sau de ajutorare a întreprinzătorilor, teama de eșec și neîncrederea generează anxietăți, pământul devine povară. Depășirea acestui moment dificil este posibil prin noi forme de cooperare socială și constituirea de mari ferme care să utilizeze norme și tehnologie modernă pentru randament și performanță în agricultură, ca „*important mijloc de socializare a țărănimii cu normele exploatării moderne*”¹⁸⁹ poate contribui la reabilitarea satelor.

Orice politică de dezvoltare durabilă rurală trebuie să înceapă cu combaterea sărăciei. La sat, se produce acum o adevărată „scufundare în analfabetism” și o sărăcie severă, ceea ce ne arată că tranziția a generat o marginalizare, a trăi la sat înseamnă a fi expus unui risc mai crescut de sărăcie (de 3 ori mai mare) decât la oraș, fenomen determinat de excluziunea socială a zonelor rurale din procesele economice generale.¹⁹⁰ Această sărăcie atrage o prăbușire demografică și funcțională a comunităților rurale (pierderea ocupațiilor înalte și a tinerilor), ceea ce ne proiectează imaginea unui spațiu rural fără perspective de dezvoltare, „*cu risc de subdezvoltare durabilă*”.

Politici și programe de dezvoltare rurală. Spațiul rural tradițional avea la început, autonomie față de societatea globală, iar acum comunitățile rurale sunt tot mai dependente de societatea națională, chiar de Uniunea Europeană.

Redresarea spațiului rural s-ar putea face prin: extinderea și modernizarea infrastructurii, o agricultură performantă, activități noi în sectorul non-agricol, stabilirea unei populații tinere, influx de populație străină–permanentă sau sezonieră, bugete locale mai consistente, schimbarea mentalităților atât a populației locuitoare cât și a instituțiilor locale, implicarea participativă a populației și informarea publică. Tendințele de îmbunătățire a mediului rural pot produce și efecte negative de agresare

¹⁸⁸ (Cosma, 2001, p. 61)

¹⁸⁹ (Ionescu Sinteză, Politica agrară p.183)

¹⁹⁰ (Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 480)

a mediului natural, prin extinderea zonelor construite, prin activități poluante se pot produce mutații socio-etnice. Acestea generând modificări ale vieții comunității sau conflicte între localnici și noii veniți, scăderi ale calității vieții și agresiuni ale cadrului construit prin demolări, reconversii neviabile sau construcții care nu se integrează în specificul local din materiale și tehnologii nepotrivite.

Criza generalizată din toate domeniile vieții ce a dus la degradarea vieții urbane, este contextul în care se revalorizează spațiul rural și întoarcerea spre acesta. Aducerea în centrul atenției ca mediu care necesită protecție și punere în valoare a devenit o preocupare prin care se propun politici de dezvoltare. Formularea de politici rurale naționale a fost una din consecințele pozitive ale conștientizării dispariției ruralului. Această temă este tot mai prezentă în discursul public, gestionarea rațională și protejarea mediului în raporturile oamenilor cu natura. Readucerea în spațiul public a problemei rurale are loc de aproape 4-5 decenii în țările dezvoltate economic, pornind fie de la ipoteza declinului inevitabil, fie de la cea de renaștere.

Agricultura este un element de bază necesar supraviețuirii omului, etapa industrială și postindustrială au interferat cu aceasta în ultimele secole. Inițial, Politica Agricolă Comună (PAC) a U.E., s-a focusat pe intensificarea productivității, neglijând efectele negative produse de aceasta, dar în prezent politica UE se bazează pe principii precum dezvoltarea durabilă, protecția mediului și a peisajelor. Proiectele rurale trebuie teritorializate pentru a menține echilibrul ecologic și economic *prin „modul de producere și elaborare a produselor agricole, specificitatea zonei, cunoștințelor și tradiției locale (...) Agricultura redevine o acțiune culturală ce pare a fi în continuare cea mai capabilă să protejeze peisajele culturale, diversitate culturală, prin recunoașterea diferențelor și a specificului local.”*¹⁹¹ În Europa, prin Tratatul de la Maastricht, art. 130, pentru protejarea spațiului rural s-a stabilit atingerea următoarelor obiective: atenuarea diferențelor de dezvoltare dintre regiuni, crearea de politici economice pentru înlăturarea diferențelor și coordonarea surselor financiare în interesul politicilor regionale eficiente, astfel din punct de vedere al raportării regiunilor rurale la economia națională avem 3 tipuri de regiuni rurale:

- regiuni rurale integrate economic (lângă centrele dezvoltate economic),
- regiuni rurale intermediare (departe dar cu acces la rețele de comunicații) și
- regiuni rurale îndepărtate.¹⁹²

Programele de dezvoltare rurală acordă fonduri nerambursabile de la Uniunea Europeană și de la Guvernul României pentru dezvoltarea economică și socială a spațiului rural din România, care stabilesc liniile de finanțare pentru realizarea obiectivelor prioritare ale României, în implementarea Politicii Agricole Comune (PAC). Unul din obiectivele politicii de reformă agrară a Uniunii Europene este încurajarea competitivității sectorului agricol care să respecte mediul și care să furnizeze consumatorilor produse alimentare sănătoase și ecologice de calitate superioară, garantând prin aceste linii directe, prosperitate fermierilor.¹⁹³

Printre obiectivele strategice ale P.N.D.R. se găsesc cele referitoare la îmbunătățirea guvernantei locale și la mobilizarea potențialului endogen de dezvoltare a zonelor rurale. Implicarea actorilor locali în dezvoltare, prin identificare nevoilor și stabilirea priorităților, care să ia decizii și să își asume responsabilități în implementarea programului, ar putea duce la creșterea atractivității mediului rural, la îmbunătățirea vieții și la creșterea coeziunii teritoriilor românești.¹⁹⁴ Aceste programe

¹⁹¹(Triboi, 2009, p. 70)

¹⁹²(Vincze, 2000, p. 13)

¹⁹³(Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 20)

¹⁹⁴(Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 669)

urmăresc participarea comunităților rurale la procesul de dezvoltare locală prin stimularea acțiunilor inovative–produse noi, aducerea de rezolvări noi la probleme vechi, încurajarea actorilor la nivel local de a lucra împreună cu reprezentanții altor comunități interne sau externe, încurajarea formării de parteneriate și crearea capacității de implementare a strategiilor de dezvoltare locală.

Integrarea în Uniunea Europeană s-a suprapus peste o situație structurală dificilă și nedreaptă, o parte a populației rurale a fost lăsată să se descurce singură, iar „noii latifundiar” au fost sprijiniți de stat. În plus politicile au luat pe nepregătite populația rurală. *„De acum, un întreg mod de producție și de viață devenea, teoretic, ilegal. (...) „Moartea țaranului”, începută de decenii, se instalează fulgerător și fără a lăsa un testament. Populația rurală trebuie să găsească strategii de adaptare la noua situație. (...) am putea caracteriza în bună parte situația actuală a României prin „societate post-țărănească și nu doar post-comunistă.”*¹⁹⁵

Este necesară, pe lângă sprijinirea din punct de vedere financiar și tehnologic a mediului rural și a agriculturii, și îndrumarea și informarea oamenilor despre oportunitățile și beneficiile de care se pot bucura în elaborarea de proiecte. Există grupuri de interese legitime care să participe la schimbarea satelor.

Programele de dezvoltare rurală care se desfășoară la ministerul agriculturii par să vizeze doar distribuirea de bani. Banii se pierd din cauză că nu există o evaluare corectă a economiei satelor și un diagnostic. În general, eșecul P.N.D.R. se datorează faptului că nu s-a ținut cont de condițiile istorice sociale politice economice ale țării și pentru că obiectivele UE trebuiau să crească competitivitatea, fapt inadecvat economiei românești, în contextul în care exploatațiile agricole din România sunt în afara economiei de piață, țaranii practicând o agricultură de subzistență. Politica trebuia să se îndrepte întâi înspre integrarea pe piață și modernizarea exploatațiilor agricole, abia mai apoi prin întărirea poziției acestora pe piața agricolă mondială. Strategia programelor de dezvoltare rurală ia ca sistem de referință un anumit grad de dezvoltare care nu caracterizează unele state membre, România, în special, astfel se explică valorile scăzute ale indicatorilor de implementare pentru măsurile programelor de dezvoltare rurală, rata redusă de absorbție a fondurilor alocate și a contractărilor realizate pentru cea mai mare parte din măsuri.

Din păcate, din motive ce țin de corupție și de birocrație excesivă s-a ajuns la blocarea parțială a accesului mediului rural la fondurile nerambursabile puse la dispoziție de U.E. ca urmare a strategiei propriie de dezvoltare rurală. Pe lângă disfuncționalitățile organizațiilor locale date de comunitățile locale, ce se pot corecta prin reguli și control, există și un proces de „neînțelegere productivă” și de necorelare între strategiile țărănești și strategiile operatorilor dezvoltării.¹⁹⁶

Abordările privind dezvoltarea spațiului rural au evoluat, în timp, de la conceptul de integrare a ruralului în societatea modernă la cel de reconstrucție a mediului rural, de recompunere. Prin **integrare**, comunitățile rurale își pierd specificul și destinul propriu, marginalizându-se, dar **reconstrucția** înseamnă recompunerea propriilor moduri de existență și de reglementări, înțelegerea noilor atribute ale ruralității într-o modernitate avansată.

Participarea populației trebuie integrată în procesul de dezvoltare, de la elaborare până la implementare și cu prezența actorilor sociali, nu doar a guvernului. Membrii comunităților locale trebuie să participe activ la procese de dezvoltare, *„direct sau prin reprezentanții societății civile, în condițiile practicilor europene de consultare*

¹⁹⁵(Mihăilescu, From Cow to Cradle. Mutations and Meanings of Rural Household in Postsocialism, 2011, p. 42)

¹⁹⁶(Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 117)

*publică și să își sprijine opțiunile pe o informație completă și corectă, în afara jocurilor politicianiste și a intereselor individuale sau de grup, adeseori înguste*¹⁹⁷, pentru a putea favoriza o dezvoltare sustenabilă și de lungă durată.

Acest proces constituie unul din cele cinci principii de la baza unei guvernante bune menționate în *European Governance: A White Paper, 2001* alături de: transparență, răspundere, eficiență și corespondență.¹⁹⁸ Participarea cetățenilor este slabă deoarece nu se organizează dezbateri, sunt interesați doar de ceea ce îi afectează imediat și nu conștientizează importanța/necesitatea participării la luarea deciziilor. Autoritățile locale nu încurajează participare pentru că au interese personale sau se tem de diversitatea de atitudini și de divizarea politică a comunităților, dar și din lipsa exercițiului democratic din lunga perioadă comunistă.

Dezbaterile contemporane de dezvoltare rurală vizează susținerea modelului participativ al dezvoltării în contrapartidă cu modelul intervenționist (vezi comunism). Modelul participativ se poate face prin participarea populară (implicarea) în acțiuni pentru ameliorarea vieții și centrarea pe nevoile fundamentale ale populației cu propria ei capacitate de organizare, pentru ca cetățenii să se asocieze în scopul formulării obiectivelor de dezvoltare rurală și operaționalizarea acestora. Țăranii trebuie să participe ei înșiși la dezvoltarea comunității și nu să suporte măsuri de dezvoltare impuse și propuse de agenți exteriori.

Societățile comunitare trebuie să asigure cooperarea diferiților actori sociali pe baza unui consens colectiv. Dezvoltarea corporativă în mediul rural din România este văzută ca modalitate de dezvoltare economică. Corporația este văzută ca mijloc de realizare a solidarității sociale. Uniunea Europeană a reluat principiul corporativ după ce a experimentat teza parteneriatului public-privat în cooperarea profesională.

Responsabilitatea socială corporativă este conceptul prin care companiile decid în mod voluntar să contribuie la un mediu mai curat și la îmbunătățirea societății și a comunităților locale. Acesta ar presupune acțiuni voluntare de implicare a populației rurale în cooperarea dintre grupurile profesionale în vederea bunului mers al societății. Cooperarea între aceste grupuri pentru a face o acțiune comună a fost generată de fragmentarismul acestora, iar pentru dezvoltarea corporativă, U.E. a elaborat conceptul de „guvernanta corporativă” ceea ce implică cooperarea guvernului, a organismelor politice și a altor actori locali. Când cooperarea depășește grupul profesional, ea se extinde la întregul „corp social”, atunci parteneriatul corporativ poate deveni o politică de guvernare și chiar de guvernanta. Asemenea politici ar trebui aplicate în dezvoltarea durabilă a agriculturii și a mediului rural din România.

Premisele luate în calcul sunt:

- economia țării va dezvolta agricultura într-o ramură nouă productivă competitivă, inovatoare, aptă în a satisface motivațiile și aspirațiile specifice cunoașterii „*agricultură viabilă, orientată spre piață și dezvoltări durabile*”,
- agricultură ecologică care să valorifice terenul și o dezvoltare a agriculturii care să implice modernizarea mediului rural, crearea unui cadru social alternativ celui urban (servicii, lucru în sectoare neagricole), servicii și facilități pentru ca populația să beneficieze de viața modernă de la orașe și de existența locurilor de muncă în sectorul non-agricol,
- turismul care să valorizeze patrimoniul nostru istoric, cultural, natural.

---

¹⁹⁷(Sandu, 2009, p. 20)

¹⁹⁸(Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 512)

Toate acestea ar constitui contextul social (prin structura socio-ocupatională a mediului rural) favorabil aplicării politicii de dezvoltare comunitară corporativă, cu diferențieri socioprofesionale și egalități socio-juridice (pentru a menține coeziunea socială).¹⁹⁹ Organizarea corporativă trebuie să conlucreze cu puterea politică pe mai multe planuri și este o organizare voluntară de cooperare atât informală cât și formală.

Pentru satele noastre, benefic și interesant ar fi inițierea unor întreprinderi mici și mijlocii de tip high-tech cu caracter corporativ care ar atrage actori chiar din afara mediului rural. (Programul Eurostars pe 2007 pentru sprijinirea IMM-urilor) La nivel comunal, sistemul corporativ ar putea cuprinde reprezentanți ai puterii locale și cadre profesionale.

5.1.3. Factori administrativi și legile

Imediat după revoluție, procesul de descentralizare a determinat autonomia districtelor rurale, dar cadrul legal neclar din zona rurală, a generat un teritoriu tulbure, unde reglementările urbanistice și legile erau vagi. Ambiguitatea rezultă din faptul că legile privind urbanismul și autorizarea construcțiilor nu sunt corelate și nici conectate cu domenii conexe, precum protecția mediului, cadastrul, codul administrativ, codul fiscal, fondul funciar.

Astfel că tot ce nu poți să construiești în mediul urban se putea face la sat. Se construia mult fără autorizație, fiind încă la modă moștenirea comunistă și obiceiul de încălcare a legislației.

Anii de tranziție sunt identificați ca o primă perioadă a dezvoltării inițiativei private. Ce s-a construit în această perioadă a dăunat calității spațiului public, s-au încălcat norme estetice, de confort, s-au realizat construcții haotice și inferioare calitativ, într-un context de liberalizare excesivă a pieței, încălcând regulile urbanistice. Se realizează construcții necontrolate ce reflectă nevoia oamenilor de originalitate, de a fi diferiți, reacționând la tipizarea și standardizarea ce au generat omogenitatea construcțiilor la care au fost expuși în perioada comunistă. Astfel a apărut tentația de a realiza obiecte de arhitectură cât mai diferite și individuale, care de multe ori nu se integrează în context, formând un mediu construit foarte eterogen de o calitate estetică, arhitecturală și socială inferioară. Alteori proiectanții, din dorința de a simplifica procesul de proiectare și mai ales din imposibilitatea de a comunica cu beneficiarii, le-au oferit soluții așa cum s-au cerut sau proiecte tip. Este o perioadă de lipsă de articulare și de prost gust. Noul gust al rezidenților s-a răsfrânt asupra locuinței ce a degenerat într-o „rusticizare” a locuinței, o „arhitectură fără arhitecți”, așa cum formula Bernard Rudofsky.²⁰⁰ Accentul se pune doar pe ceea ce se vede din exterior, fapt ce necesită o îngrijire și o atenție sporită, comparativ cu interiorul, asupra căruia interesul s-a manifestat mai restrâns.

Faza postcomunistă este o perioadă tulbure a urbanismului, ulterioară regimului comunist, care este caracterizată de politica „laissez-faire”. Astfel în 10 ani s-au produs mutații la noi, care în restul Europei au avut nevoie de un secol să se producă. Anii aceștia au fost marcați de jaf: *„dezvoltarea imobiliară după 1990 a devenit pentru anumite persoane un mod bun și rapid de a se îmbogăți. (...) Mecanismul era simplu și, în general, infailibil: cineva cu o anumită influență și relații cumpăra un lot agricol de dimensiuni mai mari sau mai mici la marginea unui oraș sau undeva în „câmp” și îl „transforma” prin mijloace legale, în teren construibil. (...)*

¹⁹⁹(Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 496)

²⁰⁰ (Drazin, Architecture without Architects: Building Home and State in Romania, 2005/7/1, p. 199)

*În marea majoritate a cazurilor, aceste transformări nu au nimic în comun cu o strategie de dezvoltare convenită în prealabil de autoritățile locale și de comunitate. În ultimele decenii, în România, planificarea urmează faptele și nu invers.*²⁰¹ Una din marile probleme este faptul că atât autoritățile, arhitecții și ceilalți actori implicați nu conștientizează moralitatea apărării interesului public general în defavoarea celui personal.

În faza a doua, etapa post-tranzițională, crește interesul imobiliar, care a dus la o urbanizare haotică a terenurilor extravilane, o dispersie necontrolată și fără o preocupare privind nevoile reale ale locuitorilor. Autoritățile locale sunt fie corupte, fie în conflict de interese, dar care prin acțiunile sale au afectat mediul natural și peisajul rural. Demnitari sau funcționari publici favorizează anumiți dezvoltatori sau chiar proiectanți, ceea ce duce de multe ori la concesiile, rezultând un produs arhitectural precar și la limita sau dincolo de lege.

Interesul investitorilor primează în detrimentul unui demers de proiectare calitativă, alături de dorința unor proiectanți de a obține venituri rapide, motive ce determină utilizarea de proiecte standardizate pentru complexele rezidențiale, dând o imagine monotonă și tristă a satului. Lipsa unei abordări integrate, a unității arhitecturale, a unui concept, precum și executarea construcțiilor cu materiale ieftine și perisabile, sunt factorii generatori ai unei arhitecturi de consum.

Serviciile de specialitate din cadrul primăriilor din mediu rural sunt subdimensionate. În satele periurbane dezvoltarea a explodat, depășind chiar nivelul de urbanizare al municipiului. Interpretabilitatea legii, lipsa unei culturi a planificării și neasumarea rolului de actor social în cadrul planificării precum și incapacitatea administrației de a preveni ilegalitățile sunt factorii care influențează negativ fondul construit. La acestea se adaugă și insuficiențele politici/ programe de dezvoltare și tratarea superficială a procesului de participare a populației. Pentru locuitorii de la sat documentele de urbanism nu se impun legal, moral, astfel încât să restricționeze utilizarea irațională a resurselor comunei.

Practicile derogatorii au ca efect edificarea de ansambluri de locuințe individuale sau colective, cu infrastructură deficitară, fără acces la dotări educaționale, comerț, locuri de muncă sau spații verzi, fenomen care e posibil din cauza: *„Lipsei corelării dintre dezvoltarea marilor aglomerări urbane și a zonei periurbane; extinderea intravilanelor localităților din interese imobiliare, fără asumarea de către autoritățile locale a obligațiilor ce le revin; (...) absența procedurii de anulare a documentațiilor întocmite cu încălcarea procedurilor legale; (...) existența unui RGU depășit, adoptat anterior legii 350.(...) proliferarea planurilor urbanistice derogatorii aplicate unor zone unde există interes pentru o construcție privată.*²⁰² Planul Urbanistic General este instrumentul major din mâna administrației locale pentru definirea strategiilor și politicilor locale.

Multe din P.U.G.-uri nu țin cont de particularitățile zonei și de specificitatea localităților (de exemplu: case cu un anumit specific rural din zona). *„Particularitățile sunt generate de contextul geopolitic, de situația geografică, de evoluția istorică, de decalajele de dezvoltare economică și socială, dar și de perspectivele deschise de trecerea la societatea informațională și de aderarea la UE.*²⁰³

Este necesară *„restructurarea legislației specifice și corelarea cu celelalte domenii ale dreptului, definirea și punerea în practică a unor programe coerente de dezvoltare urbană integrată, limitarea urbanismului derogatoriu, elaborarea unor*

---

²⁰¹(Elisei, 2009, p. 27)

²⁰²(Ginavar & Pătrașcu, 2009, p. 24)

²⁰³(Cristea, 2009, p. 41)

*proceduri și norme eficiente de aplicare a legislației în spiritul valorilor, principiilor și standardelor europene de dezvoltare durabilă(...), elaborării unei politici naționale de dezvoltare urbană care să cuprindă printre obiective utilizarea eficientă a teritoriului, a intravilanului prin diminuarea expansiunii necontrolabile, ameliorarea locuirii urbane și gestionarea responsabilă a resurselor și energiei, în spiritul unei dezvoltări durabile(...), procesul de reformare instituțională pentru consolidarea structurilor specifice la nivelul administrației locale centrale și eficientizarea controlului, acordând rol important informării și prevenției și promovând înființarea unor instanțe judecătorești specializate(..), formarea de specialiști competenți și (...) ameliorarea calității planificării urbane și teritoriale (...) prin creșterea gradului de calificare.(...) Reforma în domeniul urbanismului și amenajării teritoriului trebuie să respecte principiile descentralizării și subsidiarității”.*²⁰⁴

În ciuda accentuării globalizării, aderarea României la U.E. produce o îmbunătățire a calității cadrului construit, care prin dezvoltarea importului de materiale și de tehnologii noi în construcții și prin expunerea la modelul occidental, a dus la remodelarea culturii în domeniu, pentru arhitecți și pentru utilizatori.

Finanțările UE pentru dezvoltarea în mediul rural de obiective turistice și alte dotări pentru promovarea mediului rural au generat construcții care nu respectă exigențele „Cartei Albe” privind calitatea arhitecturii: valoarea de utilizare, valoarea culturală și valoarea viitoare (durabilitatea). Construcțiile nu țin cont de specificul local, de particularitățile spațiului, sunt inestetice, executate prost, având la bază o politică și o strategie de marketing greșită sau inexistentă, în ideea doar de a accesa fondurile europene. Aceste clădiri se nasc moarte.

Pentru dirijarea politicilor urbane într-un sens convergent cu țările membre UE, dar beneficiind de avantajul cunoașterii și experienței înregistrate de UE și cu menținerea și valorificarea particularităților identitare, trebuie acționat în direcția înnoirii „definiției tradiționalului dată de spațiul rural și tratarea satului în corelație cu spațiul urban, din dublă perspectivă. (...), diferențierii spațiilor rurale – aglomerații urbane, arii rurale incluse în zone urbanizate, arii interstițiale rurale, arii rurale izolate, periferice, conturarea unor poli „verzi” regionali, naționali(...), promovării unor forme moderne de asocieri a comunelor rurale și a parteneriatelor dintre acestea și Regiunile/ Aglomerațiile Urbane, orașele mici și mijlocii(...), conservării identităților culturale, valori și peisaje naturale(...), punerii în valoare a potențialului rural de dezvoltare a producției de energii neconvenționale(...), protecției teritoriului și localităților rurale de riscurile naturale și de efectele asupra mediului de viață al locuitorilor asupra biodiversității cauzate de urbanizare, de marile lucrări de infrastructură și de schimbările climatice.”²⁰⁵

Schimbarea legislativă și procedurală în urma integrării în U.E. marchează un pas înspre civilizație, dar cu problemele intrinseci de adaptare și de implementare în spațiul românesc. Importul de legislație europeană s-a făcut, dar pe fondul unor mentalități românești deficitare, de aceea legile sunt în continuă schimbare. Și proiectele pe fonduri europene trebuie să respecte reglementările și legislația, ceea ce poate produce o creștere a calității arhitecturii. Prin integrarea la U.E. firmele de arhitectură străine au devenit prezente la noi și concurează cu serviciile de arhitectură locale, redefinind standardele și criteriile de calitate, dar în raport de complementaritate cu cele locale. Pentru eficientizarea colaborării între țări, este necesară racordarea la legislația europeană. Legislația românească privind planificarea zonelor rurale trebuie să fie clare, operaționalizate și integrate în sistemul

²⁰⁴(Sandu, 2009, p. 20)

²⁰⁵(Cristea, 2009)

legislativ european, atât politici naționale cât și politici europene și concepte precum planificare integrată, guvernanță locală/teritorială, coeziune teritorială și reziliență la schimbările climatice.

Exercitarea profesiei de arhitect

În urma reformei economice prin liberalizarea pieței se reînființează primele birouri de arhitectură, inițial ca mici întreprinderi (Decretul 54/1990) sau ca societăți comerciale (Legea 321/1990).

Organizația profesională principală din România care coordonează exercitarea profesiei de arhitect este Ordinul Arhitecților din România.

Profesia de arhitect este reglementată prin legea nr. 184 din 2001, în care arhitectura constituie, o profesie complexă, un act de creație tehnică și estetică, de modelare a spațiului construit și de furnizare de servicii. Conform art. 2. -2 din lege *„creația arhitecturală este menită să organizeze funcțional și estetic spațiul construit, având obligația de a-l insera armonios în mediul înconjurător, în respectul peisajelor naturale și al patrimoniului imobiliar.”* Această lege pune bazele legale constituirii Ordinului Arhitecților din România ca *„formă de organizare independentă, nonprofit, apolitică și de interes public”* și are ca atribuții: protejarea și promovarea calității produsului de arhitectură și de urbanism, urmărirea exercitării profesiei în respectul codului deontologic al acesteia, propunerea de reglementări legislative și normative specifice, acordarea și gestionarea dreptului de semnătură al membrilor, reprezentarea intereselor membrilor săi în fața autorităților publice și administrative și în organismele profesionale internaționale, alcătuirea Tabloului Național al Arhitecților.

Rolul O.A.R. se referă la acreditarea practicienilor prin acordarea dreptului de semnătură și reglementarea și organizarea activității în interiorul profesiei prin elaborarea de principii, reguli, standarde, norme de bună practică, sancțiuni, etc. precum și de supervizare a arhitecților și de consultanță.²⁰⁶

Relevant pentru situația arhitecților în această perioadă este studiul sociologic privind profesia de arhitectură realizat de O.A.R. în anii 2008-2009. Din studiu rezultă că despre calitatea spațiului construit, arhitecții au o părere negativă din cauza lipsei unei viziuni arhitecturale strategice la nivel național și local. Cauzele acestei deprecieri sunt liberalizarea pieței construcțiilor, lipsa unor reglementări în domeniu, accentuată de nerespectarea reglementărilor existente și de relaxarea normelor și reglementărilor din domeniu ca *reacție sistemică* la planificarea centralizată a perioadei comuniste. *„Liberalizarea activităților de proiectare și construcție, chiar și în condițiile existenței unor reglementări formale, facilitează aplicarea de conveniență sau parțială a normelor profesionale.”*²⁰⁷ Absența unor politici arhitecturale coerente, integrate stilistic, cultural și urbanistic face posibilă utilizarea unor *arhitecturi „incompatibile estetic sau utilitar, aparținând unor stiluri și culturi diferite, având utilizări diferite, să fie aglutinate și combinate.”*²⁰⁸ Arhitecții se percep *„la modul general, formatori de civilizație, de simț estetic, artiști, membri ai elitei intelectuale.”*

Probleme mari apar în relația de colaborare cu instituțiile publice din cauza corupției, deprofesionalizării funcționarilor, birocrăția supradimensionată și foarte lentă, lacunele sau contradicțiile legislative, neaplicarea sau aplicarea parțială a reglementărilor din domeniu.²⁰⁹

---

²⁰⁶(Chiribucă & Țigănaș, 2010, p. 64)

²⁰⁷(Chiribucă & Țigănaș, 2010, p. 21)

²⁰⁸(idem, p. 22)

²⁰⁹(idem, 2010, p. 89)

„Pe de altă parte, există o distanțare față de poziția de funcționar public, ocupație care este percepută inferioară din punct de vedere al prestigiului ocupațional.”²¹⁰ Ca rezultat avem refuzul arhitecților de a ocupa poziții în administrația publică, fie din motive financiare, fie din perspectiva ocupării unor „poziții valorizate negativ în raport cu prestigiul profesional”²¹¹, dar în ultima vreme se poate observa o ușoară creștere a interesului tinerilor arhitecți.

Uneori arhitecții sunt invitați să facă parte din comisiile tehnice, aceștia consideră că e o risipă de timp.

Arhitecții remarcă corupția la nivelul administrației locale prin accesul la decidenți care se face prin relații personale (birocrăție, corupție, nepotism), deoarece capitalul arhitecților relațional în raport cu aceste instituții este scăzut. „Presiunile economice și politice din partea investițiilor majori asupra administrației locale conduc la posibile evitări ale respectării planurilor urbanistice abuzuri asupra interesului public în materie de urbanism.”²¹² Autoritatea arhitectului șef este subminată de jocurile de putere politice economice.

Instabilitatea și neclaritatea legislativă o face interpretativă. Legislația e incompletă, ambiguă, intrând în contradicție cu legile ce reglementează alte sectoare: „toate planurile urbanistice aprobate de administrațiile locale sau centrale sunt incomplete sau prea generale.”²¹³ Aceste lipsuri lasă loc abuzului, interpretării și negocierii în funcție de conjunctură. În rândul arhitecților ca soluții de optimizare ar fi ca arhitectul să aibă mai mare putere de decizie prin asumarea responsabilității prin semnătură, iar cei care sunt arhitecți șefi să fie mai bine pregătiți în domeniu și selectați mai riguros și să se reducă complexitatea procedurilor și a timpului necesar aprobării avizelor acordurilor, prin creșterea timpului de lucru cu publicul la nivelul instituțiilor, creșterea accesului la informația publică și a transparenței și „profesionalizarea instanțelor care elaborează legile din domeniul construcțiilor.”²¹⁴ Este necesară o elaborare mai detaliată, coerentă și adaptată condițiilor locale a planurilor urbanistice generale care să reflecte o strategie de dezvoltare a comunității pe termen lung, cu regulamente de protecție a zonelor speciale ale spațiului public, astfel încât să nu mai existe loc de negociere între beneficiar, constructor și arhitect și elaborarea pentru populație a unor ghiduri în care să se prezinte categorii de terenuri în funcție de investiții, construibile din comunitate și cu tipurile de construcții și materiale recomandate pentru fiecare zonă.

Este importantă realizarea unor stimuli (concursuri de arhitectură) care să mute accentul de pe agenți precum prețul și timpul pe calitate.

Insatisfacțiile arhitectului provin din: relația cu beneficiarul pe care uneori e greu de a-l convinge/educa, activitatea birocratică, relația cu administrația locală depreciată de lipsa specialiștilor care să realizeze corectitudinea proiectului, atitudinea generală a societății față de arhitect (dificultatea de a educa), semnătura de complezență, lipsa controlului asupra execuției și finalizării proiectului, problematica legislativă, lipsuri și ambiguități legislative și lipsa planurilor urbanistice.

Clienții preferă de obicei soluții familiare lor, ceea ce e considerat frumos e de obicei în opoziție cu soluțiile arhitecților. Soluționarea problemei ține de educarea publicului și de capacitatea arhitecților să reinterpreteze creativ solicitările beneficiarilor. Arhitecții au fost angajați de clienți pentru conceperea proiectului și a

---

²¹⁰(idem, 2010, p. 37)

²¹¹(idem, 2010, p. 37)

²¹²(idem, 2010, p. 95)

²¹³(idem, 2010, p. 99)

²¹⁴(idem, 2010, p. 99)

documentației tehnice, execuția și managementul proiectului. Arhitecții sunt substituiți de un nespecialist sau inginer constructor. Proiectanții sunt aleși prin intermediul rețelelor informale sau prin recomandări de la cunoștințe.

Contactul cu experiența occidentală prin cursuri de specializare, studii universitare s-a produs după liberalizarea granițelor. Mobilitatea profesională a atras investiții multinaționale care dezvoltă construcții în România, problemele apar din cauza legislației specifice și a particularităților țării.

5.1.4. Factori socio-culturali

Satul, prin rezistența exersată, a reușit să conserve parțial capitalul de socialitate, modele, atitudini comportamentale, reactivități și adaptabilități la transformările mediului intern și extern, deși a pierdut energii sociale importante (lipsa de resurse, migrarea) „*satul românesc pare să aibă un viitor, să ofere alternativă de "socialitate ecologică" la fenomenele distanțării antropice din lumea modernă. (...) Prin instrumentarea în regim de urgență a unor programe de resuscitare a ruralității, se pot converti în modele noi de productivitate societală. (...) Succesul acestor programe nu poate fi asigurat prin simple operații de transfuzii (capital, know-how, modele, mode), ci prin stimularea funcționării de tip „hematopoietic”, potențialul creativ de socialitate pe care satul românesc încă îl mai deține și care poate fi recuperat, stimulat și chiar împlinit, fără niciun fel de incompatibilități cu mediul postindustrial.*”²¹⁵

În general schimbările difuzează din centru spre periferie, de la oraș la sat, de la dezvoltat la subdezvoltat, dar aici tranziția are loc în altă ordine. Societatea românească în comunism a fost marcată de incertitudini, unde abilități individuale de manipulatori sau manevre birocratice erau „calități”. O societate în care normalitatea consta în diferența de a gândi în viața privată și modul de acțiune în public, este o societate a disimulării, a conspirației și a dramei. Oamenii se vedeau nereprezențați în sfera publică și considerau că există motive ascunse și forțe nevăzute în spatele fiecărei acțiuni, sinceritatea era văzută cu suspiciune, unii observatori defineau acest fenomen ca „schizofrenie socială”, dar mai degrabă societatea românească era dualistă, unde diferența între comportamentul public-privat, între acte și motive, era starea de fapt normală.

Societatea civilă după căderea comunismului, societatea civilă era slăbită în România, astfel era necesară „reconstruirea societății civile” ca premisă pentru importul democrației. Societatea civilă devine vocea cetățenilor în îmbunătățirea guvernantei prin implementarea de politici și servicii sociale pe care guvernul nu le poate asigura, fiind școală pentru educarea noilor elite politice.

Construirea democrației pe modele din Vest implică susținerea sectorului O.N.G., pentru consolidarea statului de drept în țările Est Europene cu programe în domenii socioeconomice, de drepturile omului și libertatea de exprimare, de incluziune socială sau organizații de interes pentru profesioniști. Aceste organisme constituie al treilea sector al societății (statul și piața sunt primele două), care suplimentează programele și politicile de stat, supraveghează acțiunile guvernului, acționând ca buffer asupra efectelor pieței și al grupurilor vulnerabile.

Modelele importate din societăți democratice occidentale sunt de fapt reprezentări simplificite ale realității societăților care le exportă. Pentru a nu eșua, importurile trebuie să țină cont de realitățile societăților noastre. Spre exemplu la noi munca voluntară e încă sinonimă cu munca forțată. Acțiunile colective, sunt mai

---

²¹⁵(Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 350)

eficiente decât acțiunile individuale, de aceea rolul ONG-urilor este de a reprezenta comunitățile în relația cu politicienii.

Spre exemplu, unul din proiectele Fundației Soroș din România, din 2009, este programul de construire de locuințe pentru grupuri aflate în excluziune socială, a două comunități (Sărulești și Dor Mărunt) din județul Călărași. Acest proiect aducea îmbunătățiri locuirii comunității, dar nu producea schimbarea sustenabilă la nivelul acesteia, prin urmare aceștia erau mai degrabă pasivi și neimplicați. Astfel s-a creat o metodologie care să genereze consolidarea comunității din punct de vedere democratic printr-o mobilizare a cetățenilor determinată de crearea unui parteneriat cu comunitatea și delegarea deciziei de către comunitate. Printre programele derulate erau cele de construire comunitară de reabilitări de clădiri existente și de realizare de noi locuințe și programe pentru ocuparea forței de muncă, de asistență socială, medicală și culturală. Implicarea comunității s-a făcut prin formarea de Grupuri de Dezvoltare Comunitară prin care fiecare comunitate participă la proiecte încă de la primele faze.²¹⁶

Un alt exemplu a fost programul asociației Heritas, care în 2009-2010 au făcut un parteneriat cu autoritățile locale și au elaborat o serie de instrumente de informare și atragere a unor grupuri țintă cu implicarea actorilor locali pentru proiectul GIZ intitulat „Întărirea potențialului pentru turismul cultural în satele transilvănene”, cu scopul stimulării capacităților locale. Prin broșuri, caiete, workshop-uri și evenimente artistice, locuitorii trebuiau să devină conștienți de valoarea și necesitatea conservării patrimoniului cultural rural și să descopere potențialul de dezvoltare. (turism, cursuri de formare a unor meșteșugari).²¹⁷

Beneficiind de finanțări publice, Fundația Transylvania Trust împreună cu comunitatea locală, în anii 1990, au elaborat un program de reabilitare corectă a locuințelor, în localitatea Rimetea, județul Alba. Precedentele de bună practică au determinat și pe alți locuitori să urmeze exemplele pozitive și să înțeleagă valoarea patrimoniului cultural și potențialul său economic. Azi, localitatea trăiește din agroturism, atât intervențiile, cât și construcțiile noi respectă reguli stricte privitoare la dimensiuni, estetică, volumetrie, prezervând identitatea arhitecturală.²¹⁸

Statul este un actor slab, reglementările nu sunt eficiente, modele bune sunt la nivel de proiecte locale. Un alt exemplu pozitiv este proiectul de la Copșa Mare, realizat prin asocierea între 20 de primari și finanțat de UE, prin care au impus localnicilor restricții, constrângeri și reglementări privind reguli de construcție, stilul de arhitectură și ceea ce trebuie să conserve.

Modele culturale și clase sociale.

Componenta culturală în post-postcomunism se manifestă prin reafirmarea identităților regionale sau minoritare, prin invocarea discursului privind drepturile omului, autonomia, construirea națiunii și a societăților civile.

Această eră a integrării ierarhice generează noi identități. Oamenii fac eforturi majore în a-și găsi locul într-o lume schimbării, în care cuvinte precum „privatizare”, „instituții democratice”, „societate civilă” conectează lumea postsocialistă cu lumea occidentală. Tranziția în România este o permanentă stare de fapt. Percepția este că tranziția este: „*despre cum să combini vechi aranjamente (rude, schimb) într-un*

²¹⁶(Lorin, 2013)

²¹⁷(Engel, 2013)

²¹⁸(Ghenciulescu & Violet, 2013)

*cadru incert. (...) Flexibilitatea și inițiativa sunt posibile în acest mediu incert. (...) Noi practici se nasc într-o lume incertă plină de noi orizonturi.”*²¹⁹

Spre deosebire de era comunistă, această perioadă este nefavorabilă funcționarilor, deoarece statutul lor este în declin, veniturile stagnează și cu greu pot obține venituri din activități private, în contrast cu cei care lucrează în sectorul privat care prosperă. În relația cetățeanului cu statul încă domină relațiile de rudenie, de prietenie și nepotismul, fiind aceleași structuri sociale de supraviețuire care erau utilizate de români în condiții aprige. Aceste rețele informale generează conexiuni, clientelism, mită și corupție.

Problema ridicării nivelului de trai și de educație a țăranului, a fost pusă în mai toate regimurile politice ce s-au derulat din perioada industrială încoace, însă de fiecare dată a fost subiect de propagandă politică.

Intervențiile exogene asupra structurilor interioare, din perioada comunistă, au destabilizat comunitatea, care de multe ori insera intenționat populații diverse într-un cadru construit străin pentru ea și pe care îl transforma și îl utiliza după cum considera. În afară de tradiție „*problemele care reflectă defecțiunile sistemului actual sunt: noua mentalitate a săteanului, modelul constructiv adoptat, calitatea liderilor locali (primar, preot, învățător) și contribuția factorilor exteriori de reglare (administrația, politica) și a celor tehnici și mass-media.*”²²⁰

Revoluția a răsturnat planurile de uniformizare a așezărilor rurale, generând noi modalități de abordare care reflectă cultura și mentalitatea indivizilor comunității, eliberându-se de stereotipurile impuse de stat. De fapt, uniformizarea a luat altă înfățișare, fiind de data aceasta rezultat al globalizării.

Tradiția, element de legătură între trecut și viitor, poate constitui o alternativă la globalizare, prin conștientizarea valorilor resurselor satelor se poate aduce o redresare urbană: „*tradiția locuirii subsumează majoritatea funcțiilor unei așezări (...) funcțiile vitale ale individului sau ale grupului social, relativ stabile și durabile (...) prin subdezvoltare tradiția a rezistat integral sau parțial*”²²¹ „*În timp ce produsul tradițional este în mod esențial local (divers), se recurge la tehnici și materiale naturale, simple, ieftine, sigure, sănătoase, utilizate și conformate obiectiv, este un perfect echilibru între permanentă și dinamică ponderată, este autonom și durabil, produsul prezentului și viitorului prefigurat este uniformizat (standardizat) la scară mondială, lipsit de definiție, bazat pe tehnici artificiale, complicate, consumatoare mari de energie și bani, riscante, prea des dovedite nesigure și chiar periculoase (...) complet dependent de piața materialelor și tehnologiilor, capricios, subiectiv, efemer, captiv al consumismului.*”²²²

Schimbările primei decade a tranziției nu sunt vizibile în zona publică, străzile și drumurile sunt neasfaltate, spațiile publice nu s-au bucurat de atenție, dar schimbarea majoră se află în interiorul gospodăriilor private, care sunt dotate cu mașini și instalații, bucătării și grupuri sanitare dotate. S-au construit corpuri noi de casă în interiorul curții.

După anul 2007, crește respectul față de legile abstracte și față de principii în defavoarea improvizărilor și corupțiilor, românii devin preocupați de viitor, de planuri și de asigurări de viață. Standarde de etică publică se schimbă în această fază. Vestul

---

²¹⁹(Sampson, All is Possible, Nothing is Certain: The Horizons of Transition In a Romanian Village, 1995, p. 164)

²²⁰(Gheorghiu T. , 2009, p. 64)

²²¹(Gheorghiu T. O., 2008, p. 7)

²²²(Gheorghiu T. , 2009, p. 64)

nu mai reprezintă pentru români o soluție, el creează bariere, dar oferă și oportunități, facilitează și frustrează proiecte personale și strategii.

Faza post-postcomunistă are loc în contextul globalizării, înțeles ca trafic de resurse materiale-umane, simboluri între Est și Vest, cele două zone se află în raport de subordonare, unde la nivel economic înseamnă globalizare prin restructurarea privatizării. Rezultatul creșterii interacțiunii între cele două zone este reformularea identității și a afilierii, în care occidentul este prezent în structurile vieții de zi cu zi.

Integrarea Europeană înseamnă răspândirea democrației, consolidarea administrației, restructurarea legislației, armonizarea celor două tipuri de societăți pentru a se relaționa mai bine.

Modernizarea culturii țărănești

Acest proces a însemnat o trecere de la solidaritatea originară structurală la una doar spectaculară. Dacă inițial, instituția rurală reprezentată de „căminul cultural” a modernizat peisajul rural și a încercat o emancipare a țăranului care trebuia „luminat” cultural, printr-un proiect realizat din inițiativa lui Spiru Haret, ulterior a fost transformat în instituții doctrinare pentru „cultura poporului”, în sensul organizațional de asociere economică, gospodărească și sanitară. Locul care găzduia hora și jocul din zilele de sărbătoare de după slujba de la biserică a luat forma căminului cultural unic și ușor de controlat, sub regimul comunist, situat în centrul civic, creat în procesul de sistematizare a așezării, alături de miliție, școală, cooperativa de consum. Era locul unde se desfășurau programe culturale, folclorice și patriotice, un spațiu ideologic rupt de realitățile locale, instrument de „transformare a civilizației sătești într-una citadină prin ideologizarea folclorului, standardizarea actelor artistice, prin aglutinarea temelor, migrarea simbolurilor de pe un material pe altul.”²²³ Radioul și televiziunea au facilitat în mediul urban modificarea transmițerii mesajului culturii țărănești, valorile culturii țărănești teatralizate în spectacol folcloric. Prin aceste acțiuni, ce doreau înstrăinarea oamenilor de culturile lor autohtone, s-a urmărit formarea unei culturi globale, unei pseudoculturi, cu „forme străine de fond ce încearcă să incumbe oamenilor sentimente și trăiri false.”²²⁴ Hora satului a fost înlocuită cu spectacolul folcloric, care se presupunea fals că ar fi salvat componente ale culturii țărănești, într-un mod de a coabita cu elemente tradiționale, o cultură sătească aflată în disoluție, ca efect al modernizării societății tradiționale. Procesul a fost accentuat și de fenomenul elitelor false, prin grupările de intelectuali reprezentante ale societăților civile, care promovau pseudocultura.

Cadrul rural constituia un spațiu al zvonurilor, al conspirațiilor, al favoritismelor, al obligațiilor, al tensiunilor între familii, al hoțiilor, al neîncrederii, al fricii de trădare la poliție sau al răzbunării. Izolarea socială, criza de produse, neîncrederea și frica față de autoritățile publice a condus la dezvoltarea relațiilor informale, a relațiilor de prietenie supuse constant testelor (prin împrumuturi, favoruri, păstrarea secretelor) și consolidarea gospodăriilor ca unități defensive.

Revoluția la sat a ajuns via televizor, când aparatul de partid a fost desființat.

La sat evenimentele majore imediate post-revoluție erau sosirea ajutoarelor din străinătate, care pe lângă bunuri materiale au adus cu ei canale de acces spre lumea occidentală, excursii în străinătate și programe de schimb educațional. Prin prieteni și rude, în străinătate își fac apariția elemente negative cum ar fi: munca ilegală, comerțul la negru și de produse second-hand.²²⁵

²²³(Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 512)

²²⁴(Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 520)

²²⁵(Sampson, All is Possible, Nothing is Certain: The Horizons of Transition In a Romanian Village, 1995, p. 169)

Un aspect important al tranziției este expansiunea rețelei sociale, schimburile extinzându-se peste graniță, în alte continente, prin relații concrete sociale cu aceste persoane, care pot să îi ajute să își îmbunătățească viața.

Este perioada în care țărani se găsesc brusc într-un spațiu geografic și social nefamiliar, fie sunt săraci, fie sunt bogați, fie se află în curs de a se îmbogăți, fie se află într-un ciclu agresiv de sărăcie/bogăție, marcați de șocul noului, al contactului cu capitalismul. Unii vor rămâne în comunitatea satului, alții vor migra spre marile orașe, iar alții vor părăsi România temporar sau permanent.

În această perioadă obsesia românilor față de manifestările culturale occidentale, înregistrează mari fluctuații, de la admirația față de orice ține de cultura pop (cultul față Michael Jackson) la supra-accentuarea tuturor valorilor românești („protocronism” românesc) până la „*exorcizarea spiritului diabolic al lui Michael Jackson*”.²²⁶ Obsesia față de Occident merge până întra-colo încât românii consideră că Vestul îi datorează ceva României sau că Vestul complotază împotriva României.

Nesiguranța într-o lume marcată de globalizare și neîncrederea în comportamentul public al membrilor societății (dedublarea) structurează tranziția la sat. În comunism, în mediul rural, economia secundară (bișnița) a prosperat, în special unde birocrăția și corupția erau agresive, aici toți erau preocupați doar de binele propriu, chiar în detrimentul altora.

Tranziția a generat pe lângă o mare omogenitate și comunicarea între Est și Vest și procese de „reformă” și de „integrare”, lucruri care au dus la apariția unor noi marcheri de identitate și de conflicte între Est și Vest. Astfel, multimedia a contribuit la creșterea poluării ideologice și a capitalismului neînfrânat ce au generat un mediu favorabil speculației, kitschului și a prostului gust. Manelizarea culturii satului, în care spectacularul a declasat ritualicul și simbolicul a generat o lume a conflictelor între clase și al îmbogățitorilor rapid proveniți din foști șefi de partid, manageri tehnocratici și chiar țigani. Un proces asemănător are loc la nivelul percepției modului tradițional de locuire care trebuie să înfrunte azi mentalitatea omului modern, frivol, versatil, ignorant, consumist, ușor manipulabil de interese doctrinare, economice (furnizorii de materiale, speculanții imobiliari) și tehnice constructive.²²⁷

Prima perioadă este marcată de creșterea populației ocupate în agricultură, scăderea navetismului, având loc o schimbare de clasă „*din clasă dominantă, proletariatul devine categorie marginalizată, profesional și moral.*”²²⁸

Problema noilor clase nu e una nouă, ei manifestă un interes consistent în componenta culturală, convertind resurse materiale în capital cultural sau simbolic, dar prezentând discontinuitate între statutul socioeconomic, politic și cel cultural. Românii se întorc din străinătate pentru a face investiții pe termen lung și trăiesc într-o nouă eră, consumistă, favorabilă ascensiunii noilor îmbogățitori.

Cultura de consum este relevantă pentru procesele prin care se transferă modele dintr-o sferă în alta, utilizând instrumente precum publicitate, industria modei, mass-media, ritualuri de consum, design, industria de frumusețe (intervenții plastice pentru a atinge standarde sociale) etc.. Nașterea unei noi clase sociale, este parte a trendului de globalizare atât aici cât și în întreaga lume, printr-o redefinire culturală generarea unei societăți orientate pe consum.²²⁹

---

²²⁶(idem, p. 166)

²²⁷(Sampson, All is Possible, Nothing is Certain: The Horizons of Transition In a Romanian Village, 1995, p. 169)

²²⁸(Mihăilescu, From Cow to Cradle. Mutations and Meanings of Rural Household in Postsocialism, 2011, p. 42)

²²⁹(Sampson S. L., 1994, vo.3, nr.1, p. 11)

Tranziția spre societatea de consum este marcată de factori precum: viteza și distanța socială pentru a-și revendica noul statut social-cultural. „(...) *pe scurt, ceea ce s-a întâmplat în câteva decade în Occident are loc în câteva luni în țările Est Europene.*”²³⁰

Revoluția a însemnat distrugerea blocului sovietic și pătrunderea ideilor și produselor occidentale necenzurat, dar preluate fără filtru cultural de către locuitori, care au pătruns în Europa ca turiști, ca muncitori ilegali sau ca emigranți și care au adus cu ei acasă, noul stil de viață. Acum, posesiunea banilor e mai importantă decât capacitatea individului de a avea acces la instituțiile statului.

Noile clase sociale sunt formate din foști membri de partid care utilizează propriile relații sociale pentru a-și stabili o afacere, de foști „jucători” ai economiei secundare (bișnițari) din comunism a căror activități ilegale sunt permise acum, foști angajați ai statului care au părăsit sectorul de stat și sunt free-lanceri, oameni ce-și pot manifesta profesia liber odată cu deschiderea și liberalizarea pieței, dar mulți dintre aceștia eșuează din cauza saturației pieței. Aceasta clasă socială în formare se consolidează printr-un stil de viață, sunt un fel de noi îmbogățiți, dar diferiți de intelectualitatea românească sau de rămășițele fostului sistem.

Indiferent de categorie toți sunt în căutarea unui „bun gust” care să aibă recunoaștere în societate, „*este un fenomen social care reflectă manipularea corectă a principiilor culturale cheie prin care se atestă că individul este membru al acelei categorii de indivizi care investesc în spiritul bunului gust.*”²³¹ Noii îmbogățiți sunt economic inovatori, dar „tradiționali” în cultură, ei încearcă mai mult să imite decât să asimileze comportamentul foștilor bogățani, achiziționând bani, dar nu cultură.

Apariția acestora implică schimbări în identitatea socială prin concepte de identitate guvernate de relații de consum, o redefinire culturală și socială a noilor elite. Noile clase de conducere înlocuiesc vechile clase prin procese de marginalizare, relocare sau chiar exterminare. Așa cum comuniștii au înlocuit clasa burgheză, așa și acum „normele socialiste” au fost înlocuite cu „norme moderne”.²³²

În România comunistă, sectorul privat era extrem de redus, oamenii bogați nu erau vizibili publicului, spre deosebire de Ungaria, unde exista un sector privat evolut care s-a manifestat legal, semi-legal sau ilegal. Regimul politic maghiar a permis consumarismul individual. În Ungaria, oameni bogați existau înainte de 1989 și constituiau subiect de admirație, deoarece Ungaria nu a eliminat total vechea aristocrație cultă sau vechii bogați. Modele de comportament rafinat burghez, cosmopolitan, urban au continuat în perioada socialistă și chiar s-a întărit între anii 1970-1980, ei puteau valorifica sau investi în cultură. Comunicând cu Vestul, li s-au oferit posibilități de inspirație pentru forme culturale noi. Elitele, aristocrația ungară, vechea burghezime și elitele evrei urbani au supraviețuit perioadei socialiste, ei au fost capabili să protejeze și să proiecteze noile modele culturale. În același timp, în România, era permisă doar cultura proletară, din cauză că regimul a imobilizat intelectualii, singurii care puteau stabili modele alternative culturale. Românii, li se interzicea orice legătură cu Occidentul. După revoluție, contactul cu Occidentul a fost șocant pentru români. În realitate, populația considera că Occidentul era sursa tuturor lucrurilor bune, dar regimul comunist îl definea ca sursă a poluării și a decadenței. Ungaria a beneficiat, astfel, de o intrare graduală în economia de piață, de un fenomen al consumismului și al antreprenorialului, față de care românii au fost izolați. Este posibil ca fenomenul prezent la noi în anii 1990 să fi avut loc în Ungaria anilor 1970.

²³⁰(idem, p. 12)

²³¹(idem, p. 13)

²³²(Sampson S. L., 1994, vo.3, nr.1, p. 16)

Economia și societatea românească era dominată de opresiune și de omogenizare, elitele culturale și aristocrații aflați sub presiunea comunistă, au părăsit țara.

După revoluție, într-un vid legislativ și o lipsă de reglementări, proprietăți ale statului și întreprinderi au ajuns în mâinile celor care s-au mișcat repede, devenind bogați. Aceștia sunt, în general, membrii ai fostului aparat represiv de stat, ai securității sau cei pe care revoluția i-a prins cu capital și conexiuni la instituțiile formale.²³³

Noile elite

Înlocuirea vechilor elite a fost elementul central al creșterii puterii partidelor comuniste, după 1945 vechile clase de conducere au fost înlocuite cu funcționarii statului partid care aspirau la un rafinament cultural, dar care proveneau din clase de foști muncitori sau țărani, integrând și o parte din elitele vechi sau intelectuali. Deși trăiau din punct de vedere material mai bine decât restul populației, aceste elite noi erau extrem de conservatori în materie de cultură, dacă analizăm casele și interioarele fostelor elite comuniste, spre exemplu Ceaușescu, suntem marcați negativ, nu atât de extravagantă lor, cât de kitsch și lipsa de imaginație și gust.

Societatea actuală nu mai dispune de o elită care să aibă o tradiție veche de mai multe generații, autentică, care să fie recunoscută ca reper al bunului gust. Elita actuală face parte fie din vechea elită comunistă, fie din una îmbogățită recent. Cei cu bani sunt primii care fac modificări, prestigiul social al acestora devine mai puternic decât valorile estetice în care au crescut și au trăit, aceștia sunt cei care se impun ca modele.

În Ungaria, spre exemplu, existența elitelor culturale burgheze urbane și tradiția antreprenorialului, începând cu reformele economice din 1960, au permis exprimarea normelor culturale în sfera publică, printr-o interacțiune sistematică între elitele culte rafinate și stratul economic-politic al administrației partidului-stat. În căutarea rafinamentului cultural, ungerii au apelat la specialiști arhitecți peisagiști, designeri de interior, proprietari de galerii de artă, profesioniști care să-i ajute să își creeze un stil de viață adecvat nivelului lor material, intrând în competiție cu modelele occidentale și nu prin preluarea acestora întocmai, așa cum s-a produs la noi.

Prin rapiditatea cu care se produce privatizarea, capitalismul românesc devine mai nemilos, generând o multitudine de stiluri de viață.

În Europa de Est formarea noilor clase se suprapune cu redefinirea culturală, adevărata revoluție este cea culturală. Vulgaritatea și prostul gust se manifestă atunci când mesajul social transmis se bazează pe principii greșite, atunci când case, amenajări și ținute scumpe pot indica bani, dar nu neapărat și bun gust. În tranziția spre societatea de consum, identitatea se definește în relație cu lumea socială și materială. Identitatea etnică este adesea invocată în țările estice.

Prea multul „spirit critic” al intelectualității post-1989 a dus la disprețuirea valorilor tradiționale, văzute ca fiind elemente „populiste”. Istoria spațiului românesc a fost desconsiderată și pusă într-o lumină nefavorabilă, ca întreaga cercetare istorică a sec. XX. Respectul pentru cultura tradițională românească a devenit o rușine, așa cum rezultă din comprimarea istoriei din curricula școlară.

Grupul elitelor tehnocrate este format din foști lideri de partid, manageri și tehnocrați ce au preluat conducerea organizațiilor politice emergente și proprietatea întreprinderilor economice, operatori politici cu abilități a căror ideologii s-au schimbat pe măsură ce au devenit reformatori de piață sau oameni de afaceri de succes.

Grupul elitelor culturale, a căror legitimitate era morală și culturală, sunt intelectualii asociați inițial cu mișcările dizidente, oameni cu ținută intelectuală și

---

²³³(idem, pg. 23-25)

morală – critici literari, sociologi, cadre universitare, activiști ai drepturilor omului, muzicologi, istorici, etc.. În timp ce elitele tehnocrate au încercat să își însușească resursele statului, elitele culturale au încercat să mențină contact cu sursele de capital cultural din Vest. Vestul nu mai este un loc acolo, el este printre noi, aici este o realitate cu care oamenii trebuie să se obișnuiască.²³⁴

Euro-elitele sunt reprezentanți ai proiectelor străine implementate la noi, sunt un nou tip de elite care exemplifică integrarea noilor societăți în proiectele occidentale mai vaste, dar pe de altă parte, fragmentează aceste societăți prin stimularea competiției între grupurile de elite. Ele sunt parte a clasei politice internaționale și concurează cu clasa politică locală în administrarea statului, afaceriștii locali.²³⁵

În perioada imediată post-socialismului, efectul forțelor globale a redus mult funcțiile statului prin transferul funcțiilor economice întreprinderilor private.

Procesele de descentralizare sunt acelea în care elitele părăsesc societatea lor, tinzând să se afilieze centrelor la nivel mai înalt sau prin a forma o nouă putere bazată pe preluarea activității legale/ilegale economice sau politice sub forma unor regimuri locale, corupte sau nu, fie prin antreprenorial ilegal sau mafie imobiliară - sunt cei care s-au ridicat din foști proprietari de terenuri agricole de la marginea orașelor.

5.1.5. Concluzii

Factorii modificatori predominanți sunt cei politici, economici și sociali.

Nemulțumirile privind evoluția cadrului construit din mediul rural, în special în satele mai înstărite, a dus la segregarea comunității. Ultimii ani sunt marcați de un război între dezvoltatorii imobiliari, care doresc să maximizeze profitul și simplii locuitori, a căror calitate a vieții este influențată negativ de incompatibilități funcționale produse, într-o mixitate funcțională nefericită (blocuri între case). S-au inițiat acțiuni susținute de organisme non-guvernamentale locale, care au ca scop protejarea caracterului rural, ca mod de ocupare și utilizare a terenului.

Pentru dezvoltarea echilibrată a satelor și orașelor, pentru a asigura competitivitatea și coeziunea teritorială, este necesară atât ridicarea calității vieții cât și protecția patrimoniului natural și construit. Pentru asigurarea acestor cerințe trebuie implicați toți actorii publici și privați și mai ales populația (autorități, profesioniști, clasa politică, cetățeni, organizații comunitare și profesionale).

5.2. EFECTE. Noi tipuri de gospodării. Casa post-țărăneasă

5.2.1. Difuzia în teritoriu

Peri-urbanizarea este provocarea principală a sec. XXI în planificarea și proiectarea urbană. Urbanismul necontrolat generează consecințe negative în serie, în transporturi, poluare, ecosistem, echipare tehnică edilitară.

Diferențele între spațiile urbane și cele rurale s-au estompat încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, odată cu formarea statelor naționale, cu dezvoltarea industriei, dezvoltarea transportului și creșterea auto-mobilității.

Aceste zone sunt supuse schimbărilor socioeconomice și restructurării, fiind zone de dezvoltare intensă și haotică de cele mai multe ori. Nu doar periferie, ci un in-between la limita urbanului, un punct fierbinte al peisajului multifuncțional supus dezvoltării și regenerării urbane.

²³⁴(Sampson, Beyond transition. Rethinking elite configurations in the Balkans, 2002, p. 298)

²³⁵(Sampson, Beyond transition. Rethinking elite configurations in the Balkans, 2002, p. 304)

Dispersia urbană (Urban sprawl) este expansiunea teritorială, redusă ca densitate a unor mari suprafețe de teren din jurul zonelor rurale, ce se produce în imediata periferie a municipiului, în jurul axelor principale de circulație. Aceste dezvoltări sunt de cele mai multe oriacompaniate de o lipsa de control și de planificare urbană deficitară. Este recunoscută ca fiind una din cele mai mari probleme curente în prezent.

Din anii 1950 orașele europene s-au extins în medie cu 78% pe când populația a crescut cu doar 33%, tendința clară de expansiune nu e surprinzătoare în țări ca Olanda unde populația e în creștere, dar acest fenomen are loc și acolo unde populația este în scădere în țări ca Spania, Portugalia, Italia și Germania de Est, Polonia, Cehia.

Un exemplu evident este zona Leipzig Halle din Germania de Est care suferă atât de problema reducerii centrului urban cât și de dispersia urbană – spațiile urbane se extind de 2 ori mai repede decât populația – fapt ce se poate observa atât în SUA cât și în China.

Consecințele imediate sunt ineficiențele legate de transport, spații urbane neatractive estetic, fragmentate politic și administrativ. Urbanizarea se produce tot timpul în detrimentul mediului natural și a biodiversității în diverse moduri. Impactul reduce abilitatea naturii de a satisface cerințele umane, amenințând ecosistemul. Valoarea cartierului de locuințe este puternic influențată de dotările și de serviciile locale.²³⁶ Familiile care se mută în zonele periurbane se confruntă cu o lipsă a serviciilor, fiind obligate să utilizeze serviciile din centrele urbane, contribuind la creșterea traficului și la costurile municipalităților deținătoare.

Impactul dispersiei urbane are următoarele efecte negative:

- consum excesiv de teren ce duce la pierderea de teren agricol productiv, la distrugerea biotipurilor și habitatelor, fragmentând structura peisajului și declinul ecosistemelor;
- mai puțin teren natural exterior liber verde recreațional (open-space), distanțe mari spre zone verzi atractive recreaționale;
- dependență crescută de mașina proprie, accesibilitate redusă la transportul public comun, congestie de trafic, timp pierdut pentru navetă, costuri publice, private și de logistică;
- zonele peri-urbane sunt slab deservite de servicii și utilități.
- se generează schimbări de climat, poluare, zgomot cu efecte directe asupra sănătății umane;
- influențează calitatea vieții, deoarece locația și nivelul de confort nu corespund dorințelor sociale;
- probleme sociale: din punct de vedere al locuirii, apar noi comportamente umane: neo-rurale sau rurane și segregări socio-spațiale.²³⁷

Stoparea radicală a creșterii urbane generată de satisfacerea nevoii de locuințe, nu este posibilă, dar ea trebuie să urmărească principiile unei dezvoltări sustenabile.²³⁸

Actiuni pentru ameliorarea condițiilor de viață Locuirea din zonele intermediare urban-rural, necesită o atenție deosebită. Impactul consumului terenului prin urbanizare la nivel identifică modul în care conflictele utilizării terenului și presiunea către periferiile urbane pot fi strategic gestionate în diferite dezvoltări și contexte reglementate.²³⁹

---

²³⁶(Kjell Nilsson et al Authors Kjell Nilsson1, 2014, pg. 9-10)

²³⁷(idem, pg. 9-10)

²³⁸(Antoni, Frankhauser, Tannier, & Youssofi, 2007, p. 278)

²³⁹(Kjell Nilsson et al Authors Kjell Nilsson1, 2014, p. 2)

Acum politicile sunt orientate de principii economice, pe interese politice locale care prevalează asupra coordonării generale și cooperării cu comunitățile de oameni. Abilitatea autorităților publice de a rezista presiunii actorilor de piață, de a împiedica o și mai mare dispersie depinde de puterea lor administrativă care se bazează pe instrumente de planificare și control și nivelul de autoritate la care sunt luate deciziile privind utilizarea terenului. Aici ar trebui să numești proiectele la care faci referire mai jos.

Unul din proiectele privind cercetarea și dezvoltarea peri-urbană este proiectul PLUREL, în care sunt implicați peste 100 de cercetători, stakeholders și peste 35 de organizații, cu studii de caz de dezvoltări urbane care analizează atât fenomenele de contracție urbană cât și de creștere policentrică urbană care accentuează dispersia urbană. Obiectivul proiectului este de a stabili disfuncționalitățile și riscurile fenomenelor și elaborează posibile scenarii. Aceste studii pot dirija strategiile de dezvoltare urbană, printr-o abordare integrată a planificării urbane, în vederea unei dezvoltări urbane durabile, coezive și competitive.

Următoarele **strategii** sunt considerate esențiale către un viitor rural-urban sustenabil:

- o mai bună coordonare a transportului, utilizarea eficientă a terenului și planificarea extinderilor urbane (pe terenuri neconstruite);
- oprirea urbanizării și densificarea (reducerea perimetrului construit) – dezvoltarea unui oraș verde compact;
- conservarea infrastructurii verzi/albastre (plantații și sisteme de apă);
- prezervarea terenurilor agricole și promovarea producțiilor locale;
- politici privind reducerea presiunii locuirii asupra limitelor rural-urban;
- integrarea sustenabilă a turismului și dezvoltarea recreațională și regională;
- conservarea zonelor naturale cu valoare ridicată.²⁴⁰

Odată cu schimbarea stilului de viață, procesul de urbanizare ia amploare în special în Europa de Sud, de Est, Centrală și în Peninsula Iberică. Crizele economice (sanitare) pot încetini temporar procesul de răspândire urbană, dar creșterea urbană va continua. Studiile demonstrează că mari părți de teren agricol vor fi consumate în Scandinavia, Anglia, Europa Centrală, coasta Mediteraneană, dar și în părți din România.

Dezvoltarea rapidă și accesibilitatea la tehnologiile de comunicație asigură un mediu favorabil lucrului la distanță, fiind conectați la companiile angajatoare care au sediul în centrul orașului. Acest stil de viață poate duce la dezvoltarea unei piețe locale – locuitorii din periurban vor cumpăra de la producătorii locali din sat alimente mai sănătoase, vor putea apela la serviciile acestora de loisir și agrement, contribuind la creșterea economiei locale, aducând satelor în declin un spirit nou și proaspăt.²⁴¹

Pentru aplicarea scenariilor fiecărui caz în parte, este necesară adaptarea scenariului la context și elaborarea acestora în dialog cu cercetători, profesioniști, stakeholders locali, locuitori și urbaniști.

Scenariile proiectului european PLUREL sunt concepute pe 2 axe:

- axa care pune față în față dinamica globală/regională versus cea locală;
- a doua axă se concentrează pe valorile mediului natural, sociale, publice versus valori private/ economice.

Schimbările de mediu, teritoriale, demografice, economice sunt ipotezele pe care se explorează scenariile regionale de jos în sus pentru fiecare studiu de caz, pentru modelarea urbană.

²⁴⁰(Kjell Nilsson et al Authors Kjell Nilsson1, 2014, pg. 4-5)

²⁴¹(Zasadaa, 2011, p. 640)

Scenariul *Hypertech* – se bazează pe o creștere rapidă, prin extinderea noilor tehnologii, astfel încât să scadă consumul energetic și pe consolidarea, pentru populare, a orașelor mici și a zonelor rurale din zona de influență a polilor urbani.

Peak Oil se aplică unei societăți reziliente, cu preocupare sporită asupra mediului înconjurător și asupra valorilor sociale. Scenariul se bazează pe o abordare către o dezvoltare sustenabilă, prin întoarcerea în marile orașe pentru a reduce costurile privind distanța – naveta.

Self-reliance – descrie o lume ruralizată, unde dezvoltarea economică este orientată spre regional, creșterea economică, schimbările tehnologice sunt încete și fragmentate. Se investește în adaptare la schimbările climatice, oamenii locuiesc în comunități mici, auto-susținătoare.

Fragmentation – descrie o lume cu creștere economică lentă și o societate divizată pe vârste sau etnie. Orașele se dispersează și se segregă astfel că locuitorii tineri vor ocupa centrele orașelor, în timp ce bătrânii nativi se vor retrage spre periferii.²⁴²

Precondițiile pentru asigurarea unei dezvoltări sustenabile rural-urbane sunt:

- o bună guvernare și organizare, crearea de parteneriate, interacțiuni și dialog deschis cu comunitățile și dezvoltatorii, existența unei legislații urbane puternice și recunoașterea autorității publice locale.
- o densificare urbană eficientă structurată pe vecinătăți multifuncționale este un alt mod de a evita dispersarea urbană și conceperea unor recomandări privind compactizarea așezărilor rurale pentru o mai bună coordonare între transport și planificare și modul de utilizare a trenului. Obținerea unui echilibru între densificarea urbană și prezervarea infrastructurii verzi la diferite scări cu un nou și important rol al pădurilor și agriculturii în viitoarele societăți urbanizate.
- dezvoltarea unei culoare ecologice verzi-albastre, a unor coridoare potrivite pentru mijloace de transport ecologice cu consum redus de energie, pentru mersul pe jos sau cu bicicleta, contribuind în același timp la protejarea biodiversității și a sănătății umane.
- managementul deșeurilor și a consumului de apă, producția de energie și de alimente, furnizarea de materii prime, producția de alimente locale, dezvoltarea agriculturii în legătură cu turismul și recreerea;
- politicile și finanțările trebuie să depășească diferențele istorice între rural-urban, să asigure o dezvoltare integrată urban-rurală.

Atingerea unei dezvoltări sustenabile e determinată de o planificarea regională care să integreze caracteristici interdisciplinare de management și care să depășească diferențele culturale între comunități, afaceri, politici urbane și știință.

Principiile unei dezvoltări sustenabile se bazează pe ideea ca terenul să fie „cât mai bine consumat”. O creștere urbană trebuie doar să fie mai bine canalizată și nu interzisă, prin:

- reducerea mobilității individuale motorizate pentru a reduce poluarea și zgomotul;
- îmbunătățirea accesibilității la diferite amenajări (urbane și rurale) în oraș sau în periferiile extinse pentru îmbunătățirea calității vieții,
- diversificarea ofertei de locuințe – creșterea eterogenității formelor urbane pentru a evita cartiere rezidențiale uniforme și monofuncționale – ceea ce ar putea conduce la omogenizarea tipologiilor sociale ale populației, urmată de posibile procese de segregare;

---

²⁴²(Kjell Nilsson et al Authors Kjell Nilsson1, 2014, p. 6)

- creșterea calității ecologice a zonelor naturale și a calității peisajului;
- evitarea dispersării zonelor construite, menținerea zonelor naturale agricole pot contribui la protejarea mediului ecologic, la menținerea activităților agricole în periferiile urbane și la prezervarea calității peisajului.
- ventilarea centrelor urbane și menținerea unui echilibru al rețelelor de comunicație.

Întrebările care se nasc sunt: unde trebuie să deschidem spațiile pentru urbanizare? Unde trebuie să plasăm viitoarele implanturi rezidențiale? Trebuie să creăm noi centralități sau să le consolidăm pe cele existente?²⁴³

În absența unui reprezentant puternic al intereselor publice în zonele peri-urbane, proprietarii și dezvoltatorii, dornici să obțină un profit mare, au schimbat destinațiile terenurilor, producând dezvoltări ne-sustenabile. Pentru schimbarea funcțiunii terenului, aceștia depind de decizia autorității locale, acesta ar constitui momentul în care sustenabilitatea viitoarei dezvoltări urbane poate fi influențată de actorii publici și de comunitate în scopul protejării interesului public.

În economia de piață procesele spațiale sunt determinate de alegerea amplasamentelor de către actorii privați individuali – în general rezultatul este urban sprawl – decizia lor privind locația este bazată pe considerațiile propriilor interese unde infrastructura publică și alte efecte externe nu sunt luate în calcul.

Actorii de piață (beneficiari, dezvoltatori, investitori, familii) tind să pună accent beneficiile proprii private egoiste (concrete și prezente) ce sunt satisfăcute în detrimentul interesului public. (concept abstract și de viitor)

Spre exemplu, pentru mulți oameni mutarea dintr-un centru urban aglomerat într-o casă individuală în spațiul peri-urban, în cartier de case unifamiliale, constituie o creștere semnificativă a calității vieții și a standardelor de viață, dar, cu fiecare nouă mutare, calitatea mediului descrește, la fel cum crește densitatea dezvoltării urbane.

Competiția între interesele publice și private în dezvoltarea peri-urbană nu poate fi rezolvată prin „autoreglare” prin încredere în conștiința actorilor privați, astfel apar divergențe între interese publice și private. Doar intervenția actorilor publici, în numele interesului public poate a duce soluții sau stabilizarea situației. Autoritățile publice locale și supra-locale sunt actorii publici.

Drepturile de proprietate nu sunt același lucru cu drepturile de dezvoltare, care necesită aprobări, autoritățile locale ar trebui să decidă unde, când și cum poate avea loc dezvoltarea, determinând condițiile în care pot avea loc procesele de peri-urbanizare.²⁴⁴

Ipoteza este că, cu cât este mai mare responsabilitatea și dimensiunea unității administrative, cu atât sunt șanse mai mari ca schimbările destinațiilor terenurilor să se realizeze într-un mod sustenabil. Sistemul de planificare privind controlul asupra extinderilor urbane se realizează prin intervențiile administrațiilor locale și naționale, în diferite forme.

Pentru a dirija noile dezvoltări peri-urbane, cea mai directă intervenție în piața imobiliară este achiziționarea de terenuri, de către stat, pentru dezvoltări viitoare. În funcție de ponderea pe care o ocupă suprafața terenurilor private ale administrației locale, prețul terenurilor va fi influențat și se vor impune condiții viitorilor cumpărători de la primărie. O intervenție mult mai indirectă a administrației locale în ce privește influențarea dezvoltărilor noi constă în regulamente și reglementări detaliate prin decizii specifice aplicate investițiilor pe mari suprafețe de teren.²⁴⁵

²⁴³(Antoni, Frankhauser, Tannier, & Youssoufi, 2007, p. 279)

²⁴⁴(Larsson, 2006, p. 57)

²⁴⁵ (Tosic, 2013, p. 393)

Dezvoltările private din zona Leipzig Halle sunt un exemplu negativ, deoarece zona nu deținea un sistem de planificare regională, în anii 1990, fapt ce a dus la o împrăștiere rapidă și la o creștere a unor comunități de 10 ori, dar fără a avea infrastructura necesară. Dar fenomenul a fost stopat prin măsurile luate pe la mijlocul anilor 1990, prin asocierea voluntară a 13 administrații al cărui principal scop era conservarea peisajului și a biodiversității pentru a accentua valorile și atractivitatea zonei. Noi strategii au fost proiectate împotriva urban sprawl, fiind bazate pe revitalizarea zonelor din interiorul orașelor și prin proiectarea zonelor peri-urbane cu scop de recreere și concentrând dezvoltările pe zonele deja urbanizate din spațiul peri-urban. Strategiile de dezvoltare pot avea ca rezultat obținerea de finanțări necesitând cooperare voluntară.

În Polonia, la sfârșitul anilor 1990, administrațiile locale deja aveau putere. Legile urbane au crescut libertatea de dezvoltare în detrimentul sistemului de planificare existent atunci. Ca rezultat, în jurul Varșoviei s-a produs o dezvoltare peri-urbană substanțială, generând competiții între așezările vecine de a atrage cei mai mari și mai mulți dezvoltatori pe teritoriul lor. Au existat și tendințe de asociere pentru o cooperare inter-municipală, dar fără succes. Încă domină competiția directă între administrații.²⁴⁶

Extinderea necontrolată a așezărilor se poate evita doar printr-o administrație locală consolidată și un sistem de planificare cu reglementări precise, care să modifice puterea controlului pieței asupra proceselor din zona peri-urbană. Cea mai corectă schemă pentru instituțiile publice este deținerea de politici urbane și de reglementări pentru a rezista și controla extinderea urbană. Procedurile de guvernare necesare funcționării administrațiilor locale și sistemelor de planificare urbană trebuie să cuprindă politici privind dezvoltarea urbană integrată intra-teritorial și intra-sectorial. Sectorul public trebuie să se folosească de toate mijloacele disponibile, adică puterea de reglementare, de instrumentele de planificare, de instrumentele financiare directe și indirecte pentru a influența comportamentul actorilor de piață ca să urmeze direcții sustenabile. Pentru a fi implementate cu succes, administrațiile trebuie să încurajeze și să creeze cooperări informale, parteneriate bottom up pe anumite strategii specifice sau generale, cu toți actorii implicați în dezvoltarea teritorială.

Pentru a controla procesul de extindere rural-urban, autoritatea administrațiilor locale și regulamentele de planificare urbană trebuie să fie sprijinite și de politici sectoriale, financiare și de taxare.

5.2.2. Comunități confuze

Satul (*global*) de azi, e un spațiu compus din microsocietăți (cartiere) caracterizat de segregare socială, dar care menține pe alocuri noțiunea de comunitate „ce poate avea un număr nelimitat de «locuitori», unde continuitatea nu mai este asigurată de succesiunea între generații, ci de indivizi distincți.”²⁴⁷

Pentru o lungă perioadă de timp urbanizarea însemna creșterea numărului de locuitori și expansiunea spațială a orașelor, formarea orașelor prin raportare la industrie și traficul auto. Urbanismul semnifica în același timp o sumă de atitudini, tipologii comportamentale și interacțiuni – care au dus la formarea marilor orașe moderne. Zonele intermediare – așa numitele spații „*in-between*”, conform Sieverts 1997 – au devenit cu timpul trăsătura caracteristică a rețelelor de așezări moderne. Sub procesul de industrializare, orașele au fost principala atracție și flux de

---

²⁴⁶ (idem, p. 394)

²⁴⁷(Mihai, 2009, p. 36)

migrațiune, ca centre politice, administrative, industriale culturale.²⁴⁸ Așezările umane au fost marcate de transformările din societate, produse de progresul tehnologic și de evoluția sistemelor de transport.

Urbanizarea actuală este determinată de tendința de descentralizare și descongestionare a orașului și are ca efect difuzarea orașului înspre periferie, o deplasare a populației de la oraș la sat, într-un cadru a căror limite sunt continuu mobile. Zonele peri-urbane se situează de-a lungul marilor axe rutiere, peri-urbanul de tip nou se dezvoltă concentric orașului, defrișând mari suprafețe agricole tradiționale aflate chiar și la 10-15 km de vatra satului.

La noi, sistematizarea socialistă a fost continuată de dezvoltările imobiliare necontrolate, care ocupă tot mai multe teritorii agricole, un loc în care urbanizarea întâmpină de-urbanizarea dată de expansiunea orașelor sau de relocarea unor părți de oraș. Dezvoltarea suburbană, a înconjurat vizibil orașele în anii 1990, dar moștenirile socialiste, infrastructura nedezvoltată și criza de acces la locuință generată de tranziție face ca acestea să fie foarte diferite de dezvoltarea care a avut loc în suburbiile din Occident.

Până la apariția primelor P.U.G.-uri, construcțiile s-au produs la întâmplare, lipsa cadrului legislativ strict a fost compensat prin negocieri, afaceri bune și rele voințe, ce au generat un peisaj ce reflectă o societate în căutare.

Intensitatea crescută a urbanizării ultimelor decenii a generat difuzia urbanului în teritoriu, un fenomen de decentralizare a urbanului. Populația urbană a supus cadrul natural și rural la un proces de dezvoltare incoerentă și nedurabilă. Delimitarea fermă a localității s-a transformat într-un contur incert, deoarece orașul a inundat ariile din jur, expandând satul într-un mod general, fără specific sau identitate, dând naștere unui hibrid – spațiu rural, un spațiu fără caracteristici urbane sau rurale.²⁴⁹

Noul tip de comunitate, nici rurală, nici urbană, are relații atât cu orașul cât și cu satul. În aceste zone, viața socială, activitățile asociative se dezvoltă în interiorul comunităților noi și are loc un fenomen de „enclavizare socio-rezidențială”²⁵⁰ a acestora. Populația periurbană este în continuă acaparare, punând presiune pe spațiul agricol, cu o mobilitate urbană cu scop strict rezidențial. Extensia continuă și proasta gestionare a acestuia duce la uniformizarea modului de viață urban și la distrugerea a ceea ce este bun în modul de viață rural și nepoluat.

Noile comunități au tendința de izolare atât de spațiile supraaglomerate urbane, dar și de zonele rurale de tip tradițional. Pentru fiecare nou periurban, sute de hectare de teren agricol își schimbă destinația din teren „arabil” în „curți construcții”, modificând peisajul geografic-economic.

Formarea peri-urbanului este forma de migrare de la oraș la rural. Noii locuitori ai acestor zone au vtile lor, un nivel de educație destul de ridicat, dar fără să participe la viața comunității rurale și cu un mod de trai mai mult urban decât rural.

Presiunea urbană asupra spațiului rural agricol are drept **cauze**:

- proximitatea marilor orașe la 10-15 km de hotarul satului, dezvoltarea rețelei rutiere;
- gestionarea precară a fondului funciar – practicile speculative, acaparate prin metode aproape ilegale;
- fărâmițarea fondului agricol funciar – creșterea numărului de exploatații agricole, pe fondul desființării proprietății colective C.A.P. și I.A.S. prin

²⁴⁸(Jadwiga Biegańska1, 2018, p. 128)

²⁴⁹(Zachi, Cristea, & Sandu, 2009, pg. 47-49)

²⁵⁰ (Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 448)

retrocedarea conform legii 18. După reîmproprietărire a urmat o nouă fărâmițare prin împărțire, succesiunea generațiilor următoare sau vânzarea terenului și schimbarea destinației din agricol în neagricol, în special în rezidențial.

- Ultima cauză este operațiunea de amenajare și de echipare tehnico-edilitară a teritoriului, dezvoltarea noilor zone periurbane a dus la extinderea infrastructurii rutiere, a utilităților și apariția a numeroase centre comerciale, care au contribuit la creșterea prețurilor terenurilor.

Agricultura dispăre definitiv, grădinile sunt mici și puține și au o funcție mai mult de relaxare și nu de producție (cum e la sat). Extinderea terenurilor în periurban cu scop rezidențial este un proces de neoprit și necontrolabil. Planurile de amenajare și de urbanism la nivel național și regional trebuie făcute ținând cont de aceste fenomene, de realitățile actuale, de nevoile comunităților și de necesitatea de a controla extinderea peri-urbană și legiferarea protejării spațiilor agricole în fața presiunii urbane. Modul de abordare a problemei trebuie să plece de la idei precum: valorizarea spațiului agricol, elaborarea de proiecte de dezvoltare durabilă, conștientizarea populației, adică prin crearea unor instrumente realiste și operaționale de urmărire și control de către autorități pentru dirijarea locuirii în afara spațiilor agricole.

Creșterea economică, presiunea pieței și politicile de reglementare au determinat densificarea și ocuparea tot mai haotică a fostelor terenuri agricole, generând creșterea prețurilor, ducând la nerentabilitatea construcției de locuințe individuale, ceea ce a determinat trecerea la următorul pas - construirea de locuințe colective. Următoarea fază în procesul evolutiv este apariția altor funcțiuni neplanificate și nereglementate, posibil incompatibile locuirii, cu o creștere și mai mare a densității și un amalgam de funcțiuni.

Cucerirea terenurilor agricole s-a făcut pentru a ameliora disfuncțiunile orașului, dar tocmai aceste probleme, pentru care s-au căutat soluții în rural, s-au mutat spre periferie, devenind următoarea etapă a modificării peisajului rural.

Destructurarea satului este efect al unor procese ce trebuiau să dezvolte satul, să îl modernizeze, să îl îmbunătățească pentru a atenua sărăcia. Fiecare regiune are condiții sociale specifice care sunt rezultat al circumstanțelor de mediu și istorice particulare. În timp ce periferiile urbane se aglomerează de cartiere de locuințe, satele izolate sunt abandonate.

Trecerea la o economie de piață a redus populația activă, șomajul a crescut prin desființarea multor industrii, navetismul s-a redus dramatic cu până la 40% în 1993. Șomajul ridicat la oraș a determinat întoarcerea populației la sat, spațiul rural părea oportun în noul context generat de dezindustrializare, prin practicarea agriculturii. Din 1992 numărul persoanelor care se mută de la oraș crește semnificativ, pensionarul, care de multe ori e fost salariat la oraș se întoarce la sat sau tânărul care nu a reușit la oraș, dar care așteaptă ocazia să plece în străinătate, toți sunt în căutarea „sinelui pierdut” ceea ce prin contrast indică importanța actuală a bunului gospodar.²⁵¹

Regimul comunist și regimul capitalist au modificat în aceeași măsură norme și legi firești ale organizării și distribuirii destinației spațiilor, precum și aglomerarea și densificarea construcțiilor în cadrul curții. Se remarcă restructurări de întregi gospodării care au dus la pierderea personalității satului și la alterarea structurilor sociale prin omogenizare și uniformizarea traiului.

---

²⁵¹(Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 78)

„Din punct de vedere social, statul nu doar că nu încurajează dezvoltarea rurală prin programe dedicate, dar prin tipologia discursului și unele politici rurale este hotărât să elimine definitiv țăranul din spațiul rural, înlocuindu-l cu un concept insuficient adaptat, acela de fermier. Totodată, țăranul este afectat de lipsa ori de proasta orientare a politicilor demografice, educaționale și a politicilor care privesc migrația.”²⁵²

Începuturile fenomenului migrator își au originile chiar înainte de instalarea puterii comuniste. Migrația etnică a nemților și a evreilor s-a produs ca rezultat al constrângerilor și presiunilor asupra apartenenței lor la o anumită etnie și al atractivității condițiilor socioeconomice și identitare occidentale. Țările de destinație manifestau o politică favorabilă emigranților, începând cu anii 1960 acestea aveau o politică de azil deschisă. Din anii 1980 cererile de azil depuse în statele occidentale au crescut, iar în 1990 schimbarea regimului emigrări cu liberalizarea regimului pașapoartelor, a dus la creșterea fenomenului de emigrare. Emergența în masă a constituit fenomenul major al fazei de tranziție postcomunistă. La decizia de a pleca au contribuit și condițiile sociopolitice care îi afectau pe toți cetățenii și neliniștea dată de efectele negative produse de apartenența la o anumită etnie. Dar în 1989, noul context a schimbat atitudinea autorităților din Occident, în urma instalării democrației România devenise recunoscută ca o țară în care drepturile umane și politicile fundamentale erau respectate, nemaifiind justificate necesitatea stabilirii în țările occidentale. La începutul anilor 1990 migrația era cu predominanță una familială sau de reunificare familială. Aceștia au întărit politicile restrictive de intrare, printr-un regim foarte strict de acordare a vizelor și securizarea granițelor. Germania a semnat în 1999 un acord bilateral prin care permitea migrația legală a forței de muncă sezoniere. Această situație durează până în 2001 când se elimină obligativitatea vizelor pentru cetățenii români ce doreau să intre în spațiul Schengen. Anul 2007 reprezintă începutul unei perioade cu un nou regim migrator, intrarea pe piața forței de muncă devine și ea liberalizată. O parte din cei plecați deja au folosit noul context legal pentru a-și formaliza poziția pe piața forței de muncă, pentru a-și legaliza stabilirea definitivă în țările de destinație. Succesul unora dintre emigranți transformă migrația într-o alternativă preferabilă, viabilă, devenind un model și un context preferat pentru forța de muncă și de activitate economică.

La început de anii 2000, din zona rurală sunt mulți români plecați pentru muncă sezonieră prestată ilegal sau la limita legalității. 10% din gospodăria aveau câte un membru angrenat într-o formă de mobilitate internațională periodică. Aceștia sunt acei care păstrează legături cu cei de acasă și investesc în gospodăria de acasă în perspectiva unei reîntoarceri. Pe lângă aceștia mai sunt imigranții, cei cu legături de lucru, aflați la muncă pe perioade lungi, imigranții aflați la studii și aparținătorii acestora. Imigranții cu nivel crescut de școlarizare au avut șanse mai mari de a deveni imigranți pe termen lung.

Are loc o fragmentare a gospodăriei, care devine „difuză”, „cu o parte din membrii rămânând acasă, iar cealaltă parte stabilindu-se la oraș, între cele două părți continuându-se și chiar dezvoltându-se relații de schimburi de bunuri și servicii care permit o redistribuire relativ egalitară a resurselor în cadrul acestor rețele domestice”²⁵³, gospodăria participă ca actor de mediere între public și privat, cu o strategie socioeconomică ce are ca efect „domesticirea informală a industriei care produce o «țărănizare» a proletariatului, care preferă de multe ori un salariu relativ

²⁵²(idem, p. 139)

²⁵³(Mihăilescu, *From Cow to Cradle. Mutations and Meanings of Rural Household in Postsocialism*, 2011, p. 38)

mai scăzut dar cu o slujbă mai flexibilă, permițându-i să se ocupe, măcar sezonier, și de gospodărie, dar împiedicându-l astfel să atingă nivele ridicate de specializare și profesionalism, (...) se naște astfel muncitorul gospodar sau muncitorul=tăran.²⁵⁴

Anii de penurie din 1980 amplifică redistribuirea resurselor sat și oraș, dar și intensificarea relațiilor afective între membrii gospodăriei difuze. „Solidaritatea de neam își schimbă acum componența, rudenia devine selectivă (...) nu atât rudele se ajută între ele, cât și cei care se ajută reciproc alcătuiesc «adevărata rudenie».”²⁵⁵

„Gospodăria difuză” a evoluat mai apoi prin migrație internațională a celor din mediul rural, având acumulată în comunism experiența „mobilității și redistribuirii sarcinilor în familie”, în funcție de tipul și destinația deplasărilor membrilor acesteia. Migrația a devenit mijloc de emancipare, iar deși inițial condițiile de viață au impus mobilitatea, acum aceasta a devenit o opțiune, s-au format astfel gospodăriile difuze transnaționale cu structură variabilă, au o parte a membrilor în localitățile de origine și o alta în străinătate, care se deplasează în funcție de oportunități.²⁵⁶

Primele valori de migrațiune „se exprimă simbolic prin construirea caselor făloase ca probă a emancipării (...) bărbatul, mai apoi femeia locuiesc «acolo», în condiții precare, copii rămân «aici», casa făloasă rămâne nelocuită, dar destinată fantasmatic «familiei reunite», în timp ce bunicii rămân în gospodăria veche, țărănească și îngrijesc atât casa nouă, cât și nepoții. Între acolo și aici se construiesc fluxuri materiale și financiare predominant unilateral, menite să realizeze «casa de vis» (...) unde femeia începe să aibă un cuvânt tot mai greu de spus.”²⁵⁷

Pentru noul val migrator miza este identitară și „se traduce prin eforturi tot mai sistematice de (re)localizare: risipită, familia începe să se adune pentru a-și (re)face o identitate a sa. O poate face «acolo», mai ales în cazul migrațiilor pe termen lung, cumpărându-și un apartament (...) încep să o facă și «aici», mai ales imigranții mai recent și pe termen scurt sau cu migrațiune pendulatoare. Această relocalizare se exprimă simbolic prin «casa rustică» «tradițională și modernă» prin care ne «reîntoarcem la cum era pe vremuri».”²⁵⁸

Gospodăria transnațională este fie cea stabilită în „diaspora”, fie în „familii transnaționale”, dar rezidente în România, dar cu practicarea migrației pe termen scurt. Relațiile din cadrul gospodăriei difuze pierd caracterul funcțional/material (pachetele de acasă) câștigând un caracter afectiv, sentimental și simbolic. Instalarea în mobilitate generează modificări structurale ale familiei, cu efecte asupra statutului copilului, produsă de „maternitatea transnațională», dar și paternitatea, ambele investindu-se mai mult în asigurarea condițiilor de viață și a viitorului copiilor decât în relațiile afective prezente. Modelul familiei devine cel al familiei nucleare, al clasei de mijloc din Occident, autonome și cu un singur copil.”²⁵⁹

Aceste procese au generat comunități străine de sat și nu mai cunosc „organizarea pragmatică a vieții sătești sau despre tradiție și înțelege legea doar ca pe un act opresiv. (...) „Comunitățile” actuale au pierdut tot ce câștigaseră în timp în sfera mentalului colectiv, fără să câștige, în schimb, decât confuzie, răsturnare de valori, o bizară raportare la modernitate. Cei ce constituiau bunii sfătuitori ai lor (preoți, învățători) sunt deseori lipsiți de calitățile cerute și neinteresați să le capete. (...) de aceea, noul complex de factori nu permite liberalizarea procesului constructiv

²⁵⁴(idem, p. 38)

²⁵⁵(idem, p. 38)

²⁵⁶(Mihăilescu, <https://www.revistasinteza.ro>, 2015, p.1)

²⁵⁷(Mihăilescu, <https://www.revistasinteza.ro>, 2015, p.1)

²⁵⁸(Mihăilescu, *Case făloase și macroeconomice*, 2011 nr. 389, p.3)

²⁵⁹(Mihăilescu, <https://www.revistasinteza.ro>, 2015)

*și impune alte maniere de conservare a tradiției, inclusiv prosperitatea persoanelor în cauză.*²⁶⁰

Noile comunități sunt compuse din oameni care au pierdut relația cu natura (satul) sau cu ceilalți membrii, astfel că au dispărut principiile de reciprocitate și solidaritate care caracterizau satele tradiționale.

Modernizarea societății a dus la dispariția țăranului și a comunității tradiționale țărănești. Reconsiderarea ruralului pornește de la o reconsiderare a mediului, a naturii, șansa venind din atenția acordată de către politicieni și societatea civilă. Apariția unui nou tip de om în comunism și a structurilor colectiviste a generat însingurarea individului de după revoluție, ca urmare a dizolvării sistemului socialist, în lupta lui pentru „gospodărirea” eficientă a proprietății. Pe de altă parte există și opinia surprinzătoare cum că satele colectivizate au un „tonus social” mai bun decât cele necolektivizate, comunitățile sociale sunt mai consistente aici și un simț civic mai dezvoltat, posibil un sentiment al solidarității mai bine dezvoltat datorat muncii la C.A.P., satele libere în haosul comunist „și-au pierdut reflexele normative interbelice fără a câștiga altele noi după 1989”.²⁶¹

Acum, societatea modernă, „minimalistă”, este marcată de o „sociabilitate diminuată” a omului modern care este un om diminuat, ce se caracterizează prin deficit de ordine și prin vulnerabilitate, fiind expusă dezintegrării. Societatea minimalistă, este fără substanță, o „formă fără fond”, perpetuată de politicianismul care promovează o cultură falsă, pseudocultură.²⁶²

Individualizarea, ca atribut al modernității, este exprimată în plan economic social prin ignorarea normelor și obiceiurilor. „Satul românesc nu inovează, este doar păstrător de tradiții și prin el se realizează continuitatea istorică a națiunii. Dar acum satul este afectat de mentalitățile modern urbane și obosit să reziste chemărilor orașului (...) sau integrării europene (...) Casa este locuire și socialitate, unde te refugiezi când vii de la muncă, curtea este spațiu al solidarității tuturor ființelor care o locuiesc, gospodăria este sursă de trai (...) Satul este perceput ca o «comunitate dependentă de centru urban» cu ocupația principală agricultura, este o «provincie», «un loc mai slab dezvoltat», iar la polul opus întâlnim o atitudine psihosocială compensatorie prin neutralizarea dezavantajelor materiale cu avantaje socio-sentimentale adică oferă o viață tihnită și o comunitate, aer curat, obiceiuri, tradiții.”²⁶³

Comunitățile periurbane sunt eterogene, formate din grupuri de oameni cu diferite interese, marcate de schimbări produse de expansiunea orașului care sunt opuse schimbărilor dezvoltărilor rurale. Aici traiul și oportunitatea deținerii unei case individuale este motivantă, precum și beneficiile aduse de mediul înconjurător. Rezidenții urbani s-au mutat în zone rurale, în special pentru tinerele familii care se mută din centrul orașului odată ce au copii, s-a creat și dezvoltat o piață imobiliară de locuințe, terenurile agricole s-au transformat în terenuri construite. Aceste schimbări pot fi percepute vizual.

Consolidarea vitalității și a siguranței în spațiul comunitar în zonele periurbane

Ca spații publice, aceste zone rezidențiale au probleme privind polarizarea vieții sociale, satele peri-urbane sunt percepute dormitoarele orașului polarizator.

²⁶⁰(Gheorghiu T. O., 2008, p. 10)

²⁶¹(Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 140)

²⁶²(idem, p. 162)

²⁶³(idem, p. 279)

Este exact inversul a ceea ce a determinat nașterea unei așezări, adică în jurul căilor principale de comunicație, unde mai apoi s-au format târguri. Așezările au pornit de fapt de la activități și spații publice. În extinderile urbane nu există spații destinate activităților comunitare, îmbunătățirea acestora ar contribui la crearea unui cadru favorabil creșterii vitalității acestor sate „dormitor”, fapt ce ar spori și sentimentul de siguranță. „Este necesară integrarea dimensiunii umane în toate tipurile de proiecte urbane.”²⁶⁴

Durabilitatea și sănătatea unei așezări este influențată de vitalitatea și de siguranța spațiilor comune. Acest lucru se obține printr-o mai mare preocupare pentru pietoni și calitatea vieții. În acest sens se recomandă mixarea funcțiilor și locuințelor, ca strategie comună pentru a crește sentimentul de siguranță și pentru a preveni infraționalitatea, funcțiuni care se suprapun ziua și noaptea. Primele niveluri ale clădirilor sunt cele care sunt percepute de oameni, fiind în conul de vedere de la nivelul ochilor, tot de aici oamenii din interior pot să vadă ce se întâmplă pe stradă. Marginile permeabile și fațadele atractive transmit oamenilor că orașul este primitiv și că sunt sigure. Viața din interiorul clădirilor trebuie să se relaționeze cu spațiul exterior. „Proiectarea parterelor are impact asupra vitalității și activității spațiilor urbane.”²⁶⁵

Oamenii care simt că aparțin unei comunități sunt fericiți, din păcate simțul comunitar a dispărut. Această caracteristică a fost întărită de experiența trecerii societății prin regimul comunist (pe lângă procesul de globalizare). Acțiunile colective ale proprietarilor se rezumă azi, la problemele din jurul dezvoltării utilităților și a străzilor pe care locuiesc. Nimeni nu mai simte că spațiul comun îi aparține. Tranziția post-socialistă este dominată de un comportament individualist antimodern, de neîncrederea în instituțiile statului, au o atitudine relaxată de încălcare a regulilor, de întâietatea locuinței private în detrimentul terenului public, de case împotriva cartierului, toate aceste efecte sunt generate de eforturile supradimensionate ale proprietarilor de a-și construi casa. Pentru foarte mulți procesul de construire a fost o experiență dificilă. Ca resurse pentru realizarea caselor, în primii 10 ani după comunism se construia cu bani lichizi proveniți parțial din surse informale, din vânzări de terenuri, moșteniri, după anul 2000 crește numărul celor care au construit din împrumuturi bancare.

5.2.3. Tipologia locuirii actuale.

În general, casele au la bază soluții autosuficiente individuale. Casele rezultate sunt de obicei foarte mari și disfuncțional configurate, la aceasta contribuie și dorința eronată de a asigura locuire urmașilor, în realitate dezinteresați de această posibilitate.

Factorii modelatori ai locuirii în prezent sunt:

1. **Factorii externi** care influențează locuirea sunt cei:

- a. generali – fizico-geografici, economici, sociali, culturali, aceiași care au determinat și noile forme de locuire în tot spațiul rural;
- b. particulari, cum sunt prețul terenurilor, locul de muncă, rata migrației, venitul familiei, dinamica orașului, cadrul legislativ.

2. **Factorii interni** sunt:

- a. morfo-tipologici – forma sau mărimea parcelei, relația cu strada, natura inițială a parcelarului, dimensiunea și amplasarea locuinței pe parcelă și

---

²⁶⁴(Gehl, 2010, p. 227)

²⁶⁵(idem, p. 99)

- cei antropologici – arhetipuri asimilate, tradițiile familiale sau de grup, orientări ale gustului, moda, evoluții pe plan simbolic
- b. spațiali – relațiile spațiale cu vecinătățile și cu peisajul și cu arhitectura și elemente de prestigiu.
  - c. funcționali – situarea în raport cu infrastructuri de transport, relații cu funcțiuni existente, situarea în raport cu cartiere existente.

5.2.3.1. Locuința periurbană (de la periferia satului)

Din punct de vedere al planificării spațiale, periurbanizarea a generat noi tipologii de locuire, având o structură neuniformă, marcând negativ peisajul rural și ducând la o gestionare ineficientă a spațiilor rurale.

- Locuința individuală permanentă, ieftină, privată este inițial în fragmentele urbane de început care au fost integrate noilor dezvoltări, cu persistența scăzută a modelului tradițional, cu cost redus și cu utilități precare.
- Locuința individuală sau semi colectivă pentru clasa medie, permanentă privată a apărut prin noi operațiuni imobiliare de expansiune – dezvoltări punctuale, ca expresie a trecerii de la un statut social inferior la unul superior și apelează la modele imitative, uniformizate și lipsite de identitate.

- Locuința permanentă sau sezonieră de lux, privată este aferentă unui mod de viață prin care se evidențiază individualismul în opoziție cu spiritul comunitar al locuinței tradiționale, model segregativ prin care se etalează statutul social, ea urmărește poziții privilegiate de amplasare, urmărind modele de prestigiu arhitectural.

- Locuința medie colectivă, privată a apărut prin operațiuni de expansiune ca o consecință ale unor activități economice de proximitate, un model reiterat, producând o imagine dezolantă la nivelul vieții urbane.

- Locuințele sociale colective, ieftine –sunt dezvoltări punctuale– realizate pentru tineri sau în condiții de creditare speciale, sunt lipsite de identitate și au finisaje precare.²⁶⁶

Dezvoltările urbane necesită o planificare spațială rațională, axată pe percepția diferitelor grupuri de rezidenți.

5.2.3.2. Locuința post-țărăneasă.²⁶⁷ (din vatra veche a satului)

Fenomenul de după 1989, cu excesele și ciudățeniile anilor de democrație, este explicat prin ruperea față de ceea ce e firesc, marcat prin trecerea de la un tip de locuire colectiv la unul exclusiv individual, într-o lipsă de coerență legislativă are ca efect „adoptarea oricărui model străin occidental, speculațiile cu terenuri și construcții” într-o variantă modestă și deformată, acest fenomen e acutizat de „libertatea de opțiune care a venit prea brusc, cu răsturnări de valori radicale și nemotivate, într-o situație în care media rezidențială distrusă fizic era dublată de dispariția mediei sociale și comportamentale. Noile noastre cartiere de după 1989 arată ca și societatea noastră.”²⁶⁸

Noile produse de arhitectură reflectă valorile, viziunea personală asupra unei vieți de calitate ce generează construcții ce aparțin unei culturi de masă. Casele arată pierderea orientării cosmice (inerentă locuirii tradiționale) și substituirea cu noi mitologii. „Construcțiile tradiționale sunt create de oameni atunci când există o comunitate, cultura de masă este un fel de cultură de masă atomizată.”²⁶⁹

Vatra veche a satului e zona cea mai expusă pericolului de destrucție, fiind pe rând ignorate de toate ideologiile regimurilor politice. Prin procesul de instituționalizare și de specializare, atât de specifice vieții moderne, tradiția a pierdut din putere. Locuirea tradițională e percepută ca opusă evoluției și civilizației moderne, fiind cel mult muzeificată și exclusă din viața cotidiană.

²⁶⁶ (Stan, 2021)

²⁶⁷ Termen preluat din (Mihăilescu, www.adevarul.ro, 2010), referitor la moștenirea noastră ca cea mai mare societate rurală din Europa, azi suntem o societate post-țărăneasă

²⁶⁸(Gheorghiu T. O., 2002, pg. 117,153)

²⁶⁹(Raport, 1969, p. 127)

Frustrările acumulate în perioada comunistă din cauza imposibilității de a deține o casă privată a dus în 1990, ca în urma restituirii terenurilor agricole și a noului climat al reformelor politice, economice să se dezvolte o piață sălbatică a locuințelor, unde după zeci ani de prohibiție a caselor izolate, acestea au înflorit necontrolat. Noii proprietari și-au materializat viziunile despre casa lor ideală, într-un context economic informal, un cadru nereglementat și relaxat al legilor în materie de construcții, cu o absență acută a actorilor publici. Explozia de locuințe private imediat după revoluție ilustrează și faptul că mulți români nu se simțeau acasă în apartamentele de bloc și majoritatea aspirau spre o locuință proprie. Locuința privată a devenit o strategie de adaptare la recesiune și la inflația crescută. Se făceau eforturi pentru reducerea costurilor de construire și creșterea posibilității de acces la case, dar într-un mod care eluda legile, regulile sau normele sociale, ignorând vecinătățile, aducând mutații majore în sfera elementelor fundamentale ale locuirii. Fără a aduce schimbări în mentalități individuale și de grup, chiar și o acțiune dirijată și forțată va avea doar efecte la nivel punctual.²⁷⁰

Oamenii consideră casa, ca dorință firească de autonomie pe care aceasta le-o oferă și senzația de proprietate privată. Prin casă ei primesc statut de distincție socială și de bunăstare materială. În sociologia arhitecturii, locuința are două funcțiuni de bază, prima prin care locuința corespunde identității persoanei și cealaltă prin care ea corespunde societății în cauză. De multe ori oamenii își construiesc cu propriile mâini casa și se identifică clar cu aceasta. Dar casa este parte a grupului, după cum Levi-Strauss afirma „*casa este obiectificarea unei relații*”. Atât casa (conținutul) cât și arhitectura ei sunt tratate ca materializarea relațiilor. La sat, arhitectura este vernaculară, pe când la oraș, ea aparține profesioniștilor și e modernistă.²⁷¹

Constrângerile impuse de autoritățile publice prin reglementări și legi urbane, densitatea urbană și cerințele creditorilor sau a companiilor de asigurări, limitează libertatea proiectanților. În alegerea variabilelor sunt implicați factorii modificatori, comportamentele, obiceiurile, valorile morale și atitudinea oamenilor față de natură, disponibilitatea, gradul de utilizare a resurselor și tehnologia aleasă. Factorii determinanți sunt cultura și credințele unei societăți, o cultură poate pune accent pe utilitate, alta poate pune accent pe religie și alta poate pune accent pe confort sau alte nevoi, ca principală componentă a viziunii asupra lumii.

Modul în care alegem să ne protejăm împotriva climatului sau a inamicilor, deși constrânși cultural, psihologic și fizic, conferă specificitate culturii noastre. Adică soluția adoptată pentru a satisface nevoile, privind forma, amplasarea și orientarea componentelor casei. Omul primitiv deținea abilitatea de a utiliza un minimum de resurse pentru un maximum de confort, de a construi mai inteligent, urmând principii raționale, colaborând cu natura și avea cunoaștere atât în selecția amplasamentelor, a materialelor potrivite pentru microclimatul local specific, cât și abilitatea de a adapta modelul (tradițional) condițiilor preexistente. Soluțiile vernaculare demonstrează adaptabilitatea la condițiile locului, precum și interpretarea simbolică a condițiilor în definirea confortului grupului cultural din care face parte individul. Aceste case nu sunt soluții individuale, ci soluții reprezentative pentru o anumită cultură și răspunsul acesteia la caracteristicile regiunii, climatul general, micro-climatul, materialele locale, topografia, etc.. „*Este important să vedem casa nu doar în relație cu cadrul natural construit al așezării, ci și ca parte a sistemului specific de care aparține. Este*

²⁷⁰(Gheorghiu T. O., 2002, p. 40)

²⁷¹(Drazin, 2005, p. 197)

nevoie să fie văzută în relație cu așezarea, cu zonele domestice, non-domestice, cu locurile de întâlnire și cu modul în care spațiile urbane sunt utilizate.”²⁷²

Clădirile actuale ne dau informații despre stilul de viață al unei familii, deși acum oamenii nu-și mai construiesc personal propriile case. Casele pe care le cumpără reflectă valori comune și obiective apropiate de cele ale modelelor culturale la care aspiră, aceste case contribuie la formarea cadrului construit. „Putem spune că forma casei este un rezultat ce ține de alegerea personală – cu cât este mai mare numărul de posibilități, cu atât mai multe opțiuni, dar toate posibile, deoarece omul poate locui în multe feluri de structuri.”²⁷³

Caracteristicile locuirii existente în vatra veche a satelor, ca efecte ale acțiunilor distrugătoare, sunt:

- demolarea casei vechi și înlocuirea cu una nouă, de obicei retrasă de la stradă și fără să țină cont de specificul și reglementările urbane;

- demolarea anexelor prin schimbarea ocupației utilizatorilor;
- utilizarea pentru renovare a unor materiale moderne incompatibile cu cele tradiționale: beton, mortar cu ciment, ferestre cu tâmplării de PVC și geam termoizolant, culori nepotrivite;
- utilizarea cu instalații în locuri neadecvate;
- construirea de locuințe colective – este procesul care contribuie cel mai agresiv la destrucția definitivă a spațiului rural, care a început inițial în cadrul periferiilor printr-o dezvoltare suburbană haotică cu probleme de accesibilitate slabă, infrastructură deficitară, lipsă de utilități și de facilități publice.

Acum fenomenul continuă în vatra satelor, mai bine dezvoltate economic, unde casele tradiționale, cele care au supraviețuit caselor făloase, sunt rând pe rând înlocuite de blocuri, generând o imagine tot mai urbană a satului. Ceea ce n-a apucat comunismul să finalizeze în vatră, din dorința de compactizare a satelor, s-a reușit în ultimii ani, dar cu un grad de afectare înzecit.

Locuințele colective sunt fie dispuse orizontal sau vertical în imobile de gabarite majore fără a se încadra într-un stil anume.

Locuința colectivă își are de fapt originile în tipul de locuire comunitară slavă. Putem spune că aceste forme de locuire au anticipat aglomerările de locuințe, dar deși există avantaje ale utilizării eficiente a terenurilor, atât din punct de vedere al infrastructurii, transportului și utilităților, toate aceste inițiative trebuie să se facă controlat conform unei planificări urbane rezultate în urma unei strânse colaborări atât cu comunitatea căreia i se adresează cât și cu a celor din vecinătăți, pentru a nu afecta calitatea vieții membrilor comunității. Lipsa unei coparticipări a membrilor

²⁷²(Raport, 1969, p. 73)

²⁷³(idem, p. 59)

societății la luarea deciziilor privind dezvoltarea imobiliară a vecinătăților, produce fragmentare în interiorul comunității și generează tensiuni și rupturi sociale interne. Densificarea trebuie să se realizeze echilibrat și cu prezența unor actori la niveluri locale și naționale. Orice încercare de armonizare a locuirii suburbane necesită implicarea locuitorilor împreună cu autoritățile.

Figură Vatra veche Giroc - locuințe colective
(<https://www.banatulazi.ro/orasul-de-la-marginea-timisoarei-in-top-10-national-ca-numar-de-locuinte-construite-video/>)

Produsele rezultate sunt de obicei vulnerabile la apă, vânt, intemperii, frig, căldură, sunt greșit orientate și amplasate, ineficiente energetic, neeconomice și fără să ofere locatarului protecție și confortul mult visat.

Diferența între casele tradiționale și cele proiectate de arhitecți este că cele din urmă exprimă nevoi, valori, idealuri, aspirații ale oamenilor și motivații socioculturale. Spre exemplu amplasarea casei pe teren trebuie să fie făcută astfel încât să iasă din

anonimitate, evitând orice formă de grupare a caselor. Mobilarea și designul interior trebuie să satisfacă nu nevoile fizice, ci nevoia de a schimba imaginea, simbolului, de a fi fashion.

Un indiciu asupra naturii simbolice a casei este faptul că mulți imigranți aduc propria arhitectură cu ei și insistă să o aplice, chiar dacă este nepotrivită pentru noua regiune în care locuiesc, caracterul simbolic este important pentru ei, deoarece reprezintă o secvență de „acasă” și deci și familiar și simbolic în termeni. Chiar și în societăți țărănești mai avansate, aspectul ceremonial primează, acolo relațiile sociale depășesc zona utilitară și sunt dominate de simbolism, prin relații se manifestă solidaritatea comunității, solidaritatea întruchipând modelul ideal al mecanismului social. Spre exemplu, un acoperiș terasă nu este acceptat ca simbol, deoarece acoperișul constituie adăpostul simbolic, așa cum gardul simbolizează o barieră, o limită, dar nu neapărat oferă intimitate acustică și vizuală.

Pentru omul contemporan casa proprie este simbol al idealului vieții sale, variind în funcție de modul personal de interpretare și de valorile sale morale, culturale, în timp ce omul tradițional era independent ca individ, iar reprezentarea prestigiului social nu era un scop, dar casa trebuia să aibă specificitate și semnificații.

5.2.5. Atitudinea față de locuința tradițională.

În procesul de dezvoltare/transformare economică, societățile rurale, deși refractare la nou și schimbare, au intrat în jocul transformărilor. Modernizarea se produce prin contactul societăților relativ modernizate cu cele nemodernizate, difuzia pattern-urilor societăților cu care se ia contact au putere mare de destructurare și înlocuire fără aport de elemente noi. Perioada postsocialistă, de tranziție, a avut efecte profunde asupra vieții oamenilor atât în discurs cât și în procese, când modelele occidentale au pătruns viața de zi cu zi prin gust, consum, cultură de masă, noi clase sociale, noi tendințe și noi moduri de înțelegere a identității. Menținerea locuirii tradiționale s-a făcut doar din lipsă de bani, încet tradiția va fi abandonată la nivel conceptual, deoarece „*edificările noi apelează la modele străine locului, fapt generat*

*de mobilitatea populației și contactul cu modele care devin prestigioase, fără a exista răgazul asimilării.*²⁷⁴

Refuzul tradiției se regăsește atât în întreg spațiul românesc, cât și în cel european occidental și de răsărit, satul este văzut fie cu nostalgie fie cu sentiment de respingere. Un alt motiv al refuzului tradiției este superioritatea modernității în domeniul funcțional, tehnologic și al dotării.

Proprietarii și-au manifestat libertatea de exprimare prin grefarea unor elemente moderniste perturbatoare în țesutul localității, plătind prețul scump al obținerii unui peisaj rural lezat. Noile case sunt supradimensionate, consumatoare de resurse, greșite în concepție și în amplasare pe teren, precum și în utilizarea materialelor. Confortul psihologic este redus, deși ele beneficiază de dotări moderne. În această perioadă și în restul țărilor din zonă copierea modelelor occidentale este tema recurentă, modelele aplicate sunt de factură internațională fără nicio relație contextuală. Modelele aduse sunt reluate la scară mică, dar mai mare decât casa vecinului, mai înaltă și cu câteva spații în plus.

„În România abandonarea unui mod de locuire tradițional poate fi detectată producându-se de prin anii 1950-1960 ai secolului al XX-lea.”²⁷⁵ „(...) Cauzele abandonării acestor tipologii este colectivizarea, combinată cu industrializarea, implicit cu deplasarea unor importante procente de populație rurală la oraș. (...) controlul excesiv al statului asupra edificării.”²⁷⁶ Deși se putea recurge la modele oferite de tradiție reinterpretate, românii sunt atrași de modelele occidentale, pentru că ele încununează aspirațiile lor înfrânate anterior. Astfel ei își construiesc „vile” asemeni celor din serialele interzise de regimul comunist, cu spații mari și organizări ineficiente, dificil și costisitor de întreținut sau de exploatat. Migrația a contribuit la formarea noilor mentalități, fiecare vine din Spania, Germania, Italia, etc. cu câte un model, cu ce a înțeles fiecare din locuirile pe care le-a văzut. La preluarea acestor modele mai contribuie marketingul și publicitatea agresivă a ideilor și conceptelor globalizării în sfera locuirii. „În ce privește adecvarea, multe dintre clădirile contemporane prezintă standarde necorespunzătoare(...) Crezând cu sfințenie în potențialul infinit și de nestăvilit al creșterii, demolăm clădiri după 20 de ani pentru că nu pot fi adaptate altei funcțiuni. (...) În ceea ce privește durabilitatea, astăzi, în ciuda reglementărilor de natură tehnică, risipa resurselor a devenit un loc comun. Clădirile consumă aproape o jumătate din energia primară a Europei (...) Materialele sintetice au scăzut calitatea aerului din interiorul locuințelor (...) Proiectarea de proastă calitate și tehnicile de construcție au dus la proliferarea unei adevărate industrii de reabilitare.”²⁷⁷ Vilele sunt mari, casele umplu curțile și intimitatea lipsește cu desăvârșire, deși acesta era principalul deziderat al vilei individuale. Ei se limitează la imitarea formei așa cum o percep, fără a înțelege conținutul și necesitatea adaptării la contextul local. Casele nu răspund în realitate nevoilor lor, se adresează doar necesității de imagine. Se construiesc spații de genul sală de biliard, bar, hobby, fitness, piscină, saună, incompatibile cu stilul lor de viață, dar subutilizate, iar în final vândute, închiriate sau reconvertite. „Gustul pentru modernitate” s-a răspândit printre țărani, pentru că doreau să fie apreciați ca oameni moderni, în rândul lumii globale, ca orășenii. „Abordarea postmodernistă a culturii de masă pare a se potrivi cel mai bine satului din România. Aspectul casei devine mai important decât calitatea construcției. Viteza cu care se construiește este mai valorizată decât reflecția asupra

---

²⁷⁴(Gheorghiu T. O., 2002, p. 108)

²⁷⁵(Gheorghiu T. O., 2002, p. 151)

²⁷⁶(Gheorghiu T. O., 2008, p. 38)

²⁷⁷(Europe, 1995, pg. 27-29)

rezultatului. *Explicația stă într-o dorință ascunsă de a lăsa în urmă o cultură de clasă și de a îmbrățișa cultura de masă. Noile apariții în peisajul construit rural sunt privite ca pozitive de majoritatea sătenilor și ca negative de mulți dintre orășeni (...) care le asociază cu sfârșitul gustului, începutul consumului.*²⁷⁸

Sătenii privesc cu respingere tradiția, considerând că i-ar plasa pe poziție inferioară orășenilor, pe care nu o integrează în ofertele lor, în timp ce turiștii (orășeni sau străini) caută nostalgia structurilor tradiționale, e un punct în care oferta turistică a sătenilor nu corespunde cu cererea turiștilor. Există exemple pozitive în care proprietarii veniți din mediul urban au dobândit un simț estetic în urma procesului îndelungat de educație, de profesionalizare, care după acumularea de capital economic s-au orientat spre achiziționare de capital cultural, prin discuții cu arhitecți, prieteni, prin consultarea revistelor străine, utilizând resurse naturale locale și fără a imita materiale din alte zone. Este un exemplu de utilizator al cărui succes în zonă a avut impact asupra comunității locale, devenind un model bun de imitat.²⁷⁹

Opțiunile sătenilor vor evolua, gustul se schimbă, se observă o renunțare la exagerări în utilizarea materialelor și culorilor și o selectare a imitațiilor de modele. Imitația de arhitectură de obicei cad în kitsch pentru că nu sunt capabili să discearnă, neavând o educație, o cultură în acest sens. Se observă că și sătenii recunosc necesitatea de a apela la consultarea arhitectului.

În practica curentă există mai multe atitudini privind intervențiile asupra caselor tradiționale:

- adaptivă, când nu se modifică clădirile, intervențiile vor fi discrete, doar la interior, pentru sporirea confortului;
- respectuoasă, când apar mici modificări, pentru a asigura funcționarea conform modului de trai contemporan, dar cu menținerea caracterului clădirilor existente;
- complementară, prin refuncționalizarea spațiilor existente, apar mici extinderi pe orizontală, dar menținând imaginea tradițională a gospodăriei dinspre stradă;
- de dezvoltare, când extinderile vor fi ample, dar subordonate în cadrul componentelor principale ale gospodăriei. Intervențiile se operează cu bun-simț, pentru a nu distruge caracterul specific zonei;
- distrugătoare, prin intervenții agresive, când volumele propuse ocupă o mare parte a lotului, sufocând gospodăria tradițională.²⁸⁰

În alegerea soluției, se va ține cont de adevăratele nevoi: *„Există exigențe false care au de a face cu aspirații sociale și trenduri insinuate agresiv de media.*²⁸¹

Modernizarea locuirii ar trebui să conțină cont de principii precum „dezvoltarea durabilă” și „recuperarea tradiției”, construind ținând cont de acestea, înseamnă a te adapta la context, la specificul local, proiectând în spiritul construcțiilor pasive, utilizând materiale și tehnici locale ecologice și înglobând influența dată de diversitatea etnică și de spiritul tradiției. Dacă se dorește includerea tradiției în arhitectura curentă, ea se poate face fie prin adaptarea vechilor structuri la necesitățile actuale, fie introducerea de elemente tradiționale în arhitectura actuală. *„Recuperarea tradiției (...) recuperarea unui mod de locuire firesc, în relație cu ritmurile naturale și cu caracteristicile locului (...) În ce măsură și care din*

²⁷⁸(Goagea, Goagea, Ghenciulescu, & Caciuc, 2013, p. 79)

²⁷⁹(Goagea, Goagea, Ghenciulescu, & Caciuc, 2013, pg. 81-82)

²⁸⁰(Zsolt, 2021, pg. 26-27)

²⁸¹(Zsolt, 2021, p. 27)

*componentele locuirii tradiționale? (...) sunt capabile să satisfacă exigențele momentului (...) și pot să conducă la conturarea unei arhitecturi moderne?*²⁸²

Casele tradiționale sunt elementele de bază ale satului tradițional, fiind concepute, în Banat, în legătură cu lotizările planului de sistematizare a așezării în perioada habsburgică, motiv pentru care acest tipar se integrează cel mai bine în structura morfologică a satului. Deși are caracteristici care lipsesc în parte locuirii moderne, ea se poate adapta ușor astfel încât să satisfacă necesitățile actuale ale omului prin planimetria flexibilă de care dă dovadă. Conformarea casei tradiționale este adaptată contextului prin modul de așezare pe teren, orientare, funcționalitate și prin tehnica constructivă.

Au existat mai multe inițiative în ceea ce privește valorizarea tradiției și conștientizarea puterii acesteia. Astfel s-au elaborat ghiduri de intervenție și de protecție privind *Locuirea tradițională rurală din zona Banat-Crișana* elaborate de arhitect Teodor Octavian Gheorghiu, precum și o serie de ghiduri inițiate de Ordinul Arhitecților din România, cu sprijinul asociației Monumentum, *pentru încadrarea în specificul local*. Ghidul își propune să fie un instrument de lucru pentru locuitorii din mediul rural, al administrației locale, investitorilor, proiectanților și consultanților, să pună în valoare calități etnografice, urbanistice și arhitecturale. Aceste ghiduri cuprind un set de reguli și soluții, exemplificate prin situații pozitive, demne de urmat și prin exemple negative interzise a se repeta, prezentate într-un format atractiv și mai ușor de înțeles de către publicul larg. Recomandările se referă atât la construcții existente, cuprinzând principii de reabilitare, fără a afecta structura și imaginea, precum la construcții noi, la modul în care acestea trebuie concepute astfel încât să se integreze în peisaj cu respect față de arhitectura și modul de ocupare a terenului tradițional. Se recomandă utilizarea materialelor și tehnicilor locale. Recomandările se fac pe fiecare componentă a construcției, purtătoare a specificului local. Tot prin ghid, beneficiarii sunt dirijați să se orienteze spre zonele abandonate, casele existente din vatra satelor, iar mai apoi dacă acestea nu sunt compatibile cu cerințele investiției să se îndrepte spre marginea satului. Ghidul nu are caracter juridic, dar are caracter de recomandare, iar obiectivul acestuia este de a conserva specificul așezării prin noile investiții, a căror intervenții trebuie făcute corect. Prin ghid se dorește conștientizarea populației de valoarea și importanța mediului rural tradițional și chiar de resursele pentru o dezvoltare durabilă rurală. Aceste ghiduri cuprind analize și prezentări de specificuri locale, de peisaje rurale culturale cu tipologii de sate, lotizări, moduri de ocupare a terenului, gospodării, case și construcții tradiționale, exemple de bună practică, precum și propuneri de intervenții în funcție de caracterul zonei.

Pentru a fi utile, orice recomandări privind menținerea caracterului local, comunitățile locale trebuie să valorizeze calitățile spațiului rural. Prin aceste publicații este important ca aceștia să își dea seama că peisajul rural cultural local poate deveni resursă economică favorabilă și că imaginea localităților contribuie la definirea unei identități locale, care trebuie să aibă impact pozitiv pentru ca ea să fie promovată la nivel național, internațional. Politicile și strategiile de dezvoltare rurală trebuie să pornească de la noile mentalități ale indivizilor și de la raporturile acestora cu comunitățile în lupta pentru recunoaștere socială și căutare a autenticității, care acum se manifestă prin construcții iraționale, dar prin care aceștia vor să marcheze emanciparea și modernizarea locuitorilor satului românesc.

---

²⁸²(Gheorghiu T. O., 2008, p. 4)

5.2.6. Abordări simbolice și stilistice actuale

Una din consecințele migrației sunt importurile de modele străine, nu mai există sate fără case „făloase”, astfel aceste case devin modele pentru alte case. „Acele case sunt recompensa, recunoașterea necesară de care au nevoie. Drept pentru care, aceste case trebuie să arate așa fel încât să îi legitimizeze și să le legitimizeze succesele.”²⁸³

Fenomenul de trecere de la „bunul gospodar” din perioada comunistă la „estetizarea vieții” a avut loc ca emancipare simbolică și s-a realizat prin asimilarea stilurilor artistice ca stiluri de viață. Toate casele sunt „făloase” într-un sens sau altul, diferă doar „stilul” adoptat.²⁸⁴

Pe de o parte există oameni cu gust și cultură, dar fără bani și pe de altă parte oameni vulgari, dar cu bani.

Vulgaritatea și prostul gust se manifestă atunci când o persoană încearcă să copieze direct, exagerat și incorect elemente fără să țină cont de ansamblu și să le adauge la elemente existente, rezultând o parodie. Spre exemplu, Dallas a fost cel mai popular serial din România în anii 1980, deși personajul principal era un produs tipic capitalist, fusese acceptat de regim spre difuzare, pentru că Ceaușescu se identifica cu acesta, în schimb informațiile despre capitalism, funcționarea economiei de piață puteau influența comportamentul românilor fapt pentru care a fost întreruptă difuzarea. Imediat după revoluție, prin reînceperea difuzării serialului, acesta a constituit unul din modelele de imitat, începând cu stilul de viață, comportamentul și până la îmbrăcăminte, arhitectură și amenajări interioare. În România, se crease un fel de „dallasomanie” cu manifestări ciudate, printre care cea mai mare a fost producerea unei replici exacte a ranch-ului din Southfork.

Stilul rustic, mult apreciat de ei, este aplicat caselor de vacanță, astfel vulgaritatea și kitschul sunt exemple ale efortului lor de a obține rafinement cultural. Noii îmbogățiți nu dețin capital cultural, fiind incapabili să distingă arta și să estimeze un preț corect al acesteia, dar revendică prin poziția socială, noi etichete. Copierea unor modele străine și inadecvate cadrului construit românesc, adeziunea la arhitectura internațională produc uniformizarea gustului în arhitectură, deoarece utilizarea unui limbaj universal elimină particularitățile ce dau specificul arhitecturii. „Un limbaj arhitectural pestriț exprimă de fapt un fenomen mondial: „in-formalizarea” spațiului urban, drept rezultat al unui capitalism neoliberal.”²⁸⁵

„In-formalizarea” s-a născut prin descompunerea reglementărilor naționale în urma înlocuirii sistemului socialist cu o rapidă privatizare și liberalizare a pieței. Șocul a produs o slăbire a puterii statului de a controla și de a reglementa această piață. Imediat după revoluție, gospodăriile încep să se refacă, se produc reparații, îmbunătățiri și apar diverse amenajări. Veniturile celor emigrați sunt investite în gospodării, ceea ce indică faptul că gospodăria devine o „aspirație cu valoare de fenomen social”, se schimbă aspectul lumii rurale, dacă la începutul anilor 1990 „țărani au încercat doar să își tuneze vechile Dacii, amenajându-și care cum puteau vechile gospodării. (...) Pe măsură ce se răspândește însă valul emigrărilor, tot mai mulți nu visează decât la un Mercedes. Apare astfel fenomenul caselor făloase, care înlocuiește vechile locuințe cu unele integral noi și a căror menire este în primul rând de a pune în scenă reusita socială. Ele trebuiau să fie mai presus de toate, vizibile (...) Ca atare, exteriorul și fațada erau esențiale: «să vadă lumea cât de frumos e, că înăuntru poate nu intra oricine.» (...) ceea ce se urmărea era deci «impresia artistică»

²⁸³(Mihăilescu, Satul ca peisaj cultural, 2009, p. 48)

²⁸⁴(Mihăilescu, Satul ca peisaj cultural, 2009, p. 48)

²⁸⁵(Goagea, Goagea, Ghenciulescu, & Caciuc, 2013, p. 34)

și nu utilitatea sau funcționalitatea (...) apare astfel o prevalență a ornamentalului asupra funcționalului, (...) trăsătură de fundal a postmodernismului, de sorginte mai veche, romantic-estetică.²⁸⁶

„O vreme și în unele cazuri, «casa făloasă» păstrează legăturile cu gospodăria și acareturile sale. Sunt construite și anexe, uneori mai mici, alteori făloase și ele, care sfârșesc însă de cele mai multe ori prin a fi folosite ca garaj și dependențe sau a fi locuite. Muncile gospodăriei se retrag tot mai mult spre spatele clădirii și sunt lăsate în seama bătrânilor.” Partea din față a casei este expusă și beneficiază de atenția proprietarilor, cu cât avansezi în spate, „regresezi în timp, căci nu este vorba doar de o deplasare materială, ci și de una generațională.”²⁸⁷

Ca stil, casele au în comun excesul de materiale, de dimensiuni, de influențe, de ornamente și de culori într-un „consum în exces de semne ale autenticului” și o ruptură ostentativă de tradiția și trecutul țărănesc. Procesul de modernizare a gospodăriei a avut loc prin eliminarea muncii productive din spațiul domestic, ca formă de emancipare a populației: „condiție structurală a capitalismului modern (...) Gospodăria devine tot mai mult un showroom al unei modernități asumate, cu vagi tente de hedonism postmodern (...) rămâne tot mai mult doar un spațiu de „recunoaștere socială” (...) funcționalul este neglijat adesea în detrimentul simbolicului și ajunge să se răzbuie prin apariția unor disfuncționalități constructive de care se plâng tot mai mulți proprietari.”²⁸⁸

„Casele făloase” din România sunt în primul rând semne vizibile ale succesului, ale hărniciei și ascensiunii sociale a proprietarilor, care și-au părăsit satele natale pentru a lucra în străinătate și pentru a reuși să își întrețină familiile. „Casa făloasă” reprezintă în același timp un stil de viață modernă, occidentală și o nouă estetică. Casele făloase au apărut ca relații de competiție între vecini care au înlocuit „relațiile de fraternitate economică” a vecinătății din lumea rurală.²⁸⁹

„Casele făloase din mediul rural urmează aproximativ aceeași logică socială ca și «vilele» recente din mediul urban, care nu presupun un stil anume, ci mai degrabă copierea unei imagini a modernului și urbanului occidental și în care frumos este sinonim cu mare sau curat în timp ce urât este sinonim cu mic și murdar. În ambele cazuri este evidentă căutarea «originalității» care înseamnă diferit de vecini și asemănător cu străinii și care nu este decât expresia unei «dorințe de emancipare».”²⁹⁰

Acest fenomen (al caselor făloase) a avut loc pe la jumătatea anilor 2000 când în urma migrației temporare prin muncă masivă, dată de contextul negocierilor pentru aderarea la UE, țara noastră a obținut dreptul la libera circulație pentru cetățenii ei, s-a înregistrat o creștere a construcțiilor, care a continuat după criza economică 2008-2009, iar după 2015 se înregistrează o scădere a acestei tendințe. Oamenii plecați la muncă în străinătate au investit în case pentru a le finaliza, fenomenul migrației a influențat modelele adoptate pentru casa, care reprezintă „depozitarul muncii, dar și al visurilor, speranțelor și așteptărilor locuitorilor.”²⁹¹ Ei rămân dependenți de veniturile din străinătate pentru construirea caselor făloase, banii erau dirijați înspre construirea de case și pentru a-i întreține pe cei rămași acasă copiii, soții, părinți. Când situația materială a permis, s-a accelerat construcția de

---

²⁸⁶(Mihăilescu, 2011, p. 47)

²⁸⁷(Mihăilescu, 2011, p. 49)

²⁸⁸(idem, p. 50)

²⁸⁹(idem, p. 50)

²⁹⁰(Tudora, 2009, pg. 51-64?)

²⁹¹(TUE, 2016, p. 17)

case, generând competiția de a construi cea mai mare casă, fenomen ce a determinat o stare de confuzie și de negare a unor argumente inițiale. Ca să-și finalizeze casele s-au mutat cu locul de muncă, atunci când l-au pierdut dintr-o țară în alta, apărând așa numitul fenomen „*migrațiune în migrațiune*” toate pentru a-și menține imaginea de *bun gospodar* prin finalizarea caselor, adică de a intra în competiție cu ceilalți proprietari de case pentru a fi recunoscuți de membrii comunității, casa purtând amprenta influențelor stilului de viață din țările în care muncesc.²⁹²

Procesul de construire al casei implica contactarea meșterului care sa se ocupe de lucrări și discuțiile fiind continuate ulterior prin telefon, internet în toate fazele de execuție. Meșterul contribuie foarte mult la conturarea casei, la luarea deciziilor importante, de fapt o „*arhitectură fără arhitecți*”²⁹³. Viteza cu care se construiește casa depinde de capitalul financiar de care dispune proprietarul obținut în străinătate, dar poate dura de la 2-3 ani la 8-10 ani.

Relația meșter-proprietar de pe șantierele caselor era magistrală, aceștia având rol important în „*arhitectura caselor*” astfel încât aceștia să nu fie mai prejos de vecinii lor. Lucrările la case se făceau în absența proprietarilor, supravegheate de cei rămași acasă, fiind executate de meșteri și de proprietari când veneau în concedii acasă „*un ethos al muncii înscris în imaginea normativă a bunului gospodar*.”²⁹⁴

1. Casele făloase se află într-un proces continuu de construcție, renovare, modificare, ele constituie „*fundalul pe care se relevă abordările practice ale proprietarilor, și în cadrul căruia se formează noua cultură materială reprezentată de aceste case prin rolul și semnificațiile pe care proprietarii le formulează în legătură cu casele noi și mari*.”²⁹⁵

Distribuirea spațiilor este astfel la parter: livingul, bucătăria deschisă, 1-2 dormitoare și o baie, iar la etajele superioare se regăsesc dormitoare, dressing, băi, depozitări. Pe lângă casă mai exista, anexa gospodărească și garajul într-o relaționare cu standardele și modul de viață occidentale. Unele case au și subsol.

Funcționalitatea casei se dezvoltă în timp ce este utilizată în raport cu nevoile proprietarilor ei. Casele rămân nelocuite, chiar și de sărbători, fapt ce face ca acestea să nu fie evaluate practic și funcțional, proprietarii nedisponând de experiența utilizării, spațiile și senzoriale și de semnificațiile pe care le pot crea experiențele pentru utilizatori, acestea rămând nelocuite sau subutilizate, *casa „netrăită”*.²⁹⁶

Ca mod de finanțare, acestea se bazau pe un sistem informal de creditare care susținea continuitatea lucrărilor pe șantier. Membrii familiei se ajutau între ei, direcționând sumele câștigate pe o perioadă de timp unuia dintre membrii, uneori meșterii îl creditau pe proprietar, pe baza încrederii reciproce dintre ei, depozitele de materiale de construcție furnizau materiale pe datorie, pe baza unei evidențe ținute la magazin sau de către proprietari, ce erau achitate de către proprietari la venirea lor în țară.

Caracteristic caselor făloase este multitudinea de transformări prin care trec față de ideea inițială, din dorința de a fi în pas cu tendințele și inspirațiile noi din țările în care muncesc, fapt favorizat de lipsa unui plan conceput coerent după care să facă execuția casei. Uneori modificările vizează demolarea unor părți sau modificări structurale mai mici sau mai mari. Pentru a putea locui, casele noi au coexistat cu

²⁹²(TUE, 2016, p. 168)

²⁹³ (Drazin, Architecture without Architects: Building Home and State in Romania, 2005/7/1, p. 199)

²⁹⁴(Mihăilescu, 2011, 39)

²⁹⁵(TUE, 2016, pg. 107-114)

²⁹⁶(idem, pg. 122-125)

casele mici care furnizau locuința necesară membrilor familiei, astfel că amprenta la sol a casei noi a fost influențată de conturul construcției în care se locuia zilnic.

Uneori casele au fost ridicate de chiar proprietar, folosindu-și experiența câștigată pe șantierele din străinătate pe unde au lucrat.

Casele făloase constituie un „*episod consistent al arhitecturii vernaculare din România, unde arhitectura vernaculară este definită și ca un mod dinamic al expresiei umane, în care schimbările aduse mediului construit sunt în cea mai mare măsură voluntare, având în general scopuri pragmatice sau de reprezentare.*”²⁹⁷

Din punct de vedere al arhitecturii, limbajul formal stilistic este hibrid, se amestecă stilul local cu stiluri din străinătate, românii au luat contact cu diferite culturi, alternative la stilul monoton din perioada comunistă, pe care le-au adoptat. Astfel casa are dimensiuni mult mărite față de cele tradiționale, se caracterizează prin exces de volum, de camere, fiind pe 2,3 niveluri, având o suprafață peste nevoile lor de a trăi, din nevoia de a impresiona, de a „*redefini noua lor identitate*” a fi recunoscut „*în privirea celuilalt*”²⁹⁸, fapt pentru care casele sunt monovolum, supradimensionate, dar subutilizate, terminate în acoperișuri în pantă, cu lucarne și streșini accentuate, fațadele sunt cu elemente dispuse simetric pentru a genera senzația de monumentalitate, un clasicism postmodern disproporționat. „*Căpșunarii vor trebui să se întoarcă în casele lor făloase prin care suflă vântul.*”²⁹⁹

Oamenii tânjesc să replice în țara de baștină un stil de viață ca acolo unde lucrează, în general influențele sunt din țările prin care au lucrat – Italia, Spania, Germania, dar pe care le combină cu stilurile locale din regiune.

Spațiile tradiționale intermediare interior-exterior se transformă în cazul caselor făloase în balcoane, logii, replicate la fiecare nivel al construcției.

Acoperișurile sunt mai haotice și împrumută turnulețe și lucarne. Arcele de la partea superioară a ferestrelor, logiilor și balcoanelor, streșinile largi sunt de influență italiană. Decorațiile se regăsesc la streșini, balustrade, pazii. Proprietarii se inspiră pe rând unul de la celălalt, ceea ce poate da impresia de repetabilitate a unor elemente. Materialele din care se fac sunt durabile și contemporane – bca, țigle metalice, etc.

Fațadele caselor contribuie la ornamentica construcției prin materialele cu care se plachează acestea – cărămidă aparentă, plăci ceramice, imitații de lemn, piatră. Interioarele, în schimb, sunt realizate din materiale contemporane după tendințe actuale. Podelele sunt acoperite cu gresie, parchet, scările de marmură lemn, pereții sunt cu placați cu lambriuri, faianță, etc. Unele materiale sunt aduse din țările în care lucrează.

Pentru o casă făloasă perioada de construcție este 2,4,5,10,14 ani, durata este condiționată de venituri, dar cum nu sunt nevoiți la modul real să se mute în ele, șantierul se poate întinde pe o perioadă lungă de timp. Oamenii vor să dovedească că, în urma experiențelor obținute prin muncă în alte țări, au evoluat și că au adus cu ei gusturi noi la modă, exprimate prin consum, generând, prin apetența pentru casele „*făloase*”, o nouă cultură materială. Emigranții urmăresc atingerea unor standarde de viață similare cu cele din țările în care locuiesc și în țara de baștină.

Aceste case sunt „*macroeconomice*” și implică cheltuieli mari în finalizarea, întreținerea și încălzirea, nefiind justificate din cauza faptului că pentru a fi trăite, ele depind de deciziile copiilor referitoare la ceea ce vor face în viitor. Evaluarea ridicată la calculul impozitului, îi fac pe aceștia să regrete ceea ce au făcut. Casa a fost

---

²⁹⁷(Șerbescu, 2011, p. 35)

²⁹⁸(Mihăilescu, From Cow to Cradle. Mutations and Meanings of Rural Household in Postsocialism, 2011, p. 61)

²⁹⁹(Mihăilescu, Case făloase și macroeconomice, 2011 nr. 389, p. 3)

construită doar pentru „fala” și „mândria” de a fi mai presus, de a ieși în evidență, de a fi percepuți superiori. Odată cu criza economică, oamenii s-au mai trezit la realitate. Casele care trebuiau să le asigure un nivel ridicat de reprezentare au devenit o povară, „o «investiție fără profit», o «cheltuială continuă», o «greșeală mare», nefiind locuite, decât ocazional, netrăind experiența unei locuiri continue, nu pot primi sensul de «acasă».”³⁰⁰ Cu timpul, oamenii au constatat că acestor case le lipsește utilitatea practică, că sunt prea mari pentru nevoile lor, dar în continuare reprezintă siguranța zilei de mâine în fața viitorului incert și demonstrează, în același timp, faptul că ei sunt buni gospodari și muncitori. În prezent, observăm tendința acestora de a construi case pe un nivel, cu suprafețe mai mici, devenind mai ușor de utilizat.

Fenomenul are un aspect irațional, ameliorat prin nevoia de distincție a localnicilor prin casele făloase sau rustice sau alte stiluri întâlnite în țările în care au lucrat, cu funcție de recunoaștere. Acest fenomen este cu atât mai vizibil, cu cât el vine ca reacție la un stat tiranic, în care spațiul domestic a fost o formă de rezistență, acum transformat într-un gust al libertății.

Rusticul, ca artă, este un „limbaj al imitării și al simulării” își are originile în naturalism, fiind o imitare a „țărănescului” și a vieții de la țară considerate autentic naturale. Este un limbaj care se manifestă în grade și moduri diferite ca stil prin care diferite categorii sociale mai înstărite își exprimă afinitatea pentru simplitatea naturală și autenticitatea vieții de la țară. În căutările stilului național românesc, din perioada de construcție națională, arhitectura vernaculară din diferite zone ale țării a fost punct de plecare. Arhitectura sătească în comunism s-a bucurat de atenție, doar prin studiile întreprinse, înainte de a fi exterminată sau prin preluare de elemente tradiționale, interpretate modern în arhitectura urbană și cea cu scop turistic.

2. După revoluție, stilul rustic se transformă prin asimilarea tendințelor de pe piața mondială, astfel țărani se inspiră din reviste sau site-uri de specialitate și cumpără mobilier standard. Amenajarea spațiilor semipublice de la sat se face cu mobilier rustic. Elementele rustice considerate importante sunt aranjamentele florale, foisor, balansoar, mobilier și alte aranjamente rustice, piticii de grădină, dar cel mai important element rămâne casa care trebuie să aibă ornamente rustice, culorile de pe fațade devin mai pastelate, nuanțe de crem sau discrete de galben, gardul este de piatră și lemn, piatra este folosită la soclu sau decor prin placaj și lăcuite ca să dea impresia de tradițional. Românii sunt un popor cu o cultură a lemnului, în perioada comunistă apartamentele austere și cenușii erau domesticite cu lambriuri de lemn. „Revalorizarea emblematică a lemnului în casele rustice, după afișarea ostentativă a prefabricatelor, sticlei și fierului din casele făloase, pare să marcheze astfel o re poziționare nu doar față de modernitate ca atare, ci și o reorientare a subiectivității locatarilor către local și trecut. Din «reactivă», gospodăria devine tot mai mult «expresivă»: prin practicarea rusticului, locuitorul de la țară pare să se întoarcă acasă.”³⁰¹ Transformările profunde ale societății, ale mentalității indivizilor în căutarea noii identități sunt materializate prin gospodăriile difuze, casele făloase și apariția caselor rustice. Rusticul este întoarcerea la trecutul local, dar cu înclinații spre modern, confort și aparență „rustic este tradițional și modern în același timp, este un simulacru post-modern al vieții autentice țărănești, adică căutarea autenticității prin rustic. Exteriorul este cel care atrage atenția și constituie obiectul unei îngrijiri distinctive mai mult decât interiorul. Rusticul ca discurs, încearcă să dea sens transformărilor cu care se confruntă lumea rurală, aspirațiilor acesteia de ieșire din

³⁰⁰(TUE, 2016, pg. 149-150)

³⁰¹(Mihăilescu, From Cow to Cradle. Mutations and Meanings of Rural Household in Postsocialism, 2011, p. 45)

marginalizarea «țărănească» (de ieșire din inegalitatea sat-oraș) și transformare în agent al propriei modernități (...) rusticul integrează toate dorințele posibile: modernizare, standard, urban/occidental, frumusețe, loisir, ieșirea de sub imperiul necesității materiale, și nu în ultimul rând autenticitate.(...) rusticul devine stindardul de emancipare al țăranului”. Casele rustice se definesc printr-o „supralicitare a lemnului în toate contextele și ipostazele și miniaturizarea și fetișizarea unor elemente ale universului rural, de la obiecte la animale.” – simbolic, se caracterizează prin unirea contrariilor „construind o continuitate temporală”, atât modern cât și tradițional.³⁰²

Stilul rustic constituie o subcultură în care locuința reprezintă „domeniul unui bricolaj distinctiv între piață și subiectivitate (...) un fel de schimbare la față a gospodăriei rurale (...) și exprimă un proces important de schimbare, atât la nivelul individului, cât și la cel al societății.”

Gospodăria sătească ca unitate domestică a satului „funcționează într-un fel de simbioză cu spațiul public proxim al «vecinătății» (...) acolo unde «vecinătatea» slăbește, gospodăria crește în importanță (...) fără a aduce însă până la apariția unui individualism țărănesc.”³⁰³ Gospodăria tradițională este unitatea socioeconomică care mediază între membrii săi și spațiul public, între indivizi și comunitate.

Prin rustic se urmărește desprinderea de local și de trecut într-o formă sintetică hibridă tradiție-modernitate, un „țărănesc de paradă”.³⁰⁴ Aceste comportamente în a construi au ca rost împlinirea de sine a indivizilor, depășind funcționalitatea rațională.

Frumosul apreciat de ei este același modern care are referințe tot „ca la oraș” sau „ca în Occident”, care este cel mai nou și în pas cu moda, care este tot o eliminare a diferențelor dintre sat, oraș sau dintre regiuni. Fenomenul se regăsește în aceeași măsură în toate regiunile țării, indiferent de contextul economic și social, precum și în alte țări din Europa de Sud-Est, fără diferență atât în mediul rural cât și în mediul urban. Într-o formă condensată, aceste case repetă, accentuează și adaptează stiluri arhitecturale occidentale. În același timp, aceste construcții impunătoare reflectă totodată schimbările sociale structurale pe care le-au cunoscut țările în care lucrează emigranții. Semnificațiile statutului urban, sunt translatate în peisajul rural cu aceste construcții, care joacă rolul de obținere a recunoașterii sociale în ochii comunității.

În anii 1990 s-a construit mult fără autorizații, pe terenuri incerte juridic, în zone fără reglementări urbane, finanțate din surse provenite din economia neagră/gri în cartiere neplanificate urbanistic. Forma confuză a dezvoltărilor urbane este dată de politica de restituire a terenurilor care uneori însemna relocări de terenuri, fapt ce a generat fragmentarea proprietăților.

3. Clădiri cu stilistică variabilă, dar fără a avea un anumit caracter aparte, de factură urbană sau periurbană, cu fațade de factură eclectică, diverse. Dimensiunile parcelelor sunt reduse, între 500-1000mp, amplasate izolat pe lot.

5.3. CONCLUZII. Locuirea rurală contemporană, expresie a unui stil de viață

³⁰²(Mihăilescu, O re-citire. Rusticul ca discurs, 2010 nr.309, p. 2)

³⁰³(Mihăilescu, From Cow to Cradle. Mutations and Meanings of Rural Household in Postsocialism, 2011, pg. 36-38)

³⁰⁴(idem, p. 50)

Astăzi, formele acceptate sunt doar cele la modă și utilizate frecvent, importul acestora s-a produs prin media, filme, călătorii, fapt ce a făcut imposibilă realizarea acestora cu tehnicile tradiționale.

Schimbările în acceptarea formelor implică un proces diferențiat pe tipuri de clădiri și spații, pe modul de construire și pe meseriile implicate.

În cazul societăților țărănești, activitățile zilnice ale omului nu se reflectau în spațiile casei, deoarece spațiile aveau utilizare multifuncțională, abia în casa medievală apare diferențierea spațiilor. Aceasta cuprindea zona de lucru și de locuit, cu intrări diferite. La parter era atelierul sau prăvălia, la etaj era locuința ucenicilor, iar la ultimul etaj locuia familia proprietară.

În cazul clădirilor vernaculare, nu există influențe personale, individuale, ci doar de grup. Clădirile vernaculare se relaționează armonios cu mediul natural și construit, dar fără a o domina, subordonându-se constrângerilor fizice. Clădirile vernaculare se caracterizează prin uniformitate în spațiu și în timp. Clădirile, în prezent, domină contextul, generând situații vagi și confuze, a căror prezență este agresivă prin dimensiune și estetică.

Există exemple din multe regiuni ale lumii care demonstrează că locuințele și așezările umane nu sunt rezultatul forțelor fizice, din moment ce forma se schimbă adesea în zone fără a se schimba condițiile fizice. *„Un bun punct de pornire în discutarea determinismului fizic este argumentul lui Mumford cum că omul a devenit generator de simboluri înainte de a face unelte, că el a fost mai preocupat de mit, religie și ritual (...) omul și-a îndreptat energia asupra simbolului mai degrabă decât asupra formelor utilitare. (...) Mumford evidențiază importanța funcției mitice și poetice a simbolurilor înaintea utilizării practice sau raționale (...) și întâietatea ordinii morale asupra ordinii tehnice în societățile primitive. Societățile prospere dăruiesc surplusul economic, obiectivelor simbolice, valorile simbolice devin acum tot mai importante față de cum erau în societățile mai sărace.”*³⁰⁵

Casa este o instituție, nu doar o structură, fiind creată pentru un sistem complex de scopuri, cel mai important este cel sociocultural.

Ceea ce influențează forma și modelează spațiul și relația între spațiile casei este viziunea asupra unei vieți ideale. Contextul reflectă multe forțe social-culturale, incluzând credințe religioase, structura familiei sau a clanului, organizarea socială, modul de a-și câștiga existența și relațiile sociale între indivizi. Acești factori generează soluții mult mai variate decât necesitățile biologice, tehnice, condițiile climatice, și fiecare cultură este dominată de un anumit sistem de valori, care diferă de la o cultură la cealaltă. Casa, satul și orașul exprimă faptul că societățile împărtășesc anumite țeluri comune și valori acceptate. Forma clădirilor primitive și vernaculare sunt mai puțin rezultatul dorințelor individuale, cât țelurile și dorințele comunității în scopul de a obține un peisaj ideal. În același timp forma casei este influențată și de forțe climatice, de alegerea sitului, disponibilitatea, alegerea materialelor și tehnicilor de construcție. *„Casele și așezările sunt expresia fizică a genului de viață și acest fapt constituie natura simbolică a casei.”*³⁰⁶

Legătura între comportament și formă se face în două direcții, prin înțelegerea pattern-urilor comportamentale, dorințelor, motivațiilor și sentimentelor care sunt la baza formei construite (ca întrupare a acestor pattern-uri) și faptul că formele odată construite afectează comportamentul și modul de viață. Forma este greu de înțeles, în afara contextului, a culturii și a modului de viață. Contextul afectează forma

³⁰⁵(Rapoport, 1969, p. 42)

³⁰⁶(idem, p. 49)

locuințelor și a grupurilor de locuințe, regiunea, cultura, subcultura căreia îi aparține o locuință.

O casă este un fapt uman, atribuit liber-arbitrului, ce nu ține cont de diversele constrângeri economice, geografice, psihologice, fizice, biologice umane și profesionale, opțiunile disponibile fiind influențate de numeroși stimuli. Forțele social-culturale, devin de primă importanță în relaționarea modului de viață a omului cu mediul înconjurător. Casa poate fi de asemenea considerată un mecanism fizic care reflectă și contribuie la conturarea personalității și identității naționale a individului, unde rolul familiei este acela de transmițător și protector al moralității individului, un dispozitiv ce naște identitate națională prin omul ideal spre care aspiră, la fel casa și așezarea servește ca suport fizic de perpetuare și facilitare a *tipului de viață*.³⁰⁷

Ideea de casă ca mecanism de control social nu se mai aplică cu aceeași forță astăzi în condițiile unei societăți cu sisteme de control formalizate și instituționalizate. În aceste condiții, legătura între formă și cultură este slăbită și nu va mai fi posibilă distrugerea culturii prin distrugerea așezării.³⁰⁸ Crearea unui mediu ideal este materializat prin distribuția spațială casei, mult mai fundamentală decât forma și mai strâns legată de specificul etnic.

Mediul construit este compus dintr-o diversitate mare de tipuri de clădiri care nu se justifică într-un context climatic puțin variat cu un număr limitat de materiale și factori fizici diferiți, singura motivație a acestei variații de tipuri și forme este înțelegerea construcțiilor ca expresii a mediilor ideale care reflectă moduri de viață și diferite viziuni asupra lumii. Uneori influențele subtile a acestor forțe afectează modul în care ne comportăm sau cum am dori să ne comportăm, cum ne îmbrăcăm, cărțile pe care le citim, mobila, amenajarea interioară, tipul de mâncare și modul de preparare, casele și așezările în care trăim și pe care le utilizăm. Aceste trăsături ale casei și ale așezării determină apartenența la o anumită cultură sau subkultură.

Pentru a obține o locuire de calitate bună este necesară satisfacerea unor cerințe, precum recunoașterea validității socioculturale, eficiență, astfel încât toată lumea să își permită o casă, protejarea sănătății ocupanților, ușurința întreținerii. Funcția de bază a locuinței este non-utilitară. Vom observa că aceste funcții sunt satisfăcute mai bine de casele tradiționale decât de cele noi, fapt ce ar trebui să ducă la schimbarea atitudinii asupra locuirii tradiționale, care are cel mai mult de suferit mult în țările aflate în curs de dezvoltare, din cauză ca societatea încetează să mai aibă valori simbolice pe care să le comunice.

Ca riscuri se identifică problema opțiunilor excesive, lipsa unor constrângeri determinante și lipsa bunului gust exprimat prin preferințele acestora. Aceste neajunsuri sunt generate de inabilitatea indivizilor de a alege în afara cadrului formelor tradiționale, deși ei refuză tradiția, apreciind concepte occidentale, specifice și care răspund condițiilor și problemelor altor regiuni, altor nevoi specifice și altor moduri locale de viață. Această atitudine de neglijare a pattern-urilor culturale tradiționale poate duce la rezultate grave. Casa conferă un statut important. *„Casa oferă un sentiment de mai bine atunci când poartă un mesaj diferit despre cine ești tu.”*³⁰⁹

Trebuie identificate sistemele și procesele nevăzute care ne influențează viața și ne afectează sănătatea, *„care ne controlează comportamentul, trebuie să ne raportăm la lumea urbană și să luăm decizii legate de poziționarea noastră în ea (...)*

---

³⁰⁷(idem, p. 48)

³⁰⁸(Levi-Strauss, 1968, pg. 228-229)

³⁰⁹(Montgomery, 2017, p. 134)

*Oamenii nu sunt suficient de echipați încât să fie capabili să ia decizii care să le maximizeze fericirea.*³¹⁰

Nefiind suficient de încrezători pentru a fi diferiți, oamenii nu sunt capabili să își exprime propriile tradiții sau să răspundă nevoilor și condițiilor directe ale zonei, oamenii apelează la imagini comerciale ca simboluri ale apartenenței la o clasă socială. Astfel, noile valori simbolice sunt priveliști încadrate de ferestre generoase, luminoase care înlocuiesc orientările simbolice și religioase ale trecutului. „*Acum noile simboluri sunt sănătatea fizică, soarele și sportul (...) idealul de sănătate a devenit noua religie.*”³¹¹

Oamenii percep casa de vis ca un obiect înconjurat de copaci și iarbă, la țară sau în suburbie, tipologia preferată este casa unifamilială în proprietate privată (deși oamenii stau poate numai 5 ani), care nu răspunde unor nevoi reale, ci ea simbolizează independența. Casa ideală se supune principiilor estetice și nu celor funcționale. Întregul concept al casei private și al împrejurării poate fi expresia teritorialității. Natura simbolurilor teritoriale sunt de mare importanță în contextul suprapopulării și aglomerării în creștere. Fac parte din anumite comunități doar din nevoia de securitate și de prestigiu, ideea de prestigiu contribuie și în alegerea terenurilor astăzi, la modă.

CAPITOLUL 6. CAZUISTICA

6.1. Analiză teritorial urbanistică. Studii de caz

6.1.1. Evoluția creșterii urbane

6.1.1.1. Context

Cadrul natural al regiunii Banatului este divers și complex, factor favorizant al multitudinii de activități economice manifestate de timpuriu, care se reflectă și în diversitatea tipologiilor de organizare a așezărilor. În general, marea câmpie a Banatului deține o pondere importantă, lângă alte forme de relief cum sunt dealurile, podișurile și munții.

Poziția geografică a Banatului se află la întretăierea marilor drumuri comerciale, contactul cu alte populații coloniste a produs interacțiuni între cultura autohtonă și cea a naționalităților conlocuitoare ce s-au manifestat în arhitectura vernaculară.

Teritoriul Banatului este zonificat din punct de vedere etnografic astfel: Clisura Dunării, Oravița- Reșița, Almăj, Culoarul Timiș-Cerna, Valea Bistrei, zona Făget, zona Lugoj, Dealurile Lipovei, Câmpia Înaltă a Banatului, Câmpia de Vest a Banatului.³¹²

Satele de câmpie sunt localizate în mare parte în Câmpia Banatului și Aradului, dar se regăsesc și în Culoarul Mureșului, Depresiunea Zărandului, Lugoj, Lipova. În Câmpia de Vest satele s-au constituit ca noduri ale unei rețele uniforme de așezări create de sistematizarea austriacă, dar există și așezări vechi reanimate de administrația habsburgică, prin modernizarea structurii așezării (Cenad, Ciacova, Recaș, Șag, Vladimirescu-Glogovăț, Sâmbăteni).

³¹⁰(idem, p. 78)

³¹¹(Rapoport, 1969, pg. 129-132)

³¹² (Săcară, 1987, pp. 149-156)

Satele de deal și munte au o structură complexă. Din tipologia satelor de vale se discern situații-tip sau sisteme mixte. Așezările localizate pe pante se conformează în funcție de curbele de nivel, de factură geometrică ortogonală, iar cele de culme au planimetria liniară, ortogonale sau circulare, care fie sunt adaptate la relief, fie sunt tip aglomerat, aglutinat. „Cercetarea ansamblului așezării (rurale) pune în evidență mai multe nivele ale organizării. O primă definiție a așezării ca ansamblu și în raport cu mediul înconjurător, pune în relație „intravilanul” cu „extravilanul” (...) fixând o limită între interior și exterior (...).”³¹³ Satele de câmpie au delimitări ferme, de cele mai multe ori, pe când satele de deal și de munte au limite difuze, contopindu-se cu natura. Așezările dispersate erau dublate prin „roiuri” de mici ferme, care erau instalații în afara hotarului și care participau la activitățile agricole și de creșterea a animalelor. Administrația austriacă a căutat să limiteze extinderea acestui sistem, dar comunismul l-a exterminat.

Câmpia de Vest a Banatului, zonă extrem de mlăștinoasă și împădurită cu vegetație arboricolă de baltă (de la culoarul Someș Crasna- Ierul, Crișurile, Mureșul și Bega) a cunoscut ample lucrări de asanări, îndiguiri, canalizări, construire de ecluze și despădurirea zonelor joase dintre Tisa și Carpați. S-a creat astfel un spațiu agricol amplu cu sol cu fertilitate ridicată, drept consecință populația rurală a sporit, fiind înființate sate prin aducerea de coloniști germani (șvabi) și mai puțini coloniști slovaci și grupuri importante de populații din regiunea munților Apuseni.

Modul de organizare a așezării tradiționale e dependent de cadrul natural și de contextul economic, politic, social, cultural. Modelul urbanistic acționează fie împreună cu realitățile locale într-o dezvoltare organică, fie independent de acesta într-o dezvoltare impusă. „Conformarea tradițională este dublată de adoptarea unor planuri impuse de administrația habsburgică, urmând modele străine zonei. Ele sunt prea rar corelate cu relieful și alți factori naturali, în majoritatea cazurilor prevalând modelul.”³¹⁴

În jurul Timișoarei, satele sunt organizate în cercuri concentrice, în zona de influență a municipiului, cu care formează un sistem urban, situate la distanțe de până la 30 km. Până în anii 1990, satele din jur reprezentau sursă de hrană și forță de muncă, orașul oferind funcțiile de învățământ, cultură, sănătate și administrație regională. Acestea sunt demonstrate de densitatea de drumuri și căi ferate ce leagă radial orașul cu așezările din jur. În ultima perioadă, acest tip de relație s-a transformat, generând un alt tip de relație și o rețea urbană, prin care unele sate au devenit cartiere rezidențiale ale orașului și întâlnindu-se unele cu altele prin dezvoltări în ambele direcții.

Așezările sunt semnificative prin modul de raportare față de nucleul urban. Pentru subzona **Câmpia de Vest a Banatului**, care face obiectul studiului, se observă următoarele caracteristici: Zonă de șes, care crește de la vest către est depășind rareori 100 m altitudine, are numeroase elemente comune cu Banatul Sârbesc și cu cel Maghiar.

Din punct de vedere al tipului de relație cu orașul, se identifică următoarele forme ale spațiului rural românesc din Câmpia de Vest a Banatului, în zona analizată:

- **sate periurbane** aparținând primei coroane, dar care se contopesc cu orașul, a căror dezvoltări sunt dependente de oraș, se află în zona de influență a acestuia și constituie un spațiu periurban de habitat pentru populația care își desfășoară activitatea în oraș.

³¹³(Gheorghiu T. O., 2008, p. 336)

³¹⁴ (idem)

- **sate periurbane intermediare**, care deși aparțin primei coroane periurbane, sunt mai puțin dependente de oraș, au o conectivitate bună cu orașul, dar în care polarizează activitatea economică a orașului,
- **sate din al doilea inel periurban** (periurbanul extins) - aflate pe rute principale, fac parte din a doua coroană urbană - sate autonome față de oraș (situat la peste 30 de km de centrele urbane). Satul e influențat de infrastructura de transport, prosperitatea și atractivitatea acestora depinde de gradul de conectivitate.

Așezările rurale sunt influențate de caracteristicile socioeconomice ale zonei mai mari în care se află. Avem zone caracterizate de factori favorizanți dezvoltării (resurse naturale, activități economice diverse, pondere mai ridicată de muncă calificată, ofertă superioară de locuri de muncă, spre exemplu Câmpia Banatului, etc.) și zone în care predomină factori restrictivi ai dezvoltării (dependența de agricultură, infrastructura socială deficitară).

6.1.1.2. Clasificarea așezărilor

Se poate face în funcție de gradul de dezvoltare, de potențialul economic, de ocupația economică sau de influența urbană, dar toate iau în calcul nivelul de afectare economică și demografică a acestora.

Analiza are la bază criteriile fizice-geografice, demografice, economice, de locuire, de echipare tehnică-edilitară, sociale, ecologice. La nivel național, pentru fiecare criteriu s-au găsit 3 tipuri de așezări:

- comune înstărite și cu potențial,
- comune înstărite cu potențial slab,
- comune cu condiții medii.

Se constată că, comunele în care fenomenul se manifestă omogen conțin:

- spații rurale aflate în plină destructurare,
- spații agricole prospere, dar subpopulate,
- spații forestiere stagnante,
- spații agro-forestiere din ce în ce mai turistice,
- spații rurale în creștere centrate pe comerț și servicii,
- zone periurbane rezidențiale,

În concluzie sunt o multitudine de centre de ruralități în jurul cărora gravitează mai multe localități rurale.³¹⁵

Ca tipologie, în Câmpia de Vest a Banatului sunt predominante satele cu planimetrii geometrice cu rețele rectangulare în plan și omogene și ocupă terenuri plate. Uneori, se asociază și rețele deformate: Cenad, Șag, sau există o organizare de tip central cu o piață. Structura morfologică cu una sau mai multe axe de simetrie, a fost modificată de dezvoltările ulterioare. Așezările au cunoscut o creștere dinamică complexă în ultimele 2 decenii, în special fenomenul de periurbanizare.

Periurbanizarea constituie forma de maximă ambiguitate în care se dizolvă ierarhia oraș - teritoriu prin înghițirea nucleelor de habitat rural și structuri discontinue, diferențierea dintre periferie urbană și spațiu rural fiind imposibil de decelat.

Satele periurbane sunt supuse fenomenului de creșterea excentrică, de dispersie spațială.

Dezvoltarea s-a făcut prin forțele centrifuge de ghidare a intereselor dezvoltatorilor ca efect a suprasolicitării centrului către ținte aflate în exterior prin

³¹⁵ (Bădescu, Cucu Oancea, & Șișeștean, 2011, p. 114)

fenomenul de expansiune și care a fost accentuat de mijloacele de transport, ce a generat difuzia spațială. Cultura locuirii și modul de utilizare a spațiului a evoluat în timp, în relație cu schimbările mentalităților și stilul de viață, cu puterea de cumpărare și cu evoluția demografică.

Zonele periurbane – sunt rezultat al creșterii urbane, care a avut loc în coroane succesive, care nu sunt neapărat concentrice, dar influențate de pătrunderea în limitele orașului a zonelor foste agricole. Creșterea periurbană este generată de demografie prin producția de locuințe noi. Creșterea urbană este stabilită în termeni de valorificare fragmentară a teritoriului ca o consecință a evoluției economice, politice și sociale. Un rezultat al fenomenului general de expansiune urbană sunt dezvoltările urbane fără viabilitate și cu o imagine urbană negativă dată de o suprautilizare a terenului și o lipsă a confortului estimat.

Cauzele sunt: extinderea intravilanului în terenul agricol fără a se face o parcelare specifică locuirii, fără configurarea unei trame stradale dimensionate corespunzător și fără existența unor funcțiuni complementare necesare – dotări educaționale, medicale, generând cartiere dormitor cu grad redus de dotare și distribuite inegal.

Zona analizată a suferit o diversitate de moduri de creștere, generând tipologii spațiale morfologice foarte variate. Toate acestea se regăsesc în zonele analizate și pot da o imagine cronologică a așezărilor.

6.1.1.3. Tipare de creștere ale spațiului periurban

Acestea sunt influențate de:

- 1) poziția față de oraș: limite interioare – reconversia/ valorizarea unor zone interioare intravilane – zone industriale sau centrale chiar și limite exterioare (periferii îndepărtate) care se constituie din nuclee rurale îndepărtate ce dau naștere unor suburbii satelit favorizate de prezența unei anumite infrastructuri de transport.
- 2) după raportul cu centrul: limite subordonate – dependență de centru și limite libere generând zone autonome – cu centralitate proprie.
- 3) după raportul cu exteriorul: zone fragmentare cu conectivitate redusă la nivelul ansamblului (zonei urbane funcționale) și limite deschise care sunt specifice creșterii extensive a orașului cu periferii difuze – zone rezidențiale dispersate în teritoriu a căror apariție a fost declanșată de infrastructura de transport.
- 4) Morfostructura: limite flexibile caracterizate de permisivitate, conectivitate și limite rigide, fără contact, zone impenetrabile.

6.1.1.4. Creșterea poate fi:

- 1) **concentrică** (în jurul unui centru tradițional),
- 2) **tentaculară** – pornește de la un nucleu tradițional, dar se distorsionează pe direcțiile pe care orașul se dezvoltă,
- 3) **difuză** – răspândit vast în teritoriu și pot să se formeze chiar noi centralități, care tind să coaleză. Se poate determina vârsta creșterii, inițial se dezvoltă fragmentar ca o insulă, care poate ajunge la maturitate, creând o relație cu nucleul pe care l-a asimilat,
- 4) **satelitară** – tind spre disjunție, un model care apare pe cale de consecință și se caracterizează prin menținerea autonomiei și atingerea un nivel de centralitate.

6.1.1.5. Evoluția parcelarului

- 1) **Parcelarul spontan** – inițiativă individuală sau de grup restrâns, fără reglementarea zonei prin operațiuni cadastrale succesive.

- 2) **Parcelarul obținut prin sub-parcelare** – cu PUZ, PUD, parțial respectate – loturi mari generoase, loturi medii și loturi mici economice. În zona studiată de obicei cu retragerea zonei edificabile cu 5-6-8 m de la stradă și curte și grădină în spate.
- 3) **Parcelarul obținut prin operațiuni urbanistice la scară mare** – plan director, PUG sau PUZ, adică extinderi ale parcelarului existent, conversii funcționale unități industriale, agrozootehnice, reparcelări și inserții de ansambluri de locuințe colective.

Aceste procese duc frecvent la rupturi de scară la nivelul dimensiunii parcelarului, al înălțimilor clădirilor, la nivelul densității clădirilor (POT) și la nivelul coerenței (continuitate, dimensiune) a tramei stradale. Un alt efect este neadaptarea la imaginea așezării (stilistică), o lipsă de coeziune a peisajului prin prezența redusă a plantațiilor, a cadrului natural și relație deficitară între structuri vechi și noi.

6.1.1.6. Tipare morfologice în expansiunea teritorială

Factorii determinanți ai urban sprawl sunt: creșterea economică care a dus la cererea de locuințe individuale, ceea ce a generat specula imobiliară, generând o planificare nesustenabilă deoarece a dus la creșterea motorizării.

Patternurile rezultate sunt de mai multe feluri:

- **fragmentare** – obținute prin subdivizări ale parcelelor agricole, modificarea ierarhiei străzilor, rupturi ale conectivității, discontinuități ale traficului prin accese auto la fiecare lot, dispariția peisajului natural și segregarea socială. Tiparul fragmentar a generat forme spațiale de tip ciorchine/ tentacul,
- **juxtapunere** – alăturare de funcțiuni incompatibile, suprapuneri de țesut urban cu granulații diferite, nearmonizarea intereselor publice/ private. Juxtapunerea a generat forme spațiale de tip fermoar,
- **intercalare** – mixitate funcționale în raporturi de reciprocitate: locuire-agricol, locuire – industrial și diversitatea modurilor de viață, excluderea sau înlocuirea formelor vechi cu forme noi, juxtapunerea unor planificări spațiale diferite: PUG vs. PUZ și intervenții locale care au generat discontinuități. Intercalarea generează forme spațiale de tip petice.
- **parazitare** – dezvoltări agresive în raport cu un cadru construit existent, are un ritm rapid de creștere, produce segregare față de existent, alterând peisajul existent. Tipologia parazitara generează forme spațiale de tip franjuri și ciorchine.
- **randomizare** („leap frog”) - dezvoltări necontrolate, adaptări succesive la un context care nu e pregătit pentru urbanizare, spații fără identitate. Formele spațiale sunt aleatorii și punctuale în raport cu contextul.³¹⁶

6.1.1.7. Etapele de dezvoltare ale comunelor periurbane

Cele două perioade majore de creștere sunt cele care au definit caracterul rural și cele care au definit caracterul periurban.

Intravilanul vechi - prima etapă are parcelar de factură rurală care constă în suprafețe mari dreptunghiulare cu frontul îngust la stradă și curte și grădină în spate. Clădirile dispuse sunt în general lipite pe 1 sau 2 laturi. Frontul generat este compact fără retragere din aliniament. Anexele se dezvoltă în lung de obicei tot cu calcan.

³¹⁶ Angelica Stan, note de curs Dinamica periferiilor, Master Urbanism UAUIM

Etapa a doua de creștere 1989-2010 și etapa a treia de creștere (2010-2021) – evoluție periurbană, o extindere în teritoriu ce se caracterizează prin monofuncționalitate. Parcelele de locuințe individuale, semicolective și colective sunt de dimensiuni reduse. Tipul de dezvoltare a fost generat de urbanizarea accelerată. Zonele noi dezvoltate nu au la bază o viziune de ansamblu, fiind fragmente de dezvoltări nefinalizate și precare din punct de vedere al dotărilor publice, slab evaluate privind calitatea vieții. Aceste zone libere pot deveni spații de interes public care pot crește valoarea localităților.

6.2.1. Sate peri-urbane – din primul inel periurban

6.2.2.1. Giroc și zona peri-urbană

Localizare - Comuna Giroc este amplasată la Sud-Est de Timișoara, pe un teren relativ plat. Componentă a acestei unități administrativ teritoriale este și satul Chișoda.

Cadru geografic: Peisajul natural este compus din câmpii fertile care favorizau practicarea agriculturii. Agricultură s-a axat pe culturile de cereale. Densitatea satului a fost cea specifică satului grupat rectangular cu gospodării adunate.

Cronologie istorică: În 1723 apare în harta lui Mercy, în 1774 la J.J. Ehrler apare „Djurok” în cercul Parța cu locuire românească.

În 1770, în Ridicarea Iosefină apare ca așezare neregulată, grupată în jurul unei râpi semicirculare, menținută parțial ca traseu de sistematizarea austriacă.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, în ridicarea topografică, satul are aceeași formă generală și structură ca în Ridicarea Iosefină, dar terenul agricol este structurat geometric, printr-o rețea de drumuri și parcele care se menține până astăzi.

În secolul al XIX-lea, casele satului erau foarte răsfirate ajungeau până la pădurea care înconjură satul. Din cauza revărsării Timișului, satul, cu mai multe subdiviziuni, se mută pe locul de astăzi, vechiul sat era numit Satul Bătrân, conform N. Ilieșu. În Satul Bătrân s-ar fi menținut din etapa premodernă elemente ale vechii așezări, printre care și ruinele vechii biserici.

În 1990, Chișoda – satelit al Girocului, era deja alipită de Timișoara. După 1990-2004 – dezvoltarea în teritoriu s-a produs pe drumul spre Giroc – Calea Timișoarei.

P.U.G.-ul Giroc 2004 tratează și reglementează dezvoltarea între Timișoara și Localitatea Giroc și o dezvoltare între Chișoda și Giroc, precum și o dezvoltare înspre Urseni în lungul drumului Calea Urseni.

În 2010 s-a intenționat realizarea unui P.U.Z. director prin care se urmărea coordonarea și dirijarea extinderii în teritoriu până la pădurea Giroc.

În prezent P.U.G.-ul care se află în lucru urmărește o introducere în intravilan pentru a obține un procent de 90% din teritoriul U.A.T. intravilan, fără a fi echipat edilitar, cu dotări socio-educative deficitare și fără rețea de spații verzi care să susțină o dezvoltare de această anvergură. La nivel declarativ, se încearcă o creștere a vitalității zonei, prin convertirea siturilor militare dezafectate în funcțiuni de interes public cu destinația de servicii către populație pentru cartierele rezidențiale nou generate.

Zonele de locuințe colective se dezvoltă pe drumul Timișoara-Giroc, în teritoriu între fosta Unitate Militară și Calea Urseni și între Chișoda și Giroc.

Ca **structură urbanistică inițială**, tipologia adoptată este cea uzuală Câmpiei joase a Banatului, o rețea uniformă de străzi, cu una supralărgită constituind axa majoră a satului și fără o rezolvare anume a centrului. Neregularități apar în zona

sudică. Satul e de tip grupat cu structură regulată, geometrică, concentrată, rectangulară, fără centru definit, cu câteva enclave de rețea deformată. Clădirile importante: Biserica ortodoxă și catolică, Primăria sunt concentrate pe axa principală la intersecția cu prima stradă perpendiculară. Conturul intravilanului este neregulat.

Evoluția așezării: Se remarcă continuitatea structurală și teritorială a așezării, rar întâlnită în zona de șes a Banatului. Etapa medievală (sec. XVI, XVII) cuprinde 70 de case.

Etapa Modernă timpurie (sec XVIII) este reprezentată în Ridicarea Iosefină prin care se observă atât vechea structură morfologică a așezării vechi cât și primele măsuri de sistematizare. Suprafața are contur semicircular 1500-1700 mp, având în zona Sud o râpă. Parcelarea și drumurile au orientare oblică N-E-S-V. Satul este regulat concentrat, tip aglutinat.

Etapa modernă și contemporană (sfârșitul secolului XVIII- XX) este perioada în care satul este restructurat masiv. În planul din 1884 este ilustrată rețeaua geometrică regulată în țesut omogen, având conturul semicircular al așezării vechi, sunt vizibile disfuncțiunile generate de râpa din sudul așezării și reperele extravilane ale sfârșitului de secol XVIII precum și neregularitățile menținute de râpă. Prin Vestul Chișodei trecea deja calea ferată. Modificările ulterioare în structura satului sunt insesizabile cu excepția unor noi lotizări în zona fostei râpi. La sfârșitul secolului al XIX-lea apare calea ferată în Nordul satului Timișoara-Buziaș, unde a fost edificată și gara. În perioada comunistă s-au realizat câteva ferme agroindustriale.³¹⁷

Pentru satele cu planimetrie regulată, integrarea în modernitate s-a realizat ușor. Din cauza intensificării fenomenului de creștere forțată a localității, satul s-a extins necontrolat, tinzând să se contopească cu orașul. Acest sat este sufocat de mediul urban, prin noile dezvoltări rezidențiale. În ultimii 10 ani, extinderea s-a produs pe suprafețe mari, discontinuu. Pattern-ul vechii așezării este în disonanță cu cel al noilor dezvoltări, structura lor difuzează în teritoriu, înspre periferie, creând un contur neregulat și cu bariere generate de artere mari de circulație. Satul este fracturat de calea ferată și de două drumuri naționale. Mutațiile majore s-au produs din transformarea acestei zone bazate pe agricultură, în zonă rezidențială, spațiul rural este ocupat de activități non-agricole, loisir, turism, locuire, mici industrii locale, comerț, lanțuri de supermarket.

În perioada comunistă s-a construit unitatea militară, care a fost desființată la începutul anilor 2000, după integrarea în NATO, aceasta este acum ocupată de cartiere rezidențiale. Imediat după revoluție, în perioada de tranziție au apărut câteva centre comerciale și convertirea unor ferme agricole în spații comerciale și depozite, apar lotizări care tind să se lege de orașul Timișoara.

Lotizarea inițială în vatra veche era dominată de parcela de 40-90 m, care prin deschideri succesoriale sau dezmembrări s-a ajuns la 20x90 m. Există și câteva parcele neregulate deformate adaptate reliefului. Casele sunt dispuse, în vatra veche, perpendiculare pe lot sau cu tendința de a ocupa toată lățimea lotului, cu anexe în

---

³¹⁷(Gheorghiu T. O., 2008, p. 58)

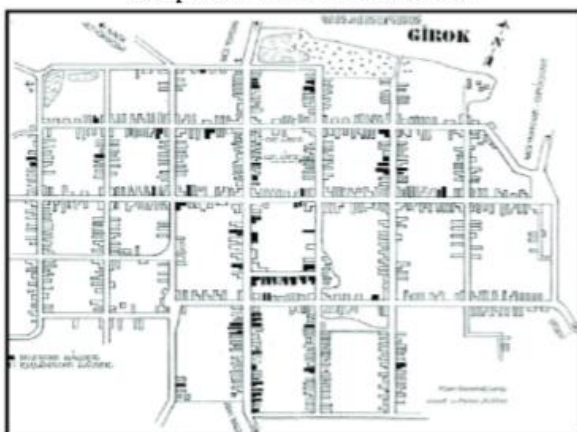
continuare sau izolate pe lot. Se întâlnesc și situații de dublare a casei vechi printr-o casă mai nouă destinată familiei tinere sau oaspeților.³¹⁸

Densitatea crescută a **noilor dezvoltări** este dată de apariția de cartiere de

Figura 2 Giroc. Prima și a doua ridicare topografică.

Dorfplan der Gemeinde Giroc - 1980

Josef-Tiberius Stelzner, Giroc „Wie es einmal war...”, 1860-199.

Figura 3. Giroc. A treia ridicare topografică

Locurile de formă alungită cu casa la drum, încep să se dividă perpendicular, transformând pattern-ul de fâșii lungi de parcele în loturi mici și disproporționate. Satul trece de la o formă adunată, regulată, concentrică, geometrică, la o formă neregulată, împrăștiată cu mai mulți centri. În interior se trece de la o arhitectură locală vernaculară specifică coloniștilor germani, integrată și concepută pentru sistematizarea austriacă, la o arhitectură importată, nepotrivită locului, globalistă și fără identitate. Utilizarea tehnicilor și materialelor neadecvate destructurează spațiul care devine banal și își pierde valoarea patrimonială. Țesutul urban al vetrei este greșit agresiv, înghesuind clădiri de locuințe colective între gospodăriile vechi individuale. Peisajul cultural al satului este degradat pas cu pas într-un proces precipitat. Intervențiile sunt ireversibile, prin preluarea eronată a unor modele neadecvate permise prin documentațiile de urbanism care nu impun reguli privind caracteristicile locale, particularitățile. Se pierde legătura creată între cadrul natural,

locuințe colective, locuințe înșiruite sau prin divizarea unor loturi minime în care s-au construit imobile cu 2-3 apartamente, ajungând astfel indici urbanistici foarte mari, nespecifici zonelor rurale.

Transformările sunt evidențiate în tipologiile de loturi cu gospodării care au ținut morfologia acestor sate. Modificările structurale din interiorul vetrei vechi: loturile se descompun și/ sau se recompun în loturi diferite din punct de vedere tipologic pentru adaptarea unor noi funcțiuni, uneori creând loturi reziduale.

³¹⁸(idem, p. 59)

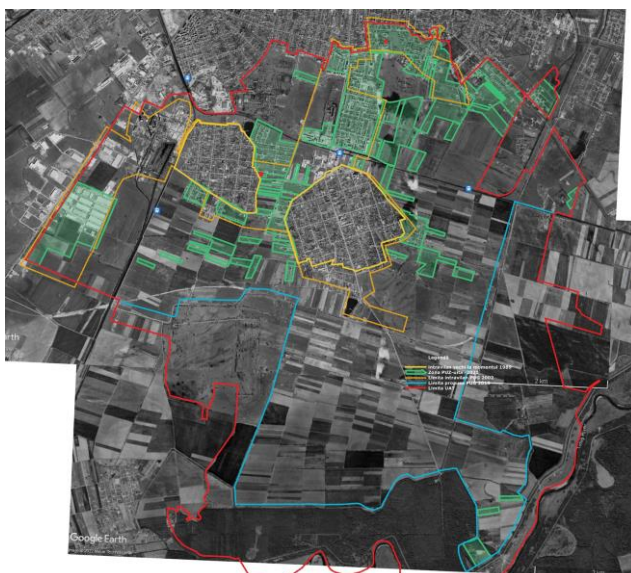
adică de producție și modul de viață, această ruptură se reflectă în planul morfotipologic al parcelarului, al gospodăriilor și construcțiilor.

Atuurile localității sunt fondul construit vechi al satului, potențialul natural – pădurea, amplasarea în teritoriu, tangent unei axe majore de circulație de importanță națională, fără a fi separat prin circulație majoră și calea ferată.

Reactualizarea P.U.G. – schimbările majore sunt de domeniul profilului

Figura 4 Creșterea comunei Giroc

Figură Zona reglementată prin documentații de urbanism (hașura verde)

economic, se trece de la un profil agricol dominant la unul rezidențial. Introducerea marilor terenuri foste agricole în intravilan se face pentru creșterea valorii economice a acestuia și pentru ca administrația locală să perceapă impozite mai mari, dar fără asumarea responsabilității asupra echipării cu rețele tehnic-edilitare, fapt ce a generat dezvoltarea necontrolată a configurației urbane, cu implicații negative pe termen lung: fragmentare, incoerență, rețele ineficiente.

Intravilanul comunei Giroc a fost supus unei creșteri forțate impuse de nevoia de expansiune a orașului Timișoara, fapt ce a generat dualitatea rural-modern. Modificările majore din compoziția populației și din stilul nou de viață al ocupanților au generat noi tipuri de locuire nespecifice zonelor rurale, astfel s-au dezvoltat cartiere de locuințe colective și individuale de tip urban.

În PUG ul din 2004 extinderea intravilanului prevedea contopirea satului Giroc cu satul Chișoda până la unificarea acestuia cu orașul Timișoara.

Propunerea de extindere a intravilanului din 2010, realizată printr-un PUZ

cu caracter director, viza o extindere înspre Satul Rudicica și satul Urseni, adăugând noi trupuri înspre Vest, Est, Nord și Sud până la pădurea Giroc. Aici modelele urbane de locuire individuală sau colectivă s-au perpetuat în tot peisajul rural.

Localitatea Giroc este reședința de comună, prospectele stradale sunt largi de 25-30 m și organizează în prezent spațiul intravilan în cvartale de 350x200 m, în care funcțiunea predominantă este locuirea și serviciile complementare. Loturile clădirilor de locuit din trupul principal au suprafețe între 1500-3000 mp, iar în trupul secundar au arii de 450-550 mp. Localitatea Chișoda, sat complementar comunei, are aceleași caracteristici compoziționale ca și Girocul, prospecte largi stradale de 25-30 m și intravilanul este compus din cvartale de 180-200 m în care sunt cuprinse locuințe și funcțiuni complementare.³¹⁹

În prima etapă de creștere 1989-2010 – dezvoltarea s-a produs satelitar în zona fostei unități militare, mai apoi, după 2010, a evoluat tentacular din nucleul tradițional pe direcția orașului, devenind în prezent o creștere difuză cu formarea unor noi centralități. Girocul a cunoscut o creștere demografică accelerată, astfel în 1992 erau 3983 de locuitori, în 2010 - 5778 de locuitori și în 2021 - 19627 de locuitori.³²⁰ Extinderea teritorială din ultimii 10 ani a zonelor de locuit este oglinda creșterii demografice de aproape 4 ori, față de anul 2010.

6.2.2.2. Dumbrăvița și zona peri-urbană

Localizare Comuna Dumbrăvița este așezată în Câmpia Timișului, în lunca râului Bega (canalul Bega de mai târziu), satul ocupă un sit orizontal (cca. 95-100 m altitudine)

Cadru geografic Peisajul natural este compus din câmpii fertile care favorizau practicarea agriculturii. Agricultură s-a axat pe culturile de cereale. Densitatea satului a fost cea specifică satului grupat rectangular cu gospodării adunate.

Cronologie istorică: Localitățile maghiare din Banat au apărut la sfârșitul secolului al XIX-lea, în urma acțiunii guvernului maghiar.

1889 – 127 de persoane au cumpărat un teren la 6 km Nord de Timișoara, din Pădurea Verde,

1891 – satul este înființat de guvernatorul maghiar, care a dispus defrișarea unei suprafețe din Pădurea Verde, pentru a amplasa noua localitate. Coloniștii au fost maghiari, aduși din pusta Ungariei, din localitatea Szentes la 150 km de Nord de Szeged. Localitatea s-a denumit inițial Vadaszerdokooszeg (comuna din Pădurea Verde),

1891- 133 de familii, un număr total de 768 de persoane au început să construiască case.

1892 - comuna avea deja câteva străzi. La propunerea locuitorilor, comuna a primit numele de Ujszentes (Szentesul nou).

1897 a fost construită cu banii statului, biserică reformată.

Prima atestare documentară se pare că există în monografia lui Bodor Antal din 1907,

La început foarte puțini românii s-au așezat la Ujszentes.

Între 1921-1922, s-au așezat la Dumbrăvița câteva familii originare din Rusikosele și Toracul Mare, din Banatul sârbesc și alte câteva din Comloșu Mare, dar și familii maghiare și române din diferite zone ale României.

În anul 1921 localitatea devine reședință de comună iar din anul 1924 poartă numele de Sântești, abandonat ulterior.

³¹⁹ (Popa & Mărcuș, 2004, pp. 66-71)

³²⁰ <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>

1927 au fost împrăprietărite alte 42 de familii de români (cu 7 iugăre teren arabil, loc de casă și grădină). În același an a fost înființată parohia ortodoxă.

La recensământul din 1930 localitatea a fost listată sub numele Uisentes.

În anul 1964, Újszentes primește numele de Dumbrăvița, iar în anul 1990 localitatea are denumirea bilingvă – Dumbrăvița - Újszentes, nume pe care îl poartă și astăzi.

După anul 2000, prin fenomenul de periurbanizare, s-au stabilit locuitori din Timișoara. Astfel, în mai puțin de 10 ani, numărul de locuitori a crescut o dată și jumătate, cu perspective ulterioare de creștere.

Figura 5 Dumbrăvița. Prima și a doua ridicare

Structură urbanistică: Dumbrăvița este un produs târziu al procesului de întemeiere de așezări în Banat. Planul inițial are o geometrie riguroasă: grupat,

Figura 6 Dumbrăvița 1951, harta militara

Figură Harta

regulat, concentrat, rectangular cu centrul definit (sub formă de piață).

Schiță a evoluției așezării : satul este întemeiat în 1891 pe un amplasament obținut prin defrișarea unei suprafețe din Pădurea Verde, pentru mutarea aici a unui număr de familii maghiare.

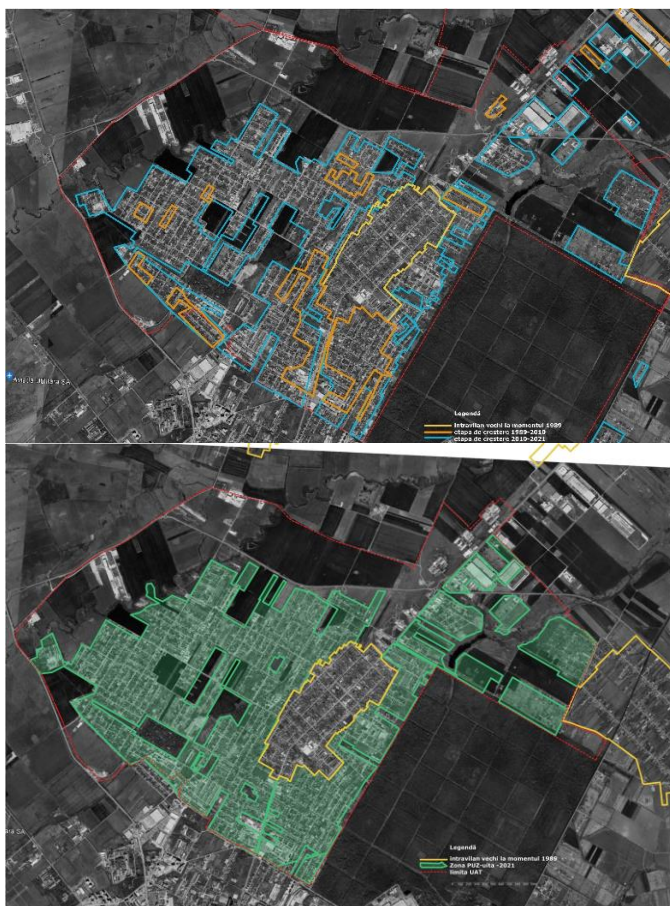
Planul se extinde către mijlocul secolului al XX-lea înspre Nord și înspre Sud în capetele străzii principale Petofi Sandor.

La începutul anului 2000, intravilanul se extinde înspre repere extravilane până la Pădurea Verde, în partea de Est și până la canalul HCN91 înspre Vest.

După 2005 comuna cunoaște o perioadă de extindere accelerată, atingând limita teritorială a orașului Timișoara.

Parcelare inițială: în rețea uniformă, satul este împărțit în 3 sectoare longitudinale aproape identice, fiecare sector are câte 2 cvartale identice de 22 de

loturi cu un cvartal între ele mic de 6 loturi, sectorul central are în loc de cvartalul mic – centrul comunei.

Figură Zone reglementate prin documentații de urbanism⁸

dezvoltare urbană s-a realizat într-o structură carteziană, decalată în unghi de cca 30 de grade spre Vest față de structura originală.

Creșterea a evoluat mai apoi în etapa de **după 2010, într-o creștere difuză** cu formarea unor noi centralități care tind să se alieze într-un sistem urban. Primul recensământ de după 1989, surprinde la Dumbrăvița 2733 de locuitori, anul 2010 – 4477, iar anul 2021, 16423 de locuitori.³²¹ Creșterea demografică se reflectă în expansiunea teritorială ce a avut loc în ultimii 10 ani, o creștere de aproape 400%.

Lotul – Lotizarea inițială era dominată de parcela 40x90 metri, care prin succesiune, prin divizare, s-a ajuns la parcele de 20x90 m. Fiecare lot are curte principală și grădină. Prima componentă are o mobilare simplă, clădire de locuit perpendiculară pe stradă și anexă spre grădină, foarte rar întâlnim și case dispuse transversal pe lot. Se întâlnesc cazuri de dublare a casei printr-un alt corp rezidențial situat paralel cu casa principală. Lotizările realizate în perioada comunistă nu se supun regulii inițiale și nu intenționează să continue structura originală.

Dumbrăvița a suferit **după 1989 o creștere tentaculară liniară** pe axa de legătură a centrului urban cu vatra veche. Câteva unități comerciale, economice și lotizări au produs alipirea satului de oraș. Noua

³²¹ <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>

6.2.1.3. Moșnița Nouă și zona peri-urbană

Localizare: comuna Moșnița ocupă un sit orizontal (cca. 85-90 m altitudine) în estul Câmpiei de vest a Banatului, fiind constituită din satele Moșnița Nouă, Moșnița

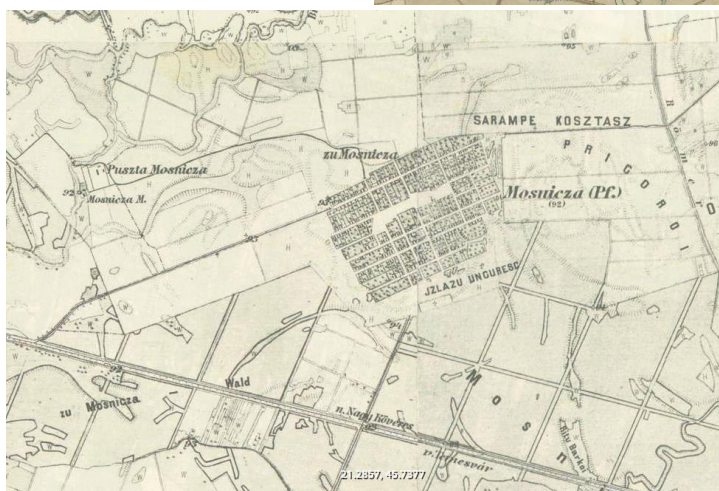

Figura 8 Moșnița. Ridicare topografică prima, a doua și a treia.

Veche, Urseni, Albina, Rudicica.

Cronologie istorică:

1332 – prima atestare documentară a satului Moșnița Veche și a satului Urseni.

Se spune că un anume moș Ioniță a întemeiat satul Moșnița, nu pe locul de astăzi, ci în Satu-Bătrân la un kilometru distanță, lângă pârâul Subuleasa. Din cauza inundațiilor frecvente satul a fost mutat pe amplasamentul de astăzi.

1740-1780 – a fost sistematizat de habsburgi, printr-o acțiune controlată de stat, urbanistic printr-o geometrie clară, standardizată.

Edificarea construcțiilor era controlată de stat. Au fost impuse de către consilierii curții regale organizări și conformări ale gospodăriilor de coloniști, referitor la poziția casei față de lot și stradă, accesul protejat. Prin regulamente oficiale, în 1764, casa este amplasată obligatoriu la marginea terenului și perpendiculară pe stradă, similar cu modelul „francon” întâlnit în colonizările săsești din Transilvania, Evul Mediu. Se construiește biserica ortodoxă și câteva case din jurul său.

În 1820 li se ia locuitorilor Moșniței vechi dreptul de proprietate asupra Satului bătrân și asupra hotarului său, primind în schimb dreptul asupra pădurii din apropierea satului (spre sud).

În 1890, Moșnița Veche era reședință de comună și avea 2208 locuitori.

În 1904 li se ia locuitorilor dreptul asupra pădurii, care va fi defrișată, iar în loc, administrația austro-ungară va înființa o colonie cu etnici maghiari, viitoarea Moșnița Nouă (1902-1906), formată din coloniști maghiari.

Cele trei localități Moșnița Nouă, Albina, Rudicica apar mai târziu la începutul secolului al XX-lea, prelungind în timp aplicarea tipologiilor zonale fără a se constata modificări.

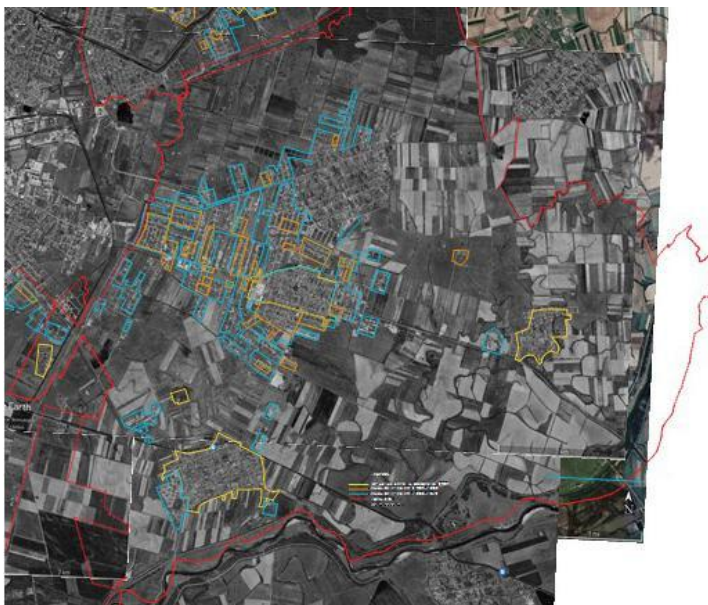
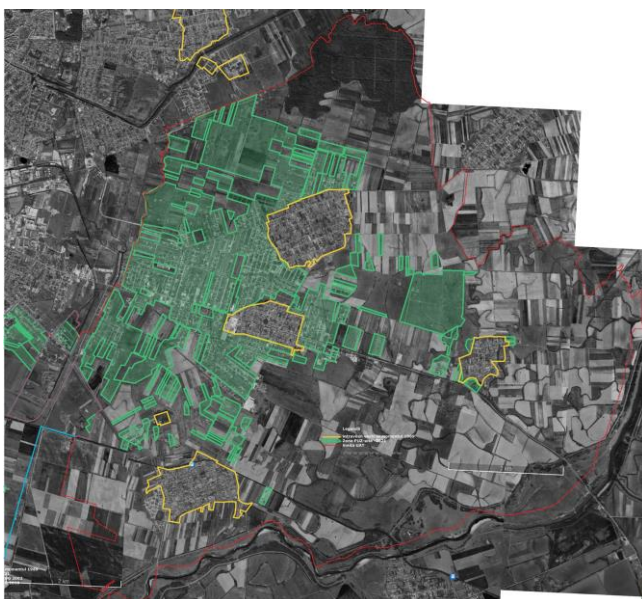

Figura 9 Creșterea comunei Moșnița Nouă

Structură

urbanistică: Albina și Moșnița Nouă sunt produse târziu ale procesului de întemeiere de așezări în Banat. Planul inițial are o geometrie riguroasă: este sat grupat, regulat, concentrat, rectangular cu centrul definit (sub formă de piață).

Moșnița Veche și Urseni au fost întemeiate în etapa „theresiană”, în cadrul operațiunilor urbanistice făcute sub controlul statului, opțiunea fiind îndreptată spre o geometrie clară, standardizată, fără centru definit.

Structura și morfologia satelor se caracterizează prin așezări ordonate, grupate, regulate, concentrate, ortogonale, geometrice.

Localitățile sunt mici și mijlocii așezate la distanțe de câțiva kilometri unele de

altele și au păstrat caracterul tradițional al satelor de coloniști. Conform dispoziției patentei imperiale gospodăriile se situau într-un plan dreptunghiular, așezate una lângă alta, cu fațada scurtă a casei orientată la stradă, iar biserica, școala, primăria, casa parohială și celelalte construcții obștești s-au construit în mijlocul așezării.³²²

³²² <https://mosnita.ro/comuna/istoric>

Comuna Moșnița, prin fenomenul de ex-urbanizare, s-a extins până la limitele orașului Timișoara.

Populația comunei Moșnița Nouă în anul 1992 era de 4041, în 2010 de 5101 și în 2021 de 12638 de locuitori.³²³ Cucerirea aproape completă a teritoriului agricol este influențată de creșterea accelerată a populației. Și aici, începând cu 2010 are loc o creștere a intravilanului de aproape 4 ori.

Sistemul de parcelare – tipic pentru satele de câmpie sistematizate în secolul XVIII-XIX, având două străzi principale perpendiculare și restul secundare, formând cvartale unele mai lungi, altele deformate. Cvatralele sunt cu două variante de organizare fie cu

Lotul – Lotizarea inițială cu curtea în față și grădina în spate.

În perioada 1989-2010, creșterea a fost tentaculară pe direcțiile ce leagă nucleul tradițional cu centrul urban polarizator, difuzând mai apoi în teritoriu și generarea unor noi centralități.

Figura 10 Ghiroda. Prima ridicare iozefină, a doua și a treia ridicare topografică

³²³ <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>

6.2.1.4. Ghiroda și zona periurbană

Localizare: Comuna Ghiroda este așezată în Câmpia Timișului, satul ocupă un sit orizontal (cca. 95-100 m altitudine)

Cronologie istorică:

Între 1332-1337 este atestată prima oară documentar.

În 1717, prima conscripție austriacă (recensământ al satelor) arată că Girouda, figurează cu 24 case, în cercul Timișoara.

Încă înainte de pacea de la Passarowitz (1718), austriecii întocmesc o conscripție a tuturor satelor din Banat. Ceea ce este important în acest document este faptul că localitatea Ghiroda exista la sfârșitul dominației turcești, atunci când, de fapt, multe sate nu au mai supraviețuit.

În 1718, în urma cuceririi Banatului de către austrieci, satul Ghiroda ajunge proprietatea curții habsburgice;

Între 1723 – 1725, pe harta Banatului Timișean, întocmită imediat după preluarea Banatului de la turci, sub guvernământul lui Florimund Mercy, Gyroda se află în districtul Timișoara, purtând simbolul de sat locuit și cu biserică.

În 1761, pe harta oficială a Banatului Timișean, Giroda este un sat în districtul Timișoara, locuit de o populație de rit ortodox.

Între 1769 – 1772, Giroda figurează pe ridicarea Iosefina, în cercul Timiș, plasa nr. 54 a hărții ca o localitate românească cu 94 familii, cu un fond funciar de 2520 jugăre și 1340 stânjeni teren comunal. Harta a fost întocmită din ordinul lui Iosif al II-lea,

În 1774, Gyroda, locuită numai de români, în districtul Timișoara, cercul Bucovățului.

În 1776, pe harta Banatului Timișean întocmită de Francesco Grisselini, numele Giroda, figurează în zona Timișoara, ca sat cu 78 de case, cu școală și parohie.

În 1797, din cauza așezării satului în lunca Begheiului, care a pricinuit mari și repetate ne cazuri prin revărsările sale, oamenii au hotărât să mute vatra satului mai spre nord. Cei care au rămas pe vechiul loc s-au numit cei din „Satul bătrân”.

În 1802, Giroda apare pe harta din Atlas Hungaricus sen Regnorum Hungariae, Croatiae et Slavoniae; Viennae 1802.³²⁴

În 1972, Ghiroda este comună suburbană a municipiului Timișoara, sediu de comună, aparținându-i și localitatea Giarmata Vii.³²⁵

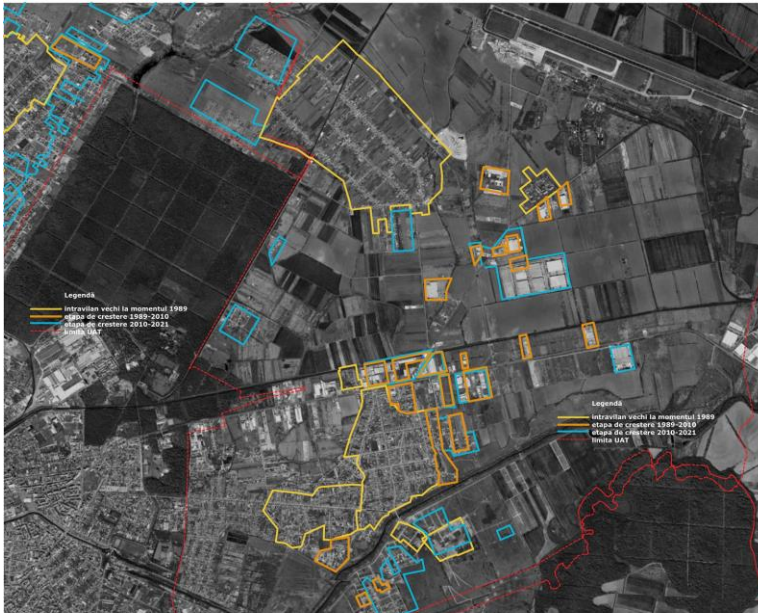

Figura 11 Creșterea comunei Ghiroda

În 1992, Ghiroda avea 4969 de locuitori, în 2010 a crescut la 5437, iar în 2021 la 8165 de locuitori.

Structură urbanistică:

oscilează între neregularitate și regularitate. Satul este divizat în 3 zone mari fără centru definit. Zona cea mai veche este estică, structura este grupată cu contur regulat, dar structură deformată, zona mediană este o rețea deformată, zona Ghiroda Nouă

este cea mai recentă și are structură simplă, rețea carteziană regulată.

Parcelare inițială: morfologia este strâns legată de tipologia rețelelor de străzi, se pot identifica pe plan loturi neregulate, cvasi-regulate este zone dens ocupate și compacte și regulate în zona nouă. Loturile sunt înguste și lungi, fiind deformată de contextul stradal.

Mobilarea parcelelor se face divers, formele parcelelor determină tipul de ocupare a acestora. Majoritatea gospodăriilor sunt cu câte o singură clădire de locuit perpendiculară sau longitudinală pe stradă.

³²⁴ <https://primariaghiroda.ro/despre,-comuna/scurt-istoric-al-comunei/>

³²⁵ (Drinovan, 1973, p. 173)

Figura 12 Sânandrei. Prima ridicare izoefină, a doua și a treia ridicare

Cronologie istorică: satul constituie una din cele mai vechi așezări din Banat,

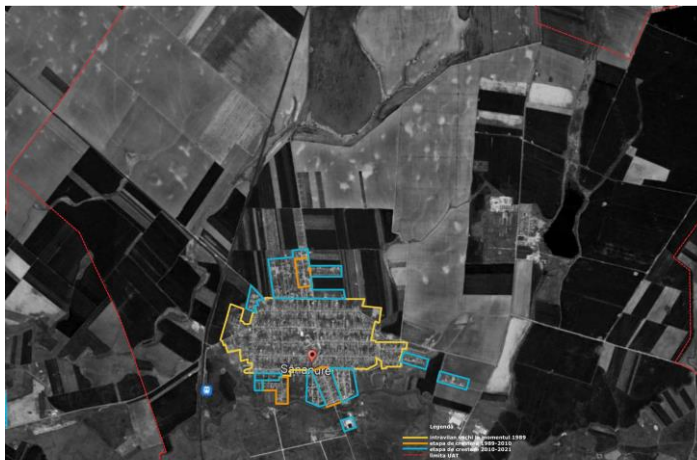

Figura 13 Creșterea comunei Sânandrei

de germani.

La sfârșitul secolului XVIII, Sânandreiul devine localitate germană, dar și românii au rămas o comunitate importantă.

În 1811, coloniștii germani au construit biserica romano-catolică.

În 1834, românii au construit biserica ortodoxă.³²⁶

Creșterea periurbană în ambele etape analizate s-a produs difuz, fără a genera noi centralități până în prezent. Creșterea a avut loc mai lent, fiind mai consistentă după 2010.

6.2.2. Sate intermediare – din primul inel periurban-din studiul sociologic

6.2.2.1. Sânandrei

Localizare:

Comuna Sânandrei este așezată în centrul Câmpiei de vest a Banatului, satul ocupă un sit orizontal (cca. 90 m altitudine)

Comuna Sânandrei este atestată documentar în 1230. În perioada medievală a fost o localitate românească.

În 1717 avea 23 de case și era numită *Saint André*.

Între 1748-1749 are loc prima colonizare a satului cu germani.

În 1766, al doilea val de colonizări cu francezi

În 1772, al treilea val de coloniști, format din 42 de familii

³²⁶ https://ro.wikipedia.org/wiki/S%C3%A2nandrei,_Timi%C8%99

Structura urbanistică: se datorează secolelor XVIII-XIX, zona centrală are rețea deformată și reprezintă o regularizare a unei rețele mai vechi de secolul XVIII.

Sistemul de parcelare este ordonat, întâlnit în majoritatea satelor de câmpie sistematizate, cvartale dreptunghiulare, iar cvartalele centrale au loturi deformate. Zonele extinse sunt organizate mai liber.

Figura 14 Creșterea comunei Săcălăz

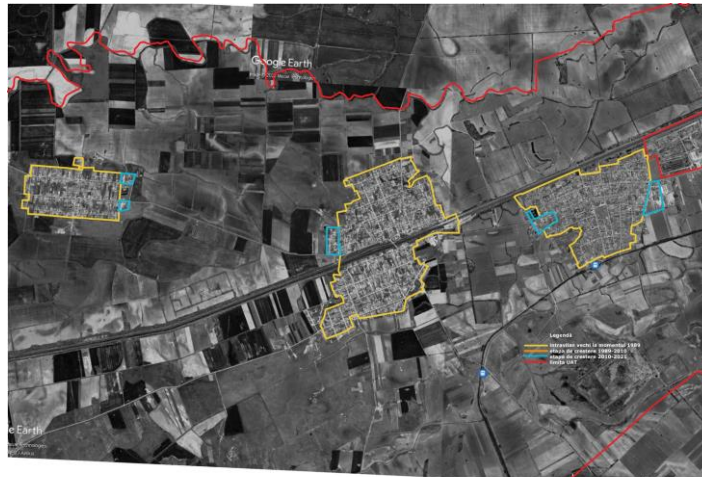

Figura 15 Sânmihaiu Român, Utvin

Mic și satele lor aparținătoare.

Același ritm de creștere demografică l-au avut și localități precum Sânmihaiu Român de la 4052 de persoane în 1992 la 5295 în 2010 la 8503 de persoane în 2021 și Giarmata de la 4870 de persoane în 1992 la 6494 de persoane în 2010 la 7808 de persoane în 2021. Săcălăz cunoaște o evoluție mai accentuată, populația aproape s-a dublat în ultimii 30 de ani (de la 5425 de persoane în 1992, la 7493 în 2010 și la 10391 de persoane în 2021). Comuna Becicherecul Mic a înregistrat o populație de 4401 de oameni în 1992, în 2010 înregistrează, din cauza desprinderii comunei Dudeștii Noi, o populație de 2929 persoane cu o creștere ușoară până la 3361 de

³²⁷ <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>

Parcelare

inițială: loturile dreptunghiulare sunt regulate 20x100 de metri, lotul este compus din gospodăria spre stradă, având casa de locuit perpendiculară pe stradă și grădina.

Creșterea periurbană în **ambele etape analizate s-a produs difuz**, fără a genera noi centralități până în prezent.

Populația Sânmihaiului era de 4631 în 1992, de 6379 în 2010 și de 7710 în 2021.³²⁷ Creșterea a avut loc mai lent, fiind mai consistentă după 2010.

Același tip de creștere au cunoscut și celelalte comune rămase din primul inel periurban asupra cărora studiul nu s-a concentrat în abordarea teritorial-experimentală,

Giarmata, Sânmihaiu Român, Săcălăz, Dudești, Becicherecu

Figura 16 Creșterea Giarmatei

Figura 17 Creșterea comunelor Dudești Noi și Becicherecu Mic

locuitori în 2021. Comuna Dudești Noi înregistrează o creștere a populației de la 2860 de persoane în 2010 la 3841 de persoane în 2021.³²⁸

³²⁸<http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>

Figura 18 Pădureni Prima ridicare iozefină, a doua si a treia ridicare topografică

6.2.3. Sate din al doilea inel periurban – din studiu

6.2.3.1. Pădureni

Localizare: Comuna Pădureni este așezată în Sudul Câmpiei de vest a Banatului, satul ocupă un sit orizontal (cca. 85 m altitudine)

Cronologie istorică: În sec. XVII, satul este întemeiat de populația românească din Lunca Timișului și, se presupune și de populație turcă, numele istoric al așezării Pădureni este **Lighed** („lighet” în turca veche înseamnă pădure).

În 1717, așezarea era alcătuită din câteva bordeie, „o fundătură” pe valul lui Traian.

În 1761, apare în documente ca așezare locuită de români ortodocși de rit vechi.

În 1964, Lighedul devine **Pădureni**, nume păstrat și astăzi.³²⁹

Structură urbanistică: Pădureni are un plan cu o geometrie riguroasă: grupat, regulat, concentrat, rectangular, fără centru definit.

Schiță a evoluției așezării: satul este întemeiat sub ocupația otomană.

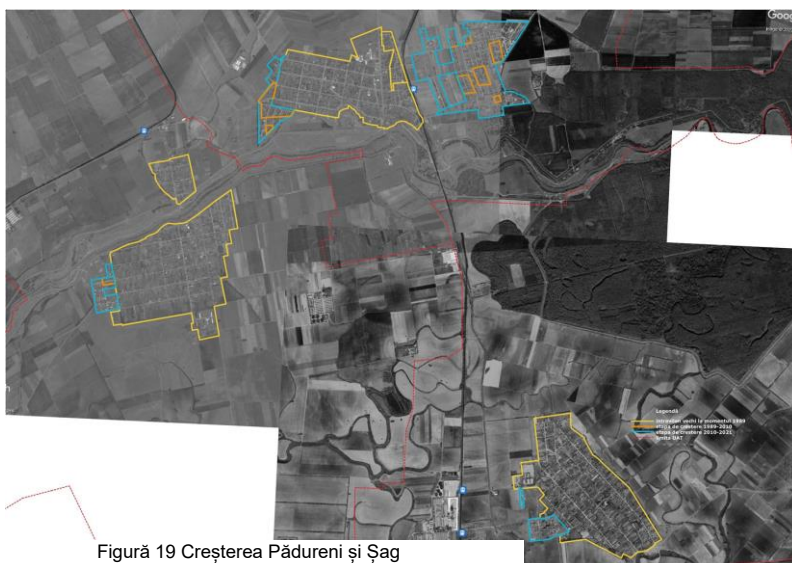
Așadar există un interval din perioada turcească și până după cucerirea austriacă a Banatului, în care nu se mai cunosc date concrete despre existența Pădureni-ului.

Conform istoricului Nicolae Ilieșu^[3], după cucerirea Banatului de către austrieci, localitatea a fost sistematizată de contele Mercy. Populația era încă de atunci majoritar românească și s-a păstrat astfel în perioadele de colonizare intensă a Banatului.³³⁰

Parcelare inițială: O tramă stradală ortogonală cu loturi lungi și înguste

care nu are centru definit.

În prezent, așezarea se află sub influența orașului, dar are o autonomie generată de conectivitatea redusă cu nucleul urban, ceea ce a menținut o oarecare centralitate a așezării.

Figură 19 Creșterea Pădureni și Șag

Creșterea este mică, aceasta s-a produs mai degrabă în interior prin înlocuirea fondului de case vechi cu construcții noi. Teritoriul urbanizat este compact. În schimb, comuna din proximitate, Șag a cunoscut o creștere satelitară în prima etapă de dezvoltare și mai apoi tentaculară cu generarea de noi centralități.

Populația în anul 2010 era de 1639 de oameni, crescând foarte puțin până în 2021 la 1971 de locuitori. În Șag, populația a crescut de la 2929 de persoane în 2010 la 4494 în 2021.³³¹

6.1.4.2. Cărpiniș și Iecea Mică

Comuna Cărpiniș se află în zona de influență a Timișoarei și este polarizată într-o măsură mai mică și de Jimbolia.

Localizare: face parte din Câmpia de Vest a Banatului, satul ocupă un sit orizontal (cca. 82 m altitudine)

³²⁹ <http://www.cjtimis.ro/judetul-timis/unitati-administrativ-teritoriale/comuna-padureni.html>

³³⁰ [http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/P%C4%83dureni_\(Timi%C5%9F\)](http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/P%C4%83dureni_(Timi%C5%9F))

³³¹ <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>

Cronologie istorică:

Prima atestare documentară a localității Cărpiniș, există din anul 1387.

O altă atestare documentară este menționată într-o hartă a Banatului din 1761 din care rezultă că în anul 1677, exista o localitate pe un amplasament apropiat față de actuala localitate cu denumirea de Chepe de Gerdyanos. Aceasta ultimă denumire apare într-o hartă publicată în 1778.

În anul 1552 localitatea cade pradă distrugerilor lui Ahmed Pasa și în următorii 214 ani este menționată în cronicile și pe hărți ca teritoriu nelocuit. Vatra vechii comune nu se afla pe actualul amplasament, fiind undeva la 1,5 km spre vest. Ajuns sub dominația împăratului Austriei în 1718, localitatea se reînființează cu un număr de 73 de case, locuitorii români ocupându-se cu creșterea animalelor și cu prelucrarea lemnului, dat fiindcă în zona existau păduri de carpeni, de unde și derivă denumirea localității Carpen-Gyertyanos.

Așezarea populației germane pe acest teritoriu a avut loc în timpul celei de-a doua colonizări, pe vremea împărătesei Maria Tereza, 1740 – 1780, colonizarea care s-a derulat între 1736-1771.

În anul 1766, conform unei ordonanțe a administrației statului austriac, comuna a fost desființată și amplasată pe teritoriul actual. Aceasta ordonanță s-a datorat faptului că împărăteasa Maria Tereza în anul 1740-1780 a organizat cele două mari colonizări în acea zonă și au fost coordonate de consilierul de administrație Johann Wilhelm von Hildebrand, între anii 1776-1778 au fost colonizate 56 de familii de șvabi. Datorită acestui fapt, o parte din populația românească a emigrat în satele de lângă Bazoș, iar 47 de familii s-au mutat în noua așezare înființată.

Figura 20 Cărpiniș. Prima ridicare iozefină, a doua ridicare și a treia ridicare

agricultori și meseriași din Pfalz, Alsacia, Lorena și Württemberg. Coloniștii au construit 100 de case și școală. Colonia a fost numită Klein Jetscha.

În 1781 mai multe familii germane din localitate se muta în Cărpiniș.

Iecea Mică

(germană:

Kleinjetscha, maghiară: Kisjecsa).

În 1467 este și cea mai veche atestare documentară.

Actuala localitate s-a întemeiat în 1769-1770, prin colonizarea cu germani, în cadrul celui de-al doilea val de colonizări ale Banatului, numit și Colonizarea Tereziană.

Responsabilul cu întemeierea noii colonii a fost consilierul Neumann. Atunci au sosit aici 150 de familii de germani (șvabi),

Biserica romano-catolică a fost construită în 1813(1795?). Biserica a fost donată de credincioșii romano-catolici, spre folosință, către credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, în anul 2003 și sfințită de către P.S Sa Lucian Lugojeanul. Poartă hramul Sfântul Ilie.

În 1865, un puternic incendiu a mistuit jumătate din sat.

Caracterul exclusiv german s-a păstrat până la al doilea război mondial, nefiind influențat de administrația românească interbelică. O dată cu războiul, unitatea demografică a germanilor se sparge din diferite motive: încorporarea în armata germană și moartea pe front, persecuțiile politice care au urmat, deportările în Siberia, refugierea în Germania, etc.

După instalarea sistemului comunist, numărul germanilor din România în general și din Iecea Mică în special, a început să scadă vertiginos.

Între 1951-1956 au fost deportate în Bărăgan 122 de persoane, majoritatea germani.

În 1966 în Iecea Mică mai trăiau 543 de germani, adică jumătate din câți trăiau înainte de război. În locul lor au venit români, în mare parte veniți din alte părți ale țării, din diferite motive politice și economice. Cert este că guvernul comunist a încurajat și susținut românizarea satelor germane. În acest scop, le-a acordat etnicilor germani dreptul de a părăsi țara și de a pleca în Germania în schimbul unor sume în valută. Ca atare, mulți dintre cei care mai rămăseseră au luat această cale. În final, după căderea comunismului, au plecat și ultimii germani. La recensământul din 1992 în Iecea Mică mai locuiau 20 de germani.³³²

Elemente de structura urbanistică: În 1717-1945, localitățile actuale au structura compactă tipică așezărilor de câmpie, sistematizate de Imperiul Habsburgic începând cu sec. al XVIII-lea. Structura dominantă a ambelor sate este de tip grupat, regulate (geometrice) concentrate, rectangulare, fără centre definite. Are rețea uniformă de străzi, având două străzi perpendiculare supralărgite, care sunt axele principale ale satului. Clădirile importante (Biserica Ortodoxă, Catolice, Primăria, etc) sunt concentrate pe axele principale sau la intersecția lor (Biserica Ortodoxă din Cărpiniș și Biserica Catolică din Iecea Mica). Fiecare localitate a fost proiectată cu un centru civic unde se regăseau cele mai importante clădiri și instituții: biserica, școala, primăria, piața, etc. Străzile principale trebuiau să aibă o lărgime minimă de 18-20 Klaften (34-38m) iar cele laterale de cel puțin 11-15m. Teritoriul construit trebuia înconjurat de o pășune comunală și de terenurile agricole.

Gospodăriile dispuneau fiecare de câte un lot aproximativ egal de teren pentru casă și dependențe.

Clădirile importante (Biserica Catolică 1795 Iecea Mica și 1803 Cărpiniș iar mai recent Biserica Ortodoxă 1995 Iecea Mica și 2005 Cărpiniș, Școala 1788 Cărpiniș, Primăria, etc) sunt concentrate pe axele principale sau la intersecția lor (Biserica Ortodoxă din Cărpiniș și Biserica Catolică și școala din Iecea Mică).

Planimetric, forma inițială a celor două localități tinde spre un pătrat, de mărimi diferite- Cărpinișul fiind localitatea mai dezvoltată.

Cărpinișul a profitat de așezarea sa adiacentă drumului Timișoara – Jimbolia – Zdrejanin – Novisad și de realizarea mai târziu a caii ferate paralel cu acest drum. Localitatea este traversată și de drumul Cenei - Biled pe care este așezată Iecea Mica.

În jurul localităților s-a realizat o rețea de bazine de apă legate între ele având ca scop echilibrarea/ controlarea regimului hidrologic al zonei.

---

³³² Memoriu justificativ PUG Cărpiniș și Iecea Mică, S.C. SANTECON PROMO SISTEM S.R.L.

Ocupația de bază a populației o constituia agricultura și creșterea animalelor. Desigur găsim și meseriile specifice perioadei. În ultima parte a sec. al XIX-lea va începe exploatarea argilei din partea de nord a Cărpinișului prin înființarea unei sucursale a cunoscutei Fabrici de cărămidă și țiglă Bohn din Jimbolia.

Etapa 1945-1990. La începutul acestei perioade populația comunei Cărpiniș va trece prin procesul deportărilor în Uniunea Sovietică și în Bărăgan. În această perioadă golul lăsat de autohtoni este umplut de refugiați din regiunile cedate de România: sudul Dobrogei, Basarabia, dar și din alte părți ale țării, Ardeal și Moldova. Aceștia pun cel puțin pentru o perioadă stăpânire pe bunurile localnicilor. Aceasta amestecă și regimul comunist instalat după război vor determina schimbări radicale în viața economică locală.

Din punct de vedere urbanistic, în anii 60-70 datorită aflului de populație atras de condițiile mai bune de viață din zona, se produce extinderea zonei rezidențiale, de-a lungul drumului spre Cenei, dincolo de calea ferată și a drumului spre Timișoara și Jimbolia. În Iecea Mica, zona nouă se va dezvolta pe drumul spre Cărpiniș.

În Cărpiniș se vor realiza și câteva blocuri de locuințe amplasate în zona centrală și lângă fabrica de produse ceramice a localității.

Comuna va beneficia de efectele industrializării socialiste prin extinderea fabricii de produse ceramice, realizarea unor unități și ateliere industriale de-a lungul căii ferate și prin înființarea unității agro-zootehnice în nord-estul localității Cărpiniș. Și în Iecea Mica se va realiza o unitate agro-zootehnică la ieșirea spre Biled. Din anul 1958 funcționează Întreprinderea de ceramica SOCIERAM Jimbolia, secția Cărpiniș (vechea Fabrica Bohn).

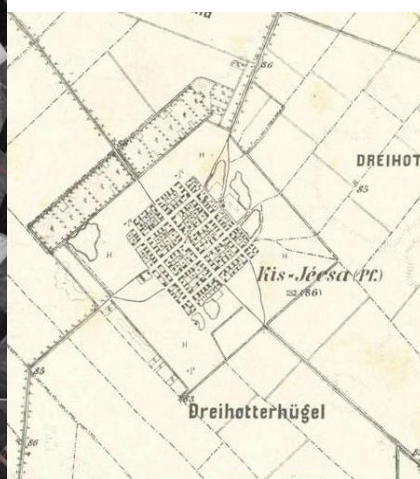
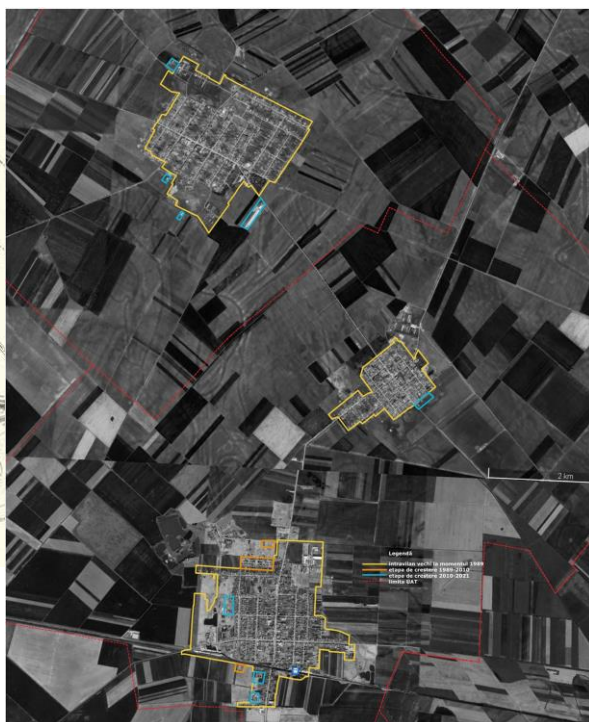
Ca dotări social-cultural-administrative amintim în ordinea realizării: dispensarul uman și veterinar, casa de nașteri, magazinul mixt, un complex comercial, căminul cultural, cinematograful, școala nouă pentru clasele V-VIII și grădinița.

Casele construite în perioada comunistă au influențe ale zonei de proveniență a noilor locuitori, precum și din zona pre-orășenească.

Infrastructura tehnică, edilitară, socială și de transport a celor două localități în această perioadă rămân în mare parte la nivel rural. Comuna este racordată la sistemul național de distribuire a energiei electrice și de telefonie. În anii 1970 se fac

primele foraje și o rețea de alimentare cu apă. Comuna nu dispune de canalizare sau încălzire centralizată și nu este racordată la rețeaua națională de gaz.

După această perioadă localitatea Iecea Mica își menține forma și dimensiunile dobândite.

Figură 1 Evoluția teritorială a localităților Cărpiniș și Iecea

Perioada de după 1990. În primii zece ani de la schimbarea politica din 1989, au loc din nou modificări socioeconomice cu impact asupra populației. Astfel asistăm în primii ani, pe lângă

plecarea majorității etnicilor germani ce mai erau în comuna la acea dată și la emigrarea multor persoane de alte etnii. În sens contrar, vin persoane care părăsesc orașul pentru a profita de costurile de trai mai reduse și de ofertele imobiliare mai tentante.

În anul 1997 se întocmește primul P.U.G. al comunei care a prevăzut următoarele obiective: densificarea zonei de locuit, prin proiectarea unor noi zone de locuit, echiparea tehnico-edilitară, forarea unui nou put – apa potabilă, îmbunătățirea căilor de comunicații, reabilitarea, protecția și conservarea mediului, favorizarea creșterii demografice.

Planurile urbanistice realizate pentru parcelare cu destinația de locuire acoperă zona de teren din nord vestul localității Cărpiniș, între cimitir și terenul Fabricii de produse ceramice. Suprafața sistematizată fiind de 16,75 ha, rezultând un număr de 205 parcele. Beneficiarul fiind Primăria Cărpiniș. Tot în partea nordică, dar de data aceasta în stânga drumului spre Biled Primăria a mai parcelat un teren pentru case familiale rezultând un număr de 17 parcele. Pe aceeași parte, pe terenurile care au aparținut fostei unități agrozootehnice și care acum sunt în proprietatea privată a unor persoane fizice și juridice sau realizat două planuri urbanistice cu zone rezidențiale și zone pentru servicii, birouri, producție nepoluantă, depozitari și agrement. Suprafața sistematizată însumând 20,6 ha cu 205 parcele. Prin aceste planuri urbanistice pentru tineri s-a reușit sistematizarea a mai mult de 50% din suprafața terenurilor situate la nord de vechea vatra a localității. Astfel s-a urmărit asigurarea unei coerențe urbane prin impunerea unor reglementări aprobate.

Planul urbanistic general actualizat în 2013, prevede: delimitarea centrelor civice, continuarea sistematizărilor zonei nord-vestice din intravilan pentru Cărpiniș și sud-vestice pentru Iecea Mică, extinderea intravilanului la ieșirea spre Timișoara, Iecea Mică și Cenei și stabilirea unităților teritoriale de referință.

Parcelare: Dat fiind rigoarea compoziției de ansamblu, parcelarea urmează

aceleași reguli. Satele sunt împărțite în 4 sectoare aproape egale, de formă dreptunghiulară, în cazul Cărpinișului conținând un număr de 16 loturi și în 8 sectoare mai mici în cazul localității Iecea Mică, conținând un număr de 12 loturi. La rândul lor, sectoarele sunt subîmpartite în pachete egale de loturi, având proporția de 1/2. Inițial loturile erau aproape identice, având dimensiunile de cca. 40x120 m în Cărpiniș și de 35x70 m în Iecea Mica. Ulterior ele sunt împărțite prin succesiuni.

Orânduirea moștenirilor sau dreptul succesoral este un drept strămoșesc care arată cât de strâns este legată istoria acestui popor de agricultură. Părinții lăsaus întreaga gospodărie cu toate drepturile și obligațiile unuia dintre copii, contra unei rente viagere. Dacă copilul se căsătorea, atunci femeia sau bărbatul care venea în gospodărie plătea jumătate din valoarea ei, suma care era oferită celorlalți moștenitori. În felul acesta se asigura indivizibilitatea posesiunii rurale.

Planurile urbanistice întocmite după 1990 au parcele între 600 mp și 1200 mp pentru zona de servicii, industrială și depozitare.

Lotul: Fiecare lot are curtea principală înspre stradă și o grădină. Curtea este mobilată printr-o singură clădire de locuit, perpendiculară pe stradă și o anexă către grădina. Sunt gospodării cu două clădiri de locuit sau cu alcătuirii complexe, cu mai multe corpuri de clădire, dar înscrise frecvent în aria dreptunghiulară a curții. De asemenea există loturi cu case amplasate în front, paralele cu strada. Gospodăria tradițională este formată din casa (construită în așa fel încât să poată conviețui familiile a două generații), șură și acareturi, în care sunt amplasate piesele mari din gospodărie, necesare în general procesului agricol: căruța, semănătoarea, vânturătoarea, teasca pentru struguri, furcile, coasele și un staul pentru animale. Ceea ce dovedește că principala ocupație a șvabilor a fost agricultura. De altfel, cuvântul plugar – „bauer” era rostit de către șvabi cu mare cinste, convenindu-i-se numai stăpânului casei. Porțile înalte și casele pornind chiar din drum sunt o caracteristică a satelor șvăbești.

În mod tradițional, materialele utilizate erau pământul bătut și lemnul, cărora perioada modernă a adăugat cărămidă arsă. Tipologia predominantă este «casa de coloniști», primul tip de casa cu fronton triunghiular.

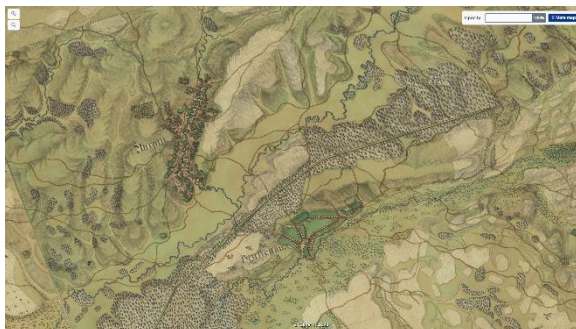
În urma creșterii bunăstării, germanii au trecut la înlocuirea casei vechi de locuit cu una mai durabilă. Aceasta avea de împlinit și o funcție nouă: cea de reprezentare a bunăstării dobândite. Pornind de la modele orășenești, realizate deja sub influența barocului austriac târziu, această casă va prezenta un fronton rotund, fronton ondulat. Din păcate în ultimul timp decorațiile fațadelor au cel mai mult de suferit, ele nemaifiind păstrate deloc odată cu refacerea fațadelor.

Comuna Cărpiniș face parte din zona de influență apropiată a marilor orașe, care în perioada comunistă a căpătat și mai pregnant funcția de așezare „dormitor”, în această perioadă posibil să fi cunoscut o creștere demografică. În anul 1990, prin „liberalizarea” accesului în mediul urban și emigrația externă, în special a populației de etnie germană, s-a produs o scădere demografică. Între 1992-2002, se observă o stabilizare a populației rurale. Are loc fenomenul exodului invers, o parte din foștii emigranți spre orașe, în urma falimentului industriei sau ieșirii la pensie se întorc la sat, acestora se adaugă orășeni care-și doresc liniștea unei gospodării din mediul

rural, eventual legat și mai aproape de oraș. Pe lângă aceste fenomene, mai are loc și colonizarea unor populații venite din alte părți ale țării, moldoveni, olteni, care au achiziționat la preț mai mic, gospodării.

Germanii au fost multă vreme minoritatea națională principală specifică din Banat. În aceste spații, populația a lăsat o mentalitate specific germanică și care în prezent are implicații în individualizarea Banatului ca spațiu geografic de sine stătător. Pe lângă aceștia mai conviețuiau maghiari, sârbi și țigani.

Creșterea s-a produs în interior prin înlocuirea caselor vechi cu unele noi, fără a menține modul de amplasare inițial stabilit de sistematizarea habsburgică. S-au produs modificări de parcelar și s-au alterat fronturile stradale constituite compact. S-au mai adăugat câteva cartiere rezidențiale la periferia satelor, menținându-se compactitatea așezării. Din punct de vedere demografic, Cărpiniș a înregistrat o scădere din 1992 de la 7180 de locuitori la 5609 în 2010, iar în 2021 s-au luat în evidență un număr de 5772 de persoane.³³³ Scăderea demografică nu se reflectă în suprafața zonei funcționale de locuire, dimpotrivă deși s-au înregistrat scăderi, intravilanul a crescut.

6.2.4.3. Pișchia

Localizare: situată în zona de contact dintre Dealurile Lipovei și Câmpia Timișului, într-o regiune fizico-geografică colinară, beneficiază atât de apropierea cu municipiul Timișoara cât și cu orașul Lipova.

Cronologie istorică: Începând cu 1332, localitatea este atestată documentar, cu numele **Piski**.

În 1456, Bencecu de Jos era proprietatea lui Ioan de Huniade.

În sec. al XVI-XVII-lea, localitatea decade în timpul ocupației turcești.

În 1724, încep colonizările germane, sub îndrumarea agentului imperial Brukenteyts, de unde și numele Pișchiei- Bruckenau.

În 1764, se așază în sat 92 de familii venite din Alsacia și Lotharingia, iar în 1771, o epidemie de holeră duce la decesul a 188 de oameni.

Figură Ridicarea iozefină (prima ridicare topografică), a doua și a treia ridicare topografică

³³³ <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>

În 1894, se zidește școala din Bencecul de Jos.

În 1936, în comună existau școală primară, moară, două bănci, gară și poștă.

Satele aparținătoare comunei sunt: Bencecu de Jos (1456), Bencecu de Sus (1794), Murani (1472), Sălciua Nouă (1925).³³⁴

Elemente de structură urbanistică: de tipul grupat liniar de drum, regulat, concentrat cu rețea deformată regulată combinată cu rețea deformată și cu enclave de lotizare de tip aglutinat fără centru marcat.

Parcelare inițială: loturile sunt structurate regulat cu forme aproape geometrice cu câteva excepții din zonele deformate.

Lotul: are cele 2 componente principale: curtea principală înspre stradă și grădina. Curțile au configurație geometrică riguros trasate. Gospodăriile sunt formate din casă și anexă. Din punct de vedere demografic se înregistrează o ușoară creștere de la 2726 la 2955 în 2010 și la 3277 de persoane în 2021.³³⁵

Teritorial, suprafețele agricole nu au suferit modificări majore.

Figură Evoluția teritorială a localităților Pișchia și Murani

6.3. Elemente de structură urbană

6.3.1. Sistemul de parcelare. Intersecții.

Atât în structurile urbane tradiționale cu centru definit prin piața centrală, cât și cele fără centru (intersecție de străzi), biserica are rolul principal de ordonator al spațiului public. Centrul marcat prin piațete este de obicei relaționat cu un parc. Piațetele sunt bordate de clădiri importante – instituțiile

comunei – primărie, școală, care prin retragerile din aliniament generează spațiul public. Acolo unde centrul nu este definit, fiind doar o intersecție de drumuri, instituțiile importante se află pe străzile principale din a căror joncțiune rezultă centrul.

Morfologia locuirii rurale are caracter unitar și omogen, în timp ce dezvoltările noi sunt incoerente din punct de vedere al granulației urbane. Noile dezvoltări urbanistice planificate reușesc uneori să genereze un aspect coerent la nivel de zonă. Din dorința exploatarea maximă a terenului, dezvoltatorii alocă cât mai puțin teren străzilor și spațiilor verzi, rezultând intersecții de străzi calibrate necorespunzător, disfuncționale, discontinue și incoerente la nivelul rețelei stradale, fără spații verzi de

³³⁴ <https://www.cjtimis.ro/judetul-timis/primariile-din-judetul-timis/comuna-pischia/>

³³⁵ <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>

aliniament și deficitare în ce privește circulația pietonală sau ciclistă. Aceste zone rezidențiale duc lipsă de spații verzi și de spații publice pentru comunitate.

6.3.2. Tipologia fronturilor stradale

Figura 26 Front discontinuu în vatra veche

Figura 27 Zone nou constituite cu retragere constantă față de aliniament

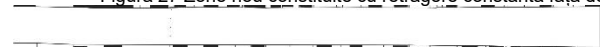

Figura 5 Parcelare tradițională

În cazul locuințelor unifamiliale și de 3-4 niveluri în zonele de locuințe colective. În vatra veche a satului, fronturile erau construite compact în aliniament, dar acum oamenii resping amplasarea casei pe limita străzii, pe motive de insecuritate. Prin urmare, ei apelează la diverse artificii pentru a evita regulile de menținere a compactității fronturilor. Prin modificarea relației spațiu public – privat, a esteticii fațadelor, a regimului de aliniere și de înălțime se creează o discontinuitate la nivelul plintei urbane ceea ce reduce valoarea arhitectural-urbanistică la nivelul străzii.

Fronturile stradale se diferențiază în funcție de localizarea lotului. În zona nou extinsă a satului, fronturile construcțiilor sunt retrase cu 5,6 chiar 8 m față de aliniament, având un regim mediu de înălțime de 2 niveluri

6.3.3. Caracteristicile zonelor construite din ultima perioadă. Lotul

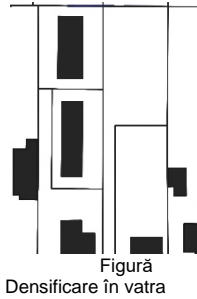
Figura 28 Absența unor zone de trecere de la țesutul tradițional la țesutul nou constituit. organizare spațială.

Între cele două morfotipologii – cea din zona centrală și cea din zonele adiacente nu există elemente de tranziție, astfel se evidențiază o discrepanță între dezvoltările sporadice și cele inițiale. Apar accidente precum construcții foarte mari care rup scara urbană fără a respecta specificul zonal, presupunând existența unei centralități de deservire a zonei.

Configurația parcelelor de tip rural care sunt înguste și lungi sunt considerate de către utilizatorii actuali dificil de mobilat, deoarece nu mai corespunde cerințelor lor de

Se diferențiază două moduri de obținere a loturilor, în funcție de localizarea în sat.

Figură
Densificare în vatra

În **vatra veche** s-au operat, în vederea densificării: fie dezmembrări ale grădinilor loturilor, rezultând fundături în T fie dezmembrarea unui lot individual în vederea edificării unor construcții în fundul lotului (grădină), cu realizarea unei străzi de acces. O altă situație frecvent întâlnită este dezmembrarea lotului tradițional, în vederea obținerii unei parcele pentru construirea unui bloc în spațiul care constituia cândva grădina gospodăriei. De multe ori, aceste operațiuni cadastrale s-au realizat fără aprobarea vreunei documentații de urbanism, generând ruperi de scară urbană și disfuncțiuni privind accesurile sau însorirea clădirilor prin regimuri de aliniere și de înălțime neadecvate.

În **zona nou extinsă**, în general, loturile au o suprafață de 600-800 mp, obținute prin diverse metode: fie prin dezmembrări succesive, în general loturi incoerente urbanistic, fără alocarea de spații verzi, drumuri sau servicii publice la nivel

Figură 30 Fundătură tip T în vatra veche - Giroc

Figură 31 Acces și lotizare laterală

Figură 32 Fundătură liniară

Figură 33 Densificare vatra veche (Giroc) evoluție

Figură 34 Densificare vatra veche - 2009

Figură 35 Densificare vatra veche - evoluție 2021

Figura 29 Parcelare care nu urmărește nicio schemă logică - parcele înguste și lungi cu acces de pe latura lungă dintr-un

sunt mai coerente, calitatea acestora depinde de factori precum intenția dezvoltatorului (profit sau calitate), abilități profesionale și nivelul ridicat de implicare

Figura 37 Lotizare cu străzi paralele sau în T (cul-de-sac)

Figura 36 Parcelar de factură nouă, fără centralitate și

Figura 38 Factori antropici ce dictează structura parcelor

elemente ce au produs discontinuități în textura urbană.

zonal, cu accesuri (pe latura lungă) și retrageri față de limitele de proprietate care nu respectă nicio logică urbană.

Lotizările realizate pe baza unui plan urbanistic zonal în ultima vreme, teoretic comunitatea are și ea un rol major în dezvoltarea spațială prin participarea la luarea deciziilor, dar practic ea nu este încurajată. Acestor dezvoltări planificate li se alocă suprafețe minime de spații verzi și de servicii, exact minimul prevăzut de legislația în vigoare. Modul de lotizare este în general cu străzi paralele sau mai rar în sistem cu fundătură în T, de obicei nu există centralitate sau ierarhizare spațială.

Un alt tip de intervenție este pe o lotizare generată printr-un PUZ, dar care prin amplasarea sau funcțiunea construcției autorizate se încalcă prevederile regulamentului local de urbanism aferent PUZ/ PUG, ducând la mari probleme privind funcționarea zonei, generând conflicte în cadrul comunității. Aceste probleme scad valoarea zonei, calitatea vieții și a spațiului public. Se produc discontinuități în rețeaua de spații verzi și de servicii, supra-încărcare a infrastructurii tehnico-edilitare și de transport, reducerea conectivității cu nucleul urban și a biodiversității.

Există tipologia de parcelar influențată de condiții preexistente generate zone de protecție infrastructurii și sisteme cum sunt canalele de desecare sau liniile electrice aeriene de înaltă/medie tensiune concepute pentru terenuri extravilane,

6.4. Abordarea experimentală. Studiu sociologic - locuința rurală în tranziție. De la tradițional local la „modern” globalism

Alegerea acestui subiect pentru teza de doctorat a fost determinat atât de activitatea mea ca arhitect șef, cât și ca locuitor al unei zone periurbane dezvoltată dezechilibrat, în special prin neglijența sau incompetența autorităților locale, prin lipsa controlului privind disciplina în construcții și planificarea urbană, dar și din cauza intereselor divergente ale aleșilor locali. Aceste cauze fiind amplificare și de presiunea anumitor dezvoltatori imobiliari. Din păcate, la nivel zonal, incompatibilitatea funcțională a generat zone de conflict la nivel spațial, împiedicând coagularea comunității și coeziunea socioeconomică și teritorială.

6.4.1. Scopul studiului

Studiul își propune să identifice modul în care populația percepe cadrul construit în care locuiește, gradul de satisfacție privind cadrul construit - calitatea vieții, gradul de mulțumire cu locuirea și preferințele lor privind locuirea.

Un alt aspect investigat este dacă și-au schimbat concepția asupra casei pe care o dețin, raportat la nivelul de implicare în realizarea acesteia și la evoluția zonei în ultimii 10-20 de ani. Un element important analizat este atitudinea asupra tradiției, o interogare asupra modului în care se relaționează la contextul în care ei au ajuns să locuiască și obiceiurile locului. Pe lângă aceste aspecte, sondajul urmărește să evalueze relația dintre dezvoltarea urbană accelerată și opțiunile oamenilor care locuiesc în zonele de la limita rural-urban, adică nivelul de satisfacție privind evoluția peisajului teritorial.

Un alt aspect important este modul în care se vor extinde localitățile și nivelul de participare a populației la luarea deciziilor privind dezvoltarea localității. Planificarea participativă în România este foarte limitată, deși este principiul care stă la baza dezvoltării teritoriale durabile și coezive acesta este de multe ori de formă.

Cu cât mai insistenți și vocali sunt oamenii care obiectează cu atât mai mult au șanse ca aceste obiecții să fie preluate în documentațiile de urbanism și nu pe criterii privind oportunitatea investițiilor. Extinderea zonelor rezidențiale este un proces continuu și dinamic, care nu are soluții valabile și generale în timp și în spațiu.

Anterior planurilor urbanistice, autoritățile publice din țările occidentale inițiază studii prin care se urmăresc implicarea și co-participarea populației în planificarea spațială. Pe baza observațiilor, analizei acestor studii practice, administrațiile locale identifică atitudinile asupra controlului și planificărilor urbane existente, precum și viziunile locuitorilor asupra dezvoltării și oportunitățile de dezvoltare. Planificarea participativă poate contribui la definirea unei strategii durabile a locuirii, ca instrument pentru reforma politicii locuirii și obținerea unei planificări controlate.

6.4.2. Descrierea studiului

Deși există multe sondaje realizate de piața imobiliară și sociologia locuințelor este un domeniu cunoscut, din perspectiva de marketing, nu avem informații clare privind raportarea oamenilor la mediul construit din jur și opțiunile privind arhitectura locuințelor, ceea ce își propune să facă studiul de față. Este nevoie de o abordare holistică privind locuirea care nu mai e nici rurală, nici urbană, identificând actorii și elementele care definesc modul de ocupare a teritoriilor aflate în tranziție.

1001 de locuitori ai satelor periurbane și ai satelor de pe rutele principale din satele din jurul Timișoarei au răspuns chestionarului online „*Locuința actuală în mediul rural, Banat, Câmpia de Vest*” în perioada 15 octombrie-15 ianuarie 2021.

Studiul ar putea fi util în definirea unei strategii privind conturarea unor acțiuni viitoare de dezvoltare, a priorităților, și includerea proiectelor existente.

Chestionarul colectează informații privind vârsta, ocupația, locul de rezidență, durata rezidenței sau proprietății și identifică atitudinea populației privind procesul de planificare teritorială, stabilirea unei ordini urbane, viziunea de dezvoltare, gradul de satisfacție privind fenomenul de densificare și extinderea perimetrului constructibil al localității (construirea unei a doua case pe parcelă, realizarea de locuințe multifamiliale, reducerea dimensiunilor minime ale loturilor, realizarea de spații pentru comercializarea produselor locale, prezervarea mediului înconjurător, etc.)

Administrațiile locale ale unor țări mai civilizate consideră importantă consultarea comunității pentru a identifica problemele contemporane de planificare teritorială și viziunea comunității privind dezvoltarea localității (chestionând atât marii, cât și micii proprietari de teren).

Este important a se lua în calcul răspunsuri referitoare la atitudini directe, venind atât direct din zona rurală cât și indirect din zona urbană/ stakeholders. Acest pas ar putea fi explorat în viitor, studiul de față a luat în calcul participanții direcți, cei care locuiesc în zonele studiate din mediul rural.

Informațiile adunate de studiu revelează faptul că cel mai mare procent de respondenți vine din zonele periurbane - prima coroană de localități, urmat de zona periurbană extinsă - a doua coroană de localități - zone rurale.

Chestionarul „*Locuința actuală în mediul rural, Banat, Câmpia de Vest*” cuprinde 5 secțiuni și un total maxim de 42 de întrebări.

Conceptul urmărit este atitudinea față de tradiție, comportamentul și opinia vizavi de crearea unei continuități prin tradiție cu noile forme pe care le poate îmbrăca în prezent. Ancheta sociologică acoperă mai multe dimensiuni distincte realității (satisfacția locuirii, calitatea vieții, etc.) care se vor obține printr-un ansamblu de operații care urmărește identificarea unor noțiuni de tip atributiv și de tip variabil prin evaluări și măsurări în universul empiric.

Noțiunile de tip atributiv sunt cele privind deținerea sau nu a unor trăsături, în timp ce noțiunile variabile presupun anumite trăsături ce nu se evidențiază doar identificarea prezenței/ absenței, ci măsurarea intensității ei.

În vederea unei evaluări sintetice, fiecare dimensiune a realității - calitatea locuirii, calitatea vieții, poziția față de tradiție este operaționalizată printr-o serie de indicatori, care au luat forma întrebărilor din chestionar.³³⁶

1. Generalități despre respondenți – structura grupului familial, vârstă, sex, nivelul de studii,
2. Generalități despre tipul de proprietate, modul de finanțare, tipul de locuire și durata de rezidență,
3. Amplasamentul locuinței în raport cu satul,
4. Nivelul de implicare în realizarea locuinței,
5. Despre evoluția satului – viziunea asupra evoluției satului,
6. Tipologia locuințelor existente și preferințele asupra locuirii din spațiul rural.

În vederea stabilirii unor valori comune am ales exemple de locuire tipice pentru zonele studiate, câteva cazuri deja clasice, exemplificate prin imagini.

---

³³⁶ (Rotaru & Iluț, 2001, pp. 75-80)

În urma alegerii indicatorilor și culegerii informațiilor oferite de respondenți se urmărește stabilirea unor indici sintetici, o sinteză a informației culese cu ajutorul indicatorilor.

Diseminarea s-a făcut pe platforma Facebook, în online, pe platformele specifice fiecărei comunități specifice³³⁷ pe care am abordat-o pentru studiu. Comunitățile alese au fost de două tipuri, cele identificate în capitolul anterior - ca sate din primul inel periurban și cea de-a doua a fost cea din inelul periurban extins - coroana a doua. În urma elaborării chestionarului, am solicitat acceptul meu pe mai multe grupuri de facebook private. După ce am devenit membru am cerut acceptul administratorilor grupurilor pentru a posta sondajul. În urma aprobării, am postat chestionarul, întocmit pe platforma Google forms, care a fost în continuare promovat de câțiva membrii/ administratori din grup. Chestionarele au fost anonime.

În urma răspunsurilor primite, am început interpretarea lor pe fiecare zonă în parte, mai apoi unificând chestionarele pe baza arealului similar pe care îl ocupau, generând 2 zone mari de studiu din primul inel periurban și sate din al doilea inel periurban.

6.4.3. Metode

Chestionarul on-line a fost pre-testat de către câțiva prieteni, locuitori ai mediului rural și a fost validat de prof.univ.dr. Lucian Ionică, din cadrul Universității de Vest din Timișoara, înainte de a fi distribuit respondenților din comunele Dumbrăvița, Giroc, Moșnița Nouă, Ghiroda, Sânnandrei, Cărpiniș, Pădureni, Pișchia, Giarmata Vii prin intermediul grupurilor private din rețeaua de socializare facebook. Durata de completare aproximativă a chestionarului este 3-5 minute.

Întrebările au avut variante diferite de răspunsuri predefinite și tip grilă completate cu posibilități de evaluare pe o scară liniară și câteva răspunsuri deschise. Unele întrebări au avut răspunsuri opționale sub formă de imagini. Analiza răspunsurilor s-a făcut în funcție de ocurența alegerii variantelor predefinite ce au generat diagrame, pie chart-uri. Am continuat demersul cu afișarea rezultatelor pe aceleași grupuri sociale, în urma cărora am primit câteva concluzii și observații utile. Oamenii s-au exprimat interesați de sondaj, astfel în această a doua etapă a sondajului s-au mai adunat răspunsuri.

6.4.4. Rezultate

A. Generalități despre respondenți – tipul de familie, vârstă, nivelul de studii, statut profesional

Descriere: Răspunsurile sunt confidentiale, iar rezultatele sondajului au fost prelucrate pentru a calcula totaluri și medii, astfel încât niciunul din respondenți nu poate fi identificat.

Au răspuns la sondaj 1001 de persoane în total, din care 779 din satele din primul inel periurban și 222 din satele din al doilea inel periurban.

În ce privește studiul meu, numărul mare de respondenți a venit din partea locuitorilor din comunele imediat apropiate Timișoarei, satele periurbane din prima coroană, urmat de sate la o depărtare de 16-20 de km care se află în zona extinsă a periurbanului existent. Cu cât satele se află la distanță mai mare de Timișoara, nivelul de reacție scade, numărul de respondenți fiind considerabil mai mic.

Din punct de vedere al vârstei cel mai reprezentativ grup (51.63%) a fost cel de 35-49 de ani, urmat de 18-35 de ani (35,89%) și mai apoi de către cei de 49-65

³³⁷ Paginile de facebook ale comunităților studiate - montaj și promovare

de ani (12,35%). De remarcat că persoanele active din punct de vedere ocupațional sunt cei mai interesați de mediul în care locuiesc și cum acesta le modelează viețile.

Totodată genul feminin a fost cel mai important ca și prezența în cadrul sondajului într-o proporție de 57 % față de bărbați prezenți în pondere de 43 %. Acest mod de împărțire susține totodată și studiul recent apărut al românului implicat, adică femeile între 35 și 45 de ani.

Zona cea mai bine definită în cadrul studiului este sectorul familiilor cu copii. Peste 63% din respondenți, din care într-o pondere de 53,15% sunt familiile cu copii minori, iar cei cu copii majori sunt restul de 10,21%. Totodată cuplurile reprezintă peste 24% din respondenți. Per ansamblu tendința generală este a se locui în grupuri familiale, într-o pondere de peste 87%.

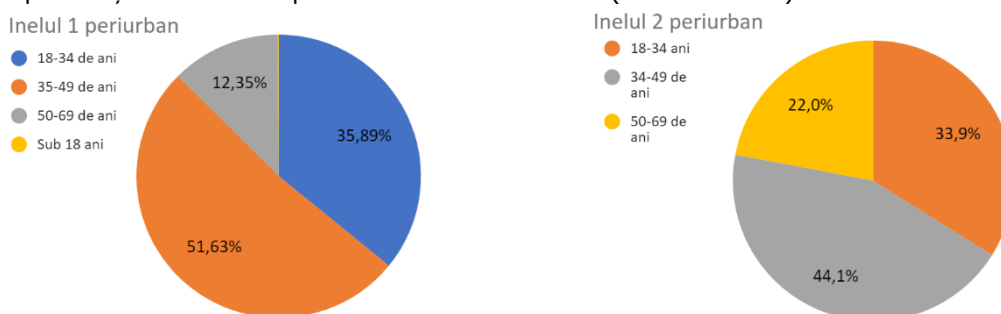
În general nivelul de studii este ridicat, marea majoritate de peste 94% având studii universitare, peste 48 % universitare, 31,81% postuniversitare, respective 13% și în jur de 5% din respondenți fiind cu doctorat. Ponderea respondenților cu studii universitare pornesc de la un minim de 75%(Sânandrei) și ajung la peste 95%(Dumbrăvița). Standardul general este foarte ridicat având o populație cu un înalt grad de calificare care trăiește în comunele din jurul Timișoarei.

Nivelul ocupațional e dat de angajații în domeniul privat care reprezintă majoritatea de 51%, față de cei angajați la stat într-o proporție mică de 11%. O pondere importantă și coerentă din punct de vedere statistic o constituie cei care sunt implicați în funcții de conducere, fie manageri sau patroni reprezintă 15,62% din total.

Nivelul de implicare denotă o atitudine pro-activă. Cei mai mulți respondenți sunt cei care locuiesc de mai bine de 20 de ani în jur de 47% din respondenți, în pondere de 50% sunt în favoarea densificării.

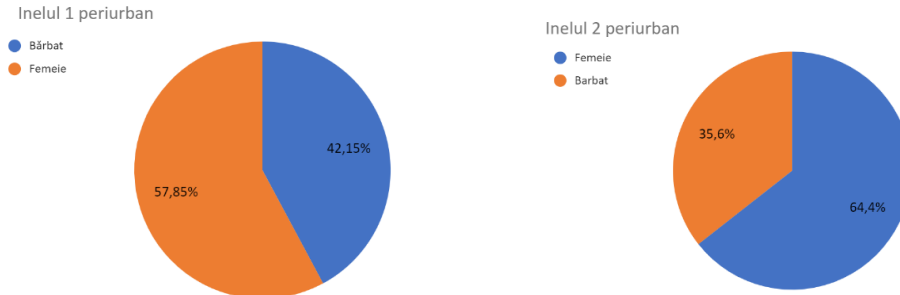
Nivelul de studii nu influențează gustul estetic, care se imprimă în opțiunile stilistice ale casei pe care și-o doresc. Există o similaritate între casa în care locuiesc și cea la care aspiră, în ceea ce îi privește pe cei care și-au construit recent casa. Același lucru se observă și în cazul celor care s-au implicat în procesul de proiectare și edificare a casei.

1.Distribuția respondenților pe vârstă este următoarea. Majoritari sunt respondenții cu vârste cuprinse între 34-49 de ani. (întrebarea 42)

Figură Q42

2.Distribuția respondenților pe gen este următoarea, femeile au răspuns într-un procent de peste 57%. (întrebarea 41)

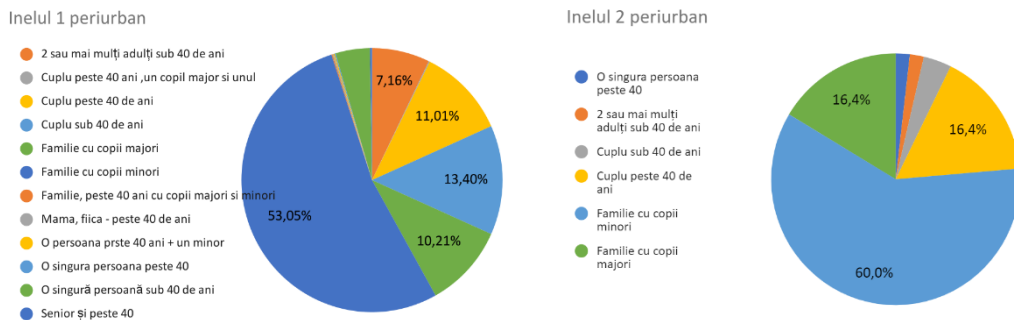

Figură Q41

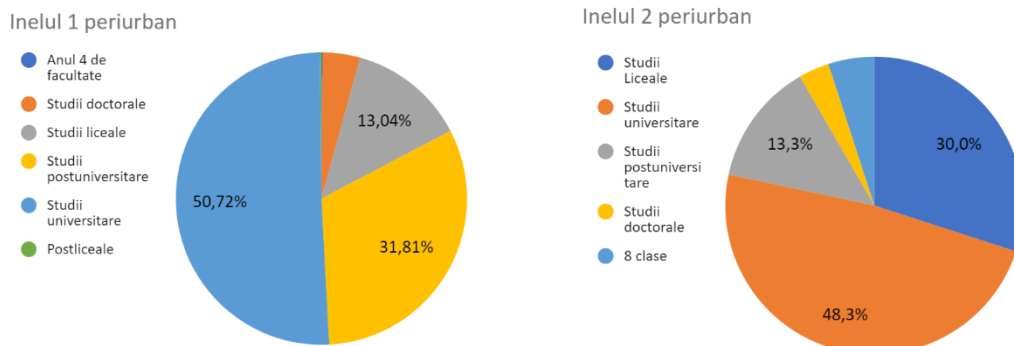
3. Distribuție respondenților pe statut profesional. Majoritari sunt angajații în sectorul privat 51.10% în primul inel, respectiv 38%. (întrebarea 5)

4. Distribuție respondenților pe nivelul de studii. Respondenții au în general studii universitare. (întrebarea 43)

5. Distribuția răspunsurilor privind compoziția familiei care locuiește în gospodărie. În general, cei care au răspuns sunt cei care fac parte din familii cu copii minori. (întrebarea 4)

Figură Q4

Figură Q43

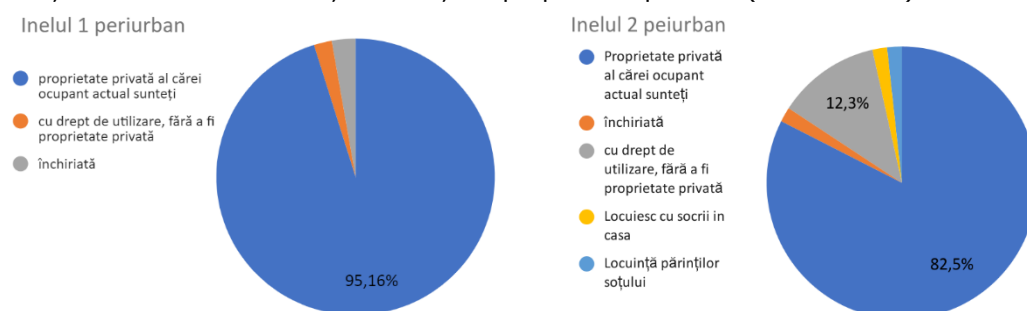
B. Despre tipul de proprietate, modul de finanțare

Prezența unui număr dominant al familiilor cu copii, în zona de vârstă de până la 49 de ani, denotă o populație activă. A devenit interesant de văzut modul în care aceștia s-au implicat în alegerea și deciziile luate de locuința lor. Suntem într-un areal unde majoritatea covârșitoare este proprietară, un număr mic dintre respondenți fiind chiriași. Situația a fost major influențată de perioada comunistă și de modul în care era percepută proprietatea.

Nevoia românului de a fi proprietar se reflectă și în modul în care fiecare și-a finanțat achiziția. Ponderea majoră de 35.85% și-au dobândit locuința prin credit ipotecar, prin utilizarea sistemelor moderne de finanțare chiar și dacă condițiile de pe piața românească nu au fost prea bune pentru acest tip de credit. Un nivel de aproape o cincime din respondenți, 19.05% au reușit să își achiziționeze proprietatea din fonduri proprii, ceea ce denota un nivel financiar bun pentru aproape 1/5 din populație.

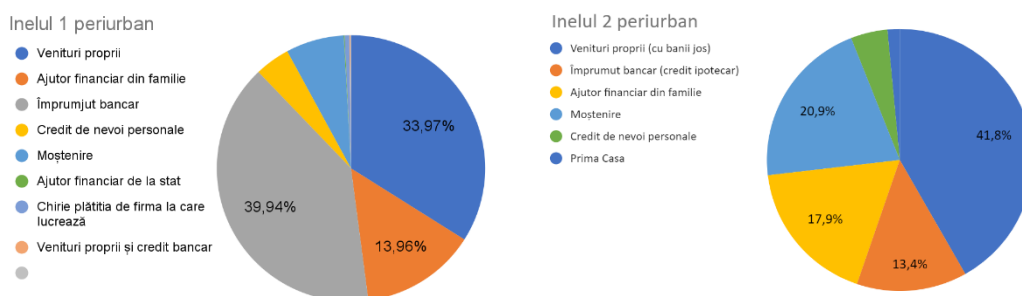
Achizițiile de locuințe au fost de dată recentă, ultimii 5 ani, pentru 50,19% dintre respondenți, fiind oarecum în trendul respondenților cu organizare de tip familial cu vârste între 35 și 49 de ani, familii tinere. Zonele sunt populate de persoane venite nou în zonă (ultimii 15 ani), atingând un procent de peste 81,19 %, ceea ce denota un caracter foarte nou al dezvoltării zonelor.

6. Distribuția răspunsurilor pe modul de deținere a locuinței este următoarea, aceștia în mare măsură dețin locuința în proprietate privată. (Întrebarea 1)

Figură Q1

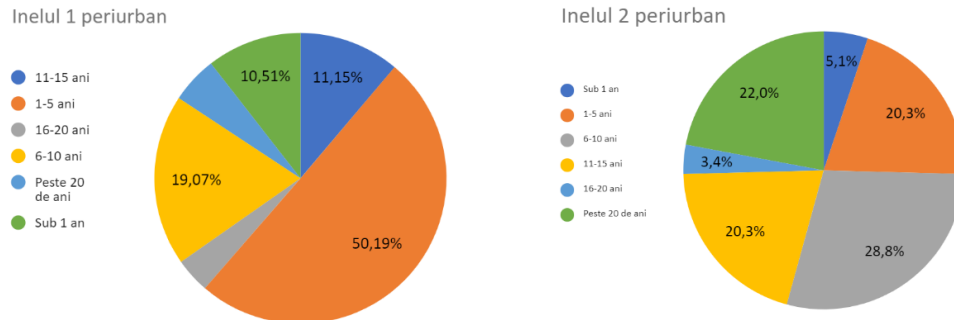
7. Distribuția răspunsurilor pe modul de finanțare a locuinței este următoarea, în primul inel periurban aceștia au apelat la credite bancare, în timp ce în inelul doi periurban, aceștia au construit majoritar cu banii jos. (Întrebarea 2)

Figură Q2

8. Distribuția răspunsurilor privind durata de rezidență este următoarea sub 5 ani predominant în primul inel și între 6-10 ani cu o pondere de 30% în al doilea inel

Figură Q3

(întrebarea 3):

C. Tipul de locuire și poziția în sat a locuinței. Tipul de locuire și durata de rezidență. Suprafața terenului aferent locuinței, dotări ale complexelor rezidențiale.

Tipul de locuire a devenit relevant pentru restul chestionarului, după partea de interogare a proprietății, el distribuindu-se de la întrebarea 6 în două direcții pe care le considerăm importante, una pentru tipul de locuire unifamilială, așa cum este percepută de respondenți - cu 1-2 apartamente sau înșiruite și una pentru tipul de locuire colectivă mică (8 apartamente) și mare (peste 8 apartamente).

Am considerat important să decelez relația cu vatra veche a satului, într-o și extra muros, elemente importante de relaționare de care se leagă întrebările următoare și pozițiile următoare legate de modul în care noii locatarii percep și se percep fata de locul în care au venit. Totodată sunt puncte majore în relația noului urbanism cu vechiul țesut.

Astfel proporția majoră a respondenților o reprezintă cei ce locuiesc în grupul caselor unifamiliale 84,60%, din care 53,42 % sunt locatari de case unifamiliale și 25,13% în imobile semicolective cu 2 apartamente, 16,40% este media persoanelor respondente care locuiesc în clădiri cu locuințe colective. Aceste procente variază pe localități, iar maximum de respondenți care locuiesc la bloc îl găsim în Giroc cu un procent de 30,4%, urmat de Dumbrăvița la distanță de 21% din totalul de respondenți.

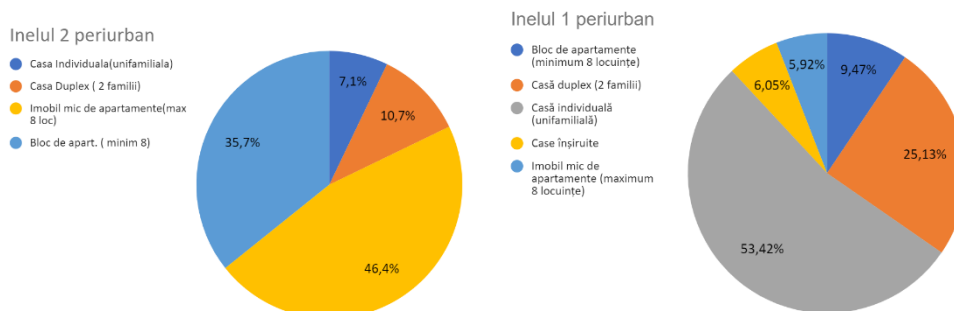
Deși locuirea colectivă nu este specifică vetei vechi se poate observa că există o parte din respondenții care locuiesc în clădiri de locuințe colective prezente în țesutul vechi, atingând un maximum în cele două comune mari, Dumbrăvița 13,6% și Giroc cu 22%.

La nivelul unifamilialelor ponderea respondenților din vatra veche este de 36% și de 64% din zonele noi dezvoltate, un raport diferit se înregistrează în comunele Giroc și Ghiroda, având peste 51 % din respondenți din zona veche, invers ca și proporție fata de restul comunelor unde au răspuns majoritar din zonele noi.

În ce privește dimensiunea loturilor de locuințe individuale - loturile majoritare sunt cele mici și medii, în proporții similare de 43,75% la sută pentru cele 300-500 și 41,02% pentru cele 501-800. Loturile mari de 801-1000 de mp reprezintă 10,55% din răspunsuri și cele mici de sub 300 reprezintă 15,23%.

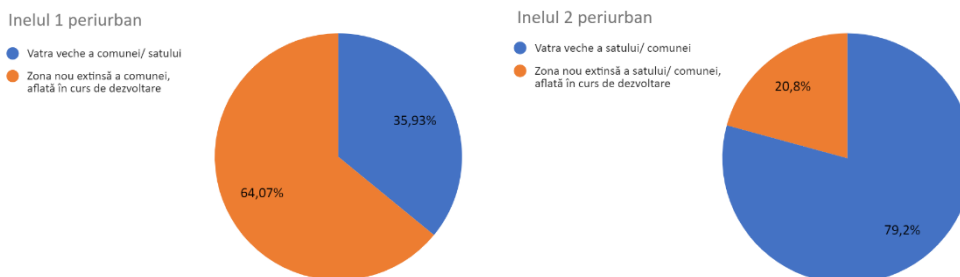
Și mai departe încep diferențierile reale de percepție, în funcție de ce locuiește fiecare.

9. Distribuția răspunsurilor privind tipul de locuire. Respondenții din primul inel urban locuiesc în pondere mare în imobile de locuințe colective mici, în timp ce în al doilea inel periurban aceștia locuiesc în case individuale. (întrebarea 6)

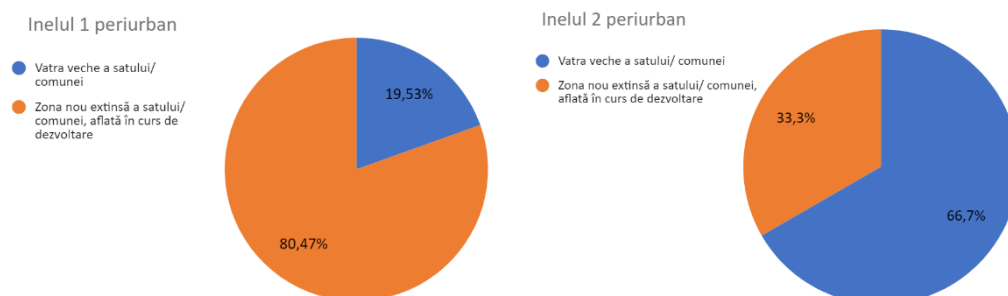
Figură Q6

10. Distribuția răspunsurilor privind poziția locuinței în sat a celor ce locuiesc la case este astfel, cei din primul inel periurban locuiesc în mare parte în zona nou extinsă a satului, în timp ce cei din al doilea inel periurban locuiesc în vatra veche a satului. (întrebarea 8)

Figură Q8

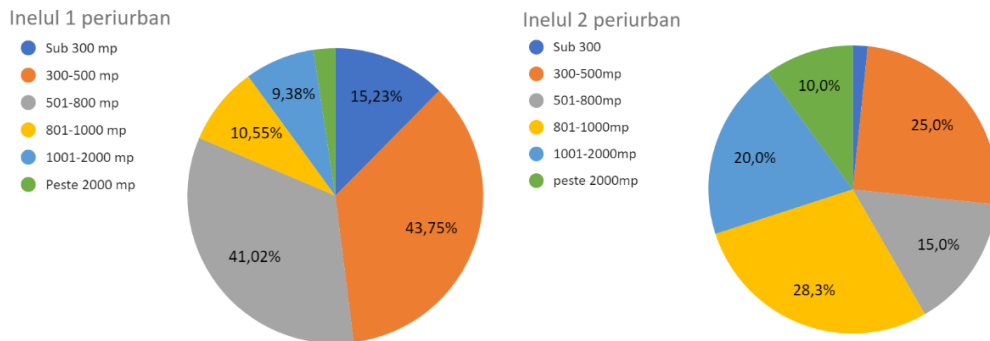
11. Distribuția răspunsurilor privind poziția locuinței în sat a celor ce locuiesc

Figură Q7

la blocuri este similară cu cea a celor care locuiesc la case. (întrebarea 7)

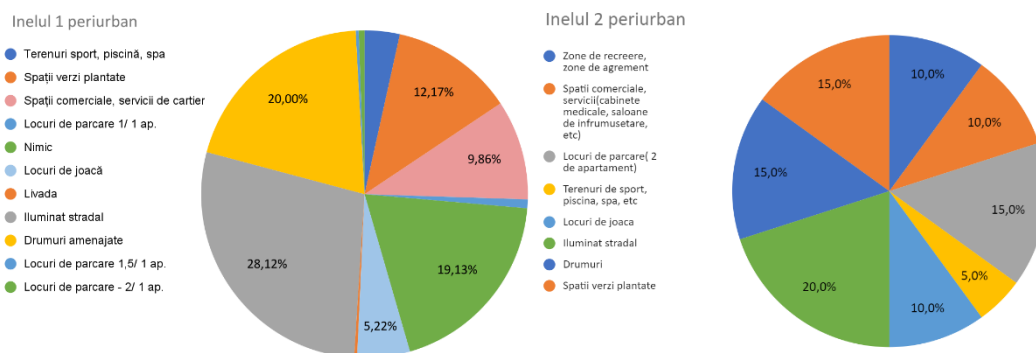
12. Suprafața terenului pe care se află casa (în cazul locuințelor individuale, cuplate, înșiruite) este mai mică în primul inel și mai crescută în al doilea inel. (întrebarea 9)

Figură Q9

Răspunsurile înregistrate privind echiparea teritorială pun în valoare elementele importante care contribuie la calitatea vieții: accesibilitatea, conectivitatea și dotările urbane. E interesant că lumea consideră faptul că locurile de parcare sau iluminatul stradal sunt un bonus.

13. Dotările cartierelor de blocuri (în cazul locuirii colective). Iluminatul stradal este singura echipare constantă, în rest există deficit de dotări urbane. (întrebarea 16)

Figură Q16

D. Zone importante pentru imaginea satului. Vecinătăți. Nivelul de mulțumire privind activitatea administrației locale. Suprafețe minime de teren aferente unei locuințe. Scenarii acceptate de creștere urbană.

Aici răspunsurile sunt variate în funcție de diferitele relaționări pe care le au proprietățile lor cu vatra satului.

Deși opțiunile de locuire sunt diverse, lumea vede unitar ca zonificarea ulterioară (în special zone de locuințe colective și zone de case unifamiliale) să se facă distinct și bine definit, separate prin spații tampon pentru a evita incompatibilitățile funcționale. Astfel au răspuns în procent de 72,14% din locuitorii respondenți de la bloc și de 74% din respondenții de la case din zona din afara vetrei satului.

Locuitorii din vatra satului optează pentru soluția mai sus menționată într-un procent de 54,22%, pentru ei existând și o alta opțiune importantă de 29,78% pentru

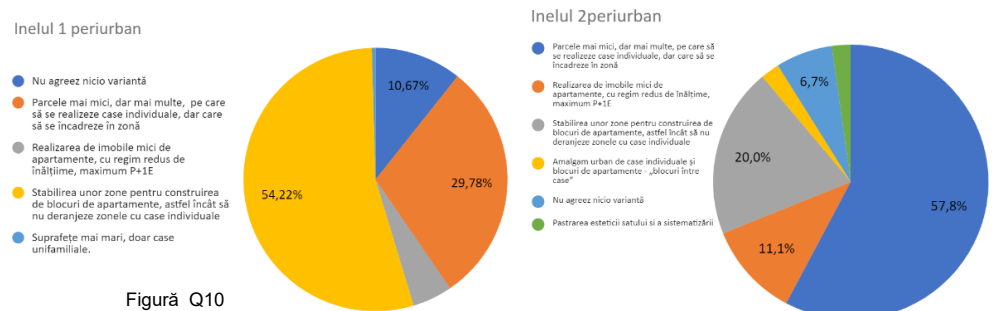
parcelari cu suprafețe mici, dar care să permită case individuale, încadrate în caracterul zonei.

Dezvoltarea neplanificată este complet blamată, fiind văzută ca și complet dăunătoare calității vieții de către toți respondenții, în procente de majore care încadrează răspunsurile de mult și foarte mult, pornind de la 61% (zona blocurilor) până la 85%- 86% din restul zonelor. Astfel că lipsa de coordonare și de direcții de dezvoltare este văzută negativ de către toți locuitorii zonelor chestionate, procentele fiind complet copleșitoare prin dimensiune.

Se pare ca lumea înțelege și are nevoie de predicție, planificare și dezvoltare coerentă și echilibrată a localităților. Nu în ultimul rând lipsa coordonării este văzută ca un factor major privind scăderea valorii zonei în procente iarăși foarte mari. Opțiunea este de mult și foarte mult cu 62.17% pentru locatarii blocurilor și de 81% și 83,17% pentru cei ce locuiesc în zonele de unifamiliale.

A. Astfel cei care stau în vatra satului consideră că:

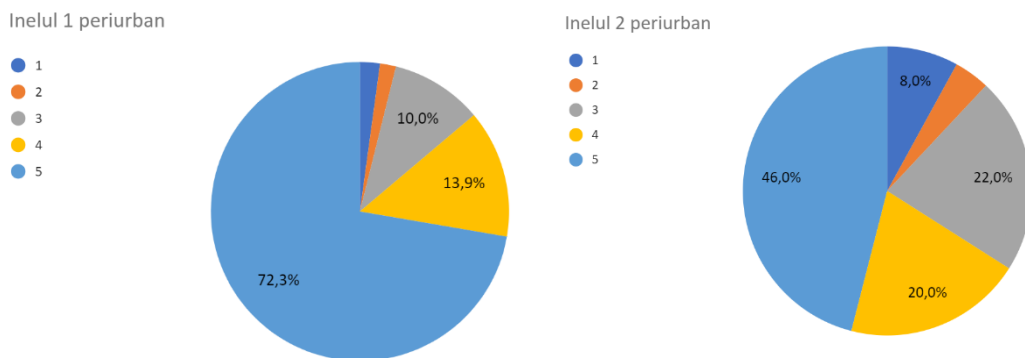
14. Distribuția răspunsurilor privind scenariile de evoluție – se preferă diferențierea și separația între zonele destinate locuirii colective de cea individuală, iar în al doilea inel periurban se preferă o densificare prin lotizări de case individuale

Figură Q10

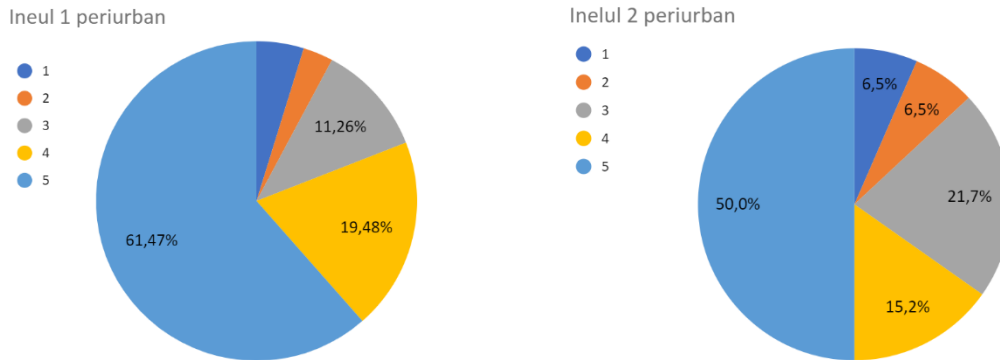
pe parcele mai mici. (întrebarea 10)

15. Referitor la influența unei dezvoltări neplanificate asupra calității vieții și imaginii localității, o pondere de 72,3%, respectiv 46 % consideră că acest tip de dezvoltare influențează foarte mult în sens negativ calitatea vieții (1=deloc, 5=foarte mult). (întrebarea 11)

Figură Q11

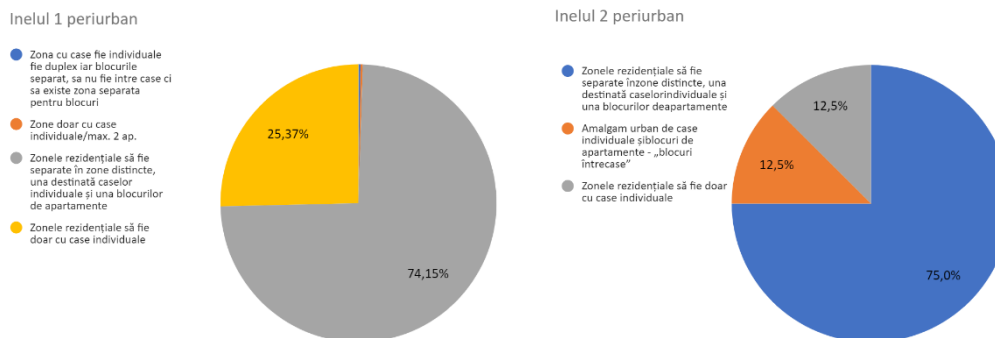
16. Referitor la scăderea valorii zonei din cauza dezvoltării necontrolate, 61.47%, respectiv 50% s-au pronunțat că aceasta contribuie foarte mult la scăderea valorii zonei. (Întrebarea 12)

Figură Q12

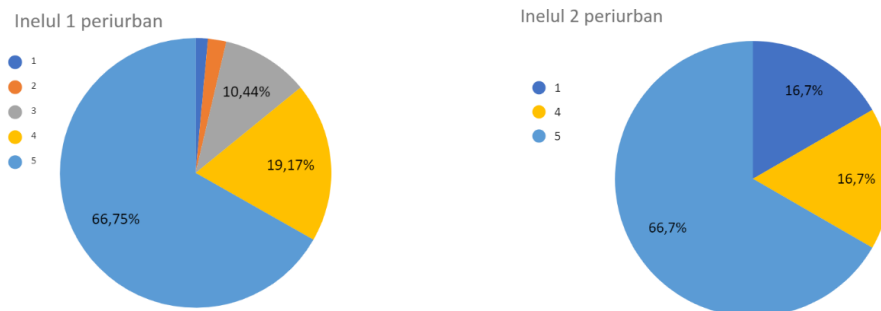
B. Astfel cei care stau în afara vetrei satului consideră că:

17. Distribuția răspunsurilor privind scenariile de evoluție, în această privință s-au exprimat în proporție covârșitoare de peste 74% în favoarea constituirii de zone cu locuințe individuale. (Întrebarea 13)

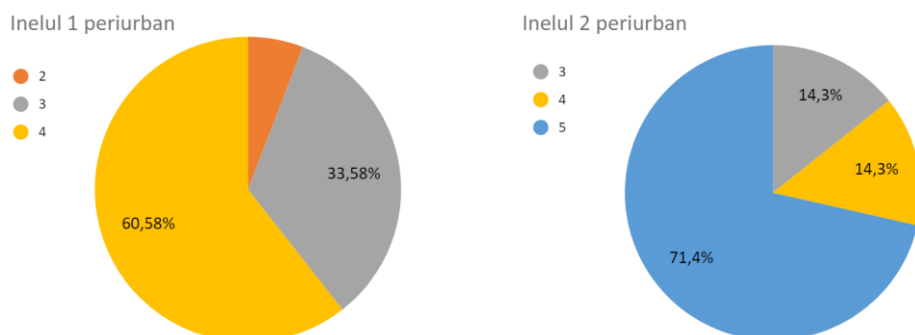
Figură Q13

18. Referitor la influența unei dezvoltări neplanificate asupra calității vieții și imaginii localității, o pondere de 66,7% consideră că acest tip de dezvoltare afectează foarte mult calitatea vieții. În aceste zone s-au înregistrat mai multe răspunsuri în sensul deprecierei calității vieții și imaginii localității printr-o dezvoltare neplanificată, probabil și din cauză că sunt mai expuși la astfel de schimbări, decât cei care locuiesc într-un țesut mai vechi constituit complet. (Întrebarea 14)

Figură Q14

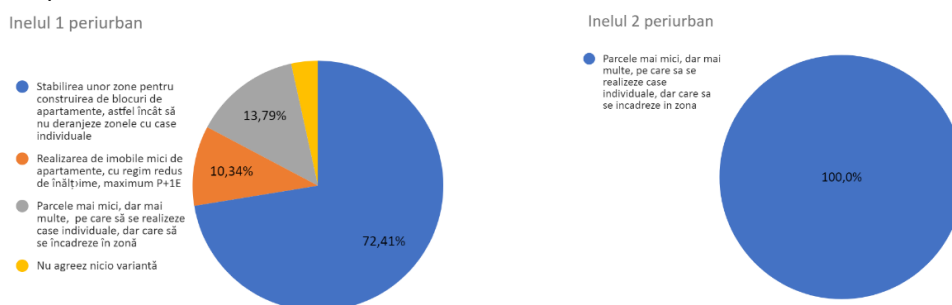
19. Respondenții din aceste zone consideră că o dezvoltare urbană necontrolată influențează valoarea zonei într-o pondere de 60,58%, în primul inel

Figură Q15

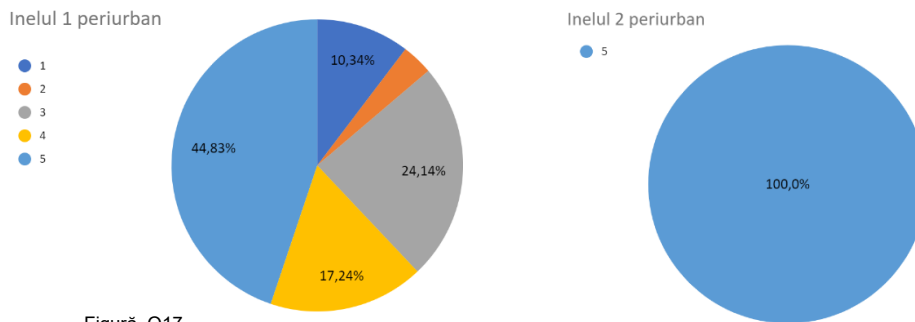
periurban, iar în al doilea s-au exprimat total în defavoarea unei expansiuni necontrolate. (întrebarea 15)

Astfel cei care stau în **locuințe colective**, deși sunt majoritari în afara vetrei satului considera că neplanificarea urbană duce la scăderea valorii terenului. Distribuția răspunsurilor privind scenariile de evoluție (întrebarea 19). Într-o pondere de 72% din respondenți consideră că este necesară diferențierea și separarea zonelor cu tipuri diferite de locuire.

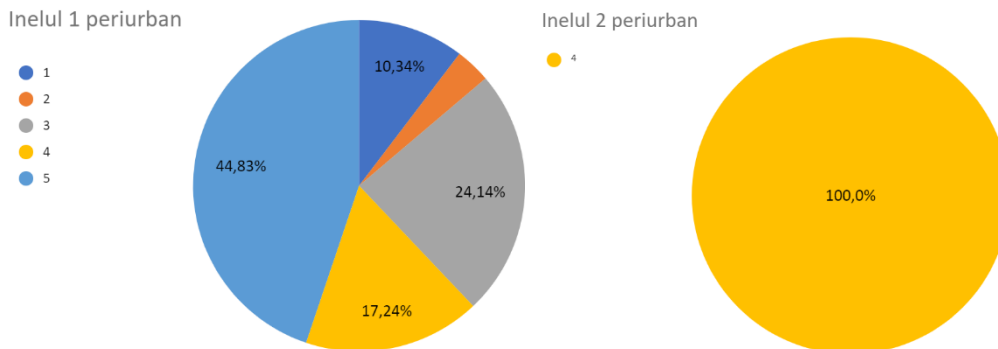

Figură Q19

20.44,83 %, respectiv 100% în al doilea inel periurban, consideră că dezvoltarea neplanificată influențează calitatea vieții și imaginea localității. (întrebarea 17)

21.Și aici, respondenții consideră că dezvoltarea urbană necontrolată influențează negativ valoarea zonei. (întrebarea 18)

E. Nivelul de implicare în procesul de edificare a locuințelor

Nivelul de implicare în construirea casei are o pondere ridicată, astfel 41,99% din respondenți și-au construit singuri casa. Un procent mare, care statistic național denotă un nivel de venituri reduse al populației. Cazul e comentat mai pe larg în analiza situației de la nivel internațional în capitolele următoare din teză.

În schimb răspunsul pentru alegerea zonei rurale este definitiv legat într-un procent de 42,22% de îmbinarea unui trai mai sănătos în directă legătură cu beneficiile orașului, dar coroborat cu prețul scăzut al terenului, deci un cumul de factori pozitivi. Acest segment de populație este constituit din persoane aflate la vârsta activă, care și-au întemeiat o familie, împlinind ceva din visul de a merge mai departe în condiții de viață mai bune.

Și aici intervine și arhitectul, care se află într-o poziție bună totuși, adică un procent de 61.32% au apelat la un arhitect și au avut relație fericită cu acesta până la final. Totuși exista și o poziție în care arhitectul este considerat un prestator de servicii pentru realizarea dosarului de autorizație, de 27,36%, aproximativ o treime din ceilalți respondenți.

Ritmul construcțiilor este coerent, majoritari fiind cei care s-au mișcat rapid sub 2 ani, 48,70% și un alt procent de 32.34% au reușit să finalizeze într-o perioadă scurtă locuința dorită. Per ansamblu un termen de 4 ani deține ponderea cea mai mare, de peste 80%. Modalitatea prin care 42,69% din respondenți și-au făcut casele, este în regie proprie, iar 34% au apelat la firme de construcții.

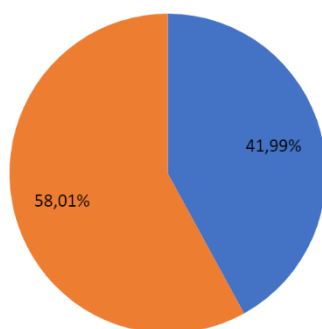
Cei care construit casa doar cu ajutorul familiei, au avut o perioadă îndelungată de execuție. La fel și cei care locuiesc în vatra satului în case nou construite, în general durata de edificare a fost lungă, între 10-20 de ani, și stilul adoptat a fost cel al casei „mari și noi”.

Observăm totodată, coroborând datele studiului, că cei care declară că nu au ținut cont de părerile unui arhitect sunt adepții stilului „rustic”.

22. Distribuția răspunsurilor privind implicarea în construcția casei, se observă un procent de peste 58%, respectiv 69,8% din respondenți au fost implicați în realizarea casei. (întrebarea 20)

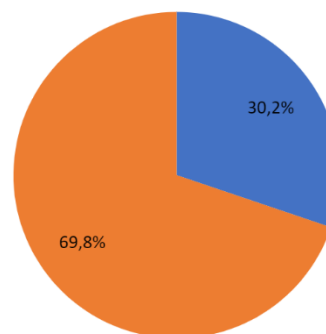
Inelul 1 periurban

● DA
● NU

Inelul 2 periurban

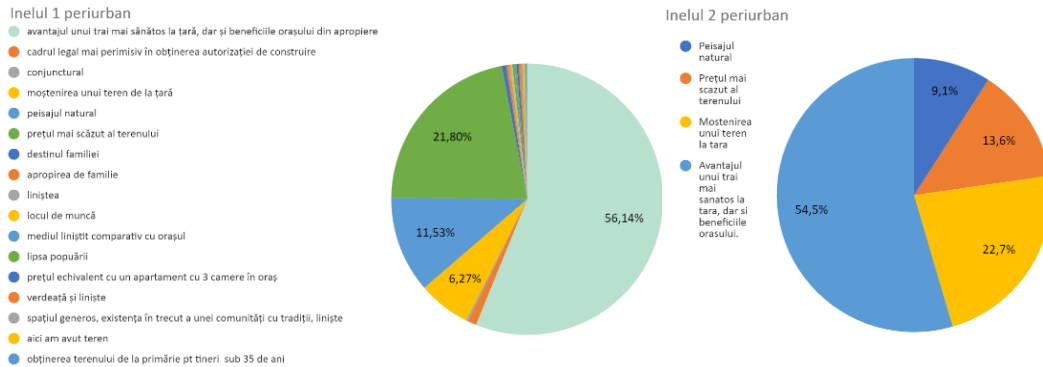
● da
● nu

Figură Q20

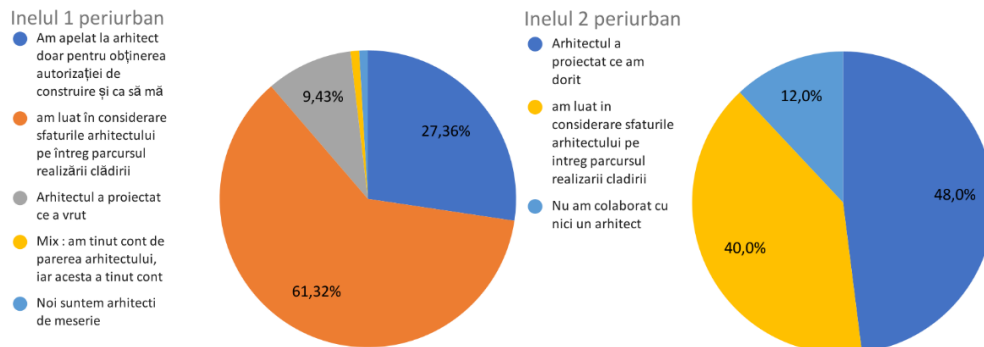

23. Din răspunsurile privind motivele care i-au determinat să opteze pentru un teren în mediul rural, rezultă că în general au ales mediul pentru avantajele unui trai mai sănătos la țară și beneficiile orașului. (întrebarea 21)

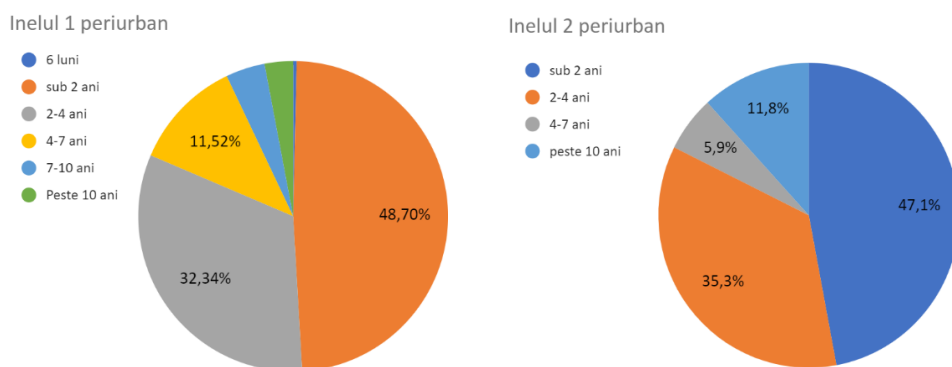
Figură Q21

24. Din distribuția răspunsurilor privind nivelul de implicare al arhitecților în procesul de proiectare și edificare, rezultă o majoritate de 61.32%, respectiv 48% care au fost îndrumați de un arhitect. (întrebarea 22)

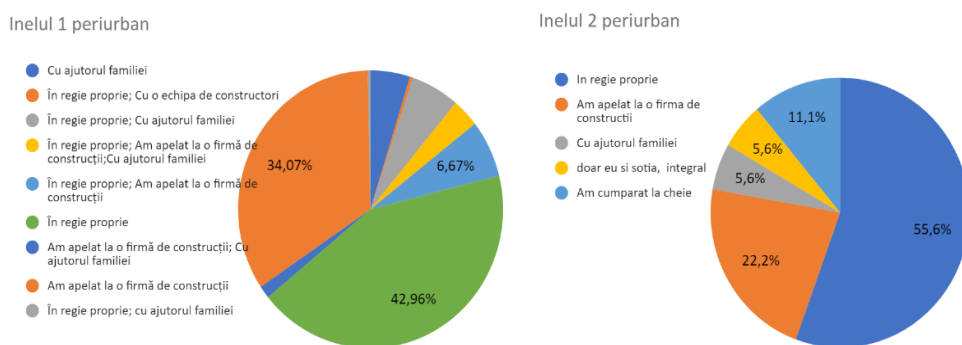
Figură Q22

25. Din distribuția răspunsurilor privind perioada de edificare a locuinței rezultă că edificarea unei case se face într-o perioadă de timp de 2, maxim 4 ani în ambele zone analizate, deși se observă o pondere de 11,8% din inelul 2 periurban în care realizarea unei case a depășit 10 ani. (întrebarea 23)

Figură Q23

26. Distribuția răspunsurilor privind modalitatea de execuție. În regie proprie este răspunsul dominant. (întrebarea 24)

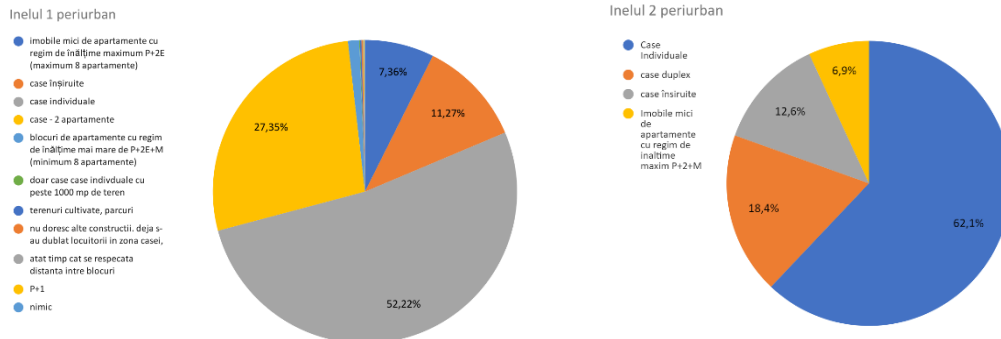

Figură Q24

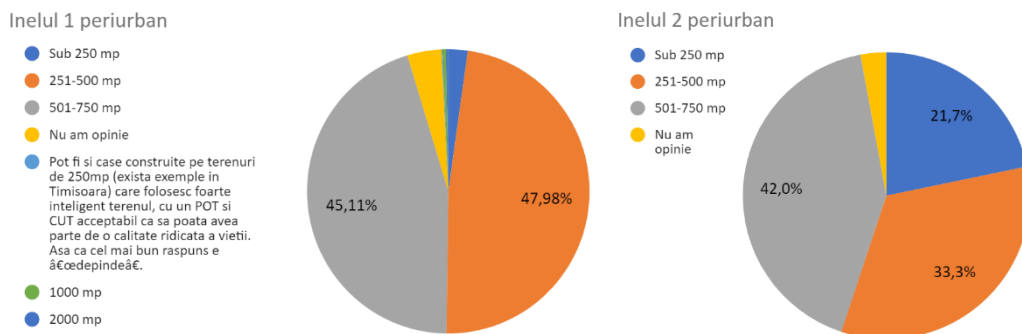
F. Ce clădiri vă doriți în preajmă

Observația generală este că tipul de locuire din proximitatea locuinței trebuie să nu depășească propria locuință ca dimensiune și să aibă funcțiune similară, de preferat mai mică decât cea a respondentului. În inelul doi periurban se doresc în mare parte doar case individuale în preajmă. Spre exemplu, locuitorii cartierelor de blocuri de locuințe colective preferă în jur imobile mici de locuințe în condominiu sau case unifamiliale. Există și persoane care își doresc să nu se mai construiască nimic în preajmă. Suprafața considerată optimă a lotului este mică, de 250-500 mp în inelul 1, respectiv de 500-700 în inelul 2, având un procent de 45%.

27. Tipuri de clădiri în preajmă (întrebarea 27)

Figură Q27
28. Dimensiunea cea mai potrivită a parcelei pentru o casă. (întrebarea 28)

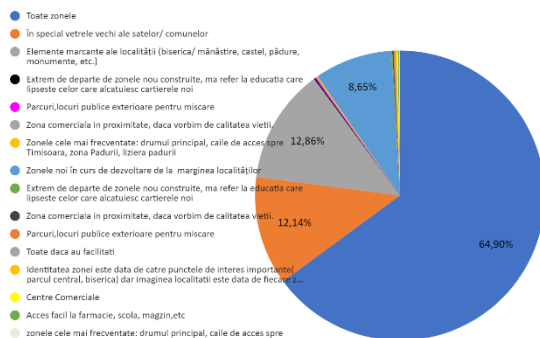
Figură Q28

În general, respondenții, în proporție de 67,70%, consideră că fiecare zonă are importanță la fel de mare în trupul localității, nedeclarând o ierarhizare spațială. Totuși unii cred că vetrele satelor și zonele din jurul rutelor de acces spre oraș ar trebui să aibă o importanță mai mare.

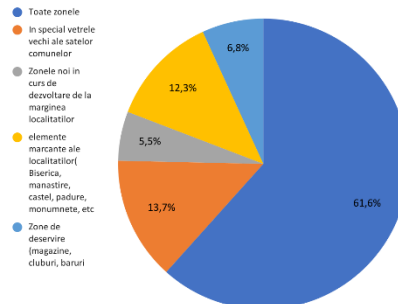
Implicarea administrației în dezvoltarea localităților este văzută ca fiind nesatisfăcătoare, chiar dezamăgitoare de către peste 74% dintre cei care au răspuns chestionarului meu, ceea ce este relevant chiar și la un eșantion de 300 de persoane sau 150.

29. Distribuția importanței zonelor în cadrul localității (pentru imaginea satului), relevă o apreciere a vetrei satului în procent de 60%. (întrebarea 25)

Inelul 1 periurban

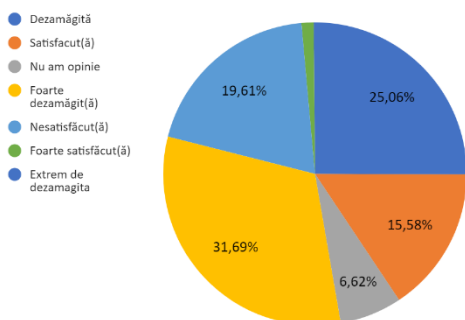
Inelul 2 periurban

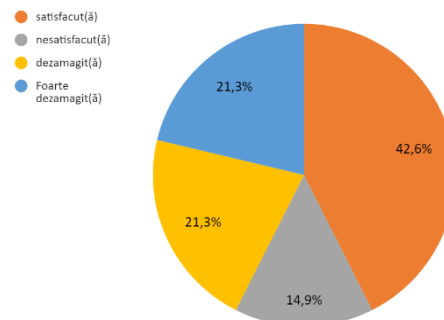
Figură Q25

30. Implicarea administrației publice în control și activitate urbană este văzută negativ, doar 15.58 % se declară mulțumiți în inelul 1 periurban, mai mulțumiți sunt cei din inelul 2 periurban de administrația locală. Distribuția răspunsurilor privind nivelul de mulțumire al populației referitor la activitatea de control și planificare urbană. (întrebarea 26)

Inelul 1 periurban

Inelul 2 periurban

Figură Q26

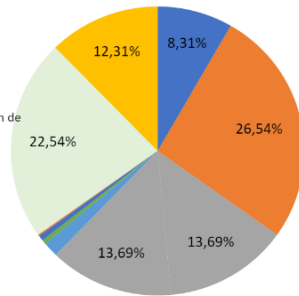
G. Dezvoltări urbane la periferia așezărilor rurale

Observăm că în cadrul satelor periurbane s-au dezvoltat 2 comunități distincte, o comunitate care locuiește „la case” și o comunitate care locuiește „la bloc”.

31. Există diferențe în funcție de modul actual de locuire al respondenților, astfel cei care locuiesc în zonele rezidențiale nou extinse la periferia satului sunt refractari în ce privește realizarea de cartiere de blocuri de locuințe colective la marginea satului, în timp ce cei care locuiesc în vatra satului sunt nepăsători de modul de extindere (evoluție) a satului. În același sens, locuitorii cartierelor rezidențiale din zonele nou extinse ale satului, văd ca mod de evoluție și extinderea satului la periferie tot prin cartiere de locuințe colective. Există respondenți care văd la periferia satului dezvoltarea unei „centuri verzi de pomi, care pe lângă rolul de purificare a aerului oferă nenumărate posibilități de agrement și relaxare.” Cei mai mulți doresc dezvoltări rezidențiale de locuințe unifamiliale. (întrebarea 29)

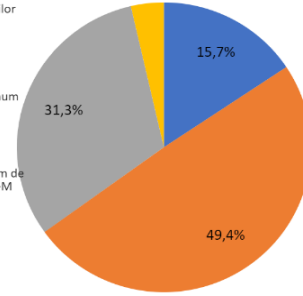
Inelul 1 periurban

- menținerea terenurilor agricole
- zonă rezidențială de locuințe unifamiliale
- imobile mici de apartamente - max. 8 cu înălțime redusă și vegetație
- cartier de blocuri de apartamente cu regim de înălțime peste P+2E+M
- peisaj urban cu blocuri
- peisaj periurban mixt agricol și urban
- case uni/bifamiliale
- case individuale
- case cu 2 apartamente

Inelul 2 periurban

- Menținerea terenurilor agricole
- Zonă rezidențială de locuințe unifamiliale
- Imobile mici de apartamente (maximum 8 apartamente) cu înălțime redusă și vegetație
- Cartier de blocuri de apartamente cu regim de înălțime peste P+2E+M

Figură Q29

H. Locuirea actuală versus locuirea la care aspiră. Stilul architectural.

1. Rezultatele chestionarelor

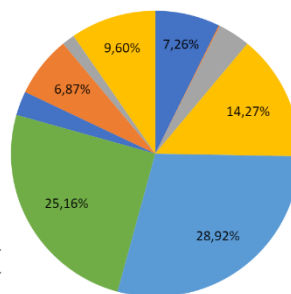
Analiza este în principal descriptivă și mai puțin explicativă. Am ales spre evaluare casele pe care le-am considerat reprezentative pentru principalele tipuri de locuire din satul de azi, principalul criteriu de selecție a fost să reprezinte 3 perioade arhitecturale pentru a putea face posibilă compararea acestora conform cu o evaluare socială.

Observația generală este că nici vârsta, nici nivelul de studii nu influențează gustul sau simțul estetic.

32.Casa în care locuiesc – în general este casă mare nouă în primul inel și casă tradițională renovată în al doilea inel. (întrebarea 30)

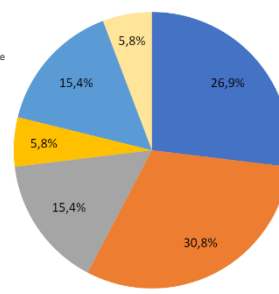
Inelul 1 periurban

- Bloc de apartamente cu regim de înălțime peste P+2E+M
- Bloc de apartamente la sat, realizat înainte de 1989
- Casă rustică
- Casă contemporană realizată după specificul local
- Casă mare nouă
- Casă tip duplex (2 familii)
- Casă tradițională cu materiale originale
- Casă tradițională renovată cu materiale noi
- Gospodărie tradițională renovată cu materiale și tehnici similare celor origina...
- Imobil mic de apartamente cu regim de l...

Inelul 2 periurban

- Casa tradițională cu materiale originale
- casa tradițională renovată cu materiale noi
- casa mare nouă
- casa * rustică*
- Casa Contemporana după specific local
- Imobil mic de apartamente cu regim redus de înălțime

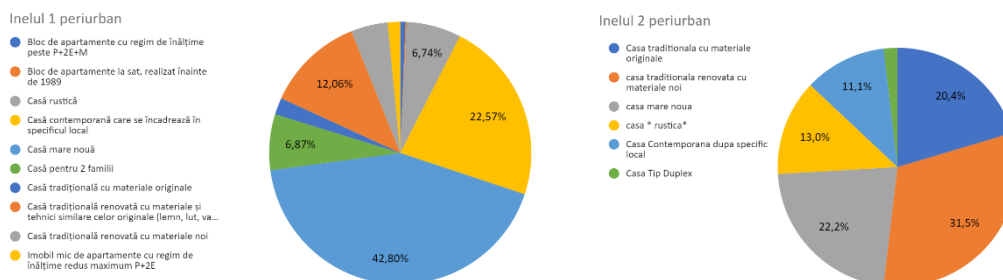
Figură Q30

33.Casa la care aspiră are o distribuție similară cu casa în care locuiesc. (întrebarea 31)

2. Principalele tipuri de locuire din mediul rural din ziua de azi:

Primul grup constă în locuințe tradiționale, prima imagine reprezintă o casă tradițională care nu a suferit modificări/ modernizări, dar care se află în bune condiții, a doua imagine reflectă o casă tradițională modernizată în prezent, într-un fel greșit constructiv și nespecific, iar a treia imagine reprezintă o casă (gospodărie) tradițională renovată în conformitate cu principiile de protecție legitimate prin încadrarea în specificul rural.

Imaginile din perioada contemporană, în care se manifestă o cerere crescută de locuințe caracteristică unei societăți noi și diferențiate, cuprinde mai multe imagini cu case individuale al căror stil îl întâlnim adesea atât la sat, cât și la oraș, precum și imagini cu imobile cu locuințe colective. Am ales o imagine cu o casă „mare nouă”, o casă într-un stil „mediteranean”, bogat ornamentată și supradimensionată. O altă imagine reprezentativă pentru opțiunile oamenilor înfățișează o casă în stil „rustic” și o imagine care reprezintă o casă contemporană care din punctul meu de vedere se

Figură Q31

încadrează în specificul local, fiind realizată din materiale naturale.

Ultimele două imagini reprezintă clădiri de locuințe colective, primul cu maximum 8 apartamente și regim redus de înălțime și celălalt peste 10 apartamente și regim de înălțime mai mare.

Pentru perioada socialistă am introdus în chestionar doar o imagine cu un bloc de locuințe realizat în vatra satului, clădire, de altfel, caracteristică anilor 1970-1980 mediului urban. Din păcate, în chestionar, m-am referit puțin la această perioadă, știind din alte studii că aceste construcții sunt extrem de respinse de către localnici. Construcția de locuințe din mediul rural în perioada socialistă era mai limitată și se efectuau intervenții asupra gospodăriilor tradiționale, construcțiile noi se realizau după proiecte tip impuse de stat, fie la marginea satului sub forma de cartiere de case tip, fie sub formă de blocuri de locuințe colective în vatra satului.

Evaluarea clădirilor contemporane este pozitivă, între acestea cel mai mare punctaj a fost primit de clădirile cu vegetație și de cea care reprezintă „casa mare și nouă”.

Prima parte a acestei secțiuni a chestionarului urmărește să identifice tipul de locuință pe care o utilizează în prezent.

A doua parte a acestei secțiuni urmărește nivelul de satisfacție oferit de actualele case în care locuiesc, observând măsura în care locuința actuală corespunde cu cea la care aspiră.

Aproximativ 30% au declarat că locuiesc în case bogate/ făloase, pe locul doi un procent de peste 30% au răspuns că locuiesc în case tip cuplat/ înșiruite, sub 20% au răspuns că locuiesc în imobile mici de locuințe colective, în jur de 15% declară că locuiesc în case contemporane care se încadrează în specificul local.

Este interesant de observat comparația cu răspunsurile la întrebarea unde ar dori să locuiască, casele mari și noi reprezintă peste 40% din preferințele respondenților, pe locul doi se află casele contemporane care se încadrează în specificul local, pe locul 3 se află casele tradiționale renovate cu materiale contemporane și pe locul 4 sunt casele cuplate/ înșiruite. O concluzie interesantă este faptul că cel puțin declarativ, locuințele care se încadrează în specific se află în preferințele utilizatorilor.

Cei care locuiesc în case vechi renovate, modernizate sau în cele nemodernizate ar dori să locuiască în case moderne sau în clădiri mai ostentative.

Un procent ridicat, de peste 41% (Giroc) au răspuns că casa la care aspiră coincide cu tipul de casă în care locuiesc. Nu există diferență între casele în care locuiesc și cele la care aspiră pentru cei care s-au implicat în procesul de proiectare și edificare, dovadă că prin participare au reușit să obțină un produs care să corespundă nevoilor lor.

Este interesantă observația că cei care au apreciat pozitiv casele tradiționale reabilitate cu materiale autentice preferă casele care au ca obiectiv încadrarea în specificul local și disprețuiesc „stilul rustic”.

În ceea ce privește stilul, respondenții au apreciat clădirile din cele 8 imagini, pe care să le evalueze în detaliu, utilizând răspunsuri predefinite, pe o scară diferențială semantică, dar și cu o opțiune deschisă.

Fotografiile reprezintă clădiri reprezentative pentru perioadele arhitecturale existente ale așezărilor din ziua de azi: tradițional vernacular, perioada socialistă și tendințele actuale.

Casa mare nouă (făloasă) a obținut cel mai mare scor în toate cazurile, sugerând că este cea spre care au cele înalte aspirații. Cei mai satisfăcuți de casele lor sunt locuitorii caselor „mari și noi”. Acest fapt este influențat de factorul socio-cultural, fenomen explicat prin faptul că cei ce locuiesc în case relativ noi și-ar modifica casa într-o casă mare și bogată (precum casa făloasă), pentru a se alinia la presupusele sau realele valori urbane.

Locuitorii **caselor rurale renovate/ nerenovate**, dacă ar avea de ales, ar prefera să locuiască în case bogate și arătoase, făloase. În cazul caselor care ies în evidență se remarcă diferențe de semantică.

Casa tradițională, deși modestă, este considerată mai puțin frumoasă și nu este atractivă, dar totuși ei recunosc că ea servește scopului pentru care a fost creată, acela de locuință și de desfășurare a activităților cotidiene, fiind spațioasă, eficientă și practică, conform respondenților. Doar 2% din respondenți apreciază pozitiv casele tradiționale, restul considerându-le fără potențialul de a deveni vreodată atractive sau de a atinge capacitatea de a oferi condiții adecvate locuirii.

Punctajul clădirilor mici a fost sub toate aspectele cel mai scăzut. Casele rurale renovate au obținut un punctaj mediu.

Casa rustică în general are aprecieri pozitive, dar există și evaluări precum „ieșită din context”, „nepotrivită în peisaj”; „bulky”, „cabană la munte” sau un „pumn în ochi”.

Clădirile contemporane au obținut evaluări bune în toți parametrii, **locuințele tradiționale** au primit evaluări medii, arhitectura contemporană „modernistă” este considerată ca actuală, practică, occidentală, dar valoarea estetică și durabilitatea sunt contestate.

Productiile vernaculare, aparținând unei faze tranzitorii, nu se bucură de o revendicare socială din partea locuitorilor, ele neavând încă valoare culturală. „Succesul protecției monumentelor depinde în principal de atitudinea asupra

moștenirii comunităților care locuiesc în aceste clădiri și trăiesc în aceste orașe, sate.”³³⁸

Observăm o mutație în gustul oamenilor, care după ce au locuit 10-20 de ani în casele mari și noi, ineficiente și subutilizate, ar dori să locuiască în gospodării tradiționale renovate corect cu materialele și tehnici autentice. O altă evoluție a gustului este faptul că există o nișă a populației care locuiește în case tradiționale, dar renovate necorespunzător în anii 1990 cu materiale inadecvate și care aspiră acum la gospodăriile tradiționale renovate corect cu materiale și tehnici autentice.

În rezultatele chestionarului se poate observa un segment de populație care utilizează expresia de arhitectură modernă cu sensul de arhitectură contemporană și nu ca stil al perioadei anilor 1920, aceștia apreciază locuința modernă ca fiind rece, lipsită de intimitate. În același timp „stilul rustic” este confundat de multe ori cu tradițional.

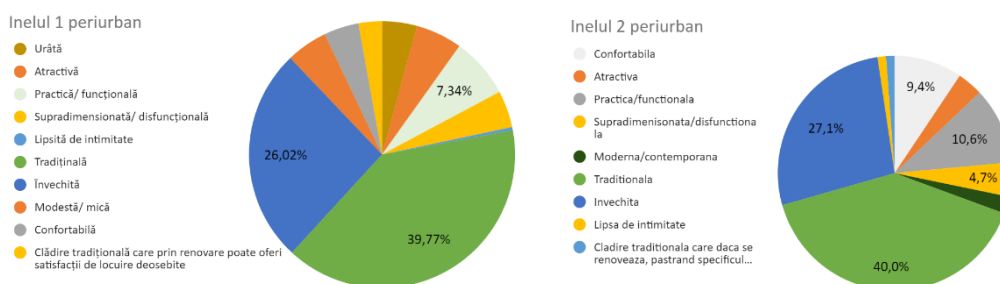
Este important de subliniat că aprecierea din exterior a cartierelor de blocuri este mai rea decât aprecierea celor care locuiesc în ele. Locuitorii blocurilor noi, acceptă și apreciază mai bine imobilele de locuințe colective, în acest caz elementul tehnic/ practic poate depăși și poate înlocui aparența estetică (nu mai contează așa de tare).

Ceilalți locuitori ai satului („de la case”) resping complet locuirea colectivă în vatra satului: „Nu agreez blocurile, nu ar trebui să existe în mediul rural.” Cu cât satele sunt mai îndepărtate de oraș, cu atât mai mult locuitorii resping radical locuirea colectivă în orice zonă a satului.

Pe de altă parte, clădirile de locuințe construite după 1990, deși multe dintre ele de calitate inferioară în ce privește funcționalitatea și aspectul, sunt bine văzute, uneori fiind evidențiate și avantaje tehnice.

Societatea reprezintă o lume destul de unitară ca gust, neexistând diferențe între membrii ei referitor la parametri precum educație, gen, vârstă în ce privește aprecierea clădirilor în detaliu.

34. Distribuția răspunsurilor privind evaluarea clădirilor alese în studiu:
Clădire tradițională nmodernizată este considerată învechită. (întrebarea 32)

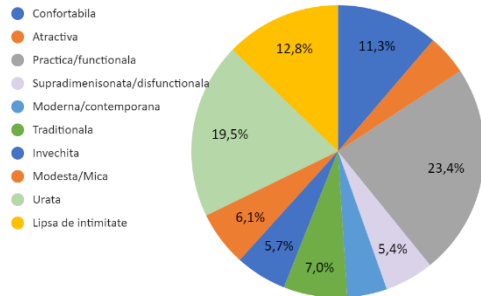
Figură Q32

35. Clădire tradițională modernizată neadecvat este considerată practică și funcțională în ambele medii. (întrebarea 33)

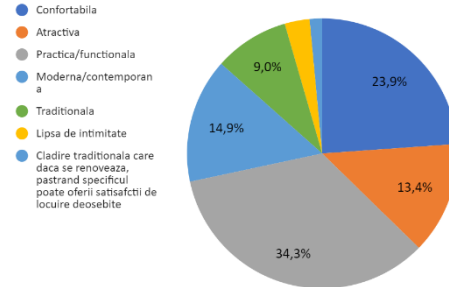
³³⁸(Tamaska, 2010, p. 87)

Inelul 1 periurban

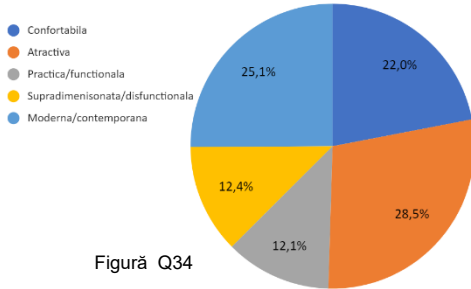
Inelul 2 periurban

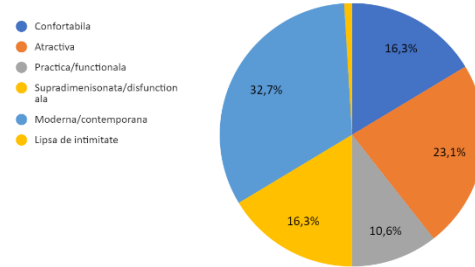
Figură Q33

36. Clădire în „stil mediteranean” este considerată modernă și confortabilă. (întrebarea 34)

Inelul 1 periurban

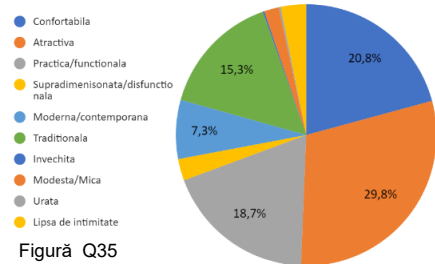
Inelul 2 periurban

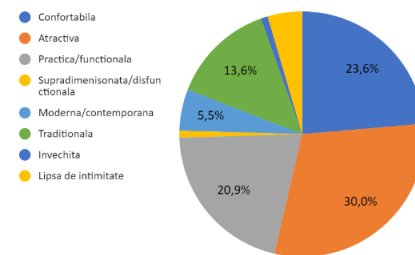
Figură Q34

37. Gospodărie tradițională renovată corespunzător este considerată atractivă. (întrebarea 35)

Inelul 1 periurban

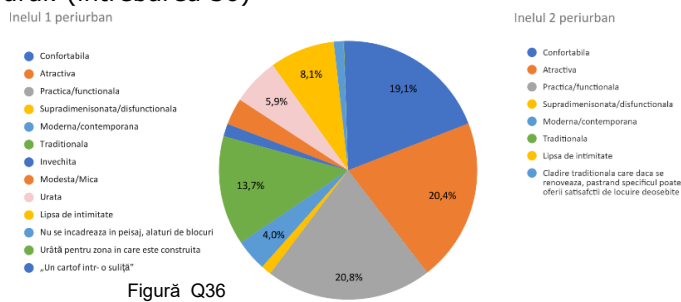

Inelul 2 periurban

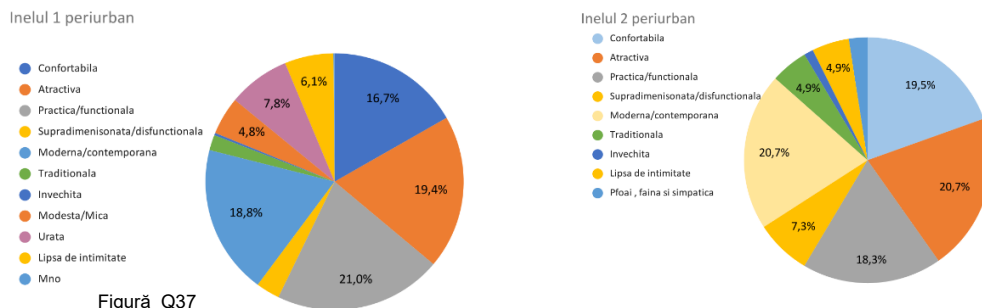
Figură Q35

38. Casa în stil rustic este considerată practică, respectiv atractivă în mediul rural. (întrebarea 36)

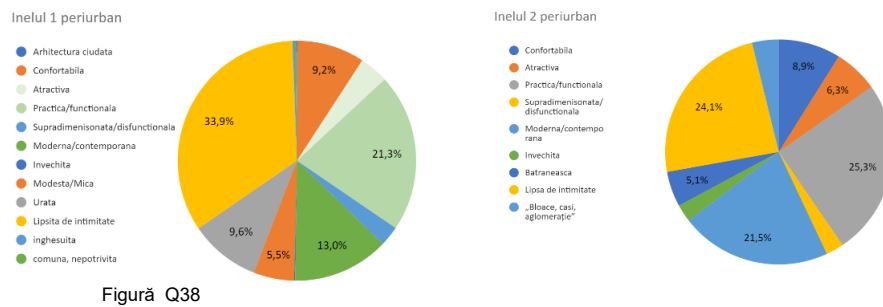
Figură Q36

39. Casă contemporană care se încadrează în specificul local este considerată practică și atractivă în ambele medii. (întrebarea 37)

Figură Q37

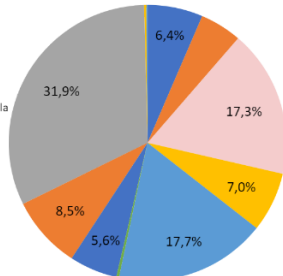
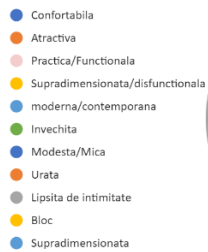
40. Casă pentru 2 familii este considerată lipsită de intimitate, dar practică. (întrebarea 38)

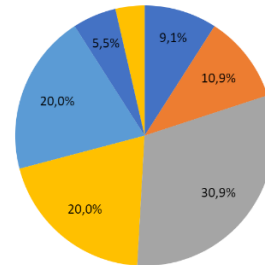
Figură Q38

41. Locuințe colective mici sau mari sunt percepute ca lipsite de intimitate.

Inelul 1 periurban

Inelul 2 periurban

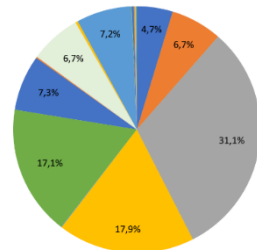
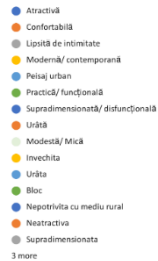

Figură Q39

(întrebarea 39)

42. Locuințe colective mari (întrebarea 40)

Inelul 1 periurban

Figură Q40

6.4.5. Discuții. Interpretarea rezultatelor în context internațional

A. Regimul juridic al locuințelor. Modalități de achiziționare a locuinței. Politici și reforme în domeniul locuirii în țările post-socialiste.

În studiul de față putem observa cum moștenirea sistemului socialist a influențat, mai bine de 2 decenii, modul în care sistemele de proprietate din post-socialism au evoluat, transformând societatea într-o națiune de proprietari de locuințe prin privatizarea în masă a locuințelor de la stat. Fenomenul s-a manifestat similar în toate țările din fostul bloc socialist. În nicio țară postsocialistă proprietatea personală a locuinței nu scade sub 80%, fiind mult crescută comparativ cu țările occidentale, iar proprietățile ipotecare sunt mai puține față de restul Europei (sub 60%).

În comunism, existau atât locuințe deținute de stat pentru muncitori și funcționari publici, dar și în proprietate privată, apartamente la bloc pentru care se plăteau rate sau direct cumpărate, existând și locuințe particulare ridicate anterior sau în primele decenii de comunism - self-buildingul. O familie nu putea avea mai multe proprietăți. Logica era ca acestea să fie doar pentru uz personal. Sistemul socialist opera cu un fel de piață unitară de locuințe, ce oscila între chirii și proprietate, care s-a axat pe sporirea drepturilor chiriașilor și pe diminuarea drepturilor celor care erau proprietari, în contrast cu modul de funcționare a sistemului capitalist. Criza era endemică, într-un regim în care industrializarea era prioritară, locuirea a fost neglijată, astfel sprijinul de bază venea din partea gospodăriei (familiei).³³⁹ *Chiriile erau menținute la un nivel foarte scăzut, fiind reduse comparativ cu costurile de management și întreținere a locuințelor. Pe măsură ce veniturile variau limitat, principala sursă de stratificare socială era centrată pe nivelul de acces la securitate socială și privilegii.*³⁴⁰

În Ungaria, statutul social era influențat de deținerea unei locuințe în proprietate personală. Într-o societate cu nivel ridicat de intelectuali salariați și

³³⁹ (Stephens, 03.2015, p. 9)

³⁴⁰ (Crompton, 1998, p. 15)

funcționari, doar muncitorii necalificați erau găzduiți în locuințele de stat. Clasele sociale, intelectualii și funcționarii plăteau mai puțin pentru locuințele lor, statutul social era dat de venit și nu de ocupație. Nivelul condițiilor de trai a crescut între 1950-1968, crescând inegalitățile sociale deoarece standardele de locuire pentru clasele sociale privilegiate s-au îmbunătățit mai mult decât ale muncitorilor. Sursa inechităților, în ce privește locuirea, era generată de extinderea rețelelor informale a celor educați, pe criterii de afiliații politice și educaționale. În România nu statutul social conta, ci confortul și predictibilitatea vieții.

Apartamentele de stat erau de-comercializate, nefiind alocate prin mecanisme de piață, chiriașii puteau pretinde că erau un fel de proprietari, drepturile de închiriere puteau fi moștenite sau transferate către rude sau schimbate cu alți deținători de drepturi de utilizator, într-un fel de cvasiproprietate.³⁴¹ Aveau prioritate la primirea locuințelor, familiile cu mulți copii sau cei care fuseseră în imobile demolate în conformitate cu prevederile decretelor de expropriere din acele timpuri.

Deși programul de construire în masă a locuințelor a marginalizat importanța self-buildingului (interzisă în URSS), self-build-ul a devenit o trăsătură importantă a unor țări central-europene și sud-est europene mai ales când economia a decăzut în 1970 în Ungaria, Iugoslavia, România, Bulgaria. Astfel în 1980, locuințele self-build ocupau în Iugoslavia peste 60% și în Ungaria peste 50%, 45% în Albania, 30% în Polonia, 20% în Bulgaria și foarte scăzute în URSS și RFG. Achiziționarea unei locuințe în proprietate privată se putea realiza prin credite cu o dobândă anuală simbolică, cu condiția ca beneficiarii să aibă o ocupație și să depună un avans minim de 20- 30 % din valoarea locuinței, în funcție de salariul tarifar sau de venitul brut lunar pe care îl realizau.³⁴²

În ciuda diversității generale, țările din sud-estul Europei sunt percepute unitare ca ideologie socialistă impusă înainte de 1990 și implementată fără a ține cont de distanțele cultural-istorice dintre țări. Schimbările politice de la începutul anilor 1990, adică reintroducerea economiei de piață, a democrației parlamentare și a reformelor instituționale au transformat dramatic scena politicilor de locuire.

Există totuși diferențe semnificative între țări din cauza condițiilor preexistente, diferențe accentuate de diversitatea politicilor de guvernare, instrumentelor și tipurilor de intervenții, ce au influențat noua piață imobiliară din timpul tranziției, de după căderea comunismului. Țările postsocialiste se divid între: țări cu nivel ridicat de proprietari și datorii mici și țări cu nivel scăzut de proprietari și datorii scăzute, cunoscute ca state în curs de dezvoltare.

Privatizarea în masă e caracteristică politicilor în colaps, în care rolul statului e mult redus, iar rolul pieței e crucial. Statul s-a retras complet, fără a asigura un sistem (instituții) necesar creării unei piețe de locuințe pe deplin finanțată. „*Trecerea de la economia socialistă la o economie de piață ar fi putut fi obținută printr-o serie de reforme în spiritul celor care au salvat revoluția industrială.*”³⁴³ Primii ani de tranziție sunt caracterizați de un vid de putere în mijlocul unui flux ideologic, premisa absenței regimurilor de locuire. Vacuumul ideologic a creat loc pentru intervenția (influența) politicilor de locuire ale organizațiilor de ajutor internațional. Banca Mondială a susținut privatizarea locuințelor de stat, dar la un preț sub-piață, subliniind necesitatea unei baze instituționale pentru un sistem de piață eficient.³⁴⁴

---

³⁴¹ (Hegedius, Tosics, & Mayo, 1996, p. 109)

³⁴² (Stephens, 03.2015, p. 9)

³⁴³ (North & Weinganst, 1989, p. 807)

³⁴⁴ (Stephens, 03.2015, p. 10-11)

Astfel, s-a născut noul peisaj dominat de proprietari de locuințe în masă. Într-un mediu de cerere scăzută, de credite ipotecare, un sector bancar instabil, un cadru legal instabil și vulnerabil, un clientelism și o corupție în creștere, cu (operări) cadastru nesigure și piețe de capital inexistente, consultanții financiari au dat vina pe lipsa de lichidități din sistemul bancar și au vrut să sară peste stadiul de stabilire a unei piețe ipotecare primare, crezând că o piață ipotecară secundară ar recrea natural instituțiile necesare unei piețe ipotecare primare.³⁴⁵ A rezultat un sistem combinat în care proprietatea privată deține ponderea cea mare și un procent redus de datorii ipotecare.³⁴⁶

*„Cel mai sigur și eficient mijloc de a restaura echilibrul pieței imobiliare (de locuințe) fără a crea distorsiuni adiacente în timpul tranziției este de a desface total moștenirea de locuințe socialiste prin eliminarea tuturor subvențiilor și finanțărilor de la stat, cu renunțarea la stocul existent de locuințe, lipsa de capital nu este o piedică legitimă spre reforme rapide de piață.”*³⁴⁷ Se urmărea realizarea unui set de politici necesar privatizării stocului mare și ineficient de locuințe publice și politici spre încurajarea creșterii rapide a unui mic sector nou privat³⁴⁸ prin combinarea unui sistem clasic liberal cu un sistem de finanțare de creditare ipotecară și cu subvenții direcționate. Scopul principal al guvernării postsocialiste a fost privatizarea fondului public de locuințe în favoarea deținerii în proprietate a locuinței, care în schimb ar fi determinat suportul pentru dezvoltarea unui sistem de finanțare necesar sprijinirii proprietarilor de locuințe pe măsură ce piața se dezvoltă. Acest cadru sprijină ipoteza că tranziția este un proces convergent de la statul socialist la statul liberal capitalist.³⁴⁹

Statele postsocialiste nu au luat nicio decizie conștientă dincolo de procesul de privatizare care a avut loc, generând un menaj dubios între ajutorul moștenit de la stat, cu sprijin intergenerațional la scară mare și un caracter antistatal. Multe din casele self-built (executate în regie proprie) din sud-estul Europei sunt realizate ilegal, asumându-și caracterul de *locuință antistatală*.³⁵⁰

Reformele din domeniul locuințelor, de la jumătatea anilor 1990, a avut loc prin *încercare și eroare*, concentrându-se pe o remediere a problemelor existente și nu pe o intervenție strategică. Se acționează fără schimbări radicale, astfel politicile de locuire evoluează prin relații complexe și reciproce între funcționari, politicieni și reprezentanți ai grupurilor de interese. Legile reformelor din locuire puneau accent mai puțin pe control și pe subvenții de la stat, ci mai mult pe rolul pieței. Subvențiile generice au fost retrase și responsabilitățile pentru locuințele sociale au căzut în sarcina administrațiilor locale. Austeritatea fiscală și nesiguranța economică au influențat abilitatea administrațiilor locale și/sau centrale de a formula și implementa în mod eficient politici de locuire. Subvențiile de la stat se limitează la ajutor pentru reparații de urgență în blocurile de locuințe, furnizare de teren și infrastructură pentru apartamente în proprietate sau în chirie și locuințe sociale pentru familiile defavorizate sau cu nevoi speciale.

Lipsa transparenței financiare în sectorul de locuire, la fel ca și indisciplina fiscală reflectă natura rudimentară a politicilor fiscale pentru locuințe. Lipsa unor instituții de reglementare la nivel local și central, precum și vulnerabilitatea instituțiilor financiare contribuie la dezvoltarea unei piețe de locuințe imature și ineficiente.

³⁴⁵(idem, p. 12)

³⁴⁶(idem, p. 4)

³⁴⁷(Buckley, 2001, p. 74,75)

³⁴⁸(Renaud, 1995, p. 39)

³⁴⁹(Stephens, 03.2015, p. 6)

³⁵⁰(idem, p. 19-20)

Asociațiile de locatari, ca entități instituționale, s-au format lent, iar piața de întreținere și gestiune a locuințelor este dominată de companii municipale. Impunerea obligațiilor locatarilor de a prelua responsabilitatea față de clădiri a dus la deteriorarea fondului de locuințe. Aproximativ 30% din locuințele la bloc s-au deteriorat din cauza lipsei de întreținere.³⁵¹

Prețurile locuințelor au crescut după 2000, atingând valori comparabile cu cele din restul Europei. Fluctuațiile de preț ale locuințelor sunt mai crescute în țările postsocialiste.³⁵²

Tranziția spre un sistem bazat pe piața liberă a avut ca rezultat creșterea ponderii proprietarilor de locuințe, fără restricții pe piața de schimb și scăderea implicării statului în furnizarea de servicii de locuire. Măsurile încurajează investițiile private în locuire. Principala problemă cu care se confruntă populația este accesul la teren și un proces de proiectare și de autorizarea greoi. Numărul mare de construcții ilegale, mai ales de la periferia așezărilor, certifică eșecul dezvoltării unei politici de zonificare și planificare urbană coerente și comprehensive.

Pentru a obține rezultate pozitive și o performanță eficientă a sistemului de locuire, politicile trebuiau să urmărească obținerea următoarelor obiective: realizarea unei piețe competitive de locuințe, generarea de subvenții transparente și direcționate și realizarea unui sistem funcțional de finanțare a locuinței prin care să se mențină un flux constant de investiții pentru îmbunătățirea calității locuirii, precum și asigurarea accesului gospodăriilor la condiții decente de locuire. Calitatea, accesibilitatea și posibilitatea alegerii locuinței sunt factorii critici în evaluarea performanței sistemului național de locuințe.³⁵³ Rolul diminuat al statului, prin privatizare, și rolul unei piețe aparent haotice au dus la creșterea rolului gospodăriei/ familiei. Lipsa unei piețe imobiliare finanțate de stat pune presiune pe gospodărie (familie) ca fiind singura sursă de ajutor social. Cele 2 forme în care gospodăria constituie sursă de venit pentru realizarea locuinței sunt: sprijin intergenerațional/familialism și self-help unde resursele vin din interiorul gospodăriei, dar nu conțin neapărat un sprijin intergenerațional.

În cele mai multe țări industria construcțiilor a fost privatizată și majoritatea locuințelor noi sunt furnizate de sectorul privat unde firmele de construcție, proprietarii de teren și dezvoltatorii imobiliari au un rol semnificativ.

Familia extinsă constituie principala resursă de întraajutorare a membrilor acesteia, stabilind forme de proprietate fără datorii, acest fenomen este atât rural cât și urban, producând astfel un număr mare de gospodării în care coexistă mai multe generații în gospodărie.

Familialismul, adică ajutorul intergenerațional contribuia semnificativ la achiziționarea locuinței personale în perioada postsocialistă în contrast cu țările social-democrate. România, Bulgaria arată un nivel crescut de interdependență intergenerațională, aflându-se undeva la extrema grupului de țări sud-est europene, Ungaria și Polonia se afla undeva la mijloc, iar Cehia, Estonia, Lituania care demonstrează o scăzută dependență intergenerațională.³⁵⁴

Self-build – construirea caselor de către proprii proprietari. Este evidentă retragerea statului din mediul de construcții și lipsa unor instituții de piață eficiente (acestea fiind încă în dezvoltare) au permis ca self-build să fie o sursă semnificativă de ajutor în construcția de locuințe din țările postsocialiste. Self-Build, adică acolo

---

³⁵¹(Tsenkova, 2006, p. 5)

³⁵²(Stephens, 03.2015, p. 15)

³⁵³(Tsenkova, 2006, p. 2)

³⁵⁴ (Stephens, 03.2015, p. 17)

unde familia însăși construiește cel puțin o parte din casă, apare ca fiind predominantă în țările unde există o moștenire a fenomenului self-building din perioada socialistă.

80% din noile case sunt produse de privați în forma de self-help, în România s-au construit în metoda self-built între 1990-2002 peste 13% în urban și 59% în rural din fondul de case construit. În Slovenia 70%, Ungaria 38% din totalul de locuințe construite, iar în doar Cehia 4,5% au achiziționat în acest fel locuințele. Self-build a devenit important în țările postsocialiste din cauza abilității limitate a statului de a asigura locuințe. Atunci când statul și piața eșuează, rolul familiei/ gospodăriei devine decisiv.³⁵⁵

Locuința proprie nou construită este aproape singura modalitate, cea mai scumpă, de achiziție de locuință. Proprietarii, care au venituri peste medie, suplimentează economiile proprii cu credite ipotecare și uneori cu subvenții de la stat.

Lipsa de finanțare (prin contracte de economisire-creditare) pentru locuințe este principala constrângere pentru funcționarea eficientă a pieței de locuințe și a accesibilității la locuințe. Împrumuturi ipotecare se fac și pentru renovarea, modernizarea locuințelor. Băncile au început să ofere condiții mai bune cu scadențe mai lungi și dobânzi ale ratei mai mici, precum și criterii mai puține în acordarea împrumutului, mai ales după intervenția Băncii Naționale, care a impus limite ale ratelor prin raportare la venituri.

Condițiile de trai sunt scăzute din cauza lipsei dotărilor publice (spații de joacă, iluminat stradal, facilități sportive, educație, asistență sanitară, întreținere). Marea parte a noilor locuințe sunt realizate de dezvoltatori privați și de proprietari în sistem self-help. (regie proprie)

În ciuda greutăților sociale și economice, multe familii din sud-estul Europei reușesc să obțină case fără credite ipotecare, dar majoritatea locuitorilor nu au venituri și economii suficiente pentru a-și achiziționa o locuință, salariile mici și șomajul la care se adaugă creșterea prețului locuințelor și ratele ipotecare au redus cererea de locuințe, locuitorii se văd neputincioși pe piața de locuințe sau cu oportunități limitate de a-și îmbunătăți locuințele. Criza de locuințe a fost înlocuită cu criza accesibilității la locuință.

Din punct de vedere financiar, reformele politice au încurajat tranziția de la un sistem foarte centralizat și subvenționat de finanțare a locuințelor la un sistem condus de inițiative private. Se încurajează competiția privind furnizarea de servicii pentru locuințe și precum și acțiuni viitoare pentru gestionarea eficientă a clădirilor de locuit, la fel ca și proceduri de finanțarea întreținerii, renovării și îmbunătățirii eficienței energetice a locuințelor existente.

B. Percepția socială asupra profesiei de arhitect

Arhitectura este „profesia care presupune multă creativitate și imaginație, o meserie complexă care îmbină mai multe specializări (inginer, artist, sociolog, psiholog, etc.).”³⁵⁶ Cele două grile după care funcționează arhitectul sunt cea de creator de produse cu valoare artistică și cea de modelator (intervenție) al spațiului construit.

Arhitecții cred că clienții îi percep doar ca niște desenatori care trebuie să pună pe planșe ce doresc beneficiarii, iar ei cred că nu sunt percepuți ca breaslă profesională, ci că sunt văzuți ca obstacol în procesul de construire, că „sunt o pârghie în relația cu administrația, el deține formal calitatea de a obține autorizații la care

³⁵⁵ (Stephens, 03.2015, pp. 17-18)

³⁵⁶ (Chiribucă & Țigănaș, 2010, p. 29)

*beneficiarul nu are acces direct.*³⁵⁷ Alte evaluări furnizate de studiu prin investigații în rândul populației sunt că arhitecții, pentru beneficii financiare, eludează cerințele profesionale și de natură estetică și fac compromisuri în relația cu clienții (funcționarii și clienții). Unul din comportamentele frecvente este semnătura de complezență.

O altă menire a arhitectului este că are rolul de a educa beneficiarul, de a-l face să înțeleagă estetica spațiului și de a menține un specific arhitectural, dar percepția populației este că aceștia sunt inflexibili.

Arhitectul trebuie să își asume rolul de mediator între obligațiile etice, sociale față de comunitate, interesele publice și interesele private ale clientului.

Există încă ambiguitate legislativă în privința urmării execuției proiectului, proiectul pe măsură ce este construit se modifică, atribuțiile legate de responsabilitățile arhitectului sunt limitate. Produsul final poate fi foarte diferit de cel proiectat. Legislația referitoare la urmărirea evoluției lucrărilor de construire ar putea ajuta prin „*extinderea responsabilității arhitectului asupra întregului proces.*”³⁵⁸ ca acesta să intervină pe parcursul fazelor de execuție, în procesul de implementare a proiectului.

Relația cu profesiile complementare ce intervin în procesul de proiectare și execuție pot fi de parteneriat sau de subordonare a actului de arhitectură aspectelor tehnice sau de tipul concurențial - conflictuală unde arhitectul se autopercepe ca fiind deasupra echipei, a celorlalți specialiști, teoretic este, dar practica îi contestă această legitimitate și se iau decizii în timpul execuției în afara lui.³⁵⁹ Pentru îmbunătățirea relațiilor atât arhitecții, cât și specialiștii din domenii complementare propun soluții care se referă la sancțiuni mai aspre ale instituțiilor abilitate cu recepția lucrărilor, centralizarea responsabilității privind răspunderea față de obiectul final, cum ar fi mai multe stagii de practică pentru studenții arhitecți și cursuri comune între diferitele specializări complementare în cadrul facultății.

Ceilalți profesioniști implicați în actul proiectării consideră că un arhitect bun este cel care îmbină arta și cunoștințele tehnice, se pricepe la alegerea materialelor și oferă consultanță celorlalți implicați în procesul execuției, clienți, specialiști.

C. Dezvoltări urbane la periferia așezărilor rurale

Dezvoltările urbane care se petrec în zona de confluență rural-urban pot distruge trăsăturile care i-au atras inițial pe locuitori când și-au ales locul de casă. În zonele rurale oamenii au fost atrași atât de caracterul rural dat de gospodăriile țărănești, cât și de mediul natural. „*Premisa psihologiei ambientale este că mediul fizic înconjurător are efecte semnificative asupra oamenilor și că înțelegerea corectă a impactului poate sugera direcții benefice în proiectarea așezărilor umane. Oamenii interpretează mediul înconjurător conform nevoilor lor, preferând așezări în care ei să funcționeze eficient și unde să beneficieze de avantajele naturii înconjurătoare și să interacționeze cu elementele mediului înconjurător natural (grădinarit, activități în natură în apropierea casei) sunt surse vitale de plăcere.*”³⁶⁰ De câteva secole, comunitățile rurale s-au organizat pe baza unor principii de planificare care pun accent pe dezvoltări adunate înconjurate de spațiu liber deschis – nelimitat, infinit (în

---

³⁵⁷ (Chiribucă & Țigănaș, 2010, p. 41)

³⁵⁸ (idem, p. 53)

³⁵⁹ (idem, p. 81)

³⁶⁰ (Sullivan, 1994, p. 86)

contrast cu zone închise), aceste principii se pot aplica în cazul noilor lotizări cu unități unifamiliale sau multifamiliale, fără a irosi spațiu.³⁶¹

În general planificatorii (dezvoltatorii) urmăresc obținerea unor spații viabile economic și locuibile, deciziile luate în favoarea dezvoltării acestora tind să fie supuse considerațiilor economice care ignoră mai totdeauna valorile non-economice pe care le au oamenii pentru locuri. Locurile în care ne petrecem timpul influențează oamenii care suntem și care putem deveni, locurile au impact asupra sensului vieții noastre, al siguranței, al modului în care ne facem munca, al modurilor în care interacționăm cu alți oameni, chiar și abilitatea noastră de a funcționa ca cetățeni într-o democrație.³⁶²

Mai multe studii evidențiază faptul că caracteristicile naturale sunt prezente în preferințe.

Rezultatele acestui studiu scot la iveală un nivel crescut de mulțumire al locuitorilor din cartierele rezidențiale cu densitate scăzută în care domină elementele naturale și predilecția locuitorilor pentru zona rurală.

Varietatea tipurilor de case introduse în chestionar sunt cele predominante în zonele de contopire rural-urban azi.

Imaginile cu terenuri agricole, pâlcuri de copaci au fost introduse în chestionar deoarece sunt elementele care se vor pierde cu ocazia dezvoltărilor urbane ulterioare. Le putem considera ca un fel de „before scenes”³⁶³.

Oamenii preferă cartierele de case cu arbori maturi față de cele fără sau cu puțini pomi, apreciind cartierele cu case unifamiliale cartierelor de blocuri de locuințe colective. Rezultatele sunt discutate în lumina tendințelor curente de a construi cartiere de locuințe periurbane. Se dorește menținerea, pe cât posibil, a caracterului rural al acestor zone.

Peisajul natural, terenurile agricole, pâlcurile de arbori, juxtapunerile de terenuri agricole cu naturale și siturile fără fond construit au obținut cel mai mare punctaj. Rezultatele indică faptul că participanții preferă cartierele cu case unifamiliale celor multifamiliale și zonele rezidențiale cu plantații verzi celor lipsite de vegetație.

Densitatea locuirii, uniformitatea arhitecturală și lipsa de copaci influențează calitatea locuirii. Loturile mari cu case individuale caracterizate prin plantații cu arbori maturi oferă oportunitatea unor priveliști. Locuințele colective cu o cantitate mare de material plantat au obținut un punctaj mai mare decât locuințele colective fără vegetație – blocuri 2-3 etaje care sunt nedorite.

Indivizii care locuiesc în case unifamiliale arată o preferință semnificativă pentru categoria loturilor mari în comparație cu locatarii caselor multifamiliale.

Locuitorii din clădiri multifamiliale preferă tipologiile de cartiere de locuințe multifamiliale cu sau fără vegetație sau arbori maturi.

Locuitorii caselor unifamiliale nu doresc în preajmă urbanizări de acest gen (blocuri). Cei care locuiesc în loturi mici nu apreciază pozitiv loturile mari, ci mai degrabă imobile de locuințe multifamiliale, dar cu plantații verzi/ natura.

Rezultatele sugerează că urbanizarea prin lotizări de case este cea mai acceptată în zonele nou dezvoltate.

Tentativa de a prezervare caracterul rural trebuie să includă conservarea spațiului agricol, a spațiilor naturale, a biodiversității, a vegetației și a plantațiilor de

³⁶¹ (idem, p. 97)

³⁶² (idem, p. 86)

³⁶³ (idem, p. 88)

copaci, iar în cazul noilor dezvoltări, trebuie să se ia în calcul plantarea de copaci și de vegetație.³⁶⁴

Aceste studii au menirea de a evidenția percepțiile cetățenilor asupra caracterului local și relația/opoziția dintre tendințele curente de dezvoltare și preferințele cetățenilor.

Investigațiile ulterioare trebuie să se adreseze viitorilor potențiali locuitori ai zonelor de la limita rural urban care azi locuiesc în zone urbane și suburbane.

D. Posibile scenarii de creștere a așezării

În majoritatea țărilor europene, ultimele decenii de dezvoltare urbană au pus presiune asupra mediului natural prin dispersarea urbană necontrolată.

În acest sens, în Elveția, rectificările legislative noi vizează tratarea diferențiată a zonelor compacte de construcții față de cele din zonele periferice dispersate.

Astăzi, cele mai curente practici în creșterea urbană urmează două căi majore: prima consideră reînnoirea urbană a unor arii construite și bine conectate, în timp ce a doua se concentrează pe zona de la periferia urbană și investighează posibilitatea unor dezvoltări noi sustenabile.

În ariile urbane bine conectate la serviciile publice, strategiile de densificare caută să optimizeze utilizarea terenului, crescând stocul de locuințe, în timp ce în zonele periferice cadrul politic constrânge noile dezvoltări și limitează extinderea urbană dispersată către zone prezervate și peisaje. În acest context, redefinirea cartierelor periferice existente prost conectate la rețeaua de servicii și transport public este neglijată. În acest sens, un exemplu de cercetare este proiectul „*Living peripheries*”, care dezvoltă o abordare prospectivă referitoare la tranziții sustenabile ale cartierelor periurbane cu locuințe unifamiliale. Acest proiect de cercetare urmărește elaborarea unor tipologii de cartiere periurbane, ce pot fi utilizate ca instrumente pre-operațional în procesul de proiectare. O lista de indicatori privind densitatea, destinația terenurilor și impactul environmental vor ajuta la evaluarea performanțelor fiecărui scenariu prospectiv aplicat.³⁶⁵

În contextul politic și teritorial actual, revizuirile legislative asupra urbanismului/planificării teritoriale ținesc să încetinească procesul de dispersie periurbană. Politicile de dezvoltare a cartierelor de locuit periurbane trebuie să fie corelate cu creșterea demografică și cu impunerea unor densități construite minime.

Termenul periurban este utilizat, în general, pentru o vastă varietate de arii, ce cuprind cartiere de locuit, sectoare agricole sau industriale. Aceste zone se află sub influență urbană, dar de obicei au un caracter semnificativ rezidențial.

În cadrul acestui proiect de cercetare s-au analizat cele 4 scenarii prospective posibile:

- Un prim scenariu posibil denumit „Exclusivitate”, se referă la o creștere care să reproducă tipul actual de ocupare a terenului, dar în care se menține modul de viață și de locuire curent;
- Un al doilea scenariu posibil este cu potențial de creștere, fiind denumit „Oportunitate”, se bazează pe tendințele curente de extindere a locuințelor în cadrul aceluiași lot, fără a reconfigura proprietățile, o densificare a construcțiilor. Acesta este un scenariu care arată o dispersie mai mare a transformărilor în întregul cartier;

---

³⁶⁴(Sullivan, 1994, p. 100)

³⁶⁵(Drouilles, Lufkin, & Rey, 2018, p. 954)

- Un al treilea scenariu are ca temă „Urbanizarea” se concentrează pe dezvoltarea unei strategii urbane pentru realizarea de cartiere de locuințe colective în zone separate cu centuri verzi de protecție față de casele individuale;
- Un ultim scenariu are ca temă „Reciprocitatea/Comunitatea” promovează aspecte sociale de proximitate, economie comună, creșterea densității locuirii cu unități individuale de locuire dense integrate în peisajul natural, cu un centru comunitar, cu spații de destinație mixtă comune.

Acest tip de abordare are ca rezultate transformările dirijate de directive de planificare și nu de interese private.³⁶⁶ Pentru menținerea caracterului zonal, consider că acest scenariu este cel mai potrivit pentru creșterile ulterioare, deoarece răspunde atât nevoilor economice cât și non-economice, având la bază o abordare holistică de generare a unei comunități viabile prin implicarea tuturor sistemelor în scopul unei dezvoltări durabile și coezive. Creșterea ține cont de toate nevoile și aspirațiile locuitorilor, dar și de mediul natural și de biodiversitate. Planificarea se produce la scara întregului cartier, pornind de la rețeaua de spații comunitare alcătuită din străzi, spații publice, facilități, echipare tehnic-edilitară și infrastructura verde.

E. Atitudinea față de arhitectura tradițională

Cercetările despre arhitectura vernaculară se concentrează, în special, pe forme de locuire și așezare. Multe studii au fost realizate de etnografi bazându-se pe background-ul social, dar neavând cunoștință despre procesele sociale din ziua de azi. Istoria arhitecturii vernaculare tradiționale s-a terminat după cel de al doilea Război Mondial.

Protejarea caselor și odată cu ele a moștenirii arhitecturii rurale se manifestă în Occident abia după al doilea Război Mondial. Casele rurale, rar reprezintă valoare de unele singure, dar un număr substanțial de astfel de case le poate face clădiri reprezentative și determinante ale peisajului cultural rural. În general, clădirile după ce și-au expirat timpul de viață sunt menținute artificial în viață prin protecția monumentelor pentru valoarea documentar-istorică.

Zona analizată, la fel ca toată zona rurală a zonei sud-est europene, a fost supusă schimbărilor socio-economice ce au început în 1990 și s-au intensificat după aderarea la Uniunea Europeană. Schimbările din zona de producție (profilul industrial, dezindustrializarea) și dispariția fermelor colective, migrația populației rurale spre orașe sau spre alte țări și progresul suburbanizării sunt factorii care au declanșat schimbări semnificative în rețeaua de așezări rurale din întreaga țară. Se pune întrebarea cum ar putea soluțiile tradiționale să fie utilizate în structuri contemporane și dacă ar putea acestea să contribuie la menținerea specificității locale în noile realități socioeconomice ale schimbărilor structurale din zonele rurale sau ele vor rămâne doar ca elemente de moștenire culturală valoroasă din perspectivă istorică?

Un obstacol serios în eforturile de a prezerva aceste obiecte unice de patrimoniu cultural este lipsa conștiinței membrilor comunității asupra valorilor istorice, arhitecturale, estetice și prejudecata comună a localnicilor (împărtășită de toți localnicii) a faptului că locuind într-o casă veche din materiale de construcție vechi este o marcă a sărăciei și a lipsei de posibilități materiale.

În ultimii 70 de ani au avut loc transformări semnificative în structura agrară a țărilor. Transformările au fost stimulate de politicile aplicate ce s-au orientat doar spre creșterea economică, creșterea suprafețelor marilor ferme și lichidarea celor care

³⁶⁶(Drouilles, Lufkin, & Rey, 2018, pg. 956-958)

ineficiente, fapt ce a generat scăderea numărului de ferme și creșterea dimensiunii fermelor rămase. Vechile structuri au fost demantelate din moment ce nu mai întruneau condițiile producției agricole moderne cu privire la dimensiune și funcționalitate, fenomen ce a schimbat profund peisajul rural, în care gospodăria era element distinct. Efectul negativ al acestui fenomen este distrugerea gospodăriilor individuale, acestea constituie acum o moștenire culturală ce merită preservată pentru societatea contemporană sau generațiile ce vor veni. Acest fapt a condus la mai multe inițiative din mai multe țări de a încerca să readucă arhitectura tradițională în zilele noastre, la scară locală, dar sub protecție istorică, preservată și inteligent adaptată standardelor moderne. Aceste acțiuni au avut loc în special în zonele în care se utilizează materiale locale ce servesc substanțial construcțiilor care contribuie la dezvoltarea comunității, creând tehnologii și tehnici specifice construcțiilor conducând la o arhitectură distinctivă regională.

În timpul suburbanizării progresive și depopulării, structurile care sunt azi ridicate de populația care migrează de la orașe, rareori optează pentru menținerea specificului local, tradițional în construcții, nici cultural, nici ca peisaj, astfel sunt preferate tehnicile și materialele de construcție procesate, standardizate și ușor de produs în serie. Lucrările realizate de meșterii locali care dau unicitate arhitecturii rurale regionale par să fi dispărut irevocabil.

Reutilizarea structurilor existente nu ar implica reparații complexe, dar în mod curent proprietarii intervin superficial și cu materiale moderne necorespunzătoare, neglijând detaliile formelor originale și estetica structurilor. Aceasta va duce în timp la degradări graduale, la devalorizarea clădirilor, la pierderea unicității și a caracterului arhitectural local.

Dacă tendințele curente se mențin, se estimează că în jur de 15-30 de ani, unicitatea arhitecturii regiunii va fi de domeniul trecutului. În cazul localităților din apropierea orașului, acest fenomen este mai accelerat și mai accentuat ducând rapid la dispariția totală a structurilor specifice (aproximativ 10 ani).³⁶⁷

Un rol esențial în menținerea tradițiilor regionale în arhitectura rurală poate aparține autorităților locale comunale și județene, care ar deține suficiente instrumente economice și administrative încât să stimuleze investitorii locali care fac construcții noi sau extinderi, modernizări ale clădirilor existente. Reglementările urbane pot include directive care să aibă ca scop menținerea specificului local al arhitecturii și asigurarea unei continuități a specificului. Într-un astfel de scenariu, modernizarea, reabilitarea clădirilor publice (de servicii, administrative, școli, biblioteci, centre comunitare, clădiri care sunt finanțate din fonduri publice) să fie realizate ca model, din materiale, tehnici locale, într-o arhitectură care să respecte specificul local. Eforturile curente pentru dezvoltarea regiunii, sprijinul autorităților locale și prevederile legilor se pot materializa prin impunerea utilizării elementelor specifice locale în dezvoltările socioeconomice, turistice și curative.³⁶⁸

Societatea modernă civilizată s-a născut din societatea tradițională, astfel că obiectele moștenite, simbolismului inițial îi adaugă noi funcții integrate într-un nou sistem social, observăm în tendințele moderne nevoia de a evidenția elemente regionale în noile structuri ridicate, cea ce duce la creșterea interesului asupra materialelor locale de construcție, acestea vor putea duce la renașterea lor nu doar ca material sau tehnici cu valoare istorică, ci la aplicarea acestora cu succes în construcțiile moderne.³⁶⁹ Turismul, bine temperat poate avea un rol în reconsiderarea

---

³⁶⁷(Goraczko & Goraczko, 2015, p. 54)

³⁶⁸(idem, p. 54-55)

³⁶⁹ (Goraczko & Goraczko, 2015, p. 56)

valorii locuirii tradiționale. Precedente există deja în țara noastră, în satele ungurești din Alba (Remetea) sau secuiești.

6.4.6. Diagnoză. Prognoză. Scenarii

Rezultatele anchetei evidențiază **elemente de potențial** - o populație stabilă relativ tânără cu familii în zonele 1 și 2, activă profesional, cu un nivel mai ridicat de educație, dar cu așteptări de la autoritățile locale, privind îmbunătățirea calității vieții și menținerea unei imagini bune a localității, precum și consolidarea comunității și bunei vecinătăți. În același timp se remarcă și **elemente de risc** - un fond construit vulnerabil, amenința de lipsa măsurilor privind ameliorarea acestuia, implicării în planificarea urbană și controlului executării construcțiilor.

În urma analizării informațiilor, precum și a practicii mele profesionale în teritoriu, în perioada în care activam inițial ca arhitect proiectant, iar ulterior din experiența acumulată în cadrul administrației publice, am identificat 3 zone în ceea ce privește percepția asupra locuirii, calității vieții și atitudinea față de locuirea tradițională.

Zona 1 – este constituită din Giroc, Dumbrăvița și Moșnița Nouă care fac parte din așezările cu rang supra-comunal, deoarece dețin una sau mai multe dotări publice, ceea ce le diferențiază de celelalte așezări învecinate: instituții de învățământ liceal, profesional, de ucenici, cabinete stomatologice, farmacii, oficiu poștal, agenții ale unor bănci, magazine diversificate, piață zilnică sau târg săptămânal, etc..

Din această zonă s-au înregistrat un număr mare de răspunsuri, ceea ce denotă un nivel de implicare și de interes ridicat în ceea ce privește viitorul localității. Populația era, la momentul lansării chestionarului, foarte nemulțumită de activitatea administrației locale în ceea ce privește dezvoltarea urbană. Se înregistrează o densitate mai ridicată a populației și predomină o populație nouă, care s-a stabilit cu 1-5 ani în urmă. Zona este atractivă (prețul terenului foarte ridicat) datorită unei conectivități mai bune și influenței municipiului, ceea ce determină și un grad ridicat de satisfacție a locuirii. Populația locuiește predominant în afara vetrei vechi a satului. Suprafețele de teren alocate caselor individuale sunt mai mici, la fel și în preferințele respondenților. Deși zona nu este dotată suficient cu facilități publice, proximitatea orașului îi determină să locuiască aici, dar să se folosească și de infrastructura orașului. Creșterea accelerată din ultimii 10 ani a mărit suprafața intravilanului de aproape 4 ori. Atractivitatea acestora este dată de o conectivitate bună și accesabilitate ridicată.

Zona 2 – este constituită din Sănandrei și Ghiroda. Suprafețele de teren atât în proprietate cât și în preferințele exprimate sunt mai mari. Densitatea este mai scăzută, prin comparație cu zona 1. Populația este mai puțin nemulțumită de dezvoltarea urbană și de activitatea administrației locale. Ei resping mai tare orice dezvoltare, fiind mai conservatori. Populația locuiește predominant în vatra veche a satului și resping categoric zonele de blocuri. Aceste localități se află în zona de influență a municipiului, dar stau mai rău la capitolul conectivitate cu municipiul, fapt pentru care sunt mai puțin atractive, lucru ce se reflectă în prețul terenului. În general, populația locuiește fie în case vechi renovate neconform, fie în case mari realizate după 1990. Surprinzător este faptul că ei condamnează modul de modernizare a caselor vechi, dar ei locuiesc în astfel de case. Este posibil să fi avut loc schimbări de mentalitate?

Zona 3 – este constituită din localitățile Cărpiniș, Pișchia, Pădureni, unde se remarcă o densitate redusă a populației și un număr foarte mic de respondenți. Indiferent de orientarea politică a administrației locale, locuitorii se declară mulțumiți de activitatea acesteia. Populația este mai veche, predominând locuitori stabiliți de

mai bine de 20 de ani. Respondenții declară că locuiesc în case vechi reparate neadecvat dar considerate practice, preferând să locuiască în clădiri tradiționale renovate în spirit autentic. Perioada de realizarea a casei este mai mare decât în zonele 1 și 2 (aproximativ 4 ani). Nivelul de implicare este mai redus, nu prea au așteptări de la autoritatea publică privind ameliorarea calității vieții și nici nu au pretenții de la aceasta. Dimensiunea loturilor de case este mai mare, casele sunt mai vechi și uneori reparate neconform, altele desființate și înlocuite cu case mari, dar subutilizate. Aici se regăsește o populație ușor îmbătrânită, tinerii tind să părăsească localitățile, în special din cauza unei infrastructuri socioculturale și de transport deficitară. Parcelele sunt mai mari, cu o medie de peste 800 de mp per lot.

În urma interpretării acestor rezultate, se observă necesitatea intervenției autorităților prin politici, programe și măsuri în vederea ameliorării cadrului de viață, protejării și dirijării dezvoltării urbane și a executării lucrărilor de construire în vederea creșterii satisfacției locuitorilor privind cadrul de viață.

Figură Diagnostic - zonare

Aceste politici trebuie concepute diferențiat pe zone.

În zona 1 măsurile se vor axa pe consolidarea unei comunități, dar și definirea unei identități, prin acțiuni prin care să se dezvolte sentimentul de apartenență la acea comunitate. Spațiul comun, strada și locurile de întâlnire, trebuie să fie adoptate de locuitori, prin implicarea acestora în amenajarea, exploatarea și întreținerea acestora. Procesul de implicare începe cu etapa luării deciziilor, a proiectării

participative, precum și în etapa operaționalizării și monitorizării acestora. În vederea obținerii unei identități și coerențe urbane este necesară definirea unui specific local și generarea unor spații de coagulare. Populația majoritară locuiește în zonele nou constituite, unde există o arhitectură locală care ar trebui să răspundă nevoilor și aspirațiilor acestor locuitori. Este necesară generarea unei diversități tipologice de locuințe, astfel încât să se atingă un echilibru social. Imaginea locului trebuie să fie coerentă și unitară, fapt care se poate obține doar prin definirea unor regulamente.

În zona 2, intervenția este puțin diferită, deoarece o pondere ridicată a fondului construit este încă în vatra veche, unde există o arhitectură cu un anumit specific. Se impune necesitatea elaborării și aprobării unor documente prin care să se limiteze tipul și dimensiunea intervențiilor asupra fondului construit existent și programe pentru consolidarea comunităților existente, prin implicarea acestora în amenajarea spațiilor publice, în realizarea de proiecte comunitare – parcuri, piețe, etc. și organizarea de evenimente socioculturale și de conștientizare a valorii tradiției.

În zona 3 – dezvoltarea în afara vetrei vechi este limitată, fapt ce presupune existența unui specific local și a unei comunități mai încheiate. Problemele privind neimplicarea în întreținerea spațiilor comune se regăsește în toate cele 3 zone. Pentru a putea deveni mai atractivă localitatea, sunt necesare investiții în ameliorarea infrastructurilor medicale, educaționale și realizarea unei mai bune conectivități cu localitățile din jur. Constituirea unor centre comunitare și a unor centre zonale vor putea atrage familii de tineri care să muncească și să locuiască în zonă, fapt ce va duce la întinerirea comunității, care va avea capacitatea să promoveze continuitatea unui specific local.

În cadrul studiului s-a urmărit și evaluarea locuirii și a calității vieții prin indicatori privind gradul de dotare urbană și percepția privind implicarea autorităților în dirijarea urbanizării. Nu s-a urmărit nivelul de accesibilitate și de conectivitate și nici echiparea edilitară a localității. Analiza acestor descriptori pot face parte dintr-un studiu ulterior.

Gradul de mulțumire privind locuirea este influențat și de vârsta locuitorilor, cei foarte tineri și fără ocupație nu se văd ancorați în zonă și nu se identifică cu aceasta, în schimb cei cu vârste peste 35 de ani, proprietari și cu statut ocupațional definit sunt mai mulțumiți de zonă.

În general, elementele negative care afectează confortul locuinței și calitatea locuirii sunt spațiul restrâns, lipsa dotărilor, amplasarea locuinței, proximitatea locuinței și starea echipamentelor tehnice.

În ce privește percepția asupra gradului de dotare a zonei, respondenții sunt în total consens atunci când menționează precaritatea facilităților urbane. Lipsa funcțiilor specifice unui teritoriu urban fac ca acest teritoriu să fie perceput în afara orașului. Aceste probleme evidente și reale necesită intervenția fermă și bazată pe proiecte pe termen lung demarată de administrația publică.

Infrastructura deficitară duce la stagnarea dezvoltării socioeconomice și generează zone marginalizate din perspectiva mobilității. Comunele din zona periurbană sunt slab deservite din punct de vedere al dotărilor socio- educaționale și al spațiilor verzi. Există comune cu locuire deficitară în zona periurbană și așezări informale (ex. Moșnița Nouă).

Infrastructura de locuire acționează ca un barometru în ceea ce privește decalajul dintre comunele din primul inel periurban și din cel de al doilea inel.

Fondurile parcelelor neexploatate din interiorul sau proximitatea rezidențială constituie oportunități pentru agregarea unor funcțiuni de servicii și comerț în cartiere. Zonele din proximitatea elementelor de cadru geografic speciale, precum apele și pădurile pot deveni zone de agrement ce valorifică și utilizează cadrul natural.

Este necesară prevenirea extinderilor necontrolate în teritoriu, evitarea consumului de teren agricol și a costurilor cu infrastructura edilitară și a automobilității, a consumului de energie, a creșterii poluării și accesibilității reduse la servicii publice. Prin densificarea locuirii se produc efecte benefice în privința relațiilor intracomunitare, a accesului facil la servicii și a modului de viață influențat de caracterul compact al așezării, dar este necesară dotarea corespunzătoare. Scara cartierului este conceptul care trebuie să guverneze o dezvoltare, prin crearea unui echilibru între locul de muncă, comerț, școală, recreere, instituții, locuințe, producție alimentară, spații naturale. Distanțele vor fi mici, accesibile pietonal.

Este necesară conceperea unei strategii prin care să se prioritizeze acțiunile și să se concentreze resursele de la nivel local. Este necesar un nou mod de a gândi bazat pe inovație prin oferirea de oportunități care să fortifice capacitățile locale. Pentru o dezvoltare echilibrată este necesară abilitarea comunităților locale să implementeze proiecte de dezvoltare socială și economică, precum și susținerea unei guvernante participative cu implicarea publicului în dezvoltarea unei zone. În afara vetrei vechi, dezvoltarea spațiului public, neglijat prin faptul că întâi s-au realizat construcțiile private și mai apoi infrastructura, este importantă pentru închegarea comunității. Trama stradală de multe ori nu are continuitate, imposibil de rezolvat azi, din cauza țesutului deja constituit. Spațiul verde nu a fost prevăzut, deoarece absența acestuia era compensată prin grădinile aferente fiecărui lot de casă, nefiind perceput ca o necesitate. În prezent, Timișoara furnizează spații și servicii publice pentru cartierele dormitor ale comunelor periurbane.

În vatra veche, în rețeaua stradală se află spații publice coerente, dimensionate la nivelul contemporan de utilizare.

Este necesară marcarea unor căi principale de acces în cartierele noi rezidențiale, care să fie dimensionate pentru numărul de locuitori, restul de rețele interioare cvartalelor să aibă profiluri adecvate.

La nivel global, aceste extinderi ale intravilanului trebuie să fie parte dintr-un ecosistem, astfel încât arhitectura și peisajul să provină din cultura, istoria locală, să țină cont de clima, flora și fauna locală, de materialele și tehnicile locale de construcție. Clădirile trebuie să fie configurate astfel încât să genereze un spațiu public, iar proiectarea arhitecturii să derive din tipologiile de locuire locală. Construcțiile trebuie să fie reziliente în timp (să nu fie depășite) și să fie în așa fel configurate încât să reducă consumul de energie și să includă soluții pasive, adaptate climei locale pentru a fi eficiente și să poată utiliza surse regenerabile de energie și o utilizare rațională a apei, iar apa pluvială să se întoarcă în peisaj. Materialele de construcție trebuie să fie obținute la nivel local, reciclate și reciclabile.

În vederea continuității culturale este necesară consolidarea și reînnoirea construcțiilor tradiționale, a cartierelor și a peisajelor teritoriale.

Cadrul construit trebuie să aibă capacitatea de a maximiza interacțiunea socială, activitatea economică, culturală și dezvoltarea spirituală. O tipologie de locuire diversă, pe dimensiuni și preț, pentru o populație diversă ca vârstă, cultură, venituri poate promova durabilitate socială, generând așezări compacte. Construcțiile și străzile noi trebuie planificate compact și cu o conectivitate bună pentru încurajarea unui comportament de mobilitate sustenabil. Este necesară reducerea spațiilor publice destinate autovehiculelor, care să fie redade oamenilor.³⁷⁰

La nivel funcțional, lipsa dotărilor urbane din cartierele noi, este dată de lipsa diversificării funcționale. Lipsa spațiilor publice sunt o altă deficiență majoră deoarece împiedică formarea comunităților, influențând negativ calitatea vieții a locuitorilor.

---

³⁷⁰ (Territorial Agenda 2030, 2022, pp. 2-6)

6.4.7. Concluzii și păreri ale participanților la studiu

Datorită faptului că respondenții au fost interesați de rezultatele studiului, mi s-a părut util să le ofer pe aceleași grupuri sociale rezultatele cercetării pe care o consider ca parte a proiectului de colaborare cu comunitățile respective. Au existat câteva observații utile post-rezultate din partea respondenților:

„Cei mai mulți locuitori au casă mare nouă luată cu banii jos, nu știu cum reușesc în condițiile în care prețurile au crescut destul de mult în ultimii ani la locuințe, luată în ultimii 5 ani, fără locuri de parcare, iluminat stradal și unii nu au nici drum. ...„spre luare aminte celor de la Primărie (asta numai dacă îi interesează sau doresc ceva pentru comunitate.”, în același timp consideră că concluziile studiului „ar fi de real ajutor pentru decidenții locali ... dat fiind haosul imobiliar în care coexistăm.”

Se observă că în ultimii ani s-a produs o schimbare în gustul locuitorilor, ei acceptă mai bine casele tradiționale, preferând casele vechi în varianta renovată corect, dar în ce privește gustul pentru casele noi, cele realizate în locul vechilor clădiri ce au fost demolate (prin demolări nenecesare), acestea nu mai prezintă nicio trăsătură locală regională, fiind realizate după proiecte tip, standard, impersonale, așa zis moderne, utilizând în mare măsură materiale contemporane.

În continuare se constată că modul de a gândi al românilor are ca valori elementul reprezentational, dimensiunea, aspirația spre ce e mai nou și respingerea vechiului, considerat anacronic. Aceste tipuri de evaluare sunt percepute azi ca trăsături rurale. În lumea tradițională, comunitatea influența gustul estetic al membrilor acesteia, gust ce îl putem descoperi în memoria colectivă a societății. Pluralitatea, caracteristică societăților civilizate moderne, a modificat percepția comunităților rurale privind aprecierea arhitecturii populare, etichetând-o drept extravagantă.

În concluzie, putem formula următoarele: aprecierea locuințelor populare este scăzută, clădirile sunt relevante doar din punct de vedere al peisajului rural cultural. Acceptarea socială a acestora se va produce în timp, atunci când acestea vor deveni suficient de vechi încât să dobândească o valoare istoric-documentară, până atunci principalul obiectiv în acest sens este protecția patrimoniului construit prin asigurarea prezervării tehnicilor de construire și a specificității cadrului construit. Putem exprima ideea că: *„casele populare tradiționale se află din punct de vedere al acceptării sociale într-o perioadă de tranziție, acest lucru a fost influențat de faptul că organizațiile profesionale, grupurile de formare de opinie, protecția monumentelor au neglijat o lungă perioadă casele tradiționale”.*³⁷¹

Unii respondenți au reacționat favorabil tradiției declarând astfel: *„Bine ar fi fost să se continue dezvoltarea plecând de la dimensiunea și geometria străzilor din vatra veche, nu mizeria de străzi înguste”, unii consideră „că Dumbrăvița este destul de populată și să se mai construiască și în alte comune”, în timp ce un alt locuitor declară că „Dumbrăvița trebuie să acomodeze toți oamenii care doresc să locuiască aici. Parcelarea sau blocurile sunt soluții pentru speculanții imobiliari și clientela politică, care nu ne avantajează cu nimic. Proprietățile sub 1000 mp nu trebuie să primească aprobare pentru construire.”*

Nivelul de mulțumire al populației, privind implicarea autorităților în evoluția satului, este foarte scăzut, fiind considerat ca factor principal care contribuie la distrugerea imaginii satului, accentuat de dezvoltările periurbane necontrolate.

³⁷¹(Tamaska, 2010, p. 92)

6.4.8. Observații directe

În activitatea mea, ca șef de birou de urbanism din cadrul a două primării (din zona 1 identificată și din zona 3), am constatat anumite diferențe și asemănări în ceea ce privește comportamentul oamenilor vizavi de arhitectura locală.

O trăsătură comună este faptul că încă oamenii nu conștientizează valoarea, necesitatea menținerii unui specific local și nevoia definirii unei identități a locului.

Ca diferențe, în special la nivel de populație, în localitățile mai îndepărtate de oraș, schimbările majore se produc în cadrul comunității existente, în timp ce în localitățile periurbane, extinderea urbană a adus și a multiplicat comunități. În aceste zone se vorbește despre constituirea unor noi comunități, în timp ce în zonele din periurbanul extins - se pune problema consolidării comunității.

Zona 1 și 2 identificată prin studiu, este cea mai afectată de dezvoltarea urbană și rezidă într-o zonă funcțională de locuire mixtă, deficitară ca dotare urbană. Locuitorii, străini locului, nu apreciază specificul local și nici măcar nevoia unei bune vecinătăți, ceea ce poate genera adesea conflicte între aceștia. De multe ori, oamenii nu mai au nicio legătură cu locul, nu își cunosc vecinii și nu vor să aibă vreo legătură cu aceștia.

În ultimii ani, au luat amploare construcțiile de locuințe colective, uneori chiar în vatra veche a satului, schimbând total imaginea satului.

Satele nu mai au identitate, intervențiile agresive le-au afectat atractivitatea, scăzând calitatea vieții, ceea ce are repercusiuni pe termen lung, deși pe termen scurt profitul este garantat. Lipsa de dotări, subdimensionarea acestora și transformarea radicală în timp scurt, va duce în final la pierderea potențialului competitiv, fapt observat și de majoritatea respondenților. Scăderea performanței ține de incapacitatea administrației de a gestiona dezvoltarea și atunci localitățile nu vor mai fi atractive și se vor ivi mari lipsuri care vor afecta calitatea vieții și confortul zilnic.

Dezvoltarea neplanificată a adus la suprafață mari probleme ale rețelelor de utilități care nu fac față unei creșteri masive de populație. Astfel apar nemulțumiri privind cadrul de viață și insatisfacția locuirii. Ceea ce era cândva un avantaj, adică zonă în care poți trăi liniștit, dar aproape de oraș, a devenit un dezavantaj, ducând la apariția unei noi tendințe a unor locuitori de a-și achiziționa gospodăria la distanțe mai mari de oraș.

Foarte rar se construiesc case personalizate, în general există societăți imobiliare care construiesc pornind de la clădiri de locuințe semicolective (2 apartamente) la colective, proiectate pe bandă, de obicei într-un stil la limita kitschului. Locuința unifamilială este un fenomen tot mai rar și doar în acest segment se poate observa intervenția arhitectului și personalitatea utilizatorului.

Viitorul utilizator își poate alege localitatea în care vrea să locuiască, în funcție de disponibilitatea financiară și de profilul său. Spre exemplu, cei care își fac case unifamiliale, resping comuna Giroc, deoarece li se pare un loc foarte nesigur în ceea ce privește dezvoltarea și ordinea urbanistică. Administrațiile locale sunt cele care pot garanta un confort și un control al locuirii.

În zona 3, s-au mai menținut într-o pondere de peste 50%, construcții vechi care dau un specific local, acestea fiind reparate de multe ori cu tehnici și materiale neconforme. Nu se produc modificări majore în structura loturilor și fără a afecta major imaginea și atmosfera satului. Locuirea este de obicei individuală, foarte rar există blocuri de locuințe cu excepția celor construite în comunism. Până acum, interesul imobiliar către aceste zone este scăzut, ceea ce poate fi un atu.

În această zonă, există o respingere categorică a tradiției, dar problemele financiare și lipsa de oportunități, au ajutat la conservarea mai bună a caselor. În schimb, am constatat faptul că oamenii pot fi ajutați să devină conștienți de valoarea

istorică și arhitecturală a caselor vechi pe care le dețin și fără a fi necesară utilizarea de multe resurse, i-ar determina să accepte mai bine tradiția.

Din păcate, nevoia accentuată de locuințe și fenomenul de expansiune urbană ar putea cu timpul altera și aceste zone, mai puțin atinse de *modernitate*.

Dacă în anii 1990, 2000, ni se păreau intervenții agresive, înlocuirea caselor tradiționale cu case supradimensionate și nefuncționale, foarte retrase din aliniament, astăzi fenomenul a evoluat, a mers mult mai departe și ne confruntăm cu modificări structurale de morfologie a localităților, întregi loturi de case unifamiliale din vatra veche a satului sunt dislocate și înlocuite cu ansambluri rezidențiale de colective mari. S-au efectuat operațiuni cadastrale – în vederea densificării prin locuințe colective pe terenuri alipite sau pe terenuri dezlipite – fosta grădină a familiei.

7. CONCLUZII ȘI CONSIDERAȚII FINALE

7.1. Concluzii

Locuința nu mai este nici rurală, nici urbană, ci fără stil și impersonală. „Tradiția” impusă de habsburgi, ca inovație, a fost înlocuită, începând timid cu perioada comunistă de la locuința în „stil românesc”, la locuința post revoluție, când românii au avut libertatea de a-și exprima un mod de viață prin locuințe a căror imagine angrena diverse stiluri care defineau spațiile sau culturile cu care au avut contact românii, până în prezent. Astfel abordările în stilul „mediteraneean”, „texan”, „modern”, „rustic”, „urban”, „german”, „alpin”, etc. au avut misiunea de a demonstra o anumită stare socială și culturală a acestora. Casele sunt de obicei mari, bogate într-un limbaj scăpat de sub control și care doresc să iasă în evidență în contextul străzii.

Putem concluziona că schimbarea spațiului rural este dată de forța centrifugă care se manifestă concertat în zonele din proximitatea centrului urban, cele mai expuse dispariției locuirii cu specific și dezinteresului pentru un specific local. Zonele din sfera de influență a centrului urban vor urma stilul, tipologia și morfologia urbană. Cu cât e mai departe de municipiu, interesul populației urbane asupra zonelor rurale se diminuează, deci și intervențiile ce au loc în al doilea inel periurban sunt mai limitate, până în momentul în care primul inel va atinge saturația maximă. În satele din aria funcțională a municipiului, spre exemplu Giroc, centrul vetrei vechi este desființat complet și înlocuit cu cartiere de blocuri, rezultând zone mono-funcționale fără centralități. Fără o politică coerentă susținută de autorități și fără conștientizarea populației, specificul local rural, în cea mai mare parte generat de locuințele tradiționale, nu va putea supraviețui. De aceea este necesară aplicarea nu doar a documentelor cu caracter obligatoriu cât și a studiilor conceptuale cu caracter de recomandare. În acest sens, organizații profesionale, asociații și fundații neguvernamentale au elaborat studii pentru păstrarea caracterului local, care ar putea fundamenta deciziile autorităților locale, dar acestea trebuie să primească o putere juridică.

În România, procesul de validare a documentațiilor de urbanism prin care se poate impune un mod de construire și caracterul zonal este foarte anevoios și la momentul aprobării riscă să nu mai corespundă dinamicii/ perspectivei de dezvoltare. În prezent, lipsa unor viziuni urbanistice de ansamblu și a unor PUG-uri actuale care să se raporteze la tendințele de dezvoltare și existența unei legislații neclare, produce o urbanizare necontrolată și fără a aduce confortul mult așteptat, fără a genera un specific local, producând o arhitectură fără identitate, deci incapabilă să genereze

comunități agregate. Rezultatul intervențiilor ar putea constitui o continuare a viziunii urbanistice a lui Ceaușescu, dar la o scară mai mare cu caracter fragmentar generat de oamenii de la putere lipsiți de viziune care au un singur interes, câștigul voturilor. Vetrele satelor vor fi cucerite de jungla urbană produsă în periferii. Potențialul risc este gentrificarea și ghettoizarea, ca efect al practicii recente de construire a cartierelor rezidențiale, întâi se realizează construcțiile, mai apoi se gândește nivelul de accesibilitate, capacitatea infrastructurii tehnice edilitare și de transport.

Întrebarea care se menține este cum putem crea identitate locală? Identitatea locală ar putea genera comunități, printr-un proces de urbanism democratic prin implicarea membrilor în proiecte participative prin amenajarea și întreținerea spațiilor publice de către comunitate, dar cu sprijinul autorităților locale, astfel încât comunitatea să adopte spațiile, să le îngrijească și să le protejeze. Spiritul comunitar implică contribuții ale locatarilor inclusiv privind spațiile publice din jurul casei. Este necesar un tip de urbanizare prin care să se încurajeze stabilirea familiilor tinere cu copii pe termen lung. Este nevoie de crearea unui mediu construit favorabil colaborării și generarea unei atmosfere care să încurajeze formarea unei comunități. Poate că locuința tradițională cu toate adaptările la stilul contemporan de viață nu va supraviețui, dar ceea ce contribuie la identitatea locală este perpetuarea unui specific local care să dea naștere sentimentului de apartenență și care printr-o atitudine și un comportament de protejare și adaptare să mențină spiritul locului, dar sincron.

Una din cauzele principale a nepromovării specificului local este atitudinea și incapacitatea autorității locale, aflată într-o permanentă stare conflictuală între cele două entități care o compun autoritatea executivă și deliberativă, deoarece acestea sunt preocupate doar de imaginea politică. Aceste tensiuni duc la neglijarea aspectelor importante pentru care au fost aleși, adică reprezentarea intereselor comunității și coagularea comunității. Administrațiile locale nu sunt obișnuite să promoveze proiecte comunitare, iar atunci când există deschidere, populația este descurajată de contextul politic nefavorabil, unde aleșii își urmăresc pe față propriile interese, drept consecință populația alege să nu se implice.

Cele două tipuri de locuire analizate se definesc prin distanța față de centrul urban polarizator, astfel locuirea periurbană acaparează comunele din prima coroană periurbană, locuirea rurală supraviețuind în comunele aflate la distanță față de centrul urban.

Locuirea periurbană se caracterizează prin segregarea socio-spațială, care este determinată pe de o parte de zonele existente din structura vetrei satului unde locuiește o populație cu venituri mai modeste ce nu-și permite să facă investiții de mare anvergură și zonele noi extinse realizate pe baza unor lotizări recente valorizate exclusiv de persoane cu venituri mari. Acest fenomen contribuie la acutizarea polarizării spațiale și sociale în modul de locuire. Există contraste vizibile între modul de locuire tradițional periferic și cel modern prin creșterea suprafeței construite. Modelul segregativ de locuințe include locuințe de lux, iar modelul de prestigiu include deținerea unei a doua locuințe. Accesul redus la facilități publice asociat și cu prezența unor categorii cu venituri reduse, determină accentuarea gradului de precarizare a localităților. Aceste disfuncționalități se traduc în termeni spațiali prin distanțe sociale, accesibilitate diferită la servicii urbane și segregare socio-spațială.

Clădirile, cartierele, localitățile trebuie să servească creșterii interacțiunii sociale, activității culturale, economice, dezvoltării spirituale, inovației în vederea sporirii calității vieții și a sustenabilității.

Locuirea tradițională, încă menținută în localitățile din cel de al doilea inel periurban, cea românească sau cea moștenită în urma sistematizării habsburgice, cu caracteristici împrumutate de la etniile conlocuitoare, se află pe cale de dispariție.

Tradiția pierde din atractivitate în favoarea unor construcții nicidecum, care nu țin cont de cadrul fizic geografic, economic, politic, de clima sau de cultura locului. Locuirea devine impersonală, ieșită din context, ruptă de scara locului, având singurul factor favorizant, prestigiul social. Ansamblurile de locuințe, cartierele rezidențiale cu locuințe de tip urban vor cucerii tot mai mult teren în aceeași măsură și în mediul rural. Întâi vor cuprinde periferia localităților, continuând mai apoi în zonele centrale ale satelor. Vor fi dezvoltări uniforme omogene, fără centralitate și dependente de orașul polarizator, o locuire precară din punct de vedere al infrastructurii și al calității vieții.

Fenomenul de dispariție a acestei locuirii tradiționale a început în comunism, fiind impus inițial de regimul politic, dar amplificat dramatic în ultimele decenii, într-o perioadă în care modul de viață s-a schimbat sub efectul fenomenului de globalizare.

Satele peri-urbane sunt mai intens supuse modificărilor din punct de vedere demografic, social, economic și teritorial decât celelalte tipuri de sate. (a doua coroană periurbană - la 30 km).

7.2. Limitări și posibilități de continuare

Au răspuns la sondajul „Locuința actuală din mediul rural- Banat.” 1001 de locuitori. Cu susținerea autorităților, în vederea elaborării unei strategii pe termen lung care să răspundă nevoilor locuitorilor, trebuie consultată populația cu regularitate și implicată în procesul de dezvoltare a zonelor rurale, astfel încât să nu existe interese divergente care să genereze conflicte, ci să agreze comunitatea.

Studiul oferă direcții de urmat cu posibilitatea de îmbunătățire prin:

1. extinderea studiului și în vecinătatea urbană a satelor,
2. extinderea studiului prin utilizarea de metode specifice sondajului privind calitatea vieții,
3. inserarea metodelor folosite și a concluziilor obținute în teză în vederea realizării de politici urbane, de studii de fundamentare privind elaborarea planurilor urbanistice generale,
4. menținerea specificului rural de utilizare a terenului se face prin promovarea unui echilibru privind posibilitatea de modificare a parcelarului prin fragmentare sau unificare și prin valorizarea tradiției.

7.3. Contribuții personale ale doctorandului

În cadrul tezei, am adus următoarele contribuții în cercetarea privind locuirea din mediul rural. Am analizat evoluția locuirii rurale din ultimii 30 de ani și atitudinea populației față de locuința tradițională prin studiul sociologic la care au participat 1001 de persoane. Am constatat că populația nu mai este atrasă de un mod tradițional de locuire, dar tinde în mod idilic spre a valorifica formal casele tradiționale, deci nu ca stil de viață și nici ca tip de comunitate. Acest tip de atitudine poate avea loc în zone ce nu se află în aria de influență a orașului.

În urma studiului se evidențiază următoarele:

- Descoperiri în ceea ce privește tendințele oamenilor, în ce privește tradiția și generarea unui nou sens al tradiției;

- Posibilități de introducere a unor reglementări în legislație prin care să nu se mai permită modificări atât la nivel al structurii urbane, cât și la nivel al structurii locuirii cu specific local (tradițional);
- Necesitatea investițiilor de interes public pentru a nu alunga locuitorii din localitate, în vederea satisfacerii nevoii de socializare, educație, de recreere și medicale;
- Necesitatea reducerii decalajelor între zone, arterele principale care fac legătura cu centrul urban se caracterizează prin mixitate funcțională, ceea ce generează o segregare spațială. Realizarea unor nuclee comunitare ar atenua discrepanțele între cartiere, prin care să se desfășoare activități în spațiul public de servicii, comerț, recreere pentru locatari fără a fi nevoiți să iasă din cartier, relaxând traficul auto. Planificarea trebuie să țină cont de generarea spațiilor publice, parcelele să fie generoase și retragerile din aliniament să fie modificate, transformând caracterul zonei.
- Dezvoltarea zonelor verzi, de odihnă, de agrement prin menținerea suprafețelor verzi existente, în ciuda intențiilor de utilizare a acestora în alte scopuri.
- Documentațiile de tip PUZ vor studia și impune condiții specifice de amplasare a construcțiilor în acord cu condițiile de echipare tehnico-edilitară și cu respectarea normelor privind protecția mediului.
- Necesitatea dezvoltării capacității de readaptare la schimbările pe parcurs;
- Necesitatea protejării zonelor tradiționale și crearea unei rezervații de arhitectură pentru fondul valoros, unde intervențiile să se facă controlat pe baza unor studii de specialitate și autorizate;
- Necesitatea reutilizării zonelor abandonate și recuperarea terenurilor pentru a menține compacitatea așezării. Proiectarea de construcții noi și adaptarea construcțiilor vechi are ca obiectiv crearea unei culturi a permanenței cu identitate proprie.
- Prevenirea implantării de obiecte minore care parazitează arhitectural aspectul urban al zonei;
- acțiuni de conștientizare a populației asupra valorii arhitecturii locale - prin educarea gustului de la vârste timpurii și aprecierea tradiției și dezvoltarea simțului comunitar.

Observăm în preferințele unor utilizatori chestionați, o dezvoltare a unui gust care înclină să valorifice anumite elemente tradiționale. Tradiția este, mai nou, bine primită de oameni, acest lucru va fi posibil pe măsură ce aceste elemente vor căpăta o vechime suficientă încât să fie acceptate ca valoroase prin vârsta lor. Posibil ca la un moment dat, societatea să fie destul de saturată încât să înceapă să accepte tradiția sau să genereze o tradiție.

7.4. Lucrări publicate

1. R. Tomescu, R. Carjan, "Restoration As An Engine For Regenerating The Community", 15th International Multidisciplinary Scientific GeoConference SGEM 2015, www.sgem.org, SGEM2015 Conference Proceedings, ISBN 978-619-7105-43-8 / ISSN 1314-2704, Book6 Vol. 2, pp. 561-568, June 18-24, 2015.

2. Roxana Carjan, Dan Idiceanu-Mathe, "Increasing public awarness of rural landscape through early education in the region of Banat, Romania", 8th World Conference on Educational Sciences 04-06 February 2016, Madrid, Spain, WCES 2016, acceptat spre publicare.

3. Dan Idiceanu-Mathe, Roxana Carjan, "Architecture for the New Man in the 1950's in Romania. First Glimpse of Communism Build Environment", World Multidisciplinary Civil Engineering-Architecture-Urban Planning Symposium 2016, WMCAUS 2016, *Volume 161*, 2016, pp 1520-1526, October 18, 2016.

4. Oana Andreea Banescu, Alma-Dia Hapenciu, Roxana Carjan, " Ways of Successfully Integrating Traditional Concepts into the Present", World Multidisciplinary Civil Engineering-Architecture-Urban Planning Symposium 2016, WMCAUS 2016, *Volume 161*, 2016, pp 1551-1555, October 18, 2016.

5. Roxana Carjan, Oana Banescu, Dan Idiceanu-Mathe, "Rural Systematization As A Political Control Tool Of The Communist Regime In Romania", World Multidisciplinary Civil Engineering-Architecture-Urban Planning Symposium 2017, WMCAUS 2017, acceptat spre publicare.

7.5. Activități conexe cercetării

Co-autor „Ghiduri de Arhitectură pentru încadrarea în specificul local din mediul rural”-Grup RURAL OAR

- Județul Caraș-Severin
- Județul Timiș
- Județul Hunedoara
- Județul Vrancea

8. BIBLIOGRAFIE

***. (1988-1992). *Istoria militară a poporului român, vol. II-V*. București: Ed. Militară.

***. (2011). *Spațiul Modernității Românești*. București: Fundația Arhitect design. (1954, 6-7). *Arhitectura RPR*, p. 32.

Ajuntament de Barcelona/ModelResilienciaBarcelona. (2021, 11 18). www.barcelona.cat. Preluat pe 12 28, 2021, de pe <https://ajuntament.barcelona.cat/ecologiaurbana/sites/default/files/ModelResilienciaBarcelona.pdf>

Alexandru, M. (2009). Satul și peisajul. Elemente de terminologie recentă. *Urbanismul*, 36-38.

Arendt, H. (2006). *Originile totalitarismului*. București: Humanitas.

Argan, G. C. (1964). Il disegno industriale . În G. C. Argan, *Progetto e destino* (p. 137). Milano: Il Saggiatore.

Bachelard, G. (1957). *La Poétique De L'Espace*. Paris: Presses Universitaire de France.

Bădescu, I., Cucu Oancea, O., & Șișeștean, G. (2011). *Tratat de sociologie rurală*. București: Mica Valahie.

Bădescu, N. (1953, 1). La 100 de ani de la nașterea lui Ion Mincu. *Arhitectura RPR*, p. 33.

Bagenal, H. (1927, vol.8, nr.4, vol.8, nr.4). "Influence of Buildings on Musical Tone". *Music & Letters*, 437-447.

Barcelona, a. d. (2021, 11 18). www.barcelona.cat. Preluat pe 12 28, 2021, de pe https://www.barcelona.cat/mobilitat/en/news-and-documents/news/barcelona-named-as-a-resilience-hub_1121409

- Barcelona, A. d. (2021, 11 18). *www.barcelona.cat*. Preluat pe 12 28, 2021, de pe <https://www.barcelona.cat/mobilitat/en/about-us/urban-mobility-plan/sustainable-mobility>
- Bart, J. (1930, 1). Case Naționale. *Boabe de grâu*, p. 30.
- Bernstein, A. (2004, August 5). The Acknowledged Master of the Moment. *The Washington Post*.
- Berry, J. (1980). Urbanisation and Counterurbanisation in the United States. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 13-20.
- Bertume, G. (1965, 2). Cîteva probleme ale sistematizării unor orașe din regiunea Brașov. *Arhitectura RPR*, pg. 4-17.
- Black, D., & Pyatt, N. (2021, october -). Adapting urban transport to climate change. *Sustainable Transport: A Source book for Policy-makers in Developin Cities*, pg. 1-86.
- Bocăneț, A. (1996). *1895-1995 Centenar Marcel Iancu, Marcel Iancu arhitect*. București: Simetria.
- Boia, L. (2006, 5 13). La mythologie scientifique du comunisme. *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, pg. 179-181.
- Bortnowski, S., Cristescu, D., Petrașcu, G., Zalman, S., Popescu, R., Stanciu, M., . . . Porumbescu, N. (1965, 3). A doua conferință pe țară a uniunii arhitecților R.P.R. *Arhitectura RPR*, pg. 22-43.
- Bossaglia, R. (1984). *L'Art Deco*. Roma Bari: Laterza.
- Buckley, R. H. (2001). Rapid Housing privatization in reforming economies: pay the special dividend now. *European Journal of Housing Policy*, 11(2), 257-289.
- Budișteanu, A. (1965, 3). Prezentarea peste hotare a arhitecturii românești. *Arhitectura RPR*, pg. 58-59.
- Butura, V. (1978). *Etnografia poporului român*. Cluj-Napoca: Editura Dacia.
- Butura, V. (fără an). *Etnografie*.
- Caffe, M. (1957, 9). Despre cîteva probleme actuale ale arhitecturii. *Arhitectura RPR*, p. 53.
- Caffe, M. (1961, 3). Pe marginea Congresului al VI-lea al UIA. *Arhitectura RPR*, pg. 50-51.
- Călinescu, M. (1995). *Cinci fețe ale modernității*. București : Ed. Minerva .
- Callebat, L. (1998). *L`histoire de l`architecte*. Paris: Flammarion.
- Cantacuzino, G. M. (2001). *Despre o estetică a reconstrucției*. București: Paideia.
- Capdevila, I., & Zarlenga, M. (2015). Smart city or smart citizen! The Barcelona Case. *Journal of strategy and management*, 3, 266-282.
- Cardas, M. (1980, 3). Sistematizarea si reconstructia localitatilor rurale in Romania. *Arhitectura*, pg. 10-12.
- Cârjan, R., Idiceanu-Mathe, D., & Bănescu, O. (2017). Rural Systematization as an Instrument of Political Control of the Communist Regime in Romania. *World Multidisciplinary Civil Engineering-Architecture-Urban Planning Symposium*. Praga: WMCAUS.
- Caruso, G. (2001). *Periurbanisation: The situation in Europe*. Dijon: Département d'Economie et Sociologie Rurale.
- Catalan, G. (2010). About the Sovietisation of Romanian Architecture (1947-1955). *Yearbook of the ~A.D. Xenopol~ Institute of History*, pg. 47/107-118.
- Cătănuș, D. (2005). *A doua destalinizare*. Gh. Gheorghiu Dej la apogeul puterii, p. 19-21. București: Vreimea.
- Cavarnos, C. (2016). *Iconografia ortodoxa*. În C. Cavarnos. Iasi: Doxologia.
- Ceașescu, N. (1974, 1975). Directivele Conferinței naționale a PCR din iulie 1972 cu privire la sistematizarea teritoriului, oraselor si satelor, la dezvoltarea

- economico-socială; Directivele Congresului al XI-lea al PCR 1974 , legea 13/1974, 58/1974, 34/1975,.
- Chevallier J, G. A. (2009). *Dicționar de simboluri*. București: Polirom.
- Chiribucă, D., & Țigănaș, Ș. (2010). *Arhitect în România*. București: Ed. Bibliotecii Naționale a României.
- Chirieș, C. (2009). „*Județul Bacău, altar de jertfă și eroism*”. Bacău: Babel.
- Choay, F. (1998). *Alegoria patrimoniului*. București: Simetria.
- Choay, F. (2002). *Urbanisme, Utopies et Realites, Seuil, 1965,*. București: Paidea.
- Cioroianu, A. (2000,). *Romanian Communism, The Face of repression,*. Stockholm: Konstnarnamnden.
- Cirus, S. (1967/01). Sistematizarea satelor: unele probleme ce apar în etapa actuală. *Arhitectura*, 36-69.
- Coman, E. (2013, 7 25). *Cântecul victoriei răsună și acum, după aproape un secol*. Preluat de pe ellaelly.file.wordpress.com: <https://ellaelly.files.wordpress.com/2013/07/mausoleul-de-la-marasesti.jpg>
- Commission, E. (2008). Green Book on Territorial Cohesion . Brussels: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0616:FIN:EN:PDF>.
- Constantinescu, I. P., Dascălu, D., & Sucală, C. (2017). An activist Perspective on Industrial Heritage in Petrila a Romanian Minin City. *The Public Historian*, 114-141.
- Copilaș, E. (2016). Urbanizare și omogenizare socială: funcțiile sistematizării. *Polis*, 151-165.
- Cordoș, G. (1980/3). Depistarea localităților viabile și neviabile în acțiunea de sistematizare rurală. *Arhitectura*, 18-20.
- Cosma, A. (2001). *Structuri teritoriale și de comunitate*. București: Oscar Print.
- Coulanges, F. d. (1984). *Cetatea Antica*. București: Meridiane .
- Creangă, H. (2012). *Horia Creangă Crezul simplității* . București: Simetria.
- Cristescu, A. (1987/6). Clădiri de locuit cu puține niveluri pentru mediul rural. *Arhitectura*, 42-46.
- Criticos, M. (2009). *Art Deco sau modernismul bine temperat, p. 12, 15, 18, 24,27, 63, 203, 229,254, 24,* . București: Simetria.
- Crompton, R. (1998). *Class and Stratification: An Introduction to current debates*. Cambridge: Policy Press.
- Curea, V. (2005). *Arhitecti in timpul dictaturii. Amintiri*. București: Ed. Simetria,.
- Curinschi-Vorona, G. (1981). *Istoria Arhitecturii in Romania*. București: Ed. Tehnica.
- Curtis, W. J. (2007). *Modern Architecture since 1900*. London: Phaidon Press Limited.
- Dabija, G. (1928). *Armata romana in razboiul mondial 1916-1918, vol. I-IV*. București.
- Danciu, M., & Gaiță, L. (2019). Cum a devenit Petrila o planetă. De la activism la program de regenerare a patrimoniului prin inițiative culturale. *Arhitectura*, 1-15.
- Derer, P. (1982). *Locuirea Urbana*. București: ed. Meridiane.
- Diaconu, A. (2012). Housing the civil servants and (re)constructing the Romanian nation state: ideology, policy and architecture (1918-1958). *National Identities*, 259.
- Drăguț, V. (1979). *Arta gotică în România,*. București: Meridiane.
- Drazin, A. (2001). A man will get Furnished: Wood and Domesticity in Urban Romania. *Home Possessions: Material Culture Behind Closed Doors*, 173-199.
- Drazin, A. (2005/7/1). Architecture without Architects: Building Home and State in Romania. *Home Cultures*, 195-220.

- Drinovan, G. (1973). *Micromonografia județului Timiș*. Timișoara: Consiliul Popular Județean.
- Drouilles, J., Lufkin, S., & Rey, E. (2018). Peri-urban residential neighbourhoods at the margins of current trends in urban growth: towards sustainable transition paths? *Laboratory of Architecture and Sustainable Technologies (LAST), Ecole Polytechnique*, 954-966.
- Dumitrescu, A. (2013). *Memoriu justificativ PUG Cărpiniș și Iecea Mică, S.C. SANTECON PROMO SISTEM S.R.L.*. Cărpiniș: sc Santecom srl.
- Ehrler, J. J. (2006). *Banatul de la origini până acum*. Timișoara: Editura de Vest.
- Eliade, M. (1983). Arhitectura sacră și simbolismul. În H. Damian, & P. Raynaud, *Les symboles du lieu; l'habitation de l'homme* (pg. 57-75). Paris: Tacou.
- Eliade, M. (1995). *De la Zalmoxis la Genghis-Han*. București: Humanitas.
- Eliade, M. (1995). *Sacrul și Profanul*. București: Humanitas.
- Enciclopedie, W. (2022, 09 05). https://ro.wikipedia.org/wiki/S%C3%A2nandrei,_Timi%C8%99. Preluat de pe [www.wikipedia.org: https://ro.wikipedia.org/wiki/S%C3%A2nandrei,_Timi%C8%99](https://ro.wikipedia.org/wiki/S%C3%A2nandrei,_Timi%C8%99)
- Enescu, I. M. (2006). *Arhitect sub comunism*. București: Ed. Paidea.
- Enescu, M. (2005). Scurt jurnal de amintiri. În C. V. Iuga, *Arhitecți în timpul dictaturii* (pg. 95-109). București: Simetria.
- Esop, I. (2022, 09 01). [www.statistici.insse.ro](http://statistici.insse.ro). Preluat de pe [www.statistici.insse.ro: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table](http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table)
- Evolceanu, T. (1948, 6). Probleme urbanistice. *Arhitectură și Construcții*, pg. 317-321.
- Evolceanu, T. (1949, 3). Teoriile Urbanistice. *Arhitectură și Construcții Civile*, pg. 132-141.
- Evolceanu, T. (1949, 3). Teoriile Urbanistice . *Arhitectură și Construcții Civile*, pg. 132-141.
- Evolceanu, T. (1951, 5). Electrificarea țării, urbanismul și arhitectura. *Arhitectura*, pg. 5-8.
- Evolceanu, T. (1956). *Introducere în probleme generale de construcția orașelor*. București: Editura Tehnică.
- Ferrer, J.-R. (2017). Barcelona, s Smart City vision: an opportunity for transformation. *Field Actions Science Report*, 16, 70-75.
- Frey, J. (1981). *Preferences, satisfactions and the physical environments of urban neighborhoods. Doctoral dissertation*. Michigan: University of Michigan (Unpublished).
- Gaivoronschi, V. (2002). *Matricile spațiului tradițional*. București: Paideea.
- Gausa, M., Gaullart, V., Muller, W., Soriano, F., Porras, F., & Morales, J. (2003). *The metapolis dictionary of advanced architecture*. Barcelona: Actar.
- Gehl, H., & Lammert, E. (1976). *Tipologia și geneza casei șvăbești din Banat*. Timișoara: Tibiscus-Etnografie.
- Georgescu, V. (1992). *Istoria romanilor. De la origini pana in zilele noastre*, Bucuresti: ed. Humanitas,.
- Gheorghe Cordos, A. N. (1980, 3). Depistarea localitatilor viabile si neviabile in actiunea de sistematizare rurala. *Arhitectura*, pg. 18-24.
- Gheorghiu, P. (2003). *Un specific de locuire bucureștean*. București: Ed. Universitară Mincu.
- Gheorghiu, T. (2008). *Locuirea tradițională rurală din zona Banat Crișana (Ghid de intervenție și protecție)*. Timișoara: Artpress.
- Gheorghiu, T. O. (2002). *Locuire și Neașezare*. București: Paideia.

- Gheorghiu, T. O. (2008). *Locuirea tradițională în zona Banat-Crișana (Elemente de istorie și morfologie; protecție și integrare)*. Timișoara: Eurobit.
- Ghica-Budești, I. (1955/1). În legătură cu proiectele tip pentru agricultură. *Arhitectura*, 11.
- Giulia, V. (1968). *Style 1925, Triomphe et chute des "Art Deco"*. Lausanne: Edition Anthony Krafft.
- Giurescu, D. C. (1994). *Distrușterea trecutului României*. București: Museion.
- Gluckman, I. (1956, 9). Note asupra arhitecturii R.P. Bulgaria. *Arhitectura RPR*, pg. 35-40.
- Goraczko, M., & Goraczko, A. (2015). Vernacular architecture and traditional rural landscape in new socio-economic realities - a case study from Central Poland. *Bulletin of Geography. Socio-Economic Series*, 43-57.
- Gorgoi, M.-I. (2011). *Antropologia spațiului în arhitectura populară*. Cluj-Napoca: UBB.
- Gregotti, V. (1993). *La città visibile*. Milano: G. Einaudi.
- Gregotti, V. (1998). *Il territorio dell'architettura*. Milano: Feltrinelli.
- Gruber, M., Kanonier, A., S., P.-W., & A., S. (2018). *Spatial Planning in Austria*. Viena: OROK.
- Guadet, J. (1916). *Elements and Theory of l'Architecture, 4, vol.*. Illinois: University of Illinois.
- Guerin, M. (fără an). *cityinnovatorsforum.com, Innovation District vs Smart District: What's the difference?* Preluat pe 11 23, 2021, de pe <https://cityinnovatorsforum.com/innovation-district-vs-smart-district-whats-the-difference/>
- Gustav, G. (1951, 5). Aniversarea a 30 de ani de luptă glorioasă a Partidului. *Arhitectura*, pg. 1-3.
- Gusti, D. (1940-1941). *Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii*. București: Fundația culturală „Principele Carol”.
- Gusti, G. (1964, 4). Două decenii de sistematizare complexă. *Arhitectura RPR*, pg. 26-39.
- Gyemant, A. (2018). Un „regulament de urbanism” avant la lettre: impopulation haupt instruction. În *Academia, Confluențe arhitecturale* (pg. 133-139). București: Ozalid.
- Hamlin, T. (1952). *Forms and Functions of 20th Century Architecture, 4 vol.*. New York: Columbia University Press.
- Hamngiu, C. (1910, 3). Legi uzuale 1909-1910. *Suplimentul III*, p. 614.
- Hegedius, J., Tosics, I., & Mayo, S. (1996). Transition of the Housing Sector in the East Central European Countries. *Review of Urban & Regional Development Studies*, 8, 101-136.
- Hodkinson, G., & Busch, T. (2021). A case study of integrated transport in Ho Chi Minh City. Ho Chi Minh: siemens.com/urban-resilience. Preluat pe 12 23, 2021
- Iacob, G., Agrigoroaiei, I., & Buruiană, O. Ș. (2008). *România în secolul XX – Politică și Societate*. Iași: Universitatea „Al Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Istorie.
- Iancu, M. (1930, 5 93-95). Arhitectura socială. *Contemporanul*, p. 10.
- Idiceanu-Mathe, D., & Roxana Carjan. (2016, Volume 161). "Architecture for the New Man in the 1950's in Romania. First Glimpse of Communism Build Environment, . *World Multidisciplinary Civil Engineering-Architecture-Urban Planning Symposium 2016* (pg. pp 1520-1526). Prague: WMCAUS 2016.

- Idiceanu-Mathe, D., & Roxana, C. (2017). "Mărăști Village, 1918-1924, A Neo-Romanian Experiment". *World Multidisciplinary Civil Engineering - Architecture- Urban Planning Symposium*. Praga: WMCAUS.
- Invoices and payment lists, pg 252-257 record 106, Marasti Society Fund, A.N.R. (fără an). În p. 2.-2. Invoices and payment lists, *Record 106, Marasti Society Fund* (pg. Invoices and payment lists, pg 252-257 record 106, Marasti Society Fund, A.N.R). Bucharest: Arhivele Nationale ale Romaniei.
- Ioan, A. (1995). *Arhitectura si Puterea*. București: Paidea.
- Ioan, A. (1999). Nikita Khrushchev`s Speech of 1954: the Lost Manifesto of Modern Architecture. În A. Ioan, *Man made environment in the post stalinist Europe*.
- Ioan, A. (2009). *Modern Arhitectura and the Totalitarian Project*. București: Institutul Culutral Roman.
- Ioanid, V. (1974). *Metodologii moderne de proiectare în sistematizare: Sintează documentară*. București: Centru de documentare pentru construcții, arhitectură și sistematizare.
- Ionescu, G. (1939/2). Despre Arhitectura Religioasa la romani. *Arhitectura*, pg. 6-25.
- Ionescu, G. (1952, 11). Arhitectura în România. Perioada anilor 1944-1969. *Arhitectură și urbanism*, pg. 1-3.
- Ionescu, G. (1954). *Relatare asupra istoriei arhitecturii românești din cele mai vechi timpuri până în ziua de azi*. București: Editura de Stat pentru Arhitectură și Construcții.
- Ionescu, G. (1982). În G. Ionescu, *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor*. Bucuresti: Ed. Academiei.
- Ionescu, G. (1982). *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor*. București: Ed. Academiei RSR.
- Iosa, I. (2006). *L`heritage urbain de Ceausescu: fardeau ou saut en avant,*. Paris: L`Harmattan.
- Iosa, I. (2008). *L`architecture des regimes totalitare fac a la democratisation*. Paris: L`Haramattan.
- Jadwiga Biegańska¹, S. Ś.-M. (2018). PERI-URBAN DEVELOPMENT AS A SIGNIFICANT RURAL DEVELOPMENT TREND. *Quaestiones Geographicae* 37 (2), 125-140.
- Kiritescu, C. (1982). *Istoria razboiului pentru intregirea Romaniei, vol.2*. București: Ed. Științifică și Enciclopedică.
- Konschitzky, W. (2006). *Arhitectura populară din Banat*. Timișoara: Editura Triade.
- Kopp, A. (1976). *Ville et Revolution*. Paris: Antropos.
- Kostof, S. (1999). *The City Assembled-The Elements of Urban Form Through History*. Londra: Thames and Hudson.
- Kudinov, O. (1975). Strategy of the spatial distribution of the productive forces and population in the USSR. *National Settlements Strategies: East and West, ed. by Harry Swain. Schloss Laxenburg, Austria: International Institute of Applied Systems Analysis*, 12-31.
- Lascu, N. (1997). *Legislatie si dezvoltare urbana in Bucuresti 1831-1952, Teza de doctorat*. București: UAIUM.
- Lăzărescu, C. (1952, 12). Din practica proiectării orașelor. *Arhitectură și Urbanism*, pg. 16-25.
- Lăzărescu, C. (1958, 8-9). Construcții noi pe litoralul Mării Negre. *Arhitectura RPR*, pg. 12-17.
- Lăzărescu, C. (1976). Probleme actuale ale sistematizării teritoriului național și așezărilor umane în România. *Viitorul social. Revistă de sociologie si politologie*, 31-38.

- Lăzărescu, C. (1980). *Proiectarea ansamblurilor de locuinte in perioada 1976-80*. București: studiu UAIUM.
- Lăzărescu, C. (1981). *Coordonator- Urbanismul in Romania*. București: ed. Tehnica.
- Lăzărescu, C., & Popovici, L. (1959, 5). Centrul de odihnă Eforie II. *Arhitectura RPR*, pg. 25-49.
- Lăzărescu, C., Cristea, G., Gheorghiu, D., & Borgovan, A. (1972). *Arhitectura romaneasca contemporana*. București: Ed. Meridiane.
- Levi-Strauss, C. (1968). *Tropice triste*. București: Editura Științifică.
- Locar, M. (1964, 4). Construcția de clădiri de locuit și social culturale. *Arhitectura RPR*, pg. 40-53.
- Locar, M. (1964, 4). Construcția de clădiri de locuit și social-culturale în RPR. *Arhitectura RPR*, pg. 40-53.
- Locar, M., & Evolceanu, T. (1959, 2). Reconstrucția socialistă a orașelor din Republica populară Română. *Arhitectura RPR*, pg. 5-30.
- Lonsdale, R. E. (1977). Regional inequity and Soviet concern for rural and small town industrialization. *Soviet Geography - Review and Translation 18*, 590-602.
- Lopez, I., Ortega, J., & Pardo, M. (2020, 4 2). *Mobility Infrastructures in Cities and Climate Change: An Analysis Through the Superblocks in Barcelona*. Preluat pe 12 29, 2021, de pe <https://www.mdpi.com/2073-4433/11/4/410>
- Lot-Falck, E. (1953). *Les rites de chasse chez les peuples sibériens*. Paris: Gallimard.
- Macovei, P. (1952, 4-5). Deschiderea expoziției de la Moscova. *Arhitectura RPR*, pg. 65-66.
- Mahle, I. (1955, 10). Aspecte din Republica Democrată Germană. *Arhitectura RPR*, pg. 37-44.
- Maicu, H. (1951, 8). Arhitectura Sovietică. *Arhitectura*, pg. 10-21.
- Maicu, H. (1951, 1). Despre proiectarea Casei Scânteii. *Arhitectura*, p. 2.
- Maicu, H. (1952, 4-5). Despre folosirea moștenirii trecutului în arhitectură „Casa Scânteii”. *Arhitectură și Urbanism*, pg. 9-14.
- Maicu, H. (1954, 3). Despre unele construcții social-culturale realizate în București în anul 1953. *Arhitectura RPR*, p. 8.
- Manguicu, S. (1932). *Sate și sălașuri din Câmpia Tisei*. București: Buletinul Societății Regale de Geografie.
- Marcu, D. (1952, 12). Perspective luminoase sunt deschise de Hotărârile Partidului și ale Guvernului. *Arhitectură și Urbanism*, pg. 3,4.
- Marcus, H. (1951, 5). Arhitectură și construcție. *Arhitectura RPR*, pg. 22-32.
- Marcus, S. (1951, 7). Institutul de fiziologie Filaret. *Arhitectura RPR*, pg. 1-6.
- Massobrio, G., & Portoghesi, P. (1976). *Album degli anni Venti*. Roma-Bari: Laterza.
- Matei, I., & Matei, M. (1977). *Sociologie și sistemizare în procesele de dezvoltare*. București: Ed. Tehnică.
- Matei, M. M. (1972/3-4). Localitățile rural-urbane. Perspective, tendințe. *Arhitectura*, 55-58.
- Matejko, A. (1977, 8). Project d`etat et atelier prives en Europe de l`est: l`exemples polonais. *Revue d`études comparatives Est-Ouest*, pg. 157-180.
- Michelis, M., & Pasini, E. (1976). *La citta sovietica 1925-1937*. Veneția: Marsilio.
- Miclescu, i. I. (1959). Doi de activitate rodnică a institutelor regionale de proiectare. *Arhitectura*, 2.
- Miftode, V. (1984). *Elemente de sociologie rurală*. București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Mihăilescu, V. (2011). From Cow to Cradle. Mutations an Meanings of Rural Household in Post-socialism/ De la Vacă la Balansoar. Mutații și sensuri ale gospodăriei rurale în post-socialism. *IRSR*, 35-63.

- Mihăilescu, V. (2015, 12 25). *sinteza*. Preluat de pe www.revistasinteza.ro: <https://www.revistasinteza.ro/familie-case-si-migratie>
- Mihăilescu, V. (2022, 09 06). <https://antropedia.com>. Preluat de pe <https://antropedia.com/sfertulacademic>: <https://antropedia.com/sfertulacademic/vintila-mihailescu-dificila-deconstructie-a-sarmalei-discurs-despre-traditie/>)
- Ministerul, M. D. (2014). Ghid privind adaptarea la efectele schimbărilor climatice. București : Ministerul Mediului Dezvoltării Durabile.
- Ministerul, M. ș. (2014). Raportul de evaluare rapidă a sectorului transporturilor. București: Banca Mondială Regiunea Europa și Asia Centrală.
- Mogey, J. (1964). *Family and community in urban industrial societies, Handbook of marriage*. Chicago: Springer.
- Moisescu, A. (1949, 2). Arhitectura decadenței și decadența arhitecturii. *Arhitectura-Construcții*, p. 36.
- Mojneagun, S. (1959, 1). Căutări în domeniul arhitecturii în Occident. *Arhitectura RPR*, p. 66.
- Mumford, E. (2000). *The CIAM Discourse on Urbanism, 1928-1960*,. Massachusetts: MIT Press.
- Murgescu, B. (2010). *Romania si Europa. Acumularea decalajelor economice(1500-2010)*. București: ed. Polirom.
- Neamțu, R. (2014). *Vila în stil neoromânesc*. București: Simetria.
- Negru, I. (2014). *Istoria dreptului românesc*. Lugoj: Nagard.
- Negulescu, H. (2011). *Practica urbanistică de remodelare sustenabilă a mobilității* (ed. 1). București: Editura universitară Ion Mincu.
- Negulescu, H. (fără an). *Mobilitate Urbană. Curs an I MATDR*.
- Negulescu, M. H. (2011). *Mobilitate și formă urbană. Aspecte teoretice* (ed. 1). București: Univesitatea Ion Mincu.
- North, D., & Weinganst, B. (1989). Constitutions and commitment: the evolution of institutions governing public choise in seventeenth-century England. *Journal of Economic History*, 49, 803-832.
- Nouă, P. M. (2022, 09 05). <https://mosnita.ro>. Preluat de pe <https://mosnita.ro>: <https://mosnita.ro/comuna/istoric>
- Novițchi, I. (1957, 9). Un cvartal de locuințe în București. *Arhitectura RPR* , pg. 4-9.
- Novițchi, I. L., & Florea, A. (1959, 6). Reconstrucția orașului Mangalia. *Arhitectura RPR* , pg. 13-23.
- Ockman, J. s. (1993). *Architecture Culture 1943-1968*. New York: Columbia books of Architecture.
- OECD, L. u. (2017). *The Governance of Land Use - Country Sheet Austria*. Viena: OECD.
- Opreanu, S. (1945, an II, f, I-IV, , I-IV). Așezările românești de tip adunat din Țara Crișurilor și Banat . *Revista geografică, București*, 89-145.
- Oroveanu, M., & Augustin, I. (2016). *Arhitectura modernă în România interbelică*. București: Noi Media Print.
- Ozden, P. (2012). Culture-led regeneration projects in post-industrial areas: the Istanbul experience. *The Sustainable City VII, 2*, 823-834.
- Panaiteescu, P. (1964). *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova. Epoca feudală*. București.
- Pașcu, G., & Gheorghiu, T. (2012). "Sustainable strategies for controlling the poverty problems in former. *Buletinul Științific al Universității Politehnica Timișoara, FASCICOLA 2*, pp.91 – 98.

- Pașcu, G., Bayon, J., & Gheorghiu, T. (2013). Strategies of regeneration of former mining sites in Romania. *Central Europe towards Sustainable Building*, 257-260.
- Pătrașcu, C. Z. (2016, 12 3). *Cel mai puternic discurs din istoria României. Cum a mobilizat Nicolae Iorga o întreagă țară îngenuncheată în 1916*. Preluat de pe [www.adevarul.ro](https://adevarul.ro): https://adevarul.ro/locale/botosani/cel-mai-puternic-discurs-istoria-romaniei-mobilizat-nicolae-iorga-intreaga-tara-ingenunchiata-1916-1_584183435ab6550cb80da6b7/index.html
- Pavel, L., Apostu, A. E., Huțanu, D., & Dumitrescu, H. (2008). *Patrimoniul cultural național construit din județul Vrancea*. Focșani: Pallas.
- Petrașcu, N. (1928). În N. Petrașcu, *Ioan Mincu*. Cultura Națională.
- Pevsner, N. (1979). *A history of buildings type*. Londra: Ed. Thames & Hudson.
- Poghirc, P. (1972). *Satul din colinele Tutovei - Studiu Geografic*. București: EDITURA ȘTIINȚIFICĂ.
- Politică, E. (5-9.11/1974). *Al 11-lea Congres al Partidului Comunist Român*. București: Editura Politică.
- Popa, D., & Mărcuș, G. (2004). *PUG Comuna Giroc. Memoriu general*. Timișoara: IPROTIM s.a.
- Popescu, C. (2004). *Le style national roumain : Construire une Nation à travers l'architecture, 1881-1945*. Rennes (Bucuresti): Presses universitaires de Rennes (Simetria).
- Popescu, C. (2009, 14:1). Looking West: emulation and limitation in Romanian architectural discourse. *The Journal of architecture*, pg. 109,110,115, 117,118,123,126.
- Popescu, C. (2009). Looking West: emulation and limitation in Romanian architectural discourse. *The Journal of Architecture*, 109-128.
- Popovici, I. (2013, 1). Star-topped Spires and Cardboard Heroes. Soviet Socialist Realism in Arhitectura. *sITA – studies in History and Theory of Architecture*, pg. 60-77.
- Popovici, Ș., Adrian, G., & Lucescu, M. (1951, 2). Sistematizarea Regiunii Hunedoara. *Arhitectura*, pg. 10-16.
- Porumbescu, N., & Vaida-Porumbescu, M. (1967, 2). Specificul în Arhitectură. *Arhitectura*, pg. 12-17.
- PricewaterhouseCoopers Management, C. (2019). *Strategy for the transition from coal of the Jiu Valey* (ed. Ministry of European Funds (MEUF)). București: Commission, European.
- Rădulescu, C. (1955, 8). Cartierul de locuințe Floreasca. *Arhitectura RPR*, pg. 3-9.
- Rapoport, A. (1969). *House, Form and Culture*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Redacția. (1951, 7). Construcțiile înalte și metropolitane din Moscova. *Arhitectura*, pg. 18-21.
- Redacția. (1951, 7). Lucrările prezentate Congresului AST din 27-30 mai 1951 în sectorul Arhitectură. *Arhitectura*, pg. 29-30.
- Redacția. (1951, 6). Rezoluția Congresului AST. *Arhitectura*, pg. 1,2.
- Redacția. (1952, 6-7). Conținut de idei și măiestrie în creația arhitectului. *Arhitectură și urbanism*, p. 41.
- Redacția. (1952, 9-10). Expoziția „Arhitectura în R.P.R.” la Moscova”. *Arhitectură și urbanism*, p. 6.
- Redacția. (1955, 11-12). În întâmpinarea celui de al II-lea Congres al Partidului Muncitoresc Român. *Arhitectura RPR*, pg. 1-14.

- Redacția. (1956, 3). Rezoluția Congresului al XX-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice cu privire la raportul de activitate al Comitetului Central al PCUS. *Arhitectura RPR*, pg. 2-6.
- Redacția. (1959, 4). Marea sărbătoare. *Arhitectura RPR*, pg. 3-17.
- Redacția. (1960, 6). Din activitatea Uniunii arhitecților din RPR. *Arhitectura RPR*, p. 50.
- Remington, T., & Talton, E. (2019). Smart cities are built by smart people, not smart things. *Forbes*, EDT.
- Renaud, B. (1995). Housing finance in transition economies. The early years in Eastern Europe and the former Soviet Union. *Housing Finance International*, 35-46.
- Rossi, A. (1995). *Architettura della Citta*. Milano: Citta' study editione.
- Rotaru, T., & Iluț, P. (2001). *Ancheta sociologică și sondajul de opinie*. București: Polirom.
- Rowe, C., & Koetter, F. (1973). *The Collage City*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press Cambridge.
- Ruegg, F. (2011). *La maison paysanne*. Gollio-CH: INFOLIO.
- Săcară, N. (1987). *Valori ale arhitecturii populare românești*. Timișoara: Facla.
- Săgeată, R. (2021-2022). Criterii de localizare în dezvoltarea regională, Note de curs. București.
- Săgeată, R., Mitrică, B., & Mocanu, I. (2021, october 29). Centralized INDUSTRIALIZATION in the Memory of Places. Case Studies of Romanian Cities. *Societies*, pg. 1-16.
- Sampson, S. (2002). Weak States, Uncivil Societies and Thousands of NGOs: Benevolent Colonialism in the Balkans. *Cultural Boundaries of the Balkans*, 1-10.
- Sampson, S. (2003). What Really Happens When We Export Democracy: Experiences from the Balkans. *Western Aid to Eastern Europe* (pg. 1-10). Helsinki: Aleksanteri Institute.
- Sampson, S. L. (1979). Urbanization - Planned and Unplanned: A case study of Brașov, Romania. În R. French, & I. F. Hamilton, *The socialist City. Spatial structure and Urban Policy* (pg. 507-525). New York: John Wiley & Sons.
- Sampson, S. L. (1984). *National integration through socialist planning. An anthropological study of romanian new town*. New York: Columbia University Press.
- Schrenk, M., Wasserburger, W., Eizinger, C., Beyer, C., & Neuschmid, J. (2010). Plan4all-State of the Art Harmonisation of Spatial Planning Data. 1201-1205. Vienna: researchgate.net.
- Sebestyen, V. (1956, 11). Studii de sistematizare a pieței centrale din Galați. *Arhitectura RPR*, pg. 2-18.
- Șerban, I., Daniel, S., & Ghelbeer, A. (1958/5). Studiu de locuințe pentru mediu rural. *Arhitectura*, 20-22.
- Sfințescu. (1942). *Superurbanismul: Ideologie Tehnică*. București.
- Sfințescu, C. (1933). *Urbanistica generală*. București: Tip. Bucovina.
- Sfințescu, C. (1933). *Urbanistică generală*. București.
- Sion, M. (2009). *Henrieta Delavrancea Gibory arhitectură 1930-1940*. București: Simetria.
- Society, M. (1949). The report of the company s Mărăști Society from 1917 to 1949. În F. S. Mărăști, *file nr 6* (p. 2). Bucharest: Romania's National Archives.
- Stahl, H. (1938). „Pentru sat”, *Cartea echipelor nr.2*. București: Fundația culturală.

- Stan, A. (2006). *Peisajul periferiilor urbane. Revitalizarea peisageră a zonelor periferice. Rezumatul tezei de doctorat*. București: Ion Mincu.
- Stan, A. (2021). *Curs - Dinamica periferiilor*. București.
- Stănculescu, T. D. (1981/2-3). Implicații sociologice în procesul de „dezvoltare sistematizată” a cadrului rural. *Arhitectura*, 82-84.
- Stănculescu, T. D. (1985, 6). Spre un sistem de masuri privind urbanizarea ruralului. *Arhitectura*, pg. 32-33.
- Stănculescu, T. D. (6/1985). Spre un sistem de măsuri privind urbanizarea ruralului, pg.32. *Arhitectura*, 32-33.
- Stănculescu, F. (1987). *Contribuții la afirmarea arhitecturii românești*. București: Ed. Tehnică.
- Stănel, I. (2007). Monografia istorică a localitatii Marasesti. În I. Stănel. Focșani: Andrew.
- Stephens, M. (03.2015). (Post-Socialis Housing systems in Europe: Housing welfare regimes by default? *Housing Studies*, 1-27.
- Stern, H. (1952, 4-5). Clădirea înaltă a Universității de Stat din Moscova. O nouă cetate a științei celei mai înaintate. *Arhitectură și Urbanism*, pg. 15-22.
- Sullivan, W. (1994). Perceptions of the rural-urban fringe: citizen preferences for natural and developed settings. *Landscape and Urban Planning*, 85-101.
- Tabacu, G. (2014, 2). Architect Florea Stănculescu or On Modernism in the Romanian Interwar. *sITA – studies in History and Theory of Architecture*, pg. 52-76.
- Tamaska, M. (2010). Social acceptance of rural dwellings – results of a sociological research related to rural dwellings. *Periodica Polytechnica*, 87-92.
- Tasalov, V. (1955, 7). Pentru o justă înțelegere a arhitecturii. *Arhitectura RPR*, pg. 36-38.
- Tepelea, I. (1995). *1919 – O campanie pentru linistea Europei*, . Cluj-Napoca: Dacia.
- Territorial Agenda 2030. (2022, august 26 (Ministers responsible for spatial planning, territorial development and territorial cohesion)). <https://territorialagenda.eu/>. Preluat de pe https://territorialagenda.eu/wp-content/uploads/TA2030_jun2021_en.pdf
- Timiș, C. (2022, 09 05). <https://www.cjtimis.ro>. Preluat de pe [www.cjtimis.ro](https://www.cjtimis.ro/judetul-timis/primariile-din-judetul-timis/comuna-pischia/)
- Timiș, C. (2022, 09 05). [www.cjtimis.ro](http://www.cjtimis.ro/judetul-timis/unitati-administrativ-teritoriale/comuna-padureni.html). Preluat de pe [www.cjtimis.ro](http://www.cjtimis.ro/judetul-timis/unitati-administrativ-teritoriale/comuna-padureni.html)
- TISMANEANU, V. (2003). *Stalinism for All Seasons : A Political History of Romanian Communism*. Berkley: University of California Press.
- Tolmof, H. (2017). SmartEnCity. *The making of a smart city - best practices across Europe*, 256-259.
- Țone, F. (2009, 8 6). Operațiunea „Casa Scânteii”. *Adevărul*, p. 16.
- Tsenkova, S. (2006). Housing Policy and Housing Markets in South East Europe: Nations of Homeowners. *ENHR Conference - Housing in an expanding Europe: theory, policy, participation and implementation* (pg. 2-18). Ljubljana: Urban Planning of the Institute of the Republic of Slovenia.
- Tulbure, I. (2011). *Arhitectură și urbanism în România anilor 1944-1960: Constrângere și experiment, Teză de doctorat*. București: UAUIM.
- Tulbure, I. (2013, 1). From Casa Scânteii to Casa Poporului and back. *Architecture as an Icon of a Totalitarian Regime”. sITA- studii de Istoria și Teoria Arhitecturii 1:78-89, p. 81.*

- Tulbure, I. (2013). From Casa Scanteii to Casa Poporului and back. Architecture as icon of a Totalitarian Regime. *sITA- studies in History and Theory of Architecture*, 1:78-89.
- Turnock, D. (1991). The planning of rural settlement in Romania. *The Geographical Journal*, 251-264.
- Union, E. (2011). Territorial Agenda of the European Union 2020. Towards an Inclusive, Smart and Sustainable Europe of Diverse Regions. Goddollo, Hungary: EU2011.
- Union, E. (2016). Pact of Amsterdam . Amsterdam: EU.
- Ute, A. (2006). *Literatura si ploitica in Romania dupa 1945*. București: Editura Universității.
- Valer, B. (1978). *Etnografia poporului român*. Cluj-Napoca: Dacia.
- Vârtosu, G. (1935). *Locuințe pentru populația nevoiașă și problema comasărilor*. București: Editura Humanitas.
- Viena, C. o. (2020). Green and Open Spaces. Viena: Werkstadtbericht 154.
- Vives, A. (2018). *Smart City Barcelona - The Catalan Quest to Improve Future Urban Living*. Sussex: Great Britain.
- Vlasov, A. (1959, 6). Stilul arhitecturii noastre. *Arhitectura RPR*, pg. 48-49.
- Voicu, M., & Voicu, B. (2006,). *Satul românesc pe drumul către Europa*. București: Editura Polirom.
- Vuia, R. (1922). *Studii de etnografie și folclor, vol. I*. București.
- Zahariade A.M., I. A. (2003). *Teme ale arhitecturii secolului XX in Romania,*. București: Institutul Cultural Roman.
- Zahariade, A. M. (2011). *Arhitectura in Proiectul comunist Romania 1944-1989*. București: Simetria.
- Zahariade, A. M., & Lascu, N. (1992). Modernitatea ca stare de spirit. În *Centenar Horia Creangă -Catalogul expoziției* (pg. 176-186). București: UAR.
- Zahariade, A.-M., N., L., & A., I. (fără an). *Arhitectura romaneasca postbelica-Istoriei reprimare*.